आचार्यश्रीमद्विजयदानसूरीश्वरजी–जैनग्रन्थमाला–ग्रन्थाङ्क (११)

श्रीमज्जिनवल्लभगणिप्रणीता श्रीमच्चन्द्रसूरिविवृता

श्रीपिण्डविशुद्धिः

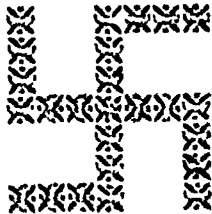
सकलागमरहस्यवेदी पूज्यपादाचार्य श्रीमद्विजयदानसूरीश्वरपट्टप्रभावक सिद्धान्तमहोदध्याचार्य श्रीमद्विजयप्रेमसूरीश्वरविनेयावतंस व्याख्यानवाचस्पति ... आचार्य श्रीमद्विजयरामचन्द्रसूरीश्वर शिष्यरत्न मुनिश्रीतिलकविजयोपदिष्ट माणवदवास्तव्य श्राद्धवर्य शापरीया धरमसीभाइ तनुज माणजीभाइ तत्पत्नी च श्रीमती पुरीबाइप्रदत्त द्रव्यसाहाय्येन

प्रकाशिका–आचार्यश्रीमद्विजयदानसूरीश्वरजी–जैन ग्रन्थमाला, सुरत

वीर संवत् २४६५ विक्रम संवत् १९९५ क्राइस्ट १९३९

मूल्यम् पादोनरूप्यकद्वयम्

प्राप्तिस्थानं-
आचार्यश्रीमद् विजयदान-
सूरीश्वरजी जैन ग्रन्थमाला
गोपीपुरा-सुरत

मुद्रक-
भगवानदास हरखचंद पण्डित·
"श्री शारदा मुद्रणालय"
राक्न गेट भद्र-अमदावाद.

प्रकाशकीय निवेदन

प्रकाशकीय निवेदन

आचार्यश्रीमद्विजयदानसूरीश्वरजी–जैनग्रन्थमाला तरफथी अत्यार सुधीमां १० ग्रन्थो बहार पडी चूक्या छे अने ११मा ग्रन्थांक तरीके 'श्री पिण्डविशुद्धि' नामनो टीका सहित आ ग्रन्थ बहार पाडवामां आवे छे

सदरहु ग्रन्थना मूलकार आचार्य श्रीजिनवल्लभसूरीश्वरजी महाराजा छे ते कया गच्छना हता, क्यारे थया, क्यारे क्यां अने कोनी पासे दीक्षा लीधी अने केटला वर्ष सुधी संयमनी आराधना करी, क्यारे आचार्यपद प्राप्त कर्युं तथा कइ सालमां प्रस्तुत ग्रन्थनी रचना करी ते साम-ग्रीना अभावे कही शकाय तेम नथी परंतु खरतरगच्छवाला के जेओ तेओने जिनाज्ञाविरुद्ध छ कल्याणकनु प्रतिपादन करनार श्रीजिनवल्लभगणि तरीके ओळखावे छे ते वात सत्य नथी परंतु बीजा गच्छना छे ते संबंधमां सदरहु ग्रन्थनी प्रस्तावनामां स्पष्ट रीतिए खुलासो करेल छे जे प्रस्तावना वांचवाथी जणाशे

सदरहु मूल ग्रन्थ उपर घणा आचार्योए वृत्ति, अवचूरि, दीपिका अने बालावबोध करेल छे, परंतु आ मूल ग्रन्थनी विस्तृत अने तलस्पर्शि टीका श्रीशत्रुंजयमहात्म्यनी वृत्तिना कर्ता आचार्य श्रीमद्धनेश्वरसूरीश्वरजीमहाराजना शिष्य आचार्यश्रीमच्चन्द्रसूरीश्वरजीमहाराजाए ४४०० श्लोक प्रमाण वि स ११७८नी सालमां करी छे एटले आ टीकानी कृति आठसो वर्ष पूर्वेनी छे अने ते हजी सुधी कोई पण संस्था तरफथी छपाईने बहार पडेल नथी

आ ग्रन्थमां चारित्रनो मूल आधारभूत जे देह तेना पोषणमां अत्यंत उपयोगी एवा पिंडादिना गुणदोषने सारी रीते बताववामां आवेला छे

तेथी आ ग्रन्थनुं प्रकाशन निरतिचारचारित्र पाळवानी इच्छावाळाओने अत्यंत उपयोगी थइ पडशे एम जाणी अत्यार सुधी अमुद्रित रहेल आ ग्रन्थ सदरहु संस्था तरफथी बहार पाडवामां आवे छे के जेनुं पठनपाठन करवा द्वारा, चारित्रनी आराधना करनार संयमी आत्माओ तेमा बतावेल दोषोनुं निवारण करवामां पोतानी शक्तिनो उपयोग करी संयम मार्गने उत्तम रीतिए आराधी इष्ट सिद्धि जे मोक्ष तेने प्राप्त करशे एम अमो आशा राखीए छीए.

भाणवडवास्तव्य सुश्रावक शापरीया भाणजीभाई धरमसी तथा तेमनी पत्नी पुरीबाईए व्याख्यानवाचस्पति आचार्यश्रीमद्विजयरामचन्द्रसूरीश्वरजी महाराजना शिष्यरत्न मुनिराजश्री तिलकविजयजी महाराजना सदुपदेशथी पोताना कल्याणार्थे पोताना उपार्जन करेल द्रव्यमाथी सन्मार्गे व्यय करी ज्ञानभक्तिद्वारा लाभ लेवा माटे अमुक रकम काढेली छे जेमांथी आ ग्रन्थ बहार पाडवामां आवे छे. तेओनी ईच्छा सदरहु रकममांथी परंपराए ग्रन्थो बहार पड्या करे एवी होवाथी आ ग्रन्थनी पडतर किंमत राखवामां आवी छे. आवी रीते ग्रन्थोना प्रकाशनमां सहाय करवा माटे उपदेश आपनार महात्मानो तथा सहाय करनारनो अत्यंत आभार मानवामां आवे छे अने अमो इच्छीये छीए के हजी पण तेओ ग्रन्थ प्रकाशनमां लक्ष्मीनो वधु फाळो आपी पुण्यना योगे मळेली लक्ष्मीनो लाभ उठावे.

आ ग्रन्थना संशोधनमां सिद्धान्तमहोदधि आचार्य श्रीमद्विजयप्रेमसूरीश्वरजी महाराजना प्रशिष्य मुनिराज श्रीमानविजयजीए अत्यंत परिश्रम लीधो छे ते माटे पण आ संस्था तेमनी अत्यंत ऋणी छे.

वि. सं. १९९५
प्र. श्रावण सुद ३ सुरत

लि. संपादक
मास्तर हीरालाल रणछोडभाइ.

प्रस्तावना

सुप्रसिद्धमेतत्त्रिजगति यदस्मिन्ननाद्यनिधनापारसंसारपारावारे सर्वेऽपि सुखार्थिनः प्राणिनस्तदर्थमनवरतं प्रयासं कुर्वाणा अपि तथाविधसुखमाप्त्युपायसद्बोधाभावान्न परमानन्दरूपं सुखमासादयन्ति परं यत्किञ्चित् सांसारिकसुखं प्राप्नुवन्ति तदपि तु क्षणमात्रभावमात्रतया न तु दुःखात्यन्तिकोच्छेदतया सुखाभासत्वात्तत्त्वतो दुःखमेव । तथाविधसंसारस्थितिं निरीक्ष्य पूर्वतृतीयभवे 'सर्वेऽपि प्राणिनः सुखिनो भवन्तु' इत्येतद्भावनाबलेन निकाचिततीर्थकरनामकर्मोदयात्तीर्थकराः केवलज्ञानप्राप्त्यनन्तरं तत्प्राप्त्युपायं धर्मतीर्थस्थापनाद्वारेण दर्शयन्ति । स च द्विविधः, एको देशविरतिधर्मो दुराराध्यश्च संसारवर्धनभावाच्चिरकालेनेष्टार्थप्रापकः, इतरस्तु सर्वविरतिः ऋजुः सुखाराध्यश्च संसारत्यागादचिरेण च निर्वाणपदप्रापकः । अत एव ये केऽपि ऐकान्तिकात्यन्तिकसुखं प्रति अत्यन्तस्पृहालवस्तैर्द्वितीयः स्वीकार्यः अविलम्बेन साध्यसाधकत्वात् । न केवलं वेषपरावर्तनरूपेण लिङ्गग्रहणेन कार्यसिद्धिः संसारे परिभ्रम्यमाणे समर्पणेऽनेकशः तस्य प्राप्तत्वेऽपि निस्ताराजनकत्वात्, परं तदनुरूपानुष्ठानकरणेनैव । तदनुष्ठानाधारभूतं च शरीरं, यत उक्तम् 'शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्' । तच्च तदा संयमोपकाराय भवति यदा तदागमविहितशुद्धपिण्डेन पुष्यते, यतः 'यादृगाहारेण देहोपष्टम्भस्तादृगध्यवसायवान् जीवोऽपि भवती'ति लोकोक्तिः, ततः निरतिचारसंयमपालनद्वारेण अक्षयसुखेप्सुभिः प्रथमं पिण्डगवेषणादिविधिर्विलोकनीया, सा च चिरन्तनाचार्यैः तत्रभवद्भिः श्रीशय्यम्भवसूरिश्रीमद्भद्रबाहुस्वाम्यादिभिः श्रीदशवैकालिकश्रीपिण्डनिर्युक्त्यादिग्रन्थेषु संदृब्धा । तत्र गाथाप्रमाणाधिक्यान्मन्दमेधाविनां सुखेन मुखपाठकरणायात्यन्तोपयोगि श्रीपिण्डविशुद्धिनामकमिदं प्रकरणं त्र्युत्तरशतगाथात्मकं श्रीमज्जिनवल्लभसूरिभि

रचितं। प्रकरणस्यास्य कारका एते आचार्याः कदाऽभूवन्? किंगच्छीयाः? के अमीषां गुरवः? स्वजनुषा कां भुवमलंचक्रुः? कदा कुत्र च पवित्रस्थले कृतमिदम्? इत्येतन्निश्चेतुं न शक्यम् सामग्र्युपलम्भाभावात्, परमेतत् सिद्धमेव यत्खरतरैः 'एते श्रीजिनवल्लभसूरयः स्वगच्छीयाः' इति यद्दुद्घुष्यते तत्तेषां स्वसम्प्रदायोत्कर्षख्यापनार्थं मिथ्याप्रलापमात्रमेव, यतः तेषां स्वोक्तिसंवादिकां जेसलमेरदुर्गे श्रीसम्भवजिनालये उत्कीर्णां प्रशस्तिं विना न किञ्चिदन्यत् प्रबलं प्रमाणमस्ति, परं साऽपि न प्रमाणत्वेन स्वीकर्त्तुं योग्या, तदनुयायिभिः स्वगच्छस्य कृत्रिमोत्तमत्वोद्भावनार्थं निम्ननिर्दिष्टानेकविधासत्यैरुद्भावितत्वात्, तानि चैवम्—

१ प्रशस्तौ खरतरबिरुदं श्रीजिनेश्वरसूरिभिः प्राप्तमिति यल्लिखितं तच्छशशृंगमिव प्रतिभाति, यतः तैर्यो बिरुदप्राप्तिसमयः स्वकीयग्रन्थेषु प्रतिपादितः तस्मिन् समये बिरुददातृश्रीदुर्लभसेनश्रीजिनेश्वरसूरीणां योग एवासम्भवः तेषां सत्तासमयस्य भिन्नत्वात्।

२ सप्तनवत्यधिकचतुर्दशशतसंवत्सरे प्रशस्तिः लिखिता अर्थात् श्रीजिनवल्लभस्य कालगमनसमयपश्चात् त्रिशतवर्षानन्तरं। एतत्त्रिशतीकालमध्ये खरतराचार्यैः अनेके ग्रंथाः संदृब्धाः किन्तु नैकस्मिन् ग्रन्थे कुत्रचित् श्रीजिनवल्लभस्य श्रीपिण्डविशुद्धिकारकत्वविशेषणः उक्तः, तत एतावत्कालानन्तरं नाममात्रसाम्यबलेन स्वमतमुख्यपुरुषख्यातिख्यापनार्थं पाश्चात्यैः स्वमतावलम्बिभिरिदं प्रशस्तिपट्टकं स्वोत्प्रेक्षोल्लिखितं सम्भाव्यते अतः न प्रमाणक्षमम्।

३ प्रशस्तौ पट्टावल्यां यच्छ्रीमज्जिनेश्वरसूरयः नवांगीवृत्तिकारश्रीअभयदेवसूरयश्चापि खरतरत्वेन दर्शिताः तदपि स्वसम्प्रदायालीकप्रामाणिकत्वोद्भावनार्थमेव यतः न कुत्रापि स्वकीयग्रन्थेषु तैः महात्मभिः खरतरगच्छमान्यस्य जिनागमविरुद्धस्य षट्कल्याणकस्य प्ररूपणा कृता प्रत्युत प्रमाणनिष्टंकितपंचकल्याणकप्ररूपणैव कृता, किंच न कुत्रापि आत्मनां खरतरगच्छीयत्वं स्थापितं।

एवमुक्तप्रकारेण प्रशस्ते कपोलकल्पनामात्रमूलकत्वात् श्रीजिनवल्लभगणिखरतरस्य श्रीपिण्डविशुद्धिप्रकरणकर्तृत्व दूरेऽपास्तम् ।

किञ्च श्रीपिण्डविशुद्धिप्रकरणस्यास्य रचयितारः श्रीजिनवल्लभगणिखरतराद् भिन्ना इत्येतत्साधकानि अन्यप्रमाणान्यपि सन्ति तानि चैवम्—

१ श्रीसेनप्रश्न पत्र ४/१ प्रश्न २३ तमे भट्टारकश्रीमद्विजयसेनसूरिभिरेव प्रतिपादित यथा 'पिण्डविशुद्धिविधाता श्रीजिनवल्लभगणिः खरतरोऽन्यो वा' इति प्रश्नोऽत्रोत्तर—जिनवल्लभगणे खरतरगच्छसम्बन्धित्व न सम्भाव्यते यतस्तत्कृते पोषधविधिप्रकरणे श्राद्धाना जेमनाक्षरदर्शनात् कल्याणकस्तोत्रे च श्रीवीरस्य पञ्चकल्याणकप्रतिपादनाच्च तस्य सामाचारी भिन्ना खरतराणां च भिन्नेति ॥२३॥

२ अस्य प्रकरणस्योपर्यनेकैः पृथक् पृथक् टीकावचूरिदीपिकाबालावबोधा कृता परं न केनापि तत्कर्तृणां खरतरगच्छसम्बन्धिता प्रतिपादिता ।

३ प्रस्तुतटीकाग्रथकारा श्रीमचन्द्रसूरय श्रीजिनवल्लभखरतरसमकालीना सन्तोऽपि प्रकरणकारस्य खरतरगच्छीयत्व न सूचितवन्त, यदि तत्स्यार्हि तदवश्यमेव सूचित स्यात् उत्सूत्रभाषि श्रीजिनवल्लभखरतरस्य सत्पातकभीरुभिरवश्य तादृशव्यपदेशयोग्यत्वात् ।

४ श्रीजिनवल्लभखरतरस्य कालगमनसमय वि स ११६७, यदि तेनैवेद प्रकरण कृत स्यात् तर्ह्येकादशवर्षात्मकातिस्तोककालानन्तरं वि स ११७८तमे वर्षे इद वृत्तिकरण न सम्भवेयत श्रीजिनवल्लभगणिः षट्कल्याणकाद्युत्सूत्रभाषित्वात् श्रीसंघाद् बहिष्कृत तच्च खरतरैरेव स्वसंघपट्टके भूषणत्वेन प्रतिपादित न तु दूषणत्वेन । एव च शासनद्रोहकारिनवीनमतोत्पादकस्य ग्रन्थ प्रमाणीकुर्वन्न परमसूत्रानुसारिश्रीमचन्द्रसूरिमहाभागास्तस्योपरि वृत्तिं कुर्युरेतदपि सुबुद्धिपथ नावतरति ।

५ ग्रन्थे न किञ्चिदुत्सूत्र निबद्धमतएव वृत्तिकरण न दोषाय, अपि च पाश्चात्यानामुपकाराय भविष्यतीत्येतदभिप्रायेण वृत्तिकारैः प्रयास कृत इति यदि मन्यते तर्हि कथ प्रान्तगाथावृत्तौ प्रकरणकर्तुः परिचयदर्शने, तस्य निश्चितस्वसमानकालवर्तित्वेपि, संघबहिष्कृतत्वेपि षट्कल्या-

णकादिप्रतिपादनेनोत्सूत्रभाषित्वेऽपि न किमपि विशेषणत्वेन प्रतिपादितम् प्रत्युत बहुमानं दर्शितमेतदपि सूचयति यदस्य रचयितारः श्रीजिनवल्लभसूरयोऽन्य एव.

एवं प्रदर्शितप्रमाणैरिदं फलितं भवति यदिदं प्रकरणं न श्रीजिनवल्लभखरतरकृतिः किन्तु अन्येषामेव.

न केवलं खरतरैः स्वमतोत्कर्षार्थं जेसलमेरदुर्गे एव श्रीसम्भवजिनालयप्रशस्ताविदमसम्भावितं लिखितम् परमनेकग्रन्थेषु एवं निबद्धं, तत्प्रतिकारस्तु महोपाध्याय श्रीधर्मसागरगणिविरचितायां प्रवचनपरीक्षायां विस्तरतः कृतो विलोक्यते अतः तज्जिज्ञासुभिस्तत्रावलोकनीयम् , अपि च मुनिश्रीदर्शनविजयेन श्रीजैनसत्यप्रकाशसंज्ञकमासिके ४ वर्ष१०—११ अंके 'फलवर्द्धितीर्थविषयिकनिबन्धे' यत् 'नाहटा'इति उपाधिधारकेण स्वोपलब्धगुर्वावल्यानुसारेण 'सं. १२३४ फलवर्द्धिकायां विधिचैत्ये पार्श्वनाथ. स्थापितः' इत्यक्षरबलेन 'अब यह निस्सन्देह प्रमाणित हो जाता है कि पार्श्वनाथभगवान की प्रतिष्ठा सं. १२३४ में खरतरगच्छाचार्य श्रीजिनपतिसूरिजी ने की थी'इति यल्लिखितं तत्र प्रामाण्यं बिभर्त्ति इति तद्बाधकानेकप्रमाणैर्दर्शितम् प्रत्युत तत्प्रतिष्ठा श्रीवादिदेवसूरीश्वरैः स्वशिष्यद्वारा कारापिता इत्यपि प्रतिपादितम् । एतावता एतत् सिद्धं भवति यद् खरतरैः स्वगच्छोत्तमत्वस्थापनार्थं अनेकस्थले असम्बद्धप्रलापा उद्भाविताः, परं यथा चौर आत्मानं स्वाङ्गुल्याऽऽच्छादयितुम् न शक्नोति तथैव तेऽपि कूटलेखैः स्वेप्सितार्थं साधयितुं न शक्नुवन्तः ॥

एतादृक्प्रयासकरणे किं प्रयोजनं ? न च श्रीजिनवल्लभसूरीणां खरतरगच्छसम्बन्धित्वनिरासकरणेनापि युष्मदभिमतगच्छसम्बन्धित्वं न साधितं, तथा च निष्फल एव श्रीमदीयः प्रयास इति वाच्यं यतः मया प्रथममेव उक्तम् यद् प्रकरणकर्त्तारः किंगच्छीया इत्येतन्निश्चेतुं न शक्यम् , मम प्रयासस्तु खरतरा यद् वदन्ति 'पिण्डविशुद्धिप्रकरणकारकाः अस्मद्गच्छीयाः' तदसत्यं इत्येतद्ज्ञापनायैव आसीत्स च सिद्धस्ततः सफल एव ।

पिण्डदोषज्ञाने अस्य प्रकरणस्यात्यन्तोपयोगित्वं ज्ञात्वा मन्दमेधाविनामुपकाराय श्रीमचन्द्रसूरिश्रीयशोदेवप्रमुखैस्तदुपरि वृत्तिदीपिकावचूरि-बालावबोधा कृता परमद्यावत् न केनापि तत्प्रकाशने परिश्रम कृत । गतवर्षे मोहमय्यां पूज्यपादसिद्धान्तमहोदध्याचार्यश्रीमद्विजयप्रेमसूरी-श्वरे, पिण्डविशुद्धेर्दीपिकामवचूरिं च विधाय, पिण्डशुद्धिज्ञाने च तस्य उपयोगित्वमवधार्य, तत्प्रकरणस्य वृत्तिदीपिकाद्यन्यसामग्रीप्राप्तये मम प्रेरणा कृता । मयाऽपि यथालभ्यदीपिकावचूरिवृत्तीनाम् प्रतय प्राप्ता । तासाम् मध्ये अस्या श्रीचन्द्रसूरे वृत्ते मुद्रणत्वं ज्ञात्वा तत्प्रकाशने मम मनोरथो जात ।

मुद्रणावसरे सवृत्तिकस्यास्य ग्रन्थस्य संशोधनार्थं तिस्रो हस्तलिखितप्रतयो मयोपलब्धा, एका पत्तनसंघहस्तकलीनवडीपाडाभण्डारसत्का पत्र १३१ वि स १५५१ वर्षे लिखिता, द्वे प्रती राजनगरडहेलाउपाश्रयभण्डारसत्के, एका पत्र १०९ वि स १६७२ वर्षे लिखिता, द्वितीया पत्र १२९ वि स १५७५ वर्षे लिखिता। तिस्र प्रतय शुद्ध्यशुद्धिविषये प्राय समाना एव, अत एव एकस्या कस्या अपि प्रते प्रतिकृतय सम्भाव्यन्ते; केवल पत्तनसत्काया प्रान्ते प्रशस्ति लिखिता साऽपि त्रुटिता एव। तिस्र प्रतय न शुद्धा , तासु क्वचित् कुत्रचित् स्थले अशुद्धित्रुटित-पाठाधिकपाठादीनि दृश्यन्ते तत यत्र यत्र स्थले अशुद्धिः त्रुटितपाठश्च सम्भावितस्तत्र तत्रासावेतत् चिन्हेन ( ) यत्र अधिकपाठ तत्र स एतत्संज्ञया [ ] यत्र च अर्थस्य वैलक्षण्य तत्र प्रश्नार्थचिन्ह दर्शितम्। यत्र च लेखकेन पाठो न लिखित तत्र मयाऽपि तादृगेव रक्षित ।

एतत्पुस्तकदातृणाम् उक्तभण्डारकार्यवाहकानां विशालौदार्यता धन्यवादास्पदीभूता एव ।

एतद्वृत्तिकारै स्वसत्तासमय स्वगुरूणां नाम, गच्छनिर्देश , वृत्तिरचनासमय स्थल च प्रशस्तौ दर्शितं, परं ततोऽधिकं स्वजन्मभूम्यादि तादृश-सामग्रीवैकल्यान्न शक्यते ज्ञातुम् । तैरेवमहोदयै श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रवृत्ति , पञ्चोपांगवृत्ति , निशीथविंशोद्देशकवृत्ति जीतकल्पचूर्णिविषमपदव्याख्या

इत्यादि पाण्डित्यपूर्णमन्या अन्येऽपि संदर्भाः, निर्णीयते आसेषां वृत्तिरचनायां कौशल्यातिशयः । नैतावन्मात्रकरी इयं वृत्तिः पुनः शास्त्र-मध्यतादिकालीनत्वात्प्राचीना अत एव प्रकाशितायां विदुषां सत्कारयोग्या भवितेति नात्र कश्चित्संदेहः ।

साम्प्रतं संयमसाधनप्रधानभूतदेहोपष्टम्भाय अनन्तज्ञानिनोपदिष्टभिक्षाचारः लुप्तप्राय एव दृश्यते । यावत् पिण्डैषणाध्ययनादि न पठ्यते तावत् गोचरचर्यागमनेऽपि मुनिरधिकारी न भवति । वर्तमानकालिकसंयमिनां भिक्षा पिण्डविशुद्धिज्ञानस्य प्रसरो न तादृक्सन्तुष्टिजनकः, पिण्डगवेषणे तु का वार्ता । श्रीदशवैकालिक श्रीपिण्डनिर्युक्त्यादिग्रन्थानां पठनपाठनेन भाविता अपि यतयः पिण्डग्रहणे वर्तमाना उपेक्षाभावं भजन्तो दृश्यन्ते, यदा तु एतन्मध्यगं मन उपलभ्यापि सुदुर्लभं भगवत्प्रणिहितसंयममार्गं, अतएव न तथाविधं ज्ञानाचरणक्रियोद्यमेन सम्यक्तया, श्रीतीर्थं-कराणां सम्यग्ज्ञानवन्तोऽपि मन्त्रकायसाध्यपिण्डविशुद्धिगवेषणाकरणात् न स्मारयन्तः प्रत्युत दोषान् प्रति उपेक्षां कुर्वाणा आलोक्यन्ते । कश्चिदत्र निश्चेतव्यं यत्र कोऽपि पिण्डविशुद्धो वर्तमानः दृश्यते परं गवेषणाया अल्पा एव । अत एव उद्गमादिदोषविषयकं या शिथिलता उपेक्षा च दृश्यते तद्दूरीकरणार्थं स्वल्पगन्थकायैः पिण्डनिर्युक्त्यादिग्रन्थपठनपाठनद्वारेण ध्यानरचनाद्वारेण तत्त्वान्वेषणाकरणेन च प्रयासः कार्यः । अयं च लघुवृत्तिक्रमन्थः श्रीदशवैकालिकश्रीपिण्डनिर्युक्त्यादिशास्त्रानुसारेण रचितत्वात् पिण्डदोषज्ञानेऽत्यन्तोपयोगी । संयमसाधनानां मूलभूतदेहधारणाय आहा-रग्रहणं, न तु वर्णादिहेतोः यत उक्तं 'अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहूण देसिया । मोक्खसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा' ॥१॥ श्रीमद्धरिभद्रसूरिभिरपि भिक्षाष्टकप्रकरणे दोषवती भिक्षा संयमवन्धविघातिनी उक्ता, तीर्थंकरैः हिंसादिकुत्सादिदोषदुष्टाहारस्य निषिद्धत्वात् । तद्दोषज्ञानदर्शको अयं ग्रन्थो अवश्यं पठनीयः, तत्करणेन च पिण्डग्रहणे उत्सर्गापवादं विदन् गुरुकारेण संयमाधारभूतशरीरपोषणद्वारेण निरतिचारं चारित्रं समाचरन्नुत्तरोत्तरं कर्मक्षयं कृत्वा निःश्रेयसास्पदं प्राप्नुयादिति मनीषा च शास्त्रकारस्य भूयात् ।

उपरोक्तपुस्तकत्रयानुसारेण सावधानीभूय यथाशक्ति संशोधितेऽप्यस्मिन् ग्रन्थे छद्मस्थभावानुसारिप्रमादवशात्, दृष्टिदोषवशात् सीसकयोजकदोषवशाद्वा यत्र कुत्रचित्स्थले या काप्यशुद्धिर्वाचकानां दृष्टिपथमवतरेत् सा संशोध्य वाचनीया कोविदैरिति प्रार्थ्यते ।

एतस्मिन् ग्रन्थसंशोधने संशयस्थानापनोदार्थं ममात्यंतसाहाय्यीभूतानां परमगुरुदेव परमोपकारि द्रव्यानुयोगनिष्णात सिद्धान्तमहोदध्याचार्य श्रीमद्विजयप्रेमसूरीश्वराणां अनुमहोत्कटथ हृद्दिमर्शमर्यादामुल्लङ्घ्यमानमपि लेखिनीगोचरीकर्तुं किमिति न पार्यते मयका ।

एतद्ग्रन्थस्य प्रान्ते वाचकानां सुखेन सुखपाठोपयोगि मूलप्रकरणनिबन्धनमपि पृथग्योजितम् ।

वीर संवत् २४६५ }
पुण्यपत्तने प्र. श्रावणशुक्ल ३ }

व्याख्यानवाचस्पति आचार्यश्रीविजयरामचन्द्रसूरीश्वरपादारविन्द-
भृङ्गायमानो मुनिमानविजयः

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठः	पुंठी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
२	२	७	त्तत्यतो	सत्यतो
२	२	१०	पेद्दा	पेद्दो
३	१	३	प्रतिकुष्टो	प्रतिक्रुष्टो
३	१	११	द्दएव्यमिति	द्रष्टव्यमिति
३	१	११	'तत्राहाकम्मत्ति'	तत्र 'आहाकम्म'त्ति
३	१	१३	'उद्देसियत्ति'	'उद्देसिय' त्ति
३	१	१३	उद्देशे	उद्देशो
३	२	१	निवृत्तं	निर्वृत्तं
३	२	६	प्रथमत	प्रथमतः
३	२	७	'पाउयरयत्ति'	'पाउयर' त्ति
४	२	२	तेन	[तेन]
४	२	६	यतेर्जीवं	यतेर्जीवं
४	२	८	स त्ति	'से' त्ति
४	२	११	वोप	वोष
५	१	६	लोल्य	लौल्य
५	१	८	अद्दे त्ति	'अद्दे' त्ति
५	२	४	वुष्याइ	वुष्यइ
५	२	१२	स्थिति	स्थितिः
६	१	४	परपर	पर
६	२	२	पुनः शब्दश्च	पुनःशब्दश्च
६	२	३	प्रतिपेधनादि	प्रतिषेधणादि
६	२	४	स्यात्ताम्	स्यात्तान्
६	२	६	वोपा	वोषा
६	२	९	च्छलना	छलना
८	१	१३	फासुकयं	फासुकडं
९	१	२	भूतत्वेन प्राप्त	भूतत्वेनाप्राप्त

पृष्ठः	पुंठी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
९	१	६	कृतेत्यर्थः	कृयेत्यर्थः
९	१	१२	निष्ठितमित्यस्य	निष्ठितमित्यर्थः
९	१	१३	मात्मनि निमित्त	आत्मनिमित्त
११	१	४	भङ्ग्योर्भजनया	भङ्गयोर्भजनया
११	२	१०	यतिप्रसङ्ग	अतिप्रसङ्ग
११	२	११	प्रतिषेधादीन्	प्रतिषेयादीन्
१२	१	६	प्रतिश्रयणादि	प्रतिषेयणादि
१२	२	४	ग्यथा भाव	ग्यथाभाव
१२	२	८	इति शब्दश्च	इतिशब्दश्च
१३	१	१२	प्रतिषेधास्य	प्रतिषेयास्य
१३	२	१	प्रतिश्रयणा	प्रतिषेयणा
१३	२	१३	राजाकथक	राजकथक
१४	२	१०	प्रतिषेधाद्यथ	प्रतिषेयाद्यथ
१४	२	१२	प्रतिषेधादी	प्रतिषेयादी
१५	१	११	तत्य	तस्य
१६	१	२	अतीचार	अतिचार

पृष्ठः	पुंठी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
१३	१	५	कर्मिकपरिहारे	कर्मिकापरिहारे
१७	१	४	आहारणा	आरादणा
२०	२	१२	कथाचित्	कदाचित्
२१	२	८	मा कयाइ	कयाइ
२३	१	३	पयत्तेपत्तो	पयत्तो
२३	१	५	भुंभ्रउ	भुञ्जिउ
२३	१	११	साध्याद्यर्थम	साध्याद्यर्थं
२३	२	७	गुरुतोऽशु	गुरुलघु
२४	१	६	चेव	चेव
२५	१	५	समापत्ता	समाप्त
२६	२	९	(द्विष्टो)	(द्विष्टो)
२७	२	१	भोजनद्रव्य	भोजनद्रव्यं
२९	१	१४	स्थितस्तस्या	स्थितं तस्य
२९	२	४	तण्डुलीयक	तण्डुलीयक
२९	२	४	हिंगुलणयाये	हिङ्गुलवणाये-
२९	२	७	लपणस्य	लवणस्य

पृष्ठः	पुठी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
२९	२	८	वसंण	वेसण
२९	२	९	वसनेन	वेसनेन
३०	१	३	भक्तापान	भक्तपान
३०	१	७	शनाद्दीनां	शनाद्दिना
३०	१	१३	पायधरं	पायधरं
३०	२	११	पूतिभूतं	पूतीभूतं
३१	२	२	सत्वान्	सत्त्वान्
३१	२	३	दानसत्वा	दानसत्त्वा
३२	१	२	नन्तरं स्वरूपं	नन्तरस्वरूपं
३२	१	८	स्थास्थापना	स्थानस्थापना
३६	२	९	रूवहि	रूवेहि
३७	२	२	(ह्णिा)	(ह्णिः)
३८	१	१४	तदपमित्य	तदापमित्य
३८	२	१०	वुट्ठीप	वुड्ढीप
३८	१	११	अपमित्यकं	आपमित्यकं
३९	२	११	परिवर्त्तिनी यद्द्र	परिवर्त्तनीयद्र

पृष्ठः	पुंठी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
३९	२	११	द्रव्य-	द्रव्यं
४०	२	५	दप्पव्य	द्रप्पव्य
४०	२	८	घूणे	घूणे
४०	२	१३	जईणठा	जईणट्ठा
४१	१	५	द्यभिहतं	द्यभिह्वतं
४१	१	५	द्यभिहतं	द्यभिह्वतं
४२	२	२	पयस्स	पगस्स
४२	२	७	तेहिं	तेहिं
४२	२	८	केवला	कवला
४३	१	४	सम्भवः !	सम्भवः ?
४३	१	११	चलयन्ती	चालयन्ती
४३	२	११	कोष्टिका	कोष्ठिका
४३	२	१२	कोष्टिका	कोष्ठिका
४३	२	१४	कोष्टिका	कोष्ठिका
४४	१	१	मपरिवहन्	मपरिवहत्
४४	१	५	कोष्टिकावौ	कोष्ठिकावौ

॥७॥

पृष्ठः	पुटी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
४४	१	७	कोष्टिकादि	कोष्ठिकादि
४४	२	१०	गृहमध्यवर्तिनः	गृहमध्यवर्तिभ्य
४५	१	१०	बहुधनस्य	बहुधनस्य
४६	२	५	भिक्षां	भिक्खा
४६	२	८	असुर्गमि	असुगमि
४६	२	१४	कोष्टिका	कोष्ठिका
४७	२	१	पहुत्तेणा	पहुतेणा
४८	१	५	विपयाच्छेधे	विपथाच्छेधे
४८	१	७	यद्या	यथा
४८	१	१२	अउजथेयं	अज्ज थेयं
४८	२	८	नियेभ्य	निपेध्यं
४९	१	१	निसडंति	निसढुंति
४९	१	१२	विइयइड्डिय	खिइयइड्डिय
४९	१	१३	रयणाठा	रयणड्डा
५०	१	१	चिछ्रसः	त्रिच्छसः
५०	१	१	त्रिच्छसः	च्छिद्रसः

पृष्ठः	पुटी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
५०	१	९	कोडुम्बिकस्य	कौडुम्बिकस्य
५०	२	१३	ममो	मामो
५१	१	४	योगाद्यदि	योगाद्यविति
५१	१	१२	सस्यत्या	पुल्यत्या
५२	१	१	पिडु	पि डु
५३	१	१०	पृहखेलया	पृहखेलया
५३	१	११	मनोहोऽयदि	मनोहे त्वऽहि
५४	१	७	कायः	कार्यं
५४	२	२	दोषा	दोला
५५	१	१	तानेव	तामेव
५५	१	७	श्रयणादि	श्रमणादि
५५	१	१२	दानात्	दानात् (पश्चात् वा संस्तया ११, विधा)
५६	२	४	निस्थामां	निस्थामः
५७	१	१	स्नापय-	स्नापये-
५७	२	८	च	च(प)

पृष्ठः	पुंठी	पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
५८	१	४	सोऽनर्थ	सौ अनर्थ
५८	१	८	मवलभक	मवलम्मक
५८	१	४	विशेषस्त	विशेषतस्त
५८	१	१४	स धु	साधु
५८	२	६	भिक्खट्ठ	भिक्खट्ठं
६०	१	४	(णीय)	(जईण)
६१	१	३	वितथाकरणाद्	वितथकरणाद्
६१	१	३	सुशिक्षितः	सुशिक्षितो-
६१	२	१०	तब्भतं	तब्भसं
६२	१	१	तवुर्म्मनस	तत्र दुर्मनस
६४	२	१२	व्रम	भ्रूम
६६	१	१४	दुद्वारे	दुवारे
६६	२	८	विविद्दरूवं	विविहरूवं
६७	१	९	घेतव्वो त्ति	घेत्तव्वो त्ति
६७	२	१०	बाहत्तरी	बाहत्तरी
६८	२	१	किस्स	घिस्स
६८	२	४	पचहि	पंचहि
६८	२	७	बारवरिसिओ	बारहवरिसिओ
६८	२	१४	गयविक्खो	ग(हि)यविक्खो
६९	१	५	नागरपर्हि	नागरिपर्हि
७०	२	१२	तावादी	ताविवि
७२	१	११	वसहीमाणीए	वसहीमाणीए (मागयाए)
७२	२	६	पयमि	पयम्मि
७३	२	६	प तेसिं	पतेसिं
७४	१	४	निव्वाइया	निव्वेइया
८०	१	९	वुत्त	वुत्तं
८०	२	४	भत्राविना	भर्त्राविना
८०	२	७	गवेसणेसणादोसे	गवेसणेसणादोसा
८०	२	१२	गहणेषणा	ग्रहणैषणा
८२	२	७	फर मात्रं	फरं मात्रं
८२	२	१४	गरिहिपहि	गरहिपहि
८३	१	९	सवेते	सवेते

आचार्यश्रीमद्विजयदानसूरीश्वरपादपद्मेभ्यो नमः

श्रीमज्जिनवल्लभगणिप्रणीता श्रीमच्चन्द्रसूरिविवृता

श्रीपिंडविशुद्धिः

॥ ॐ नमो वीतरागाय ॥

नम्रानेकसुरासुराधिपशिरोमालार्चितांह्रिद्वयं । लोकालोकविलोकिकेवलवशाज्जातार्थसन्निर्ण(र्णे)यम् ।
सद्धारित्रनिदेशकं, जितरिपुं स्वर्गापवर्गप्रदं । दुष्टारिष्टविघातकं जिनपतिं वीरं प्रणम्यादरात् ॥१॥
श्रीमत्पार्श्वजिनेन्द्रं च, विघ्नव्रातविघातिनम् । निःशेषकुमतध्वान्त-विध्वंसनदिवाकरम् ॥२॥
शेषानपि नमस्कृत्य, जिनान् विगतकल्मषान् । श्रीगौतमादिसूरींश्च, भारतीं स्वगुरूंस्तथा ॥३॥
शास्त्रान्तरदर्शनतो, वक्ष्येऽहं पिण्डशुद्धिशास्त्रस्य । स्वपरकृते स्पष्टार्थां, वृत्तिं जिनवल्लभकृतस्य ॥४॥

इह हि सर्व्वेणापि संसारिणा सत्त्वेनातिदुर्लभजिनधर्म्मान्वितं मनुष्यादिसामग्रीसङ्घातमवाप्य तीर्थकरानुचीर्णपरोपकारे यतितव्यम्, यस्माद्भगवान् भवाम्भोधिपारगाम्यपि परोपकारे यतते । स च न जन्तुहितोपदेशदानादपरः कश्चिद्रूष्टतरः समस्ति । स च

सकलकर्म्मनिर्म्मूलनप्रवणपरमपदप्रापकसच्चारित्रपरिपालनगोचरः श्रेयान्। तच्च पिण्डविशुद्ध्यादियतनया प्रवर्त्तमानानामुपजायते विशुद्धाहारोपष्टम्भितदेहस्य चारित्रसाधकत्वात्। सा च न शास्त्रादृते सम्यग् विज्ञायते मुमुक्षुभिः। यद्यपि च पूर्व्वमुनिप्रणीतचिरन्तनशास्त्रेषु सानेकधा स्थाने स्थाने निरूपिता, तथापि नासावैदंयुगीनानां दुःषमकालबलेन परिक्षीयमाणमेधायुर्बलानां मानवानामत्यन्तोपकारायालमिति विभाव्य श्रीमज्जिनवल्लभाभिधसूरिरैदंयुगीनप्रज्ञाविकलमानवोपकाराय महार्णवकल्पात् पिण्डनिर्युक्तिशास्त्रात् तामुद्धृत्य पिण्डविषयविशुद्धिलक्षणप्रतिनियतार्थाभिधायकत्वाद्यथार्थनामकमल्पग्रन्थमहार्थं पिण्डविशुद्धिसंनिहितं शास्त्रं कर्त्तुमारेभे। तत्र च शिष्टाः क्वचिदिष्टे वस्तुनि प्रवर्त्तमाना विघ्नविनायकोपशमनाय विघ्नाभावेऽपि शिष्टसमाचारपरिपालनाय चेष्टदेवतानमस्कारपुरस्सरं प्रवर्त्तन्ते। ततोऽयमपि तन्मार्गमनुसरन्निष्टदेवतानमस्कारं प्रेक्षावच्छ्रोतृजनप्रवृत्तयेऽभिधेयादि च वक्तुकामश्चादौ मङ्गलाद्यभिधायिकां गाथामाह।

देविन्दविन्दवन्दिय-पयारविन्देऽभिवन्दिय जिणिन्दे। वोच्छामि सुविहियहियं पिण्डविसोहिं समासेण॥१॥

व्याख्या—जिनेन्द्रानभिवन्द्य पिण्डविशोधिं वक्ष्यामीति क्रिया। तत्र नानाजन्मादिदुःसहदुःखनिबन्धनरागादीनां जेतारो जिनाः सामान्यकेवलिनस्तेषामिन्द्राश्चतुस्त्रिंशदतिशयादिपरमैश्वर्ययुक्तत्वान्नायकास्तीर्थंकरास्तान्। कीदृशान् इत्याह देवेन्द्रवृन्दवन्दितपदारविन्दान्। तत्र पूर्वभवोपात्तशुभकर्म्मवशाद्यथेष्टक्रीडाविचरिष्णवो देवा भवनपत्यादयोऽमरास्तेषामिन्द्राः शक्रास्तेषां वृन्दानि सङ्घातास्तैर्वन्दितानि नमस्कृतानि, पादाश्चरणाः पदशब्दस्यांह्रिवाचकत्वात्त एवारविन्दानि पद्मानि येषां ते देवेन्द्रवृन्दवन्दितपदारविन्दास्तानभिवन्द्य प्रशस्तमनोवाक्कायैर्नमस्कृत्य वक्ष्याम्यभिधास्येऽहमितिगम्यं। सुविहिताः शोभनानुष्ठानविधातारो यतयस्तेषां हितोपकारि-

त्वाद्योग्या तां, कामित्याह पिण्डविशोधिमिति। तत्र पिण्डनं पिण्डो मीलनमात्रम्। तद्व येषामस्ति तैः सहितस्यैवोपचाराद्वस्तुनि अपि पिण्डः। यद्वा पिण्ड्यत इति पिण्डः, पिण्डनीय वस्तु, स च नामादिभेदैरागमे यद्यप्यनेकधोक्त, तथापीह संयमादिरूपभाव-पिण्डोपकारकस्य द्रव्यपिण्डस्याहारादेर्ग्रहणम्। तस्य विशोधिरुद्गमादिदोषरहिततया निर्म्मलता। तत उद्गमादिदोषस्वरूपपरिज्ञापनेन पिण्डनिर्मलताकारिणी शास्त्रपद्धतिरपि पिण्डविशोधिरित्युच्यते। यद्वा विशोधिहेतुरुद्गमादिदोषपरिज्ञापनमप्युपचाराद्विशोधिस्ततः पिण्डस्य विशोधिर्यस्यां शास्त्रपद्धतौ सा तथेति विग्रहस्ताम्। अथ पूर्वाचार्यैरेव तस्या अभिहितत्वात् किं भवतो भणनेनेत्याह। समासेन संक्षेपेण। पूर्व्वाचार्यैर्विस्तरेण सोक्ता मया तु वक्ष्यते स्तोकग्रन्थेनेति भावः। अत्र पूर्व्वार्द्धेन जिनेन्द्रनमस्करणान् मङ्गलमुक्तम्। पिण्डविशोधिं वक्ष्यामीत्यभिधेयमेतस्या एवात्र शास्त्रेऽभिधास्यमानत्वात्। सम्बन्धस्तूपायोपेयलक्षणस्तत्र प्रकरणमिदमुपाय उपेय तु पिण्डशुद्धिपरिज्ञानमिति। प्रयोजनं तु संक्षेपभणनरूपं शास्त्रकृतैवोपात्तम्। यद्वा कर्त्तुः श्रोतुः प्रत्येकमनन्तरपरम्परभेदभिन्न साक्षाद-नुक्तमप्येतल्लभ्यते। तत्रानन्तरं कर्त्तुः प्रयोजन सत्त्वानुग्रहः, श्रोतुश्च प्रकरणार्थपरिज्ञानम्। परम्परं तु द्वयोरपि परमपदावाप्तिरिति। एतेन सर्व्वशास्त्रकाराणां प्रवृत्तिरनुश्रिता भवति, उक्तं च—'सम्बन्धाभिधेयपयोयणाइं तह मङ्गलं च सत्थंमि। सीसपविचिनिमित्त निविग्घत्थं च चिन्तेआ'॥ इति गाथार्थः॥१॥

पिण्डविशोधिं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञातम्। तत्र मुमुक्षुभिः पिण्डस्य विशुद्धिरेव किमर्थं विधीयते येन तत् परिज्ञानाय तदभिधायकं शास्त्रं कर्त्तुमारभ्यत इति पराभिप्रायं चेतसि निधाय शास्त्रकरणप्रयाससाफल्यप्रकाशनगर्भं यद्दोषविकलस्य पिण्डस्य शुद्धिर्भवति तान् वक्तुकाम इमां तत्प्रस्तावनामाह।

जीवा सुहेसिणो तं सिवम्मि तं संजमेण सो देहे। सो पिण्डेण सदोसो सो पडिकुट्ठो इमे ते य ॥२॥

व्याख्या—पिण्डविशुद्धेरेव सच्चारित्रं तस्माच्च विशिष्टसुखमोक्षप्राप्तिस्तच्छुद्धिश्च न ज्ञायते शास्त्रं विनेत्यस्य करणप्रयाससाफल्यमिति गर्भार्थः। अत्र च 'यश्च निम्बं परशुना(छिनत्ति), यश्चैनं मधुसर्पिषा(सिञ्चति), यश्चैनं गन्धमालाभ्यां(योजयति), तत्सर्वस्य कटुरेव स' इत्यादाविव सर्वत्रानुरूपक्रियाध्याहर्त्तव्या। ततश्च जीवाः प्राणिनः सुखैषिणः शर्मार्थिनः सुखलिप्सव इति यावदुच्यन्ते। तदुक्तम्—'सव्वेवि सोक्खकङ्खी सव्वेवि हु दुक्खभीरुया जीवा। सव्वेवि जीवियपिया सव्वे मरणाउ बीहन्ति' ॥ तत्पुनः सुखमविकलं परमानन्दरूपम्, कर्म्माभावेन सर्व्वोपद्रवरहितत्वाच्छिवो मोक्षस्तत्रैव सञ्जायते। यदुक्तम्—'नवि अत्थि माणुसाणं तं सोक्खं नवि य सव्वदेवाणं। जं सिद्धाणं सोक्खं अव्वाबाहं उवगयाणं' ॥ सांसारिकसुखं च दुःखप्रतीकारमात्रतया सुखाभिमानरूपत्वात्तत्त्वतो दुःखमेवेति। ते पुनः शिवं जीवाः प्राप्नुवन्ति केनेत्याह संयमेन। पञ्चाश्रवाद्विरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः, कषायजयो, दण्डत्रयविरतिश्चेति संयमः सप्तदशभेद इति शास्त्रान्तरप्रसिद्धेन सप्तदशभेदात्मकेन चारित्रेण। यद्वा पृथिव्याद्युपमर्दादिसंरक्षणात्मकेन सप्तदशभेदेनैव प्रकारान्तराभिहितेन क्रियानुष्ठानविशेषरूपेण संयमेन। स चायं—'पुढवि दग अगणि मारुय वणस्सइ बिति चउ पणिन्दि ९ अजीवे १०। पेहा ११ पेह १२ पमज्जण १३ परिट्ठवण १४ मणो १५ वई १६ काए १७॥' इत्यस्य श्लोकैः किञ्चित् स्वरूपमुच्यते। 'इलाजलानलानिलशाखिनां दुःखरक्षणं। त्रिधा द्वित्रिचतुःपञ्चाक्षाणां हिंसाविवर्जनं ॥१॥ निर्जीवमपि यद्वस्तु हिंसाकरणसुन्दरं। तृणमद्यहिरण्यादि तस्यादाननिषेधनम् ॥२॥ प्रेक्षणं स्थण्डिलादीनामुपेक्षासंयमो द्विधा। तत्रैकः संयमोद्वेगे सीदतां प्रेरणं च यत् ॥३॥ अन्यः सावद्यव्यापारे गृहिणां चाप्रेरणं यत्। स्थानादिकरणे सम्यक् तद्भूमीनां प्रमार्जनम् ॥४॥ आहारोपधिशय्यानामशुद्धाधिक

भवतः। परिष्ठापनमन्त्रश्च मनोवाकायवर्जनम् ॥५॥' अलं प्रसङ्गेन, प्रकृतमुच्यते। सो देहेत्ति स संयमः, देहेत्ति विभक्तिव्यत्ययाद्देहेन शरीरेण सम्पद्यते देहसाध्यत्वात्तस्य, यदुक्तम्–'शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनमिति', स देहः पिण्डेनाहारेणोपष्टम्भः, संयमोपकाराय जायते। सदोषो वक्ष्यमाणोद्गमादिदोषवृन्दान्वितः स पिण्डः प्रतिक्रुष्टो निषिद्धो जिनादिभिरिति हृदयम्। अथ क एते दोषा यैर्दुष्टोऽसौ ग्रहीतुं निषिद्ध इत्याह। 'इमे ते य'त्ति, ते पुनर्दोषा आहाराशुद्धिरूपाणि दूषणानि इमे वक्ष्यमाणाः सम्भवन्तीति गाथार्थः ॥२॥

साम्प्रतं प्रस्तावितपिण्डदोषावसरः। ते च द्विचत्वारिंशत्। यत उक्तम् 'सोलस उग्गमदोसा सोलस उप्पायणाए दोसा उ। दस एसणाए दोसा बायालीसं इय हवन्ति'त्ति। तत्र तावदाहारोद्गमविषयषोडशदोषान् यथानामग्राहं द्वारगाथाद्वयेन वक्तुमाह–

आहाकम्मु१द्देसिय२ पूईकम्मे य३ मीसजाए य४। ठवणा५ पाहुडियाए६ पाउयर७ कीय८ पामिच्चे९ ॥३॥

परिअट्टिए १० अभिहडु ११ भिन्ने१२मालोहडे अ १३ अच्छिज्जे १४ ।

अणिसिट्ठ १५ ज्झोयरए १६ सोलसपिण्डुग्गमे दोसा ॥४॥

व्याख्या—आधाकर्मादयोऽध्यवपूरकान्ताः षोडश पिण्डोद्गमविषया दोषाः स्युरिति गाथाद्वयस्य सम्बन्धः। इह च विभक्तिलोपविभक्तिव्यत्ययानुस्वारलोपादिकं यत्र दृश्यते, तत्र सर्वत्र प्राकृतत्वाचद्दुष्टव्यमिति न न्यूनाधिकत्वदोषो वक्तव्यः। 'तत्राहाकम्मत्ति,' आधानमाधा, प्रस्तावात्साधुप्राणिनां यथाऽमुकस्मै साधवे इदं भक्तादि देयमित्यादिक्रियेति तत्त्वम्, यद्वा आधाय सङ्कल्प्य कर्म क्रियेति विगृह्य निरुक्तवशेन यकारलोपादाधाकर्मिकेत्युद्गमदोषस्तद्योगाद्भक्ताद्यपि १। तथा 'उद्देसियत्ति' अनुस्वारलोपादुद्देशो

यावदर्थिकादिप्रणिधानमित्युद्गमदोषस्तेन निवृत्तं तत्प्रयोजनं वेत्यौद्देशिकं भक्तादि । इह दोषभणनप्रक्रमे यद्दोषवतो भक्तादेरभिधानं तद्दोषदोषवतोरभेदविवक्षणा ज्ञेया, एवमन्यत्रापि २ । 'पूईकम्मे यत्ति' उद्गमादिदोषरहिततया पवित्रस्य सतो भक्तादेरविशुद्धिकोटिकतयाऽपवित्रेण भक्तादिनैव सह मीलनात् पूतेरपवित्रस्य कर्म्म करणमिति पूतिकर्म्म तद्योगाद्भक्ताद्यपि, चः समुच्चये३ । 'मीसजाए यत्ति' मिश्रेण गृहिसाध्वादिप्रणिधानलक्षणभावेन जातं पाकादिभावमुपगतं मिश्रजातं, भक्ताद्येव, चः पूर्ववत् ४ । 'ठवणत्ति' स्थाप्यते साधुदानाय किञ्चित् कालं यावन्निधीयत इति स्थापना भक्ताद्येव ५ । 'पाहुडियाए'त्ति एकारः प्रथमैकवचनार्थः, प्र इति विवक्षितकालात् प्रथमत, आ इति साध्वागमनलक्षणमर्यादया, भृता धारिता, यका भिक्षा, सा स्वार्थिककप्रत्ययात् प्राभृतिका यद्वा प्राभृतं कौशलिकं तदिवोपचारसाधर्म्याद्यका भिक्षा सा प्राभृतिका ६ । 'पाउयरयत्ति' विसर्गलोपात् प्रादुः प्राकाश्यं तस्य करणं साध्वर्थविधानं प्रादुष्कारस्तद्विशेषितं भक्ताद्यपि ७ । तथा 'कीयत्ति' अनुस्वारलोपात् क्रीयतेस्म साध्वर्थायार्थदानादिना गृह्यतेस्मेति क्रीतं भक्ताद्येव ८ । 'पामिच्चेत्ति' अपमित्यं प्रामित्यं वा पुनर्दास्याम्येतत्तवेत्यभिधाय साध्वर्थाय गृहीतमुच्छिन्नमिति तच्च भक्ताद्येव ९ । 'परियट्टिएत्ति' परिवर्त्तितं साध्वर्थाय कृतपरावर्त्तं भक्ताद्येव १० । 'अभिहडत्ति' अभि इति साध्वभिमुखं हृतं स्थानान्तरादानीतमभिहृतमभ्याहृतमित्यर्थो भक्ताद्येव ११ । 'उब्भिन्नेत्ति' उद्भेदनमुद्भिन्नं साध्वर्थाय कुतुपघटादेरुद्घाटनं तद्योगाद् भक्ताद्यपि १२ । 'मालोहडे अत्ति' मालात्सिक्कादेरपहृतं साध्वर्थमानीतं मालापहृतं भक्ताद्येव, चः समुच्चये १३ । 'अच्छिज्जेत्ति' अनिच्छतोऽपि पुत्रादेः सकाशात् साधुदानाय गृह्यते यत्तदाच्छेद्यं भक्ताद्येव १४ । 'अणिसिट्ठत्ति' न निसृष्टं सर्व्वस्वामिभिः साधुदानाय नानुज्ञातमनिसृष्टं भक्ताद्येव १५ । 'अज्झोयरएत्ति' अधीत्याधिक्येनावपूरणं स्वार्थदत्ताद्रहणादेर्भरणमध्यवपूरः स एवाध्यवपूरकस्तद्योगाद् भक्ताद्यपि १६ । इतरेत्र गम्यमान-

रनादित्येव स्वरूपाः षोडशसंख्याः पिण्डोद्गमे पिण्डोत्पत्तौ दोषा भवन्तीति शेषः । एते पिण्डोद्गमदोषाः षोडशेति तथ्यमिति द्वार-गाथाद्वयार्थः ॥४॥

इदानीमाद्यद्वारव्याख्यावसरस्तत्राद्यद्वारोपात्तदोषस्याधाकर्म्माख्यस्य सान्वयं नामत्रयं भवति, यथाधाकर्म्म अधःकर्म्म आत्मघ्नमिति । तत्र क्रमेण त्रीण्यपि व्युत्पादयन्नादौ तावदाधाकर्म्मशब्दस्य व्युत्पत्तिमाह—

आहाए वियप्पेण जईण कम्ममसणाइकरणं जं । छक्कायारम्भेणं तं आहाकम्ममाहंसु ॥५॥

व्याख्या—'आहाए'त्ति' आधायाः पर्यायमाह–विकल्पेन साधुभ्यो दास्यामि इति कृतेन सङ्कल्पेनेत्यर्थः, दायकेन यतीनां साधूनामर्थायेति गम्यते । यत्कर्म अशनादिकरणमशनादेः पाकादिक्रिया क्रियत इत्यर्थः । कथं यत्कर्म्मेत्याह–षट्कायारम्भेण पृथव्यादिषड्जीवनिकायोपमर्देन, तत्पृथिव्याद्युपमर्दोद्भूतपचनादि, तद्योगात्तदशनादिकर्म्माधाकर्म्मोक्तवन्तस्तीर्थकरादयः । यद्वा आधयेति विकल्पेन, केषां सम्बन्धिन्येत्याह–यतीनामिति यतिदानसङ्कल्पेनेति तत्त्वम् । 'कम्मं'ति कर्म्म, किं तदित्याह–'असणाइ करणं ज'ति, अशनादीनां भोजनप्रभृतीनां करणं निष्पादनं यत् षट्कायोपमर्देन गृहिणा क्रियत इति शेषः । तदिति साधुदानसङ्कल्पषट्कायारम्भनिष्पन्नमशनादिकमाधाकर्म्म ब्रुवते । इह च यद्यपि षट्कायारम्भेण यत् क्रियते गृहे वस्त्रादि तदप्याधाकर्म्म स्यात् तथापीह तन्न ग्राह्यम्, पिण्डस्यैवाधिकृतत्वादिति गाथार्थः ॥५॥

अधुनाऽधःकर्म्मात्मघ्नशब्दयोर्व्युत्पत्तिमाह ।

अहवा जं तग्गाहिं कुणइ अहे संजमाउ नरए वा । हणइ व चरणायं से अहकम्म तमायहम्मं वा ॥६॥

व्याख्या—अथवाशब्दः पूर्व्वनामापेक्षया आमान्तरप्रकारद्योतको, यत् किमप्यशनादिद्रव्यं साध्वाद्यर्थं कृतं सत्कर्तृभूतं तद्ग्राहिणं साध्वर्थसङ्कल्पिताशनाद्यादायकं साधुं करोति विधत्ते अधोऽधस्तात् कस्मादत्रधेरधःकरणं तेन साधोरित्याह । संयमात् पृथिव्याद्युपमर्दजपापादात्मनः संयमनं निरोधनं यस्मात् क्रियानुष्ठानविशेषात् स संयमश्चारित्रं तस्मात्, कोऽर्थः उत्कृष्टनिरतिचारचारित्रादुपलक्षणत्वाच्छुभलेश्यादिभ्यश्च भ्रंशयति, जघन्ये तत्र व्यवस्थापयतीति यावत्तदधःकर्म्मेत्युत्तरेण योगः, इत्ययं संयमादिभावमङ्गीकृत्योक्तमधःकर्म्म । अथ जीवमाश्रित्य तद्वक्तुमाह—नरए त्ति, वा विकल्पान्तरापेक्षया समुच्चये । ततो अध इत्यधोगतौ नरके साध्वर्थकृताशनादिभोजिनो यतेर्जीवं करोति नयति यत्तत्पूर्वोक्तमशनाद्यधःकर्म्मेति योगः । इहाधःकर्म्मदोषस्ततो यद्भुञ्जानस्य साधोः स स्यात्तदपि तथोच्यते । तथा हन्ति विनाशयति, यदित्यनुवर्त्तते ततो यत्साध्वाद्यर्थं कृतमशनादि । वा स्थाप्यः, कमित्याह—चरणात्मानं चारित्ररूपं जीवं, कस्य सम्बन्धिनमित्याह—स त्ति तस्य साध्वर्थनिष्पन्नाशनादिग्राहिणः साधोः तत्पूर्वोक्तमशनाद्यात्मघ्नमित्युत्तरेण योगः । तथाहि—प्राणभूतघातं पाकादि कुर्व्वन् दाता करोति, ततस्तन्निष्पन्नमाहारं यदा साधुर्गृह्णाति तदा स पुनः पुनस्तत्करोतीति परमार्थतः साधुरेवानुमोदनादिना तानि हन्ति, तद्दाता तु संयमरूपमात्मानं साधोस्तदेव हन्तीत्यात्मघ्नमुच्यते । इहात्महननलक्षणो दोषस्तद्योगादशनाद्यपि तथेति । स्थापितवाशब्दश्चानुक्तार्थसंसूचको यथा ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमात्मत्रयं साधूनामस्ति, तच्छेषद्वयं व्युच्छेद्य किमिति चरणात्मानं तस्य हन्तीत्युक्तमिति परारेकायां निश्चयनयमतमाश्रित्य चरणविघाते अवश्यं सिद्ध एव चरणफलत्वात् तयोरिति न तयोर्विघातः पृथगुक्तः । व्यवहारमतं प्रतीत्य चरणघाते इतरयोर्विनाशः स्याद्वा न च(वा) । यदाह—मिथ्यात्वं याति तदा न ते, तदभावे तु ते स्यातामिति चरणघातेऽपि तयोः सद्भावान्न तयोरुपादानमिति । 'अहकम्म तमायहम्मं चत्ति' व्याख्यातमेव

नवरं वाशब्दोऽयमभिधानसमुच्चयार्थः ।' इति गाथार्थः ॥६॥

अथ जीवमाश्रित्योक्तस्याधःकर्म्मणो यैः करणभूतैर्जीवस्य तत्स्याधेपामाधाकर्म्मभोजिनां प्रतिनिवर्त्तनस्वरूपमाह । यद्वाधाकर्म्मण एवात्मकर्म्मेति शास्त्रान्तरे नामान्तरं चतुर्थमस्ति, तद्व्याख्यातुमाह–

अट्ठवि कम्माइं अहे बंधइ पकरेइ चिणइ उवचिणइ । कम्मियभोई अ साहू जं भणियं भगवईए फुडं ॥७॥

व्याख्या—इह किल अनुरायुर्बन्धाभावेन चिर सप्तविधबन्धक एव प्राप्यते । भवमध्ये च स्वायुषः त्रिभागाद्यवशेषे यदायुर्बध्नाति वारमेकं तदाऽष्टविधबन्धकः प्राप्यते । ततश्च कार्मिकभोजीत्युपलक्षणत्वादाधाकर्म्मिकभोजी, लोलयनिःशुकत्वाभ्यां साध्वर्थकृताहाराभ्यवहरणशीलः 'तच्छीलार्थइन्प्रत्ययः' चकारेणानाभोगतस्तु तमभ्यवहरन्नपि न तथा बद्धवान् इत्याचष्टे । साधुर्यतिरष्टावप्यष्टसङ्ख्यान्यपि न केवलं सप्तेत्यपेरर्थः । कर्म्माणि ज्ञानावरणादीनि । अहेति अधोगतिविषयाणि नरकादिगतिगमनयोग्यानि बध्नाति प्रकृत्यादिरूपतया निबध्नं याती ति कृत्वाधःकर्म्मोक्तं, आत्मनः कर्म्मबन्धनादात्मकर्म्मेति वा । अत्र च यत् किल भाविभवायुर्भवमध्ये वारमेकं बध्यते तदाप्यधोनरकादिगतिविषयमसौ बध्नाति । तद्बन्धे तु शेषाण्यपि सप्ताधोगतिविषयाण्येव तान्यसौ बध्नातीत्यष्टावपीति सामस्त्येनोक्तम् । एतेन अष्टानामपि कर्म्मणां बध्यमानानामवस्थोक्तः । अथ तेषामेव पूर्व्वबद्धानामवस्थामाह–'पकरेइ चिणइ उवचिणइ' त्ति आधाकर्मिकभोजी यतिः कर्म्माणि पूर्व्वबद्धानि प्रकरोति स्थितिरूपतया निर्व्वर्त्तयति दीर्घस्थितीन् कर्त्तुमारभते इति यावत्, तथा चिनोति अनुभागरूपतया तान्यभिवर्द्धयति, उपचिनोति, प्रदेशतया तान्युपचितानि करोतीत्यर्थः । अथेदं भुञ्जानोऽधः कर्म्माणि बध्नातीति किमन्यत्रापि कुत्रचिदुक्तमित्याह–यद्भणित यदुक्तम्, भगवत्यां पञ्चमाङ्गे, स्फुट प्रगट, तथा च तत्सूत्रं "आहा

कम्मं भुंजमाणे समणे निग्गंथे किं बंधइ किं पकरेइ किं चिणाइ किं उवचिणाइ ? गोयमा ! आहाकम्मं भुंजमाणे आउयवज्जाओ सत्त कम्मपयडीओ सिढिलबंधणबद्धाओ धणियबंधणबद्धाओ पकरेइ, हस्सकालठिईयाओ दीहकालठिईयाओ पकरेइ, मंदाणुभावाओ तिव्वाणुभावाओ पकरेइ, अप्पपएसग्गाओ बहुपएसग्गाओ पकरेइ, आउयं च णं कम्मं सिय बंधइ सिय नो बंधइ, असायावेयणिज्जं च कम्मं भुज्जो भुज्जो उवचिणेइ, अणाइयं च णं अणवयग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्टइ । से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ आहाकम्मं भुंजमाणे जाव अणुपरिअट्टइ ? गोयमा ! आहाकम्मं भुंजमाणे आयाए धम्मं अइक्कमइ आयाए धम्मं अइक्कममाणे पुढविकायं नावकंखइ ५ जाव तसकायं नावकंखइ । जेसिंपि य णं जीवाणं सरीराइं आहारमाहारेइ ते वि जीवे नावकंखइ, से एणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ, आहाकम्मं भुंजमाणे जाव अणुपरिअट्टइ" त्ति । इदं च सुगमं नवरं 'आउयवज्जाउ त्ति' यस्मादेकत्र भवग्रहणे सकृदेवान्तर्मुहूर्त्तमात्रकाल एवायुषो बन्धस्तत उक्तमायुर्वर्ज्जा इति । 'सिढिलबंधणबद्धाउ' त्ति । श्लथबन्धनं स्पृष्टता तेन बद्धा आत्मप्रदेशेषु सम्बन्धिताः पूर्वावस्थायामशुभतरपरिणामस्य कथञ्चिदभावात् शिथिलबन्धनबद्धा एताश्चाशुभा एव द्रष्टव्याः । आधाकर्म्मिभोजिनिर्ग्रन्थस्य निन्दाप्रस्तावात् ताः किमित्याह 'धणियबंधणबद्धाओ पकरेइ त्ति' गाढतरबन्धनबद्धाः प्रकरोति प्रशब्दस्यादिकर्म्मार्थत्वात् सकृदाधाकर्म्मभोजनेऽपि कर्त्तुमारभ्यते आधाकर्म्मभोजित्वस्याशुभयोगरूपत्वेन गाढतरप्रकृतिबन्धहेतुत्वात् ।आह च—'जोगा पयडिपएसं' ति पौनःपुन्यसम्भवे तु तस्य ताः करोत्येवेति; तथा ह्रस्वकालस्थितिकाः दीर्घकालस्थितिकाः प्रकरोति । तत्र स्थिति उपात्तकर्म्मणोऽवस्थानं, तामल्पकालां महतीं करोतीत्यर्थः । आधाकर्म्मभोजित्वस्य लौल्यनिमित्तत्वात् तस्य च कषायरूपतया स्थितिबन्धहेतुत्वात् । आह च—'ठिइअणुभागं कसायउ कुणइ' त्ति तथा मन्देत्यादि, इहानुभावो विपाको रस इत्यनर्थान्तरं ततश्च मन्दानुभावाः परिपेल-

घरताः स तीमानुभावा गाढतररसाः प्रकरोति' आधाकर्मभोजिनस्तस्य कषायहेतुत्वात् । अनुभागबन्धस्य च कषायप्रत्ययत्वादिति । तथा अप्पपएसेत्यादीति अल्पं स्तोकं प्रदेशाग्रं कर्मदलिकपरिमाणं यासां तास्तथा ता बहुप्रदेशाः प्रकरोति । प्रदेशबन्धस्यापि योगप्रत्ययत्वादाधाकर्मभोजिनस्य च योगरूपत्वादिति । तथा आउयं चेत्यादि आयुः पुनः कर्म, स्यात् कदाचिद्बध्नाति स्यान्न बध्नाति । यस्मात्त्रिभागाद्यवशेषायुषः परभवायुः प्रकुर्वन्ति तेन यदा त्रिभागादिस्तदा बध्नाति अन्यदा न बध्नातीति । असायेत्यादि तथा असातावेदनीयं च दुःखवेदनीयं कर्म भूयो भूयो पुनः पुनः उपचिनोति उपचितं करोति । ननु कर्मसप्तकान्तर्वर्तित्वादसातावेदनीयस्य पूर्वोक्तविशेषणेभ्य एव तदुपचयप्रतिपत्तेः किं तद्ग्रहणेनेत्यत्रोच्यते, आधाकर्मभोजी अत्यन्तं दुःखितो भवतीति प्रतिपादनेन भयजननादाधाकर्मभोजित्वनिरासार्थमिदमित्यदुष्टमिति । 'अणाइयं' ति अविद्यमानादिकं अनवदग्रं अनन्तमित्यर्थः । अत एव दीर्घाद्धं प्रभूतकालं 'चाउरंतंति' चतुरन्तं देवादिगतिभेदाच्चतुर्विभागं तदेव स्वार्थेऽण्प्रत्ययोपादानाच्चातुरन्तं संसारकान्तारं भवारण्यं 'अणुपरिअट्टइत्ति' पुनर्भ्रमति । 'आयाए' त्ति आत्मना धर्मं चारित्रधर्मं श्रुतधर्मं वा । पुढविकायं नावकंखइ त्ति पृथ्वीकायं नापेक्षते नानुकम्पत इत्यर्थः । इति गाथार्थः ॥७॥

एवं तावदाधाकर्मोक्तदोषस्य नामान्यभिधाय अधुना तत् स्वरूपं सप्रपञ्चं व्यावर्णयितुकामः तत् प्रतिबद्धद्वाराणि निरूपयन्नाह—

तं पुण १ जं जस्स २ जहा ३ जारिस ४ असणे य तस्स जे दोसा ५।
दाणे य ६ जहापुच्छा ७ छलणा ८ सुद्धी य ९ तह वोच्छं ॥८॥

व्याख्या—तत्पुनर्यदिति, तदाधाकर्म्मशब्दवाच्यं यत्स्वरूपं वस्त्राशनादिकं स्यात्तथा वक्ष्ये इत्युत्तरेण योगः। एवं शेषद्वारेष्वपि पर्यन्ते तथा वक्ष्ये इति योजनीयम्। पुनः शब्दश्च तस्यैवाधाकर्म्मण उत्पत्तिलक्षणस्य सम्भवस्य सूचनार्थं इत्येकं द्वारम्। तथा यस्य नृविशेषस्यार्थाय कृतमाधाकर्म्म भवतीति द्वितीयम्। तथा 'जहत्ति' यथा यैः प्रकारैः प्रतिषेधनादिभिराधाकर्म्मपरिभोगजन्यः कर्म्मबन्धः स्यात्ताम् वक्ष्य इति तृतीयं द्वारम्। 'जारिसंति' यादृशं यैर्वस्तुभिः सदृशं लक्षणं ग्रहणं वाश्रित्य तत्स्यात् साधूनामिति चतुर्थम्। तथा 'असणे य तस्स जे दोसत्ति' अशने भक्षणे तस्याधाकर्म्मिकस्याशनादेर्ये केचनाज्ञाभङ्गादयश्चकारात्तद्ग्रहणमाश्रित्य संयमप्रतिघातकत्वाद्येऽतिक्रमादयश्च दोषा दूषणानि भवन्तीति गृह्यते, इति पञ्चमं द्वारम्। 'दाणे य' त्ति चकारस्तस्य दोषा इत्यस्यानुकर्षणार्थस्तत आधाकर्म्मणो दाने गृहिणा वितरणे क्रियमाणे तस्य गृहिणो ये दोषा यतिसत्कचरणघातादयो भवन्तीति षष्ठं द्वारम्। 'जहापुच्छत्ति,' यथा येन प्रकारेण अशनादिविषया देशद्रव्यकुलभावानुचिताशनादिलाभे आधाकर्म्मादिशङ्कायां पृच्छा प्रश्नः साधुना गृहस्थं प्रति क्रियते इति सप्तमं द्वारम्। 'छलण'त्ति इत्थं प्रश्निताहारग्रहणादिना यतमानेऽपि साधौ यथेत्यनुवर्त्तनाद्यथा च्छलना अशुद्धस्य ग्रहणं स्यादिति अष्टमं द्वारम्। 'सुद्धी य'त्ति श्रुतोपयुक्तेनाऽशठभाववता यतिना छलनासद्भावादाधाकर्म्मणो ग्रहणे कृतेऽपि यथा तस्य शुद्धिः कर्म्मबन्धाभावेन निर्द्दोषतेति नवमं द्वारम्। चकारादाधाकर्म्मग्रहणं प्रति निर्दोषसदोषस्वरूपपरप्रश्नाचार्योत्तररूपं दशमं द्वारं गृह्यते। तथा तेन स्वरूपनिरूपणप्रकारेण वक्ष्ये अभिधास्य इति द्वारगाथासमासार्थः ॥८॥

अधुना यद्वस्त्वाधाकर्म्म भवतीत्याद्यद्वारं व्याख्यातुमाह।

असणाइ चउब्भेयं आहाकम्ममिह बिन्ति आहारं। पढमं चिय जइ जोग्गं कीरंतं निट्ठियं च तहिं ॥९॥

व्याख्या—अशनमादिः प्रभृतिर्येषां पानादिभेदानां अशनाद्यस्तत्राशनं शाल्यादितंदुलविशेषप्रभृतिकं, पानमवटवाप्यादिस्थ जलम्, खादिमं चिंचिणिकापुष्पनालिकेरादिकम्, स्वादिमं सुण्ठिहरीतक्यादिकम्। ततः अशनादयश्चत्वारः चतुःसङ्ख्याभेदाविशेषा यस्य स तथा त, कमित्याह—'आहारं'ति, समाह्रियते तृप्तिजननायासावित्याहारः समयभाषया पूर्वोक्त एवाशनादिस्त आधाकर्म्मेत्याधाकर्म्मशब्दवाच्यं इहेति प्रवचने, यद्वा पिण्डशुद्धिप्रक्रमे, इतरथा साध्वर्थं यद्गृहादिकं चीयते वस्त्रादिक वाऽऽप्यते तुम्बकादेश्च मूलादिक यस्य क्रियते तदप्याधाकर्म्म भवतीति केवलं तत्र ग्राह्यमप्रस्तुतत्वात्, ब्रुवतेऽभिदधति जिनादयः। कीदृश सन्तमित्याह—प्रथममेवादित एव यपनकल्पत्वमारभ्येति यावत्, चिपशब्दस्यैवकारार्थत्वात्, यतियोग्य साधुजनोचितं यतिनिमित्तमिति यावत्, क्रियमाणं निर्वर्त्यमान गृहिणानिष्ठितं चेति, 'निष्ठाऽवसानं सा सञ्जाताऽस्येति निष्ठितो निश्चेतनीभूतस्त, च्चः समुच्चये क विषये निष्ठित इत्याह—'तहिं'ति, प्रस्तावात्तस्मिन् यतिविषये साधोरालम्बनेन सर्व्वथा प्रासुकीभूतमिति तत्त्वम्, इत्थम्भूतमाहारमाधकर्म्म ब्रुवते इति गर्भार्थः। अत्र द्वारपादोपात्तपुनःशब्दसूचितमशनादिरूपस्याधाकर्म्मणः सम्भव पदमं चियेत्यनेन पदेनाभिहितवान्, तथाहि—कथमादित एवाधाकर्मिकमशनादिक सम्भवति? इति, उच्यते—कश्चिद् गृही अतिभक्तिभरनिर्भराङ्गः साधूनामकल्प्यमेतदिति जानानोऽजानानो वा स्वक्षेत्रे कुतोऽपि कारणतः साधूनामनवस्थानमवलोक्य प्रच्छन्नादिना ज्ञात्वा च साधूनामवस्थानहेतोरशनादेश्चतुर्विधस्याप्याहारस्य वपनादिनोत्पादन करोति तत्राशनोत्पादनमाश्रित्याख्यानकं पूर्वाचार्योक्तम् यथा—

"अणेगकुलसयसकुलो सकुलो नाम गामो आसी, तम्मि जिणदत्तो नाम सावओ, तस्सय जिणमती नाम भज्जा। तत्थ कोद्दवरालगा उप्पज्जन्ति त्ति तेसि संतिउ कूरो भिक्खाए पउरो लब्भइ, वसही अ रमणिज्जा लब्भइ, सज्झाओ य निव्वहइ, परं आयरियाइपाउग्गो

सालिकूरो नत्थि त्ति न केइ आयरिया तत्थ चिट्ठन्ति। अन्नया य गुणनिहिणो पडिलेहणत्थं पेसिया। तेसिं जिणदत्तेण रमणिज्जा वसही समप्पिया। तेहिं तस्स वुत्तन्तं कहियं, खेत्तं पडिलेहियं। जिणदत्तेण पुट्ठा, भयवं! तुम्हाणं खेत्तं रुइयं? सूरिणो एत्थागमिस्सन्ति? ×××× परं कारणं न जानामि त्ति कारणजाणणत्थं तेसिं मज्झाउ एगो उज्जू साहू पुच्छिओ, तेण कहियं जहा गणस्स जोग्गं एयं किन्तु आयरियाणं पाउग्गो सालिकूरो नत्थि। तओ तेण अन्नगामाउ सालिबीयं आणावेऊण वाविअं, जाव अणेगे सालिकूडया जाया। अन्नया केणइ पओयणेणं ते वा अन्ने वा साहूणो तथागए नाऊण सावएणं चिन्तियं, जहा मएसिं सालिकूरो दायव्वो जेण आयरियाणं पि पाउग्गं एयं खेत्तं चिन्तिऊण एए साहूणो आयरिए एत्थ आणिन्ति, तं च जइ नियघरे चेव दाहिस्सामि अन्नेसु कोद्दवरालगं लभिस्सन्ति तो मा एएसिं आहाकम्मस्स संका भविस्सइ त्ति विरिंचिऊण सयणाईण गेहेसु य पट्ठविओ साली, भणाविया य जहा–सयं खाएज्जह साहूणं पि देज्जह कूरं काऊण इमो साली, तेहिं तहेव कुरो रद्धो। सो वइयरो बालेहिं णाओ। साहुणो भिक्खमडन्ता एसणासमिया बालाईणं जंपियं सुणेंति। एगो बालो भणइ ए एते साहुणो जेसिं अट्ठाए सालीकूरो घरे रद्धो। अन्नो भणइ मम जणणीए साहूण दिन्नो सालिकूरो। अण्णो भणइ सयं साहूणं सालिकूरं दाहामि। अन्नो जणणीं भणइ–साहूणं देहि साहूणं देहि सालिकूरं। अन्नो भणइ थक्कावडियं संपन्नं जेण अभत्ताए सालिभत्तयं जायं। एत्थ लोइओ दिट्ठन्तो णेओ जहा–एगंमि गामे एगा आभीरी तीए भत्ता मओ तीए लहु देवरो अत्थि, तस्स य तम्मि पत्थावे भज्जा मया। तेसिं तु एसा नीती, जं भत्तुणो मयस्स इत्थी लहुदेवरस्स भज्जा होइ त्ति। तओ आभीरीए देवरो भणिओ जहा–हंत मे भत्ता नत्थि ते पुण भज्जा नत्थि, ताहं ते भारिया भवामि, तेण य तहत्ति पडिवन्नं। तीए चिन्तियं, जहा अवसरे अवसरावडियं, जेण जंमि पत्थावे मे भत्तुणो मरणं जायं,

तंमि चेव देवस्स भज्ञा मया, तओहं तेण अभज्ञेण भज्ञा पडियण्णा अण्णहा न पडिवज्जन्ते। तहा अन्नेण जणणी भणिया, जहा सालिभत्तओदण पि माहूणं देहि। अन्नेण वि जणणी भणिया सालिआयामं, सालिकंजियं च साहूणं देहि। इच्चाइबालाइजणजंपियं सोउं आहाकम्म एयन्ति नाउं ते ताणि घराणि परिहरिऊण दूरथेव अडन्ति। अनिव्वाहे पच्चासन्ने गामे गंतूण भिक्खं अडन्ति"। एवमशनोत्पादनसम्भववत् पानोत्पादनसम्भवोऽपि ज्ञेयस्तमपि कथित् कुरुते, कथम्? उच्यते—यथा कापि ग्रामे क्षेत्रप्रत्युपेक्षकाः साधव आगतास्तन्निवासिना श्रावकेण साभ्रियमाणा अपि न स्थिताः। तेन च तन्मध्यादेक ऋजुकः साधुरनवस्थानकारणं पृष्टस्तेनोक्तमत्र क्षारं जलं तद्गुणो न मायोग्यमिति श्रुत्वा श्रावकस्तो मिष्टजलमवटं खनित्वा लोकप्रवृत्तिजनितपापभयात् पुलकादिना स्थगितमुखेन तेन तावत् स्थितो यावत् साधवस्तत्रायातास्ततोऽसौ तंदुलधावनादितया कृत्वा तरोभ्यो दापयति वक्ति च गुर्वादिभिक्षुरेमेवत् भवद्भिः स्वप चावन्य साधूनां च दातव्यमित्यादि यावदन्यत्र तेऽपि व्रजन्तीति। एवदनुसारतः खादिमस्वादिमयोरप्याधाकर्मसम्भवो भावनीयः। तत्र खादिमे यथा कश्चित् साधूनां आलनकार्थं चिर्भिटाम्रफलबीजपूरकपित्थद्राक्षादाडिमा(मादी)नां वपन करोति। स्वादिमे तु कश्चित् साधूनामौपधार्थं शुण्ठिमरिचहरीतक्यादीनां रोपणं करोतीति गाथार्थः ॥९॥

तदित्थमाधाकर्मणो विषयसम्भवामुक्तावधान्नैव 'कीरन्त निट्ठियं चे'ति पदोपात्ताभ्यां कृतनिष्ठितशब्दाभ्यामुत्पन्न कल्प्याकल्प्यविभागकारिभङ्गचतुष्टय प्रत्येकमशनादिविषय वक्तुमाह—

तस्स कड तस्स निट्ठिय चउभङ्गो तत्थ दुचरिमा कप्पा। फासुकयं रद्धं वा निट्ठियमियरं कडं सव्वं ॥१०॥

व्याख्या—अत्रानुस्वारलोपात्तस्य कृत तस्य निष्ठितमित्यस्मिन् वाक्ये चतूरूपो भङ्गश्चतुर्भङ्गो भङ्गचतुष्टयं ज्ञेयम्। यद्वा प्राकृतत्वात्

‘चउभङ्गो’त्ति चत्वारो भङ्गा विकल्पा वाच्या इति द्रष्टव्यम् । यथा तस्य कृतं तस्य निष्ठितं, तस्य कृतं अन्यस्य निष्ठितं, अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं, अन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमिति । यद्वा तस्य कृतं तस्य निष्ठितं अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं, तस्य कृतमन्यस्य निष्ठितं अन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमिति भङ्गन्यासस्तत्र तस्येति प्रस्तावात् साधोर्निमित्तं कृतमित्यतीतवर्त्तमानकालयोरैक्यात् प्रासुकीकर्तुं प्रारब्धं, तस्येति पूर्ववत् निष्ठितमिति साध्वालम्बनेन सर्व्वथा निश्चेतनीभूतमिति प्रथमः । तथा तस्य कृतमिति पूर्ववत् । ततो दातुः साधुविशयदानपरिणामापगमादन्यस्येति गृहस्थस्य निमित्तं निष्ठितमचेतनीभूतमिति द्वितीयः । तथाऽन्यस्य (कृतं तस्य) निष्ठितमिति पूर्ववदिति तृतीयः । तथान्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमिति पूर्व्ववदिति चतुर्थो भङ्गः । एतेषु कल्पाकल्पविधिमाह । ‘तत्थ’ त्ति, तत्र तेषु चतुर्षु मध्ये दुचरिमत्ति प्रथमां भङ्गरचनामाश्रित्य द्वितीयश्चचरमश्चेति विग्रहे तीपलोपात् द्विचरमौ द्वितीयचतुर्थावित्यर्थः । द्वितीयां त्वाश्रित्य द्वौ च तौ चरमौ च द्विचरमौ तृतीयचतुर्थावित्यर्थः । कप्पत्ति, कल्पौ ग्राह्यौ शुद्धत्वात् साधोरासेवायोग्यौ स्याताम् इति शेषः । आधाकर्म्मणि हि साधुनिमित्तं पाकादिनिष्ठा प्रधाना । सा चानयोर्गृहस्थार्थं जाता । अत्र च या पारिशेष्यादर्थापत्त्या वा प्रथमचतुर्भङ्गीभङ्गकन्यासं प्रतीत्य प्रथमतृतीयावशुद्धत्वादग्राह्यौ, द्वितीयन्यासं त्वाश्रित्य प्रथमद्वितीयावकल्पौ यत्यर्थत्वादारम्भस्येति । अत्र च सूत्रकृता साक्षादेव प्राचीनगाथोत्तरार्द्धेन प्रथमभङ्गस्याकल्प्यतोक्तैव । अव्ययानामनेकार्थत्वात् तृतीयभङ्गोऽपि चकारेणाकल्पनीयतया सूचित एव तत्र द्रष्टव्यः । अधुना कृतनिष्ठितशब्दयोरर्थमाह फासुकडमित्यादिसूचनाद् व्रीहिकरट्यादिकं सचित्तं यत्प्रासुकं कृतं साधोर्गृहिणो वा निमित्तमचित्तं विहितं त्रिःकण्डिततण्डुलादि । तथाराद्धमचेतनैर्वा तण्डुलादिभिर्यतेर्गृहस्थस्य वाऽर्थाय निष्पादितं गृहिणा कूरादि । वा विकल्पे । तदित्थम्भूतं निष्ठितं निष्ठिताभिधानं भवति । इयरं

कृतनिष्ठित-
शब्दोत्पन्न-
कल्पाक-
ल्पविभाग-
कारिभङ्ग-
चतुष्टयम् ।

ति पुन'शब्दलोपादितरत् पुनर्मुनेर्गृहिणो वा हेतोरतीतवर्त्तमानकालैक्यात् प्रासुकीकर्तुं प्रारब्धं । पुनरेकद्विखण्डिततण्डुलात्कूरं कृताभिधानं भवति अप्रासुकीभूतत्वेन प्रासनिष्ठितत्वमित्यर्थः । सर्व्वं समञ्जसमिति गाथार्थः ॥१०॥

एनमेवार्थं विशेषेणाह—

साहुनिमित्त ववियाइ ता कडा जाव तंदुला दुछडा । तिछडा उ निट्ठिया पाणगाइ जहसम्भवं नेज्जा ॥

व्याख्या—'साधुनिमित्तं' यतेरर्थाय 'ववियाइ' त्ति । अत्र पञ्चम्येकवचनस्य लुप्तत्वादुप्तादेरिति दृश्यम् । तत्रोप्त वपनं तदादिः प्रथम यस्य केदारगाहनलवनपरिमलतोत्पवनाद्युत्तरक्रियाविशेषस्य स उप्तादिस्तस्मादुप्तादेरारभ्येति शेषो, वपनमादायावधीकृतेत्यर्थः । तावदिति कालावधिनिर्देशे । 'कड'त्ति कृताभिधाना भण्यन्ते शालयः ।'यावदि'ति कालावध्युद्देशे। द्विच्छटा द्विःकण्डितास्तावद्यथा सन्तो लोके किंव्यपदेश्यास्ते स्युरित्याह । 'तन्दुल' त्ति, ते शालयश्छटितास्सन्तः तन्दुला भण्यते । अयमर्थः, साधुनिमित्त शाल्यादय उप्ता यावद्यथाभूतपरिणामेनैव दात्रा व्रीहिकरटितया एको द्वे वा वारे कण्डित्वा तन्दुलीकृतास्तावत्ते कृता अभिधीयन्ते । त्रिच्छटास्तु तिस्रो वाराः कण्डिता एव तंदुलाः तथाभूतपरिणामेनैव, तु शब्दः शालीनामेकद्विःकण्डनेनानिष्ठितत्वावधारणार्थः, ते किमित्याह, निष्ठिता निष्ठिताख्या भण्यन्ते । ते च राद्धा अराद्धाश्च न कल्पन्ते साधुनिमित्तं निष्ठितत्वेनाधाकर्म्मिकत्वात्, उपलक्षणमेतत् शुद्धतन्दुलादिभिः साध्वर्थं राद्धं कूरादिकमपि निष्ठितमित्यस्य । अत्र वृद्धसम्प्रदायो यथा-यदि प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तमात्मनि निमित्त वा करटिं छटितः तन्दुलाः कृतास्तृतीयां वारां त्वात्मनिमित्तं छटिता राद्धा वा ते साधूनां कल्पन्ते । यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्त स्वनिमित्तं वा तृतीयां वारां तु साधुनिमित्तमेव कण्डिता राद्धास्त्वात्मनिमित्तं ते एकेषा-

मादेशेन एकेनान्यस्मै दत्तास्तेनाप्यन्यस्मायित्यादिरूपेण यावत् सहस्रसङ्ख्ये स्थाने गतास्तावन्न कल्पन्ते, ततः परं कल्पन्ते, अन्येषां तु न कदाचिदपि। यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तमात्मनिमित्तं वा तृतीयां तु वारामात्मनिमित्तमेव कण्डिता राद्धाः पुनः साधुनिमित्तं ते न कल्पन्ते। यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तमात्मनिमित्तं वा तृतीयवारां तु साधुनिमित्तमेव कण्डितास्तैस्तन्दुलैः साध्वर्थं राद्धः कूर साधूनामकल्प्य एव निष्ठिततन्दुलतत्पाकजनितद्विगुणाधाकर्मदोषदुष्टत्वात्। तदेवमशनमाश्रित्य तस्य कृतं तस्य निष्ठितमित्यादयश्चत्वारो भेदा दर्शिताः। अधुना पानादिशेषाहारत्रयेऽपि तानतिदिशन्नाह। 'पाणगाइ' त्ति विभक्तिलोपात् पानकादौ, पानखादिमस्वादिमाख्ये आहारत्रये, यथासम्भवं कृतनिष्ठितसम्भवानतिक्रमेण नयेद्भावयेदेतानिति। तत्र पाने कूपादिकं साधुनिमित्तं खातं, जलमानीतं यावत्तथाभूतपरिणामेनैव कर्त्रा प्रासुकीक्रियमाणं नाद्यापि सर्वथा प्रासुकीभवति तावत्तस्य कृतत्वं, ततस्तथाभूतपरिणामस्य कर्त्तुश्चरमे क्षणे सर्व्वथा प्रासुकीभूतमिति तस्य निष्ठितत्वमिति प्रथमेत्यादि, खादिमे तु कर्कटिकादिकाः फलविशेषाः साधुनिमित्तमुप्ता यावत्तथाभूतपरिणामेनैव दात्रा ते खण्डितास्तानि खण्डानि क्षणे क्षणे प्रासुकीभवन्ति सन्ति यावत्तथाभूतपरिणामस्यैव दातुर्नाद्यापि सर्व्वथा प्रासुकीभवन्ति तावत्तेषां कृतत्वम्। ततस्साधुनिमित्तमेव चरमे क्षणे सर्व्वथा प्रासुकीभूतानि तानीति तेषां निष्ठितत्वमिति प्रथमेत्यादि। स्वादिमे वल्लकादिकं खादिमवत् ज्ञेयमित्यत्रापि द्वितीयचतुर्थभङ्गौ शुद्धौ प्रथमतृतीयावशुद्धाविति। प्रस्तावादपरमपि सोपयोगित्वात् किञ्चिदभिधीयते। साधूनां छायार्थमारोपितवृक्षस्य गृहद्वारादिविहितमण्डपादेश्च निवासार्थं कृतमठादेश्च छायानिषेवनमाधाकर्मिकत्वाभावाददोषाय। परं प्रवृत्तिदोषादिना तत्परिहार्यम्। तथाहि तस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितमिति द्वितीयभङ्गे साध्वर्थमुप्तवृक्षफलं वृक्षनिबन्धनमपि कल्पते वृक्षावृक्षनिबन्धना तु छाया सुतरां परिभोक्तुं

कृतनिष्ठित-
शब्दोत्पन्न-
कल्पाक-
ल्पविभाग-
कारिभङ्ग-
चतुष्टयम्।

कल्पते, यतः सूर्यहेतुकापि छाया भवति न च सा वृक्षारोपककर्त्रा सूर्येण वा साधून् मनस्याधाय निर्वर्त्तिता येनाधाकर्म्मलक्षणयोगात् सा तथा सत्ययोग्या स्यादित्यलमगीतार्थाधाकर्म्मिकपतिजनकथयेति गाथार्थः ॥११॥

द्वारमिति प्रभूतार्थसूचकं पदमित्यर्थः । उक्तमाद्यद्वारमिदानीं यस्येति द्वितीयद्वारं व्याचिख्यासुराह ।

साहम्मियस्स पवयणलिंगेहि कए कयं हवइ कम्म । पत्तेयबुद्ध निण्हयतित्थयरट्ठाए पुण कप्पे ॥१२॥

व्याख्या—साधर्मिकस्य समानस्वरूपस्य, समानधर्म्मा च दर्शनज्ञानादिनापि स्यादिति केनात्र समानधर्मेते ? स्याह—पवयणलिंगेहि ति प्रवचन सङ्घः, साध्व्यादिचतुष्करूपस्तथा लिङ्ग्यते चिह्न्यते साधुरनेनेति लिङ्गं यतिचिह्न रजोहरणमुखवस्त्रिकागोच्छकादि । अनयोर्द्वन्द्वे अल्पस्वरस्यापि लिङ्गशब्दस्य पूर्वनिपाताभावो गाथाबन्धानुलोम्यात् क्वचिल्लक्षणाद् व्यभिचारात् प्राकृतत्वाच्च ताभ्याम् । अत्र च न केवलेन प्रवचनेन साधर्म्मिकता नापि केवलं लिङ्गेन किन्तु युगपद् द्वितीयमीलकेन ग्राह्या ततो रजोहरणादियतिलिङ्गोपेतश्चतुर्विधसङ्घमध्यात् सहैकतरश्च गृह्यमाणः साधुसाध्वीवर्ग एव साधर्मिकः सामर्थ्याल्लभ्यते । तस्य प्रवचनलिङ्गाभ्यां समानधर्म्मिणः साधुसाध्वीवर्गस्य किमित्याह—कते निमित्तमर्थायेति यावत् कृतं राद्धं भवति जायते । कम्मं ति सूचनादाधाकर्म सामान्यकेवलिस्वयंबुद्धसामान्यशेषयतिरूपाणां साधूनामितिविशेषः । अत्र च प्रवचनलिङ्गपदद्वयेन चतुर्भङ्गी सूचिता, यथा प्रवचनतः साधर्मिका न लिङ्गतः १ लिङ्गतः साधर्म्मिका न प्रवचनतः २ प्रवचनतः साधर्म्मिका लिङ्गतश्च ३ न प्रवचनतः साधर्मिका न लिङ्गतश्चेति ४ । तत्राद्यभङ्गे दर्शनप्रतिमाया आरभ्य अन्त्यप्रतिमावर्जिताः प्रतिमादशकस्थाः श्रावकाः प्रवचनतः साधर्मिकाः, साधुभिः सह सदैव तेषां तैः सहैकप्रवचनत्वात् लिङ्गस्याभावेन वैसदृश्याच्च । इह चान्त्यप्रतिमास्था अपगतकेशत्वरजोहरणादिसाधुलिङ्गोपेतत्वाल्लिङ्गतोऽपि साध-

मिंकाः किल भवन्तीति तद्दर्शनमिति प्रथमोभङ्गः। द्वितीयभङ्गे निह्नवाः सर्वेऽपि लिङ्गेन साधर्म्मिकास्तेपामेव लिङ्गत्वात् प्रवचनस्याभावो वैसदृश्याच्च। ते हि लोके निह्नवत्वेन ज्ञाता अज्ञाताश्च स्युरिह तु ज्ञाता ग्राह्या, इतरे तु साधूनां मध्ये व्यवहारतः प्रवचनान्तर्वर्त्तित्वात्तेपामिति द्वितीयः। नवरं निह्नवास्तीर्थकृद्वचनं स्वाग्रहवशान्निराकुर्व्वन्तीति,निह्नवा जमालिप्रभृतयो ज्ञेयाः। तृतीयभङ्गे साधूनां साधर्म्मिकाः, साध्व्येकादशप्रतिमास्थश्रावकाः। चतुर्थे तु तीर्थकरप्रत्येकबुद्धाः। इह च साधूनां प्रायः साधर्म्मिकद्वारेण कल्पाकल्पविधिर्गवेपणीयस्ते च तीर्थकरप्रत्येकबुद्धस्वयंबुद्धादयः सर्वेऽपि साधवो लभ्यन्ते। केवलं सर्वेषां साधुशब्दवाच्यत्वेऽपि येषां प्रवचनलिङ्गयोरन्यतरत् द्वयं वाऽस्ति ते सङ्घान्तर्वर्त्तिन एव प्रायः प्रक्रान्ताः साधवो ज्ञेयास्तीर्थकरप्रत्येकबुद्धास्तु साधुत्वेऽपि प्रवचनलिङ्गातीतत्वेन सङ्घोत्तीर्णा इति तान् विवर्ज्य शेषाः स्वयम्बुद्धादयः सर्वेऽपि साधवः प्रक्रान्ता ज्ञेया यैः सह साधर्म्मिकत्वं गवेषणीयम्। अथ प्रवचनलिङ्गातीतत्वं शास्तुरस्तु प्रत्येकबुद्धानां च शेषयतितुल्यानां तत्कथमिति चेदुच्यते। तेऽपि सङ्घसमक्षमाचार्यादिसन्निधौ न लिङ्गप्रतिपत्तिं व्रतग्रहणं वा विदधति, नापि द्विविधां शिक्षां शेषां वा सामाचारीमपरपार्श्वे शिक्षंते किन्तु पूर्व्वाधीतश्रुतबलेन सर्व्वं स्वयं ज्ञात्वा कुर्व्वन्त्यनुष्ठानं लिङ्गं च देवता प्रयच्छति, अतः सम्पद्येत तेषां लिङ्गस्य प्रदानसङ्घातवर्त्तित्वाभावात प्रवचनलिङ्गातीतत्वं तेपामेतावतोच्यते तत्त्वं तु बहुश्रुता विदन्ति। तत्र तीर्थकरः शास्ता स्वयंबुद्धप्रत्येकबुद्धयोश्च बोध्युपधिश्रुतलिङ्गकृतो विशेषस्तथाहि स्वयंबुद्धा बाह्यवृषभादिप्रत्ययमन्तरेणैव बुद्ध्यन्ते, प्रत्येकबुद्धास्तु न तद्विरहेण। उपधिस्तु स्वयंबुद्धानां द्वादशविधस्तत्र पात्रादीनि सप्त, कल्पत्रयम्, रजोहरणम् मुखवस्त्रिका च। प्रत्येकबुद्धानां नवविधोऽयमेव कल्पत्रयवर्ज्जः। श्रुते तु पूर्व्वभवाधीते स्वयंबुद्धानामनियमः, प्रत्येकबुद्धानां तु नियमः तच्चोभयोरपि जघन्यत एकादशाङ्गानि, उत्कृष्टस्तु भिन्नदशपूर्व्वाणीति, लिङ्गग्रहणं स्वयंबुद्धानामाचार्यसन्नि-

घात्रपि । प्रत्येकबुद्धानां तु देवता समर्पयति । इदानीं प्रवचनलिङ्गचतुर्भङ्ग्या भङ्गकेषु कल्पाकल्पविधिरुच्यते । तत्र तृतीयभङ्गवर्ति-
यत्यर्थं यत्कृत तदकल्पम् प्रक्रान्तसाधूनां सर्व्वयतीनां तृतीयभङ्गत्वात् । चतुर्थभङ्गवर्त्तिसाध्वर्थं च कृत कल्पमेव । अत एव सूत्रकारोऽपि
तृतीयभङ्गेऽकल्पतां प्रदर्श्य एतद्वर्जशेषभङ्गत्रये कल्पाकल्पविभाग दर्शयितुमाह । 'पत्तेयबुद्ध'त्ति,प्रत्येकबुद्धनिह्नवतीर्थकराणामर्थाय प्रत्ये-
कबुद्धादिनिमित्त कृतमशनादि । पुनः शब्दः प्रथमद्वितीयभङ्गयोर्भजनया कल्पाकल्पविभागसूचनार्थः । अत एव द्वितीयभङ्गे भजनां
प्रतीत्य सूत्रकृता निह्नवार्थाय कृत कल्पमुक्तम् । 'कप्पे'त्ति कल्पते ग्राह्य स्यादित्यर्थः । तथा च तीर्थकरार्थाय यत्कृत देवैः समवसरण
देशनाश्रवणार्थमुपवेशनादिना यथा यतीनां परिभोगोचित स्यादेव तदर्थं कृतमशनाद्यपि कल्पते प्रक्रान्तसर्व्वयतीनामिति एतेन प्रत्ये-
कबुद्धतीर्थकरार्थं कृतस्य कल्पताभणनाच्चतुर्थभङ्गे कल्पता दर्शिता । ननु यदि तीर्थकरार्थं कृतमाधाकर्म्म न स्यात्तदा यद्भक्त्या तदर्थं
निष्पादितमनिश्राकृत भवन तत्र किमिति न निवासादि क्रियते ? उच्यते महाशातनादोषभावात् । उक्त च 'जइ वि, न आहाकम्मं,
भत्तिकय तह विवज्जयते हि । भत्ती खलु होइ कया, इहरा आसायणा परमा' ॥१॥ शेषयतीनामर्थाय च कृतं तीर्थकरादीनां कल्पते
प्रवचनलिङ्गोत्तीर्णत्वात्तेषामिति । तीर्थकराद्यर्थं च कृतं तीर्थकरादीनामकल्पमेवेत्यनुक्तमपि द्रष्टव्यम् । तथा च व्याख्याप्रज्ञप्त्यां श्रूयते ।
गोशालकमुक्ततेजोलेश्याव्यथाजातातीसारस्य भगवतस्तद्व्यथोपशमनाय रेवतीश्राविकया वैद्यवचनेन स्वार्थं भगवदर्थाय च निष्पादिते
औषधद्वये भगवद्व्यथावलोकनेनाधृतिं कुर्व्वाणस्य सिंहानगारस्य गृहार्थनिष्पन्नौषधानयनाय प्रेषितस्य तन्मुखेन स्वार्थनिष्पन्नस्य तस्य
भगवते च क्रियमाणस्यानयननिषेधः । यदि च तत्तस्य कल्प स्यात्तदा किमिति निषेधमकार्षीदसाविति एवं प्रत्येकबुद्धार्थं कृतं तेषामेव
तदकल्प । यद्येवं तीर्थंकरार्थं देवैः समवसरणादि कृत कथमसाधुपभुङ्क्ते ? उच्यते, तीर्थकरनामकर्म्मविपाकस्येत्थ तेन वेद्यमानत्वाद-

दोषः । नन्वत्रैकादशप्रतिमास्थश्रावकाणामपि तृतीयभङ्गावतारितत्वात्तदर्थे कृतमशनादि साधूनां कल्पमकल्पं वा ? उच्यते, गृहस्थत्वादयावज्जीविकलिङ्गत्वाच्च तेषां तदर्थं कृतमशनादि साधूनां कल्पत एवेति वृद्धाः । केचित्साधुकल्पत्वादेतेषामपि ग्रहणं न कुर्वन्ति । तन्मतेनैते सर्वसाधुग्रहणग्राह्याः । प्रथमद्वितीयभङ्गभजना त्वेवं ज्ञेया । यथैकादशप्रतिमास्थवर्जश्रावकार्थं कृतमशनादिकं प्रक्रान्तसाधूनां कल्पं गृहस्थत्वाल्लिंगरहितत्वाच्च तेषां । चौरादिमुषितलिंगसाध्वर्थं कृतं त्वकल्पं भावतो लिङ्गयुतसाधुत्वात्तेषामिति प्रथमभङ्गे भजना । द्वितीये त्वेवं, यथा लोके निह्नवा निह्नवत्वेन यदि ज्ञाता स्युस्तदा तदर्थं कृतं कल्पं सङ्घबाह्यत्वात् तेषां, यदि त्वज्ञातास्तदा अकल्पम्, तेषां व्यवहारेण सङ्घान्तर्वर्त्तित्वात् । अथ यथा कश्चित् स्नेहान्निजपित्रादेः साधोर्जीवतो मृतस्य वा काष्ठमयीं पाषाणादिमयीं प्रतिमां वा कारयति, तस्याश्चाग्रतो ढौकनाय बल्यादिकं निष्पादयति, तदा तस्याः अन्येषां तत्समानधर्म्माणां जीवतां स्थापनासाधर्मिकत्वात् तत्पुरतो ढौकितमढौकितं वा तद्बल्यादिकं साधूनां कल्पमकल्पं वा ? अत्रोच्यते, रजोहरणादियुक्ताकारेण पितृतुल्यस्यैवेदं दातव्यमिति कर्तुः सङ्कल्पनेन कृतत्वात् तु तत्साधूनामकल्पम् पितृतुल्यसाधवे दास्यामीति साधुसङ्कल्पेन कृतत्वात् । भक्तिमात्रकृतं तु साधुसङ्कल्परहितं कल्प्यं (परं) यतिप्रसङ्गदोषात् (कल्प्यं)न स्यात् । एवं तत्कालं मृतस्य साधो निर्जीवशरीरस्य तत्पुत्रादिना पुरतो ढौकनाय कृतमशनादि ढौकितमढौकितं वा साधुसङ्कल्परहितमपि तदकल्प्यं अहो निःशूकाः सितपटा ये मृतकभक्तमपि न त्यजन्तीत्यादिजुगुप्सासद्भावादित्यलं विस्तरेण इति गाथार्थः ॥१२॥

उक्तं यस्येतिद्वारमथ यथेति द्वारं व्याचिख्यासुः यैः प्रकारैस्तत् स्यात्तान् प्रकारान् प्रतिषेधादीन् सदृष्टान्तानभिधातुमाह—

पडिसेवण १पडिसुणणा २संवास ३णुमोयणोहिं ४तं होइ । इह तेण १रायसुय २पल्लि ३रायदुट्ठेहिं दिट्ठंता ॥

व्याख्या—प्रतिषेवण प्रतिषेवणा प्रतिषेवेत्येकोऽर्थः, आसेवेति तत्त्व। प्रतिश्रवणं प्रतिश्रवणा अभ्युपगमः। संवसनं संवासः एकत्रावस्थानम्। अनुमोदनमनुमोदना अनुमतिः। प्रतिषेवणा च प्रतिश्रवणा चेत्यादि द्वन्द्वस्ताभिः प्रतिषेवणादिभिरासेवाप्रभृतिभिश्चतुर्भिः प्रकारैस्तदित्याधाकर्म्म तद्भोगादिजन्यः कर्म्मबन्ध इति तत्त्वं, भवति जायते। एतासां स्वरूपं सूत्रकार एव वक्ष्यति। अधुनैतद्विषयान् दृष्टान्तानाह। इहेति आस्वेतासु प्रतिषेवणादिषु यथाक्रमं स्तेनराजसुतपल्लीराजदुष्टदृष्टान्ता उदाहरणानि वाच्यानि। तत्र प्रतिषेवणायां, स्तेनाश्चौरा दृष्टान्त इति सर्वत्र योज्यम्। प्रतिश्रवणायां, राजसुतो नृपपुत्रः। संवासे पल्ली, भिल्लसन्निवेशः। अनुमोदनायां राजदुष्टो नृपापरोधापराधकारीति। एतांश्च प्रतिश्रवणादिस्वरूपाभिधायक गाथाद्वय व्याख्याय ग्रन्थविस्तरलाघवार्थं विनेयासंमोहार्थं च पश्चाद् वक्ष्याम इति गाथार्थः ॥१३॥

अधुना प्रतिषेवणादिस्वरूपाभिधानायाह—

सयमन्नेण च दिन्नं, कम्मियमसणाइ खाइ पडिसेवा। दक्खिन्ना डुवओगे, भणिओ लाभो त्ति पडिसुणणा ॥
संवासो सहवासो, कम्मियभोईहिं तप्पससाउ। अणुमोयणत्ति तो ते, तं च चए तिविहतिविहेण ॥१५॥

व्याख्या—स्वयमात्मना गृहादानीयान्येन वा अपरसाधुना, वा विकल्पे, दत्तं गृहादानीयान्यस्य साधोः समर्पितमाधाकर्म्मिकं पूर्वोक्तमशनादि भक्तादिकं खादत्यश्नाति यः साधुस्तस्य प्रतिषेवा भवति। अयमभिप्रायः-इहाकृत्यमाधाकर्म्मासेवनमेतदिति केनापि निवार्यमाणोऽपि रसगृद्ध्या तद्वचोऽवगणय्य कूटोपमां च तदग्रतोऽभिधाय यथा परहस्तेनाङ्गारानाकर्षयन् यथासौ न दह्यते किन्तु पर-

हस्त एव दह्यते, यथा वा मृगादेर्ग्रहणाय यो व्याधः कूटं रचयति तस्यैवापराधो न तु तत्र पततोऽपि मृगादेरित्येवमत्राप्याधाकर्म्मिकाहारं ददत एव साधोर्गृहस्थस्य वा कर्म्मबन्धो नतु मम तद्भुंजानस्येत्येवमभिप्रायवतो लाम्पट्यान्निःशूकत्वाच्च तद्भक्षयतः साधोः प्रतिषेवा स्यात् । तथा दाक्षिण्यं प्रतीतं आदिग्रहणाद्भयस्नेहसम्बन्धादिग्रहः । ततो दाक्षिण्यमादिर्यस्य तत्तथा विभक्तिलोपात्तेन दाक्षिण्यादिना, मनसोऽन्यथा भावपरिहारायाधाकर्म्मादायकस्य शिष्यस्य संमुखमुपयोगे भक्तादिग्रहणमुत्कलनादिकारकेऽनुष्ठानविशेषे लाभ इति लाभं यो गुरुर्भणति इति शब्दाच्च श्राविकया करोटिकयेदं दत्तमित्याकारेण प्रक्रान्ते आधाकर्म्माहारे निवेदिते सति शोभनं जातं यत्त्वयेदं लब्धमिति वा, यो भणतीति गृह्यते । तदित्थं तस्य गुरोर्भणतो जल्पतः प्रतिश्रवणा भवतीति गाथार्थः ॥१४॥

'संवासो'त्ति आधाकर्मिकभोजिभिराधाकर्म्मिकभोक्तृभिः साधुभिः सह यः सहवास एकत्रस्थानं स संवासोऽभिधीयते । अनुमोदना पूर्वोक्तार्था भवति । केत्याह तप्पसंसाउ त्ति तत्प्रशंसा आधाकर्म्मिभोक्तृप्रशंसा यथा सुखपारणकसुखदेवसिकं भवताम् । यद्वा शोभना एते ये मिष्टाहारेण जीवन्तीति । यद्वा तस्याधाकर्म्मिकभक्तादेर्गुणानाश्रित्य प्रशंसतः प्रशंसा अनुमोदना भवति । यथा कश्चित् साधुराधाकर्मिकं भुञ्जानं साधुं दृष्ट्वा वक्ति यथा मिष्टमिदं त्वया लब्धं, परिपूर्णं भक्त्या बुभुक्षाप्रस्तावे वसन्तादिकर्तुयोग्यं सघृतादीत्येवं तद्गुणविकत्थनं कुर्वतस्तस्याभुञ्जानस्यानुमोदना भवति । तु शब्दश्चैतासामेव गुरुलघुत्वादिविशेषसूचनार्थः । तद्यथा प्रतिषेवा आधाकर्म्मदोषासेवनाद् गुर्व्वी । ततः प्रतिश्रवणा लघ्वी प्रतिषेवायाः कारणत्वात् । ततोऽपि लघुतरः संवासः त्रिविधाया अनुमोदनाया एव प्रायः कारकत्वात् । ततोऽपि लघुतमा अनुमोदना वाचनिकानुमतेरेव विषयत्वात् । इतिशब्दश्चतसृणामपि स्वरूपपरिसमाप्त्यर्थः । चतुर्थपादं तु दृष्टान्तभणनादुपरिष्टाद् व्याख्यास्यामः । इदानीं त एव कथ्यन्ते । तांश्च वस्तुविचारग्रन्थत्वात् संक्षेपेण भणि-

ख्यामः। एव शेषाख्यानकान्यपि। तत्र प्रतिषेवायां चौरदृष्टांतो यथा-एगंमि गामे अणेगे चोरा वसन्ति ते य अन्नया कुओवि संनिवेसाउ गावीउ हरिऊण नियगामाभिमुहं चलिया। तत्थ केवि पहिया मिलिया, जाहे सदेसे पविठ्ठा, तउ निपमंडलो त्ति काउं निब्भया भोयणवेलाए, तेसिं गोणीणं मज्झाउ कत्तियाउ विणासिऊण भोयणत्थं पयउं लग्गा तंमि पत्थावे के वि पहिआ अन्नेवि मिलिया, भोयणकरणत्थं सव्वेवि चोरेहिं भोत्तुकामेहिं निमंतिया ततो केइ भुंजिउं पयट्टा, केहिं चि गोमसभक्खणं बहु पाव त्ति काउं सयं भक्खण न कयं किंतु परिवेसणाइ पारद्धं। एत्थन्तरे कुविया आगया, तेहिं सव्वे ते गहिया तत्थ जे पहिआ आसि ते पहिया अम्हे त्ति भणन्ता वि गोमसभक्खणपरिवेसणादिदोसेण ते चि इयरे वि तेहिं वहियत्ति। एवमिहापि ये आधाकर्म्मनीय स्वयं भुञ्जते भुङ्ग्ध्व यूयमिति निमन्त्रिता वा ये भुञ्जते ये च तत्परिवेषयन्ति ये च तद्ग्रहणाय पात्राणि धरन्ति ते एव कुर्व्वन्तस्सर्व्वेऽपीह जन्मनि तीव्र कर्म्म बद्धा दुर्गतौ पर्यटन्तीति। दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजनात्वेवम्, यथा चौरस्थानीया आधाकर्म्मनिमन्त्रकाः साधवः, गोमांसभक्षकपथिकस्थानीया निमन्त्रिताधाकर्म्मभोजिसाधवो, गोमांसपरिवेषकपथिकादिस्थानीया आधाकर्म्मपरिवेषकादिसाधवो, गोमांसाभ्यवहारस्थानीयमाधाकर्म्माभ्यवहरणम्। पथस्थानीय मनुष्यजन्म, कुजिकस्थानीयानि कर्म्माणि, मरणादिस्थानीयो नरकादिपातः। इह दृष्टान्ते चौरैर्गोमक्षकपथिकैश्च दार्ष्टान्तिके त्वाधाकर्म्मभोक्तृसाधुभिस्तन्निमन्त्रिताधाकर्म्मभोक्तृसाधुभिश्च प्रकृतं तत्र दृष्टान्ते गोमक्षकपथिकानां दार्ष्टान्तिके त्वाधाकर्म्मानीय स्वय भोक्तृसाधूनां च निमन्त्रितभोक्तृसाधूनां च प्रतिषेधादयश्चत्वारोऽपि वाच्यास्तत्र पथिकानां गोमांसभक्षणं प्रतिषेवणा। तेषामेव भोजनार्थं चौरैर्निमन्त्रितानां गोमांसभक्षणपरिषेवणादिक्रियाप्रवृत्त्या निषेवणेन तत्परिभोगं प्रतिश्रवचेकत्वात् प्रतिश्रवणा। चौरैः सार्द्धमेकत्र निवसनेन समासः। तेष्वेव बहुमानादनुमोदना स्यात्। यतिजनेष्वाधा-

कर्म्मानीय भक्षणेन प्रायः परिभोगकरणपरिणतत्वेन च द्रव्यतो भावतश्च प्रतिश्रवणा, आधाकर्म्मणैवान्येषां परिभोगं प्रति प्रयोजकतया प्रतिश्रवणा, यस्मै तदानीय ददाति तेन सार्द्धमेकत्र संवसनेन संवासस्तत्रैव बहुमानादनुमोदनेति,अकल्पमेतदिति न ग्रहीष्ये इत्यानायकं निवारयतां प्रतिषेवणा न भवतीति। प्रतिश्रवणायां राजसुतो दृष्टान्तः, तद्यथा–एगंमि नयरे थेरो राया रज्जधुरं परिपालेइ इउ य तस्सेगो (गंथाग्रं ५००) कुमारो रज्जगहणुस्सुओ चिन्तेइ जहा एसो मम पिया थेरो वि न मरइ त्ति नियभडे सहाए काऊण एयं मारेऊण रज्जं गिण्हामि। तओ नियभडेहिं सह एयं मंतियं। तत्थ केहिं वि वुत्तं अम्हे तुह सहाया भविस्सामो, केहिं वि वुत्तं एवं करेहि, केहिं वि तुसिणीकया, केहिं वि तं सव्वं रन्नो निवेइयं। तत्थ पढमा तिन्नि वि कुमारो य रन्ना घाइया, चउत्थो पूइयत्ति। एवमत्रापि त्रयः साधवः स्युस्तत्र केनापि साधुनाऽऽधाकर्म्मानीय कश्चित्साधुर्निमन्त्रितो यदुत भुंक्ष्व त्वमेनमाहारमहमपि भोक्ष्य इत्युक्ते प्रयच्छ मह्यं येन भुञ्जे इति यस्तदभ्युपगच्छति स एकः साधुः, अपरश्च निमन्त्रितो वक्ति न भोक्ष्येऽहं किन्तु त्वमेनं भुंक्ष्वेति यद्वा आधाकर्म्मभोजिचित्तरक्षणार्थमुपयोगे लाभशब्दं जल्पन् आलोचिते सुलब्धमिति वा भाषमाण इति द्वितीयः। अन्यश्च तूष्णीभावमादाय आस्त इति मौनभाक् तृतीय इत्येते त्रयः साधवः प्रतिश्रवणाविषयाः। अपरश्चाकल्प्यमेतदिति न ग्रहीष्ये इत्यानायकनिवारयिता चतुर्थो यतिः। स च निषेधकत्वात् शुद्धः। इह दृष्टान्ते पदातिवर्गैर्दार्ष्टान्तिके तु साधुभिः प्रदर्शितरूपैस्त्रिभिः प्रकृतं। अत्र दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजना यथा–कुमारस्थानीय आधाकर्म्मणा निमन्त्रयिता साधुः, पितृवधस्थानीय आधाकर्म्मानिषेधः। क्रमेण प्रस्थिताद्यपदातिराशित्रयस्थानीयमाद्यं साधुत्रयम्। राजाकथकपदातिस्थानीयश्चतुर्थः साधुः। तथा दृष्टान्ते कुमारस्य दार्ष्टान्तिकेत्वाधाकर्म्मानायकसाधोः प्रतिषेवणादयश्चत्वारोऽपि विषयविभागेन वाच्यास्तत्र पितृमारणाय प्रवृत्तत्वेन प्रतिषेवणा। वयं नृपमारणे सहाया भविष्याम इत्यादीनां वच-

नानिपेधकत्वादिना प्रवर्त्तकत्वेन प्रतिश्रवणा, शेष प्रतिपेवणावदनुमोदना यावद्वाच्यमिति । संवासे पल्लीदृष्टान्तो यथा–वसंतउरं नयरं आसि। तत्थ य अरिमद्दणो नाम राया। इउ य तस्स राइणो देसस्स पच्चासन्ना विसगिरिसंनिविट्ठा अत्थि एगा भिल्लपल्ली। तत्थय बहवे चोरा वणियबंभणाइणो वसन्ति। ते य चोरा सयावि तस्स राइणो मंडले चोरियं काउ पल्लीए पविसन्ति। सा य न केणइ राइणो सामन्ताइणो जेउं सक्किज्जइ। अन्नया अमरिस्साऊरियहिययेण महासमग्गियं काऊण सयमेव गंतूण राइणा पल्ली गहिया। तीए गिज्झमाणीए चोरा केवि हया, केवि नट्ठा। वणियबंभणाइएहिं चिन्तियं जहा अम्ह अचोराणं राया न किंचि करेहि त्ति ते न नट्ठा। राइणा ते वि गहाविया। तेहिं भणियं जहा देव। अम्हे वणियबंभणाइणो न चोरा। राइणा वुत्तं तुम्भे चोरेहिंतो वि अवराहिणो,जे अम्हाणं अवराहकारीहिं चोरेहिं सह एगत्थ वसह। तउ निग्गहिय त्ति। एवमिहाप्याधाकर्म्मिकभोक्तृभिस्सह संयमवता साधुना न वस्तव्यम्। संयमभ्रंशादिदोषसद्भावात्, तथाहि ते आधाकर्म्मणो अवलोकनेन गंधेन गुणवर्णनेन चाधाकर्म्मवर्जकमभिष्वङ्गविकृत्यादिपरिभोगरहितमपि साधुमाधाकर्मपरिभोगवाञ्छाकारिणं कुर्वन्तीत्येतैः सह संवासो दूरतस्त्याज्यः। अत्र दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजना यथा–नृपस्थानीयानि कर्म्माणि, पल्लीस्थानीया वसतिश्चौरस्थानीया आधाकर्म्मभोजिसाधवो, वणिगादिस्थानीया आधाकर्म्मभोक्तृभिस्सहवासिसाधवः उपालम्भमरणस्थानीया दुर्गतिः। इह वणिग्ब्राह्मणादिभिः सहवासदुष्टसाधुभिश्च प्रकृत। तत्र चौराणामाधाकर्म्मभोक्तृसाधूनां च पूर्ववत् प्रतिपेवणादयश्चत्वारोऽपि भावनीयाः। अनुमोदनायां राजदुष्टदृष्टान्तो यथा। एगंमि नयरे एगो वणियकुमारो अतीव सुरूवो अत्थि सो य अतीव परमहिलाभिलासी। अन्नया अंतेउरसमीवं गच्छन्तो अंतेउरियाहिं दिट्ठो। तेण य ताउ दिट्ठाउ। परोप्परं अणुराओ जाओ। तत्तो दिन्नजोएणं कहवि संपत्ती। एसो पइदिणं ताउ आसेविउं पयत्तो। पच्छा रन्ना नाओ। तउ आहरिय विभूसिय अन्तेउरे

पविट्ठो समाणो, हरावेऊण मारावेऊण य नयरमज्झे पक्खिवाविओ। तत्थ य कप्पडियवेसेण हेरिया मुक्का, भणिया य जहा जे एयं पसंसंति निंदन्ति य ते दो वि तुब्भेहिं मम सगासे आणेयव्वा। सो य लोगेण वेढिओ, वुत्तंतं जाणिऊण एगेण भणियं 'जाएण जीवलोए सयलेण वि नरेण मरियव्वं' परं जाउ अंतेउरियाउ अम्हारिसेहिं अहन्नेहिं नयणेहिं वि न दीसन्ति ता भुञ्जमाणिऊण मओ ताए स धन्नो। अन्नेहिं भणियं अधन्नो एसो उभयलोगविरुद्धकारी, जो जणणीतुल्लाणं नियसामियंतेउरियाणं चुक्को। एयं सोउं हेरिएहिं पच्चक्खेहिं होऊण रन्नो समप्पिया। राइणा उ, जेहिं सो पसंसिओ ते वावाइया इयरे मुक्का पूइया य त्ति। एवमिहाप्येके साधव आधाकर्म्म भुञ्जते, अपरे च जल्पन्ति धन्या एते सुखं जीवन्ति, अन्ये तु ब्रुवते धिगेतान् ये आगमनिषिद्धमाहारं भुञ्जते। अत्रोपनयः अन्तःपुरस्थानीयमाधाकर्म्म, तत्सेवकवणिक्सुतस्थानीयास्तत्सेवकाः साधवः। धन्योऽयमिति जल्पकपुरुषस्थानीयास्तत्सेवकसाधुवर्णकाः साधवः। अधन्योऽयमिति जल्पकपुरुषस्थानीयास्तत्सेवकसाधुनिन्दकाः साधवः। नृपस्थानीयानि कर्म्माणि। मरणस्थानीयः संसारः इह दृष्टान्ते यैर्युवा धन्य उक्तो दार्ष्टान्तिके तु यैराधाकर्म्मभोजिनः श्लाघितास्तैः प्रक्रान्तं। तत्र दृष्टान्ते युनो दार्ष्टान्तिके तु यैराधाकर्म्मभोजिनां प्रतिषेधादयश्चत्वारोऽपि पूर्ववद् भावनीयाः। उक्ताः प्रतिषेवणादयश्चत्वारोऽपि सप्रपञ्चं प्रकाराः। साम्प्रतमेतेषां प्रदर्शितन्यायेन बहुदोषदुष्टत्वादाधाकर्म्मिकहेतुत्वाच्च परिहार्यतां दर्शयन्नाह। तो ते तं च चए त्ति। यतः पूर्वोक्ता दुर्गतिपातादिदोषनिबन्धनाः प्रतिषेवणादयस्ततः कारणात्तान् प्रतिषेधादींश्चतुरः प्रकारान् आधाकर्मभोजिसाधुत्वात् तमिति साध्वाद्यर्थं कृतमशनाद्याहारं चः समुच्चये त्यजेत् परिहरेत् साधुः, कथमित्याह। 'तिविहतिविहेण' त्ति त्रयो विधा भेदा यस्य मनःप्रभृतिकस्य योगसमुदायस्य स त्रिविधः। तथा त्रयो विधा यस्य करणादिरूपसमुदायस्य स त्रिविधः। ततस्त्रिविधश्च त्रिविधश्चेति समाहारद्वन्द्वो नपुंस-

त्वादेकवचनम् तेन, यद्वा त्रिविधस्य त्रिविध इति विग्रहस्तेन, अयमर्थः—मनोवाक्कायैः प्रत्येकं करणकारणानुमतिविशिष्टस्त्यजेदिति गाथार्थः ॥१५॥

उक्तं तृतीय सप्रपञ्च यथेतिद्वारमिदानीं यादृशमिति चतुर्थं द्वारं व्याचिख्यासुराह ।

वंतुच्चारसुरागोमससममिमति तेण तज्जुत्तं । पत्तं पि कयतिकप्पं कप्पइ पुव्वं करिसघट्ठं ॥१६॥

व्याख्या—वान्तं भुक्तोद्गिलित, उच्चारः पुरीषं, सुरा मद्यम्, गोमांसं सुरभिपिशित उपलक्षणत्वात् काकमांसगड्डरिकोष्ट्रीक्षीरलशुनादिग्रहः । वान्त चोच्चारश्चेत्यादिद्वन्द्वस्तैः सम सदृशं तुल्यमिति यावत्। इद प्रक्रान्तमाधाकर्म्मिकभक्तादि वर्तत इति शेषः। अत्रायं भावार्थः-यथा राजिकादिभिः कृतातिसौरभ्यादिकमपि वान्तमभक्ष्यम्,उच्चारो यथा अभोज्यः, सुरोष्ट्रीगड्डरिकाक्षीरादि यथा शिष्टानामपेयम्,गोमांसादि च यथा तेषामभक्ष्यम्, जघन्यजनैश्च सुरागोमांसादेर्यद्यपि पान भक्षणं चाचर्यते तथापि तन्न प्रमाणं शिष्टानाम्, अन्यथा वान्तोच्चारादीनामपि सारमेयादिभिर्भोजने आचरितत्वात्तेषामपि भक्ष्यत्वे प्रसङ्गः। एवं जिनशासनभावितानां साधूनां सावद्यत्वेन निन्द्यत्वादाधाकर्म्मिकमपि वान्तादिकल्पमभक्ष्यमपेयमग्राह्यं चेति। तथा यत इद वान्तादिसदृशमित्यतः कारणात्, तेनेति आधाकर्म्मणाऽशनादिना तच्छुद्धमशनादिक युक्त स्पृष्ट मिलित सदित्यर्थः। तच्च तद्युक्तं च तद्युक्तं, पूतिकर्म्मीभूतमिति तत्त्व, साधूनां भोक्तुं न कल्पते इति शेषः। यथाऽशुचिसम्बन्धिना लवेनापि स्पृष्ट भक्तादि शुचीभूतमप्यभोज्य भवति, एव निर्दोषतया भोज्योऽप्याहारः आधाकर्म्मिकाहारस्य लवेनापि स्पृष्टोऽभोज्यः स्यात् पूतिरूपत्वात् तथा पात्रमपि भाजनमपि यत्राधाकर्म्मिकं केवलं पतितं, शुद्धाशनादिमध्येऽशुद्ध वा, तद्द्वयोरप्युज्झितयोरधावितवया, पूतिस्लरण्टित सदित्यर्थः, न कल्पते परिभोक्तुं साधूनामिति शेषः। न केवलं

साक्षादाधाकर्म्म पूतिकर्म्म वा भोक्तुं न कल्पते इत्यपेरर्थः। तर्हि कीदृशं सत्तद्भाजनं कल्पते इत्याह–पूर्वं कल्पत्रयदानात् प्रथमं, करीषं शुष्कगोमयं तेन घृष्टं निमार्ज्जितमशुद्धवर्तितमिति यावत् करीषघृष्टम्। भूयोऽपि कीदृशमित्याह–कृता विहितास्त्रयस्त्रिसंख्याः कल्पा जलप्रक्षालनानि यस्य तत् त्रिकल्पम्। एवंभूतं सत् कल्पते शुद्धाशनादिग्रहणाय, यतिजनपरिभोग्यं स्याद्, इतरथा यथा क्वापि भाजनेऽशनादिकं क्षिप्तं तदुपर्यशुचिः पतिता द्वे अप्यपनीते ततोऽधाविते तस्मिन्नपरमशनादिकं क्षिप्तमभोज्यं स्याद्, एवं शुद्धमप्यशनाद्यधावितत्वया, पूतिखरण्टिते तस्मिन् गृहीतं साधोरकल्पमेवेति गाथार्थः॥१६॥

इदानीमशने च तस्य ये दोषा इति पञ्चमद्वारं व्याख्यातुमाह।

कम्मग्गहणे अइक्कमवइक्कमा तह इयारणायारा। आणाभंगणवत्था मिच्छत्तविराहणा य भवे॥१७॥

व्याख्या—सूचनात् कर्म्मग्रहणे आधाकर्म्मादानविषये उपलक्षणत्वादाधाकर्म्मादानं तद्भक्षणं चाश्रित्येत्यर्थः, अन्यथा ग्रहणमात्र एव वक्ष्यमाणदोषासम्भवः प्रस्तुतद्वारविरोधश्च स्यात्। तस्मिन् किमित्याह–अतिक्रमव्यतिक्रमौ तथाशब्दश्चातिक्रमादीनां सम्भवसूचनार्थः। तथा अतिचारानाचारावित्येते चत्वारो दोषाः स्युः। स्वरूपं चैतेषां चतुर्णामपि सूत्रकार एवावेदयिष्यति। कथं पुनराधाकर्म्मादानविषयेऽतिक्रमादीनां सम्भवः? उच्यते–यदा कश्चिदभिनवश्रावकः शालिघृतगुडगोरसामृतवल्लीकूष्माण्डखण्डादिष्वभिनवोत्पन्नेषु नवं वस्तु यावत् साधूनां न दत्तं तावन्न भुज्यते इत्याशयवान् प्रायेण तस्याव्युत्पन्नबुद्धित्वाद्यथाकथञ्चिदपि नवं शालिकूरादिकमाधाकर्म्म कृत्वा वसतौ गत्वा गृह्यतामागत्य मदीये गृहेऽशनादिकमिति साधुमभ्यर्थयते। ततश्चासौ निमन्त्रितोऽनाभोगादुपेत्यकरणादिना वा आधाकर्म्मग्रहणाय यदि प्रवर्त्तते तदा तस्य साधोश्चत्वारोऽतिक्रमादयस्सम्भवन्ति। एतेषां च लघु–गुरु–गुरुतर–

गुरुतमदोषत्वं क्रमेण ज्ञेयम्। तथाहि—कश्चित् साधुरतिक्रमाख्यं दोषं प्राप्तः सन् स्तोकेनापि शुभाध्यवसायेन त दोषं विशोध्य आत्मानं संयमे व्यवस्थापयति । व्यतिक्रमदोषं तु प्राप्तः सन् गुरुणा शुभाध्यवसायेन, अतीचारदोषं तु गुरुतरेण शुभाध्यवसायेन विशोधयितु शक्नोति । अनाचारदोषे तु यद्विषयोऽनाचारस्तेवितस्त संयमगुणं गुरुतमेनापि शुभाध्यवसायेनाखण्ड साधुनं प्राप्नोतीति । इह च क्रमशश्चतुर्ष्वप्यतिक्रमादिषु जातेषु प्राय आधाकर्म्माहाराभ्यवहारा' सम्भवन्ति । ततो यदा तद्ग्रहणायातिक्रमादिषु वर्त्तते, तदैवाज्ञा-भङ्गादिष्वपि चतुर्षु वर्त्तते इत्यधुना तानाह—'आणाभङ्ग'त्यादि, आज्ञाभङ्गः सर्वज्ञोपदेशखण्डना, अनवस्थाऽऽधाकर्मिकपरिहारेऽन्ये-षामनास्था, मिथ्यात्व विपर्यस्ताध्यवसायरूप, विराधना संयमादेर्विघातस्तत आज्ञाभङ्गश्चेत्यादिद्वन्द्वस्तांश्च, चः समुच्चये, भवेद्गुर्जा-येरन् । एतेषां च स्वरूपं ग्रन्थकृदुक्तातिक्रमादिस्वरूपादुपरिष्ठाद्यं वक्ष्यामः इति गाथार्थः ॥१७॥

इदानीं अतिक्रमादीनां स्वरूपं निरूपयितुमाह ।

आहाकम्मामंतण पडिसुणमाणे अइक्कमो होइ । पयभेयाइ वइक्कम गहिए तइयपरो गिलिए ॥१८॥

व्याख्या—विभक्तिलोपादाधाकर्म्मणि पूर्वोक्ति आमन्त्रणे गृहाणेदमिति गृहस्थाभ्यर्थने सति प्रतिशृण्वति गृहीष्यामीति अल्पत्यनिषेधेन मौनावलम्बिनि वा सति साधौ यावन्नाद्यापि तद्ग्रहणाय चलति तावदतिक्रमो मनाक् चारित्रधर्म्मोल्लङ्घनं भवति । ततः पदस्य चरणस्य भेदस्तद्ग्रहणार्थं गमनायोत्पाटन पदभेदः, स आदिर्यस्य तद्ग्रहगमनादेस्तत् पदभेदादि विभक्तिलोपादस्मिन् विहिते सति यावत् तन्न गृह्णाति तावद् व्यतिक्रमः, पूर्व्वस्माद्गुरुश्चरणेऽपराधो भवति । ततो गृहीते पात्रकादौ स्वीकृते गत्याधा कर्म्मणि यावत् मुखे न प्रक्षिपति तावत् सत्यागमनादावपि कृते तृतीयोऽतिचारो गुरुतरश्चरणापराधः । तत इतरोऽनाचारो गुरुतम-

श्चारित्रदोषो गिलिते गलादधः क्षिप्ते सति भवति । केचिद् ग्रहणं कवलोद्धरणं यावद्गिलनं तु मुखे प्रक्षेप इति व्याख्यान्तीति । इह च उत्तरगुणगोचराणामतिक्रमादीनां सूत्रे सर्वथा चरणाभावसम्पादकत्वानभिधानादाधाकर्मादिविषयाणामेतेषां चरणदोषकारित्वमेव व्याख्यातुं युक्तं न तु सर्वथा चरणाभावरूपतेति, न च 'पिंडं असोहयन्तो अचरित्ती एत्थ संसओ नत्थि,' इत्याद्यागमवचनात् सर्वथा चरणाभावकारित्वं व्याख्येयम् । यतो निश्चयनयाभिप्रायतया उत्सर्गदेशनाविषयतया अभीक्ष्णसेवागोचरतया वा इदं सूत्रं ज्ञेयमिति गाथार्थः ॥१८॥

॥१६॥ अधुना प्रागतिदिष्टमाज्ञाभङ्गादिदोषस्वरूपमभिधीयते–यथा निष्कारणे लुब्धस्सन्नाधाकर्म्मादिदान आज्ञाभङ्गं कुरुते तद्ग्रहणस्य सर्वज्ञैर्निषिद्धत्वादिति सर्वज्ञाज्ञालोप आज्ञाभङ्गः । एकेनापि साधुना आधाकर्म्मसेवादिकृतं दृष्ट्वा तत्साध्वालम्बनेनापरोऽपि साधुस्तत् सेवनं कुरुते, तं दृष्ट्वा अन्योऽपीत्येवं यावत् सर्व्वेऽप्यकार्ये प्रवर्त्तन्ते, सर्वप्राणिनां सुखाभिलाषित्वात् ,एवं च संयमस्य तेषां सर्वथा छेदः स्यादित्यनवस्था । तथा साधुना प्रव्रज्याग्रहणकाले सर्व्वं सावद्यं योगं प्रत्याख्यामीत्युक्तम् । तदुक्तौ च प्राणिवधानुमतिजनकत्वादाधाकर्म्म न भोज्यं इति परमार्थत उक्तं स्यादतस्तद् भुञ्जानेन तेन यथावादो भग्नः स्यात्ततोऽयथावादित्वादहो एते अन्यथावादिनोऽन्यथाकारिण इत्यादि गृहस्थाशङ्कोत्पादकत्वाच्च मिथ्यात्वं । विराधना चात्मसंयमप्रवचनभेदेन, तत्रिविधा । तत्राधाकर्म्म, साधोः प्रायः प्राघूर्णकस्येव गौरवेण गृहिणा क्रियते इति स्वादु स्निग्धं च तत् स्यात्ततः स्वादुतया तस्मिन् प्रचूरे स्निग्धे च भक्षिते ज्वरविसूचिकादिव्याधयस्तस्य कदाचित् स्युः, ततश्च ज्ञानादीनां विराधकः स्यात् ,तथाहि–तस्य सूत्रार्थपौरुष्यकरणात् सूत्रार्थहानेर्ज्ञानस्य नाशः, शरीरविह्वलादितया चारित्रादिश्रद्धानत्रुटेर्दर्शनस्य, प्रत्युपेक्षणाद्यभावाच्च चारित्रस्य नाशः स्यादित्यात्मविराधना । वैद्येन च ॥१६॥

विचिकित्सायां क्रियमाणायां पृथिव्यादयः काया व्यापाद्यन्ते, प्रतिपालकसाधूनां च सूत्रार्थहानिः स्यादिति संयमविराधना। दीर्घरोगित्वे पीडां चानुभवत्यात्र बहुभक्षका एते, ये स्वोदरमपि न जानन्ति इत्यादि प्रवचनमालिन्यसद्भावरूपा प्रवचनविराधना इत्येवं यतो दोषा आधाकर्मणि आग्रहणे भवन्ति तस्मात्तन्न ग्राह्यम् । अधुनाधाकर्मपरिभोगेन आज्ञाभङ्गस्य विपाकं दर्शयन्नाह–

भुंजइ आहाकम्मं सम्मं जो न य पडिक्कमति लुद्धो । सव्वजिणाणाविमुहस्स तस्स आहारणा नत्थि ।।

व्याख्या—भुङ्क्तेऽभ्यवहरत्याधाकर्म–पूर्वोक्तं यः साधुरिति प्रक्रमः, कीदृशः सन्नित्याह–'लुद्धो' गृद्धोऽनेन ग्लानादिकारणेन यस्तद् गृह्णाति स आज्ञां न लङ्घयतीत्यावेदयति । भुक्त्वा च 'सम्म'ति सम्यगपुनराकृत्या भावशुद्ध्या वा यो 'न', नैव, चः स्वाप्यः, प्रतिक्रामत्याधाकर्मिकपरिभोगात् प्रायश्चित्तग्रहणपूर्वकं व्यावर्तते। स्थापितप्रकाराद् गृहीत्वा तन्न करोति इति गृह्यते, स आज्ञाभङ्गदोषकारीति प्रक्रमः । तस्य फलमाह–सर्वजिनानां समस्ततीर्थकराणामाज्ञा उपदेशस्तस्या विमुखः पराङ्मुखो भ्रष्ट इति भावस्तस्य । तस्येति साधुसङ्कल्पिताहारभोजित्वादाज्ञाभङ्गकारिणो यतेराराधना सुगतिनिबन्धनसदनुष्ठाननिष्पादना, यद्वा आराधना मरणकाले भाविनि पर्यन्तक्रिया सा अशुद्धाहारभोक्तृत्वेन संयमादिविघातकारित्वात् तस्य नरकादिकुगतिगमनसम्भवान्नास्ति न विद्यते । अथवाऽखण्डितसंयमानुष्ठानपरिपालनस्याते पण्डितमरणेनैव सुगतिप्राप्तिकारकं श्रेयस्करमुपवर्ण्यते तच्च तस्य न स्याद्, युज्यते चैतत् फलं परममहाराजतीर्थकराज्ञाभङ्गकारिणाम् । यत इह लोकेऽपि राजादेरप्याज्ञाभङ्गकारिणोऽनर्थपरम्परां प्राप्नुवन्तो दृश्यन्ते, किं पुनस्तीर्थकराज्ञाभङ्गकारिणांस्तामिति। अत्र राजाज्ञाभङ्गे आख्यानकम्–

एगाए नयरीए निज्जियासेससत्तुवग्गस्स एगस्स पहलपत्तलच्छाया सरसरापक्कफलपब्भारोणामियदुमगणरमणिज्जाणि दोण्णि

उज्जाणाणि होत्था। चन्दोदयं सूरोदयं च। तत्थ नयरीए पच्छिमदिसाए चंदोदयं, बीयं तु पुव्वदिसाए सूरोदयं। तेसु तणकट्ठहारगा वि गच्छन्ति। अह चेत्तमासे अन्तेउरकीलाकोउयत्थिणा पत्थिवेण पडहगदायगा भणिया, जहा भो भो पभाते अहं सूरोदये उज्जाणे नियअंतेउरीहिं सद्धिं कीलं करिस्सामि त्ति, तणकट्ठहारयाइणो चन्दोदये गच्छन्तु। इय संज्ञाए पडहगं वाएउ लोगं जाणेवेजह। तेहिं तहेव कयं। सूरोदये पभाए गच्छन्ताणं मज्झम्मे उण तओ वलंताणं आइच्चो संमुहो भविस्सइ, सो य दुहावहोत्ति चिंतिय सेज्झवालमज्झठियाहिं अंतेउरियाहिं सद्धिं पभाए राया चन्दोदयं गओ। इओ य पडहगसवणाणंतरं एत्थ अम्हे न को वि पेच्छिस्सह अम्हे पुण अउव्वदंसणाउ रायंतेउरियाउ पेच्छिस्सामो त्ति कोऊहल्लिणो दुविता पच्छिमराइए सूरोदये उज्जाणे बहलपत्तवंताणं रुक्खाणं साहासु लग्गिउ ठिया। ते य उज्जाणरक्खएहिं लक्खिऊण रायाणाभङ्गकारगत्ति हत्थेहिं गहिया, डंडाईहिं हया, रज्जुयाईहिं बद्धा य। जे य तणकट्ठहारगाइणो पडहगसवणेण पभाए चन्दोदगं गया, तेहिं सहसा पविट्ठेहिं दिट्ठा उ ताउ वरनेवत्थविभूसियाउ पीणुण्णयघणथणवक्खोण्णामियाहेकाउ पुमचंदवयणाउ रायअंतेउरियाउ। इमेहिं दिट्ठाउत्ति उज्जाणपालएहिं ते वि बद्धा। तओ नयराभिमुहं वलियस्स निवस्स मज्झण्हवेलाए उज्जाणपालएहिं वुत्तंतकहणपूव्वं दोवि वग्गा दंसिया, राइणा आणाभंगकारिणोत्ति सूरोदयगामिणो अदिट्ठोवरोहावि दुविता वहाविया। इयरे आणाकारिणोत्ति दिट्ठोवरोहावि विसज्जियत्ति। एवं एत्थवि तित्थयराणाभंगकारिणो जम्मजरामरणरोगसोगाइदुक्खपउरं भवजलहिपरियडणमहाणत्थं पावेंतित्ति गाथार्थः ॥१९॥

उक्तमशनेन तस्य ये दोषा इति द्वारमधुना दाने च तस्य ये दोषा इति षष्ठं द्वारं व्याचिख्यासुराह।

जइणो चरणविघाइत्ति दाणमेयस्स नत्थि ओहेण। वीयपए जइ कत्थवि पत्तविसेसे व होज्ज जओ ॥

व्याख्या—यतः संयमोद्योगवतः साधोः, किमित्याह चरणं विहन्तु शीलमस्येति चरणविघाति चारित्रविनाशकृदाधाकर्मिका-शनादि वर्त्तते इत्यनेन कारणेन दानं वितरणमेतस्याशनादेराधाकर्म्मणो नास्ति न विद्यते गृहिण ओघेन सामान्येन कारणं विनेति यावत्। उपलक्षणत्वाच्चास्यायमल्पायुर्बन्धनिबन्धनं चेदमिति द्रष्टव्यम्। तथा च प्रज्ञप्त्यां सुपात्रमाश्रित्याशुद्धदानस्य फलमभिहितम्। यथा—'कहं णं भंते! जीवा अप्पाउयत्ताए, कम्मं पकरेंति। गोयमा! पाणे अइवाइत्ता मुसं वइत्ता तहारूवं समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभित्ता। एवं खलु जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरेंति'। अस्यार्थः, तत्र प्रश्नः सुगमः। उत्तरे तु 'पाणे अइवाइत्त'त्ति प्राणानतिपात्य आधाकर्मादिकरणतो विनाश्य, मृषोक्त्वा यथाहो! साधो! स्वार्थसिद्धमिदं भक्तादि, कल्पनीयं वो, न शङ्का कार्या इत्याद्यनृतमभिधायाऽप्रासुकानेषणीयेनाशनादिना चतुर्विधाहारेण। 'तहारूवत्ति' तथाविधस्वभाव भक्तिदानोचितपात्रमित्यर्थः। श्रमणं तपःखिन्नदेहं, 'माहणं व'त्ति मा हनेत्येव योऽन्यं प्रति वक्ति, स्वयं हननिवृत्तः सन्नसौ माहनः, [पचाद्यचि] तं माहनं, यद्वा ब्रह्मचर्यं कुशलानुष्ठानं वा तदस्यास्तीति ब्राह्मणः अस्त्यर्थेऽण्, एवमादित्वात् तं ब्राह्मणं ब्रह्मचर्यादिगुणगणोपेतमित्यर्थः। वा शब्दः परस्परापेक्षया समुच्चये। प्रतिलभ्योपष्टम्य लाभवन्तं कृत्वेत्यर्थः। यद्वा ये जीवा जिनसाधुगुणपक्षपातितया पूजाद्यर्थं पृथिव्याद्यारम्भेण वर्त्तमानाः प्राणानतिपात्य पूजाद्यर्थमेव न्यासापहारादिना च वर्त्तमाना, मृषोक्त्वा श्रमणस्य संस्तरणे सत्यपि निष्कारणतो भक्तिमात्रेणाप्रासुकानेषणीयाशनादिचतुर्विधाहारेण श्रमणं च प्रतिलभ्येति व्याख्या। ततः सरागसंयमनिरवद्यदाननिमित्तायुष्कापेक्षयाऽल्पायुष्कतयाऽल्पजीवितव्यहेतुतया जीवा आयुःकर्म्म बध्नन्ति। तथा च जिनागमाभिसंस्कृतमतयो यतयः प्रथमवयःसंभोगिनं कंचन मृतं दृष्ट्वा वक्तारो भवन्ति। नूनमनेन भवान्तरे किञ्चिदशुभं प्राणिघातादिकमासेवितमकल्प्यं वा

मुनिभ्यो दत्तं येनायं भोग्यल्पवयाः संवृत्त इति, न पुनः क्षुल्लकभवग्रहणादितयाऽल्पायुष्कतया ज्ञेयम्। दाननिरतस्य प्राणिनो दानेन भोगानाप्नोतीति वचनात्सांसारिकराज्यादिप्राप्तिनिबन्धनत्वेन तस्य क्षुल्लकभवग्रहणेपुत्पत्त्यसम्भवात्। तस्मादोघतः आधाकर्म्मिकस्य दानं नास्तीति। कदाचित्तर्हि तद्दानं भवेदुत सर्व्वथा न? इत्याह–'बीयपए' त्ति उत्सर्गप्रथमपदापेक्षया द्वितीयस्थानमपवादस्तत्र यदीति सम्भावने यदि परमित्यर्थः। कुत्रचित् कस्मिन् महति पुष्टे ग्लाननिर्वाहादौ कारणे, तथा पात्रविशेषे विशिष्टतपोज्ञानादिसमग्रगुणगणाधारो यतिः तद्विषये वा। वाशब्दोऽशुद्धदानसम्भवस्य द्वितीयप्रकारसमुच्चयार्थः। भवेत्स्याद्यदि परं तद्दानमिति प्रक्रमः। अथ किमिति द्वितीयपदमेवाश्रित्याशुद्धाशनादि गृही दद्यान्नोत्सर्गतोऽपीत्याह–'जउ'त्ति यतो यस्मात् कारणात्, तत्रार्थे इदमुक्तमागमे इति गाथार्थः ॥२०॥

यदुक्तं तदेवाह—

संथरणंमि असुद्धं दोण्हवि गेण्हत्तदेंतयाणऽहियं। आउरदिट्ठंतेणं तं चेव हियं असंथरणे ॥२१॥

व्याख्या—संस्तरणं प्रासुकैषणीयाहारादिप्राप्त्यैव साधूनां निर्व्वाहस्तस्मिन् सत्यशुद्धमनेषणीयादितया सदोषमशनादि द्वयोरपि गृह्णद्ददतोर्ग्राहकदायकयोर्यतिगृहस्थयोर्न केवलमेकस्य कस्यचिदित्यपेरर्थः। अहितमपथ्यं संयमविघातशुभाल्पायुर्बन्धहेतुत्वेन अनिष्टफलकृदित्यर्थः। उत्सर्गतस्तावदेव, अपवादतस्तु तमप्यनेषणीयमशनाद्याहारं न केवलमेषणीयं हितमेवेत्यपेरर्थः चेवशब्दस्याप्यर्थत्वात्। हितं पथ्यमिष्टफलकृत् दातुर्गृहीतुश्च केत्याह–असंस्तरणेऽनिर्व्वाहे दुर्भिक्षग्लानादौ प्रयोजने इत्यर्थः। केन हितमित्याह–आतुरो रोगी तस्य दृष्टान्तो निदर्शनमातुरदृष्टान्तस्तेन, स चायं यथा-सामवाताशुद्धज्वररोगाभिभूतः कश्चिद् रोगी घृतपूर्णमोदकादिकं

भोक्तुमभिलषति, वैद्यादिकं च याचते, तत्र तस्य गृह्णतोऽन्यस्य ददतश्च तत्प्रस्तावे यथा द्वयोरप्यनर्थकृत् तथा तदेव भस्मकवाता-द्युपहतस्य निरामयवाताद्युग्रज्वरिणो गृह्णत इतरस्य ददतश्च गुणकृत्, तदुक्तं वैद्यशास्त्रे—'उत्पद्येत हि सावस्था, देशकालामयान् प्रति। यस्यामकार्यं कार्यं स्यात् कर्म्मकार्यं च वर्जयेत्' ॥१॥ अकार्यमकर्त्तव्यं यत्तदपि कार्यं कर्त्तव्यं स्यात्, कर्म्मकार्यं कर्त्तव्यक्रिया-मित्यर्थः। एवं अशुद्धाशनादिदानमपि सति निर्वाहे द्वयोरप्यनिष्टकार्यऽसति तस्मिंस्तदेवाभीष्टार्थलाभकारीति। तदयं परमार्थो—यद्य-प्याधाकर्माशामशाद्यनेकदोषहेतुकं वर्णितम्, तथापि 'सव्वत्थ संजमं संजमाउ अप्पाणमेव रक्खेज्जे'त्यादि 'अप्पेण बहुमेसेज्जा। एयं पंडियलक्खणं सव्वासु पडिसेवासु एयमत्थपय विऊ। तथा न वि किंचि अणुण्णायं पडिसिद्धं वावी'त्याद्यागमाभिप्रायैर्यथावसरं बहुतर-गुणलाभाकाङ्क्षया गृह्यमाणं दीयमानं च न दोषाय इति गाथार्थः ॥२१॥

अधुना यदुक्तं 'पत्तविसेसे य होइ'त्ति, तत्र सुपात्रमाश्रित्य गृहिणस्तद्दानसम्भवमावेदयन्नाह—

भणियं च पंचमङ्गे सुपत्तसुद्धन्नदाणचउभङ्गे। पढमो सुध्धो बीए भयणा सेसा अणिट्ठफला ॥२२॥

व्याख्या—भणितं च उक्तं च पञ्चमाङ्गे व्याख्याप्रज्ञप्त्यां कस्थाने इत्याह—सुपात्रशुद्धान्नदानचतुर्भङ्ग इति। तत्र सुपात्रं पूर्वोक्तं, शुद्धमेषणीय यदन्नमशनमुपलक्षणत्वात् पानादिग्रहः। तस्य दानं गृहिणा वितरणं शुद्धान्नदानं ततः सुपात्रं च शुद्धा-न्नदानं चेति विग्रहः, ताभ्यां पदाभ्यां चतुर्भङ्गो भङ्गचतुष्टयम्। यथा सुपात्रं शुदानं १। सुपात्रमशुद्धदानं २। कुपात्रं शुद्धदानं ३। कुपात्रं कुदानं ४ इत्येवरूपः सुपात्रशुद्धान्नदानचतुर्भङ्गस्तस्मिन्, यद्वा सुपात्रे सुपात्राय वा शुद्धान्नदानमेषणीयाहारवितरणं तद्विषय-श्चतुर्भङ्गस्तस्मिन्निति व्याख्येयम्। अधुना यदुक्तं पञ्चमाङ्गे तद्दर्शयितुमाह—प्रथम आद्यो भङ्गः शुद्धः, सुपात्रसद्भावात् साध्वर्थपाका-

दिक्रियाजनितकर्मबन्धलक्षणदोषरहितत्वेन सुदानत्वाच्च अशुभकर्मनिर्जराहेतुतया निर्दोषः, तदनुपुण्यानुबन्धिपुण्यकारणत्वात्, प्राग्जन्मनि वितीर्णसुपात्रशुद्धदानयोः कृतपुण्यकशालिभद्रयोरिवापेक्षयैवोक्तम्, तेनाभीष्टमोक्षादिफलप्राप्तिजनकत्वात् सर्वोत्तम इति। अन्यत्रापि चोक्तं विधिविशेषाद् द्रव्यविशेषाद्दातृविशेषात् पात्रविशेषाच्च फलविशेषः। तथा द्वितीयभङ्गके, शुद्धेर्भजना विकल्पना। तथाह्यत्र यावता सुपात्रदानं तावता प्रभूतकर्मनिर्जरासद्भावाच्छुद्धिर्यावता दानमशुद्धं तावता पापकर्मलेशसद्भावादशुद्धिरिति भजना। तथा शेषाशुद्धरितौ तृतीयचतुर्थभङ्गकावनिष्टं फलमनभिमतं साध्यं दानप्रयुक्तेर्ययोस्तावनिष्टफलौ। इतेर्गम्यमानत्वादित्येतद् भणितमिति। इदं च मोक्षसाधकदानापेक्षयाऽन्त्यभङ्गद्वये कुपात्रविषयायाः शुद्धाशुद्धदानप्रयुक्तेः पापानुबन्धिपुण्योपार्जकत्वेन सांसारिकराज्यादिभोगमात्रकारणत्वादनिष्टफलत्वमुच्यते। तथा च तत्सूत्रं यथा 'समणोवासगस्स णं भंते! तहारूवं समणं वा माहणं वा फासुएणं एसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ? गोयमा! एगंत सो निज्जरा कज्जइ नत्थि से पावे कम्मे। 'समणोवासगस्स णं भंते! तहारूवं समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ? गोयमा! बहुयतरियासे निज्जरा, अप्पयरे से पावे कम्मे'। अनेन द्वितीयदण्डकेनात्र प्रकृतम्। अस्यार्थः श्रमणोपासकस्य श्रावकस्य श्रमणं यतिं ब्राह्मणं ब्रह्मचर्यादिगुणोपेतं वन्दित्वा नमंसित्वा सत्कारयित्वा सन्मानयित्वा वन्दनादिव्यतिरेकेण वा अप्रासुकेनानेषणीयेनाशनादिना चतुर्विधाहारेण प्रतिलम्भयतः लाभवन्तः कुर्वतः किं क्रियते, किं फलं भवति तस्य? उच्यते—चारित्रसाधककायोपष्टम्भात् प्रभूततरा निर्ज्जरा अशुभकर्म्मपुद्गलपरिशाटरूपा पापकर्मापेक्षया बह्वी सञ्जायते। निर्जरापेक्षया जीवादिघातेन व्यवहारतस्तच्चारित्रबाधया च शुभाल्पायुःकर्मबन्धकत्वं च भवति। शुभमपि चायुरल्पमहिततया पापरूपमेवेह विवक्षितम्। अत्र च गुणवत्पात्र-

सुपात्रमाश्रित्य गृहिणास्तद्दानसम्भवम्

माश्रित्याकारणेऽपि भावप्रकर्षविशेषादप्रासुकानेषणीयादेरपीदं फलं न विरुध्यते, अचिन्त्यत्वाच्चित्तपरिणतेरिति सम्भाव्यते, अत एतद् भगवतीवचनाद् ज्ञायते। सुपात्रमाश्रित्यानेषणीयदानमपि भक्तितरलितचित्तत्वेन ददतः कदाचिन्न तथाविधबहुदोषकारीति सुपात्रे तदपि कदाचिद् गृहिणः सम्भवतीत्यवेदितम्। तथा 'समणोवासगस्स णं भंते! तहारूव असंजयअविरयअपडिहयपच्चक्खायपावकम्म फासुएण वा अफासुएण वा एसणिज्जेण वा असण ४ पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ? हंता गोयमा! एगंत सो पावे कम्मे कज्जइ नत्थि से काइ णिज्जरा'। सुगमं चैतत्, नवरं असंयतः सप्तदशप्रकारसंयमाद् बहिर्भूतः। तथा विनियमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो विरतस्तन्निषेधादविरतः, तथा प्रतिहता निग्रन्थभेदेन स्थितिह्रासात् प्रत्याख्यातानि हेत्वभावतः पुनर्वृद्धिनिरोधात् पापकर्म्माणि ज्ञानावरणादीनि येन स तथा तन्निषेधादप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्म्मा तम्। एवं चासंजयेत्यादिना निर्गुणः पात्रविशेष उक्तो। अनेन च तृतीयचतुर्थभङ्गावनेनैव दण्डकेन तुल्यफलत्वादुक्तौ। तृतीयभङ्गे सुदानस्यापि कुपात्राश्रितत्वादुभयाशुद्धभङ्गफलत्वयथोक्तफलत्वमेव। असंयमोपष्टम्भस्योभयत्रापि तुल्यत्वात् पश्चात्प्रासुकादौ जीवघाताभावेन अप्रासुकादौ च जीवघातसद्भावेन विशेषः। सोऽत्र न विवक्षितः पापकर्म्मणो निर्जराया अभावस्यैव चेह विवक्षितत्वादित्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥२२॥

इदानीं यथापृच्छेति सप्तम द्वार व्याचिख्यासुराह—

देसाणुचिय बहुदव्वमप्पकुलमायरो य तो पुच्छे। कस्स कए केण कयं लक्खिज्जइ बज्झलिंगेहिं ॥२३॥

व्याख्या—देशः सुराष्ट्रमालकप्रभृतिको मण्डलः। सोऽनुचितोऽयोग्यस्तस्मिन्, तस्याभावाद् यस्य देयवस्तुनस्तद्देशानुचितम् आहिताग्न्यादेराकृतिगणत्वान्निष्ठान्तस्य पूर्वनिपाताभावो, यद्वा देशस्यानुचितं तत्र तस्यासम्भवाद् अयोग्यं, देशानुचितमिति विग्रहः।

बहु प्रचुरं द्रव्यं शाल्योदनमण्डकसक्तुकुल्माषमुद्गादिकं, बहु च तद्द्रव्यं चेति विग्रहः । अल्पमेकद्विमानुषं कुलं गृहं ततोऽल्पं च तत् कुलं चेति विग्रहः । आदरो दातुर्भक्तिकृतः सम्भ्रमः च समुच्चये । यदि स्यादिति शेषः । 'तो'त्ति ततस्तदनन्तरं तदा वा तस्मिन् काले आधाकर्मशङ्कासम्भवात् पृच्छेत्, प्रश्नयेत् कथमित्याह–कस्य कृते कस्य पुरुषादेर्निमित्तम् । केन वा प्रयोजनेन कृतं विहितमेतदितेर्गम्यमानत्वादित्येवंरूपतया किं निमित्तोऽयमारम्भ इत्यादि प्रश्नं कुर्यादिति यावत् । तत्र तु प्रचुरमपि द्रव्यं लभ्यते केवलं तत्तत्र देशे प्रभूतमुत्पद्यते यथा–मालवके मण्डलादि अनादरवांश्च दाता तत् प्रयच्छति । तत्र स्वदेशोचिते प्रचुरेऽपि लभ्यमाने द्रव्येऽनादरवति दातरि त्र्यादिमानुषे गृहे आधाकर्मशङ्काया अभावान्नापृच्छेदेवं वा, यत्र पदे शङ्का स्यात् तत्र प्रश्नं विधाय निःशङ्कितं कृत्वा तद्ग्राह्यमित्यावेदितं भवति। कथं पुनः प्रश्नितेऽपि परेण कृतमाधाकर्म्म विज्ञायते परभावस्य दुर्ज्ञेयत्वादिति, आह–लक्ष्यते विज्ञायते यदुत शुद्धमिदमिति । कैरित्याह बाह्यलिङ्गैरिति । तत्र बाह्यानि बहिर्भवानि सर्वजनप्रत्यक्षाणि लिङ्गानि चिह्नानि वचनविन्यासपरस्परावलोकनसविलक्षहसनादीनि, तेषां निपुणान् प्रत्याऽऽन्तरपरभावप्रकाशकत्वे गमकत्वाल्लिङ्गत्वं ततो बाह्यानि च तानि लिङ्गानि चेति विग्रहस्तैरित्ययमर्थः । ऋज्व्यो नार्यः कृताधाकर्मिकाः पृष्टाः सत्यः तव निमित्तमिदं विहितमिति वदन्ति । मायाविन्यस्तु मुखेन गृहार्थं कृतमिदमिति जल्पन्ति, चेष्टया तु ज्ञातास्स्म इति सलज्जं परस्परं वीक्षन्ते किञ्चिद्वदन्ति च । तत आधाकर्मिकमेतदिति विज्ञाय न गृह्णन्ति साधवः । अथ कथाचित् प्रश्नानन्तरं गाढं दातारो रोषं कुर्यात् । यद्वा केयं मदीयाशनादिविषया भवतां तत्तिरित्यवज्ञावचनं ब्रूयाः ततस्तद्भावमलीकसत्यकोपादिकं विज्ञायाशनादि ग्राह्यमिति । तदेवमनेन गाथाचतुर्थपादेन आधाकर्मिकपरिज्ञानोपाय उक्तः । एवमौद्देशिकादिष्वपि यत्र विशेषतः ग्रन्थकारो न भणति तत्र स्वयमसावभ्यूह्यो वयं च किञ्चिद्दर्शयि-

प्यासः। किं च सर्वदोषविषयशुद्ध्यशुद्धिपरिज्ञानकारणमुपयुक्ततेव । ततः सयमावघातकारिषु शुभेष्वशुभेषु वा शब्दादिष्विन्द्रियपथ स्वसमवतीर्णेषु रागद्वेषाकरणतः तेषु अदत्तमना भिक्षाचर्यायां प्रविष्टो मुनिः भिक्षाविषयैषणायामेव दत्तमना भवेत् मण्डितालंकृतव-धून्दत्तावधानो नीरनीरणयोरेव कृतावधानो गोवत्सक इवेत्यत्राख्यानक यथा।

'एगम्मि नयरे एगो समिद्धो सेट्ठी आसि तेण पहाणमन्दिरं कारियम्। तस्स बहवे पुत्ता, बहुयाउ य वहुयाउ, कालेण सेट्ठि-णीए पञ्चत्तमुवगयाए गिहतत्ति कारियाउ जायाउ, तेसिं तु एगा गावी पउरदुद्धा सवच्छा आसि। सा य दिवसे बाहिं चरणत्थ पट्ठविज्जइ। वच्छो उ गिहे चरिअइ। तस्स य सव्वा वहुयाउ नीरणं पाणियं च ढोइंति। अन्नया तम्मिगहे नियपुत्तस्स विवाहो उवट्ठिओ तत्थ ताउ सविसेसं आहरियविभूसियाउ ताणं सपरेसि मण्डणवावथाडाणं वीसरिओ वच्छो न य तस्स एगाए नीरणं वा पाणिय वा ढोइयं। जाव मज्झण्ह सेट्ठी समागओ तं दट्ठुं वच्छओ रंभिउ लग्गो तेन नायं जहा अज्ज बुभुक्खिओ एस चिट्ठइ। बहुयाउ निब्भच्छियाउ ततो जेट्ठा पहू ससंभमंता नीरणपाणियं गहाय वच्छाभिमुह चलिया। तओ वच्छो न तारिसं ताहिं समलंकियं भवणं (वयण) जोएइ किंतु नीरणपाणियं एगाए दिट्ठीए झायमाणो अवलोयइ जाव लद्धं ति'।

अत्रोपनयो यथासौ गोवत्सो निजाहारे मूर्च्छितो गृद्धश्च दत्तावधानो न पूर्वोक्तस्वरूप गृहं नापि कृतशृङ्गारालङ्कारा वधूः पश्यति। किं तर्हि गोभक्तमेवावलोकयतीत्येवं साधुरपि चारित्रे मूर्च्छितो गृद्धश्चोपयुक्तो न विषयभिक्षादात्रीषु मूर्च्छां करोति। किं तर्हि चारित्रोपष्टम्भिकायां भिक्षायामेवोपयोग ददातीत्येवं उपयुक्त आधाकर्मिकत्वा शेषैषणादोषांश्च श्रमणः श्रवणचक्षुःप्रभृतिकर-णोपयोगवान् दात्र्याः साधवे भिक्षादानाय गमनागमनादिं कुर्वन्त्याः सत्कारश्रवणादिप्रकारेण जानातीत्येव सशोध्य भिक्षा आसेवि

गाथार्थः ॥२३॥

अधुना छलनाख्यमष्टमं द्वारं व्याचिख्यासुराह ।

थोवंति न पुट्ठं न कहियं व गूढेहिं नायरो व कओ। इय छलिओ न लग्गइ सुउवउत्तो असढभावो ॥२४॥

व्याख्या—स्तोकं स्वल्पं एतदशनादिकं दृश्यते दात्र्या दीयमानमित्येतत् सम्प्रधार्य उपलक्षणत्वाद् बह्वपि देशोचितमिति कारणाद्वा, न नैव पृष्टं कस्यार्थमिदमित्यादिपूर्वोक्तप्रकारेण प्रश्नितं दातुः पार्श्वादिदं वस्त्विति शेषः। तथा पृष्टैः किमर्थमिदं राद्धमित्यादिप्रश्नितैः गृहिभिर्दातृभिर्न नैव कथितं वा प्रतिपादितं वा मायावित्वात्, यथा भवदर्थं कृतमिदमिति। तथा गूढैरलक्ष्याशुद्धाहारदानादिभावै दातृभिर्न नैव आदरोऽभ्युत्थानप्रसन्नवदनवन्दनादिप्रतिपत्तिरूपो, वा विकल्पे, कृतो विहितः। तव एवं यतमानस्यापि यतेः कदाचिदशुद्धाहारादेर्ग्रहणं स्यादिति। ननु तर्हि तद्ग्रहणे आधाकर्म्मजनितकर्म्मबन्धदोषवानसौ स्यादित्याह—'इय'त्ति किल पूर्वोक्तप्रकारेण सम्पृच्छय आहारग्रहणे छलनैव प्रायो न सम्भवति, परमित्येवं स्तोकाशनदानादिना प्रदर्शितप्रकारेण छलितोऽप्यशुद्धाशनादिग्रहणवानच्छलितोऽशुद्धाशनादिग्रहणजनितकर्म्मणा नाश्लिष्यत एवेत्यपि सूचयति। न नैव लगत्यशुद्धाशनादिग्रहणजनितकर्म्मणा आश्लिष्यते। हेतुद्वारेण विशेषणद्वयमाह—श्रुतोपयुक्तो, लुप्तसमुच्चयार्थचकारस्य दर्शनादशठभावश्चेति दृश्यं। तत्र श्रुते पिण्डैषणानिरूपक आगमे उपयुक्त आहारादिशुद्ध्यशुद्धिविषये दत्तावधानो यथा अमुकेन सूत्रेण शुद्धोऽयमाहारो लक्ष्यत इत्यादि स श्रुतोपयुक्तः। स हि श्रुतोक्तप्रकारेणाशुद्धमप्यशनादि शोधितं गृह्णन्नदोषवानेव श्रुतप्रमाण्यात्तथा अशुद्धमपि छद्मस्थपरीक्षया निःशङ्कीकृतं गृहीतं शुद्धमेव मत्वाऽऽनीय दत्तं, श्रुतं प्रमाणीकुर्व्वन् केवल्यप्युपभुङ्क्ते। 'अहो सुउवउत्तो सुयनाणी जइवि गिण्हइ असुद्धं तं

केवली वि भुंजइ अपमाणं सुयं भवे इयरा' ॥१॥ तथा आहारग्रहणं प्रति गार्ध्याभावादशठोऽमायावान् भावोऽध्यवसायविशेषो यस्य स अशठभावो मायारहितभावोपेतो, मायी ह्याहारादिगार्ध्यपरिणामसद्भावात् यदिष्टं तदेव गवेषयति न प्रयत्नेन अतोऽसावशुद्धमाददानः कर्मणा बध्यते। तदिह परिणामशुद्धिरेव प्रकर्मबन्धाभावे कर्मक्षये वा कारणं नापरं किञ्चिदिति गाथार्थः ॥२४॥

इदानीं लिङ्गिक्षपकज्ञातेन तस्याग्रहणेऽपि च परिणामविशेष एव शुद्ध्यशुद्धिकारणमित्यावेदयन् शुद्धिद्वारे नवमं व्याख्यातुमाह।

आहाकम्मपरिणओ बज्झइ लिंगिव्व सुद्धभोई वि। सुद्धं गवेसमाणो सुज्झइ खवगव्व कम्मे वि॥२५॥

व्याख्या—आधाकर्मैतदित्येतस्मिन्नध्यवसाये परिणतः स्थितः साधुराधाकर्मपरिणतः, तत् किमित्याह—बध्यते आधाकर्मपरिभोगितया कर्मणाऽऽश्लिष्यते, क इवेत्याह—लिङ्गीव सद्भोज्यपरिकल्पितशुद्धाहारभोजकसाधुरिवेति दृष्टान्तः शुद्धभोज्यप्युद्गमादिदोषरहिताहाराभ्यवहारकोऽप्युपलक्षणत्वात् प्रासुकभोजीह न केवलमेतद्, विपरीतभोजीत्यपेरर्थः। इह च प्रासुकैषणीययोर्द्वयोर्मोज्यत्वेऽपि क्वापि ग्लानादिप्रयोजने एषणीयाभावेऽनेषणीयमपि भुज्यते न तु प्रासुकाभावेऽप्रासुकमपि। किं तर्हि, श्राविकादिना तदभावे स्वयं प्रासुकीकृतमेव भोक्तव्यमित्येवमागमव्यवस्था विज्ञेया। ततो युगपद् द्वयोरुपादानं दृश्यते। लिङ्गिदृष्टान्तोऽयं—

'जहा एगंमि नयरे एगो महाविभूइकलिओ सावगो सेट्ठी होत्था, तेण य रहजत्तपइट्ठाइकम्मिमहूसओसवे संघभोज्जं दवावियं। इओ य पच्चासन्नगामवत्तिणा एगेण साहुणा सुयं, जहा तंमि नयरे अमुगो सावगो सेट्ठी संघभत्तं देइ। तओ सो तग्गहणत्थं सिग्घमागओ। त सव्वमवेरसिं दिन्नं। तेण सेट्ठी भणिओ। सेट्ठिणा भज्जा भणिया, तीए कहियं जहा सव्वं दिन्नं, सेट्ठिणा भणियं मम रसोईए मज्झाउ देहि तओ तीए सालिकूरपक्कण्णमिइसव्वं दोससुद्धं पडिपुण्णं भोयणं दिन्नं। तेण य संघयत्ति काउं भुत्तं। सो

शुद्धं पि भुंजतो परिणामवसेणाहाकम्मदोसजणियकम्मणा बज्झोत्ति।

तथा शुद्धमुद्गमादिदोषरहितमाहारं गवेषयन् मार्ग्गयन् साधुः शुद्ध्यत्याधाकर्म्ममतिपेभजनितकर्म्मबन्धापत्तिरूपदूषणरहितः स्यात्। क इवेति आह–क्षपक इव मासोपवासपारणकभोक्तृयतिरिवेति दृष्टान्तः। 'कम्मे वि'त्ति सूचनादाधाकर्म्मण्यपि पूर्वोक्ते भुक्ते इति शेषः। शुद्धोऽशनादौ शुद्ध एवेत्यर्थः। क्षपकदृष्टान्तो यथा–

'एगंमि नयरे गुणरयणनिहिणो सुसिस्सगणपरियरिया के वि सूरिणो विहरंता समागया, तेसिं मज्झे इहपरलोएनिप्पिवासो विन्नायसमयसब्भावो विसिट्ठतवोकम्मकारी सज्झायज्झाणनिरओ एगो खवगसाहू होत्था। अन्नया स खवगो मासपारणगस्स पज्जन्ते मा एत्थ कोइ पारणगं नाउं आहाकम्माइ करिस्सइ, ता पच्चासन्ने कंमि गामे गंतूण अनाओ चेव पारेमि त्ति चिन्तिऊण गओ पच्चासन्नगामं, तत्थय एगाए सावियाए खवगो खवणे उवविट्ठो पारणदिणं च सुयं। तओ तीए भत्तीए मा कयाइ खवगो इत्थ एहि त्ति चिंतिउं घयगुलसंजुत्ता खीरी निम्मविया आहाकम्मिय त्ति नाउं मा सो परिहरिस्सइ त्ति माइठाणं कयं। जहा पत्तलाउ सरावाणि य खीरीखरंटियाणि काउ ठाणाठाणेसु खित्ताणि। तहा डिंभाणि सिक्खवियाणि जहा जया एरिसो तारिसो साहू एत्थागच्छइ तया तुब्भे भणिज्जह। अम्मो बहुया खीरी अम्हाणं परिवेसिया न रुचइ, अहं तुब्भे निब्भच्छिस्सामि, तुब्भे भणिज्जह किं दिणे दिणे खीरी रंधेज्जइ। एत्थंतरे सो खवओ हिंडंतो भवियव्वयावसेणं पढममेव तीसे गिहे संपत्तो, अंतो समुट्ठियमहाभत्ती बाहिं अवन्नावंभी (दंसी) भोगेण ठिया ताणि य सिक्खावियडिंभाणि तहेव काउं पयट्टाणि। तीए व ताणि तहेव निब्भच्छिऊण शुडंकियमुहीए खवगो भणिओ। जहा एयाणि ताय मम डिंभाणि मत्ताणि, जइ तुज्झ रोयइ ता गिण्ह इमं खीरी त्ति

भणमाणीए खवगस्स आवणानिमित्तं घयगुलसजुत्ताए खीरीए गरुयं भायणं भरेऊण आणियं। साहुणा य एसणोवउत्तेण सुद्ध त्ति कट्टु गहिया पजत्ते त्ति काउ नियत्तो गोयराओ। भोयणट्ठो रुक्खस्स कस्स वि हेट्ठा गओ तत्थ य आलोइय पडिकन्तो विहिय-तक्कालकरणिजसज्झायाइजोगो चिंतिउं पयत्तेयत्तो जहा एरिसं दव्वं उक्किट्ठं च सुद्ध मए लद्ध तो जइ कोइ साहू अद्धाणाइ पडिवन्नो होइ तो संविभागिय भुंजेमि, तेणाहं संसारसमुद्दाओ उत्तरेमि त्ति तस्स धम्मचिंता जाया न उण खीरस्सोवरि मुच्छा, जहा एयाए मम सरीरं लट्ठ मट्ठ बलिट्ठं भविस्सइ तओ पचनमोक्कारपुव्वय विहीए भुंजउ पयत्तो ताहे सुहज्झवसायस्स भुत्ते भोयणे केवलनाणं जाय। कालेण मोक्खगमणं ति।

इति परमार्थतोऽध्यवसायोऽत्र कारणं तेन गूढाचारादीनां सत्कमाधाकर्म्मापि शोधितं भुञ्जानः साधुरबन्धक एवेति गाथार्थः ॥

इदानीं द्वारगाथोपात्तचशब्दसूचितमाधाकर्म्मग्रहणे प्रतीत्याक्षेपपरिहारद्वारं व्याचिख्यासुराक्षेपं तावदाह—

नणु मुणिणा जं न कयं, न कारियं नाणुमोइय त से। गिहिणा कडमाययओ, तिगरणसुद्धस्स को दोसो ॥

व्याख्या—नन्वित्यक्षमायां मुनिना यतिना यदशनादि न कृतं न राद्धं स्वयं न नैरः कारितं रधितमन्येन न नैवानुमोदितं परेण क्रियमाणं कृतं वा श्लाघितं ततश्च तदशनादि से तस्य साधोर्गृहिणा गृहस्थेन कृतं साध्वाधर्थमभिहितमाददानस्य गृह्णतः त्रीणि करणानि मनोवाक्कायलक्षणयोगत्रयरूपाणि शुद्धानि करणकारणानुमतिप्रवृत्त्यभावेन पाकादिक्रियाजनितकर्म्मबन्धलक्षणरहितत्वान्निर्मलानि यस्य स तथा। यद्वा त्रिभिः करणैर्मनःप्रभृतिभिः शुद्धो निर्दोषस्तस्येति। अत्र पाकादिक्रियायां यतिसत्कमनःप्रभृतीनामव्यापृतत्वात्तज्जनितकर्म्मबन्धाभावेनास्य शुद्धता ज्ञेया। कः कीदृशो दोषः पाकादिक्रियाजनितकर्म्मबन्धरूपो न कश्चिदित्यर्थः। अ-

यमत्र भावार्थो—यत्कर्म येन कृतं तत्तेनैव भोक्तव्यं, नान्येन कृतमन्येनेति वस्तुस्थितिरत आहारपाकादिजनितं पाचकादिसत्कं
ज्ञानावरणादिकर्म्म पाचकस्यैव लगति नासौ तद्ग्राह्यपि परकर्मणा श्लिष्यते। अथान्यकृतेऽपि व्यापारे बन्धोऽन्यस्य स्यात् यथाहि—
व्याधेनापि कूटे स्थापिते मृगस्यैव बन्धो न व्याधस्य इह व्याधकृता बन्धक्रिया मृगे संक्रान्ता, एवं गृहस्थेनापि यत्यर्थं कृते पाके
पाकादिक्रियाजनितकर्म्मबन्धस्तद्ग्राहकादेः स्यान्न तस्य गृहस्थस्येति चेत्, तदसत् यतो नान्यकृते व्यापारेऽन्यो बध्यते किन्तु स्वयं
कृतया चलनक्रियया, कूटे मृगस्यापि बन्धो जातः। तथाहि—असौ कूटपातविषयमनपहरन् कूटे रज्वादिना बध्यते तथा कथमपि कूट-
पातविषयमागतोपि बन्धं पतन्तं दृष्ट्वा झटिति तद्विषयान्निःसर्तुमशक्नुवंश्चेति स्वव्यापारेणैव तस्य बन्ध इति। एवं यतिरध्यशुद्धा-
हारदानरूपे पाचककृते यन्त्रविशेषे कर्म्मणा बध्यते। यद्वाधाकर्म्म गृह्णतोऽशुभाध्यवसायवांस्तद्गृह्णीयात्तदिहाशुभभाव एव परि-
हर्तव्यो। यच्च गृहिणा कृतं तदकृतं न स्यात् ततश्च तद्ग्रहणेऽपि साधोर्न दोष इति पराशय इति गाथार्थः ॥२६॥

गुरुः परिहारमाह।

सच्चं तहवि मुणंतो गिण्हंतो वद्धए पसंगं से। निद्धंधसो य गिद्धो, न मुयइ सजियं पि सो पच्छा ॥२७॥

व्याख्या—सत्यमवितथमेवमेतत् स्वयमकृतादिस्वरूपं तत् तथापीति परेणाभ्युपगतार्थस्य दूषणद्योतकं, 'मुणंतो'त्ति साध्वर्थमि-
दमिति जानन्, अजानतो ग्रहणेऽपि न तथाविधो दोष इत्यनेनाचष्टे, 'गिण्हंतो' त्ति गृह्णनाऽऽधाकर्म्मिकमाददानः वर्द्धयति प्रतिक्षणं
वृद्धिं नयति, प्रसङ्गः प्रवृत्तिस्तं कारणग्रहणयोरिति प्रस्तावाद् दृश्यन्ते। कस्येत्याह स इति प्रक्रमात् स्वपरस्य गृहस्थस्य आत्मनश्च, स्वस्य
तत्राधाकर्मकारणप्रसङ्गं, परस्य ग्रहणप्रसङ्गं च वर्द्धयति। तथाहि यदैकां वारां गृहस्थ्या दत्तं तत् स गृह्णाति ततः सा धान्या च तद-

र्थमन्यसाध्वर्थं च पुनः पुनस्तत्करोति तथैकां वारां तद्ग्रहणप्रवृत्तस्सन् भिन्नदंष्ट्रत्वादिना सोऽपि तदाचरितं प्रमाणीकुर्वन्तोऽपरेऽपि साधवः पुनः पुनस्तद्गृह्णन्ति ततश्च निद्धंधसो निर्दम्भो चकाराद् भिन्नदंष्ट्राश्च ते द्रष्टव्याः। तत्र भिन्नाः तद्रसेन व्याप्ता दंष्ट्रा दन्तविशेषा यस्य स तथा लब्धतदास्वाद इति हृदय। गृद्धः शोभनतयाधाकर्म्माभिलाषातिरेकवान् न मुञ्चति न त्यजति सजीवमपि सचेतनमपि बीजपूरादि न केवलमचेतनमित्यपेरर्थः स आधाकर्मिकग्राही यति., पश्चादात्मनस्तत् प्रसङ्गवृद्ध्यनन्तरमिति। यदा च तत्र गृह्णाति तदा स एव कारणग्रहणप्रसङ्गं निवारयति परं पूर्वोक्तैव व्यत्ययेन तत्प्रसङ्गनिषेधभावना कार्या निःशूकता चैव परिहृता भवतीति सामर्थ्यादुक्तं भवतीति गाथार्थः ॥२७॥

व्याख्याता 'तं पुण जं जस्स जहे'त्यादिद्वारगाथा, तद्व्याख्यानाच्च व्याख्यात समपञ्चमाहाकम्मुद्देसिए त्यादिगाथोपात्तमाधाकर्मिकद्वारम्, इदानीं तद्गाथोल्लिखितमेवौद्देशिकद्वारं व्याचिख्यासुस्तद्भेदनिरूपणं तन्मध्यादेकस्य सरूप चाह।

उद्देसियमोहविभागओ य, ओहे सए जमारंभे। भिक्खाउ कइवि कप्पइ, जो एही तस्स दाणट्ठा ॥२८॥

व्याख्या—औद्देशिकमुक्तशब्दार्थं द्विधा भवति इति शेषः। कथमित्याह—ओघविभागतस्तत्रोघ उद्देशादिभेदानामविवक्षया सामान्यं। तथा विभजनं विभागः, तेषामेव विवक्षया विशेषस्तत ओघश्च विभागश्चेति विग्रहे तौ तथा, ताभ्यां। ततः चः समुच्चये ओघौद्देशिक विभागौद्देशिकं चेत्यर्थः। तत्रोघे ओघौद्देशिक तत् स्यादिति शेषः। अयं किमित्याह—'सए जमारंभे'त्यादि स्वके आत्मविषये आत्मार्थमिति यावत् आरम्भे व्यापारे कृते सति यदशनादि निष्पन्नं तन्मध्यात् भिक्षा भक्तादिविभागात् कत्यपि कियतीरपि, अपिः परिपूर्णभोजनदानस्य सम्पूर्णभिक्षाणां च दानशक्त्यभावं सूचयति, कल्पयति सम्प्रधारयति कश्चिद् गृहीति गम्यते। किम

र्थमित्याह—यः कश्चित् पाखण्डिकः शाक्यादिगृहस्था वा एष्यति गमिष्यति तस्य पाखण्डिकादेर्दानार्थं वितरणनिमित्तं गृहयोग्यराद्धमध्याद्दानार्थं भिक्षां व्यवस्थापयतीति तत्त्वमिति स्वरूपमस्येति । कथं पुनरस्य सम्भव इति चेदुच्यते । इहानुभूतदुर्भिक्षबुभुक्ष आसादितसुभिक्षः कश्चिद् गृहस्थो गृहस्थी वा चिन्तयति यथा जीविता वयं कथमपि महाकष्टेन दुर्भिक्षे अतः किञ्चित् सञ्जातवृत्तिकस्य प्रतिदिनमर्थिजनसम्पूर्णभोजनदानशक्त्यभावे मम भिक्षा अपि तावत् कियत्यो दातुं युक्ता यतो नादत्तमिह जन्मन्यपरत्र स्वर्गाद्यवाप्त्यादिषु भुज्यते दत्तस्यैव भोगात् । नाप्यकृतं पुण्यं स्वर्गगमनाद्यवाप्तये भवति कृतस्यैव फलदानसमर्थत्वादिति । पुण्योपार्जनाभिप्रायवान् यदा गृही गृहयोग्यराद्धमध्यादेव तावतीर्भिक्षा अर्थिभ्यो दास्यामीति सामान्यसङ्कल्पेन कल्पयति तदा तत्तथाभूतं भक्तमोघौद्देशिकं स्यादितीत्थमिदं भवतीति[1] । कथं पुनरिदमपरचेतोवृत्तिकल्पितं छद्मस्थेन ज्ञायते ? उच्यते उपयुक्तो गृहस्थभाषितादिविचेष्टितेन जानाति । तथाहि—कश्चिद् गृहे भिक्षार्थं प्रविष्टः साधुः स्वामिना भार्याया भिक्षा दापितायाः सत्या अन्यभिक्षाचरेभ्यस्ताः प्रतिदिनदेयतया सङ्कल्पिता भिक्षा दत्ताः पञ्चापीति प्रत्युत्तरश्रवणतो जानाति, पञ्चभिक्षा दत्वा गृहिणा भोक्तव्यमिति लोकरूढया पञ्चेति सङ्ख्यानमुच्यते, भित्त्यादिषु दत्तभिक्षापरिगणना खटिकादिना रेखाकरणतो वा दत्तसंख्याविस्मृतिरक्षणार्थं, प्रथमेयं भिक्षेत्यादिना रेखाकरणतो वा दत्तसंख्याविस्मृतिरक्षणार्थं प्रथमेयं भिक्षेत्यादिना मुखेन परिगणनश्रवणाद्वा । उद्दिष्टदत्तिसत्कपिटकादेर्मध्याद् भिक्षां प्रयच्छ, मा उद्देशरहिताद् भाजनादेरित्येवं कस्यापि संमुखं भणनसंशब्दनाद्वा । एतस्याः स्थाल्या मध्यादर्थिभ्यो दानायैतावतीर्भिक्षाः

१ नादत्तमिह किमपि लभ्यते ततः कतिपया भिक्षा दद्म इति बुद्ध्या कतिपयाधिकृततण्डुलादिप्रक्षेपेण यन्निर्वृत्तमशनादि तदोघौद्देशिकमिति पिण्डनिर्युक्तौ

पृथक्कुरु इति वचनाकर्णनाद्वा इत्येवं कायिकवाचिकचेष्टाविशेषैरौद्देशिकं जानाति ज्ञात्वा चैषणायामुपयुक्तो निःसन्देहोऽनापृच्छय सन्देशिकमेतदिति परिहरति। इदं तु सङ्कल्पितदायिपूर्त्तासु दत्तासु वा, शेषं कल्पते शुद्धत्वात्। पात्रक तु तत्परित्यागेऽकृतत्रिक-ल्पमपि शेषग्रहणाय शुद्ध्यतीति गाथार्थः ॥२८॥

उक्तमोघौद्देशिकं, विभागौद्देशिकं विभणिषुस्तावत्तस्य भेदानाह।

बारसविहं विभागे चउद्धुद्दिट्ठं १ कडं च २ कम्मं च ३। उद्देससमुद्देसा देससमापसा ४ भेएण ॥२९॥

व्याख्या—द्वादशविधं-द्वादशभेद 'विभागे'त्ति विभागौद्देशिकं भवतीति शेषः। यथा चतुर्द्धा चतुष्प्रकारं ज्ञेयं। किं तदित्याह 'उद्दिट्ठ'ति तत्रोद्देशनमुद्दिष्टं, स्वार्थं निष्पन्नस्याशनादेर्द्रव्यभेदादिना भिक्षाचराणां दानाय कल्पन [मत्वर्थीयेऽति] उद्दिष्टं सत्ताद्युच्यते। 'कडं चे' त्ति कृतादिकं सत् करंबकादिलक्षणपर्यायान्तरेण क्रिया यस्येति कृतं चः चतुर्द्धत्वस्याग्राप्यनुकर्षणार्थः। 'कम्म चे'ति स्वार्थनिष्पन्नं लड्डुकचूर्णादिकं सद्गुडपाकादिना क्रिया लड्डुकादिना क्रियते स्मेति कर्म्म चः पूर्ववत्। इह त्वौद्देशिकस्य साध्यत्वादु-द्दिष्टौद्देशिकं, कृतौद्देशिकं, कर्म्मौद्देशिकं चेति ज्ञेयम्। कथं पुनरुद्दिष्टादीनां चतुर्द्धात्वमित्याह—'उद्देसे'त्यादि उद्देशं च समुद्देशं च आदेशं च समादेशं च तानि तथा। एतल्लक्षणो वक्ष्यमाणो भेदो विभागो भेदप्रभेदादिकथनमिति यावत् उद्देशादिभेदास्तानिति। इह विभागौद्देशिकमुद्दिष्टकृतकर्म्मस्वरूपमूलभेदात् त्रिविधं। पुनः प्रत्येकमुद्देशसमुद्देशादेशसमादेशलक्षणोत्तरभेदाच्चतुर्विधमित्येवं विभा-गौद्देशिके सर्व्वे द्वादशभेदा इति गाथार्थः ॥२९॥

उद्देशादिभेदचतुष्कस्य स्वरूपनिरूपणायाह—

जावतियमुद्देसं, पासंडीणं भवे समुद्देसं । समणाणं आएसं, निग्गंथाणं समाएसं ॥३०॥

व्याख्या—'जावतिय' त्ति सूचनाद्यावदर्थिकानां समस्तार्थिनामर्थाय कल्पितमशनादीति सर्वत्र प्रक्रमः उद्देशमुद्देशिकाख्यं । तथा पाखण्डिकानां चरकादीनां भवेत् स्यादिति सर्व्वत्र योगः समुद्देशं समुद्देशसंज्ञं एवं श्रमणानां निर्ग्रन्थानां आदेशमादेशिकनामानम् । तथा निर्ग्रन्थानां श्वेताम्बराणां समादेशमिति गाथार्थः ॥३०॥ (१०००)

अधुनोद्दिष्टकृतकर्मसु त्रिष्वप्युद्देशशब्दस्य सामान्यस्य प्रवृत्तेरुद्दिष्टोद्देशकृतोद्देशकर्मोद्देशाख्यानां विभागौद्देशिकमूलभेदानां त्रयाणां संक्षेपतः स्वरूपनिरूपणायाह ।

संखडि भुत्तुव्वरियं, चउण्हमुद्दिसइ जं तमुद्दिट्ठं । वंजणमीसाइ कडं, तमग्गितवियाइ पुण कम्मं ॥३१॥

व्याख्या—'संखडि' त्ति विभक्तिलोपात् सङ्खड्यां, विवाहादिप्रकरणे भुक्ते स्वजनादिभिरभ्यवहृते उद्धरितं शेषीभूतं भुक्तोद्धरितं यदोदनतीमनदधिलड्डुकचूर्णादिकं भक्तं प्रचूरं दृष्ट्वा भर्तादिर्भार्यादिः संमुखमुद्दिशति–वक्ति यथा धर्माय देहीदं तदवस्थमेव चतुर्णां यावदर्थिकपाखण्डिकश्रमणनिर्ग्रन्थानां मध्यादन्यतरस्मै इति तद्भक्तादि उद्दिष्टमिति उद्दिष्टोद्देशकं भण्यते । प्रायः सङ्खड्यामेव भुक्तोद्धरितं बहु स्यादिति संखडीग्रहणं । स्तोकमुद्धरितमपि प्रायो गृहेऽप्युपयोगं यातीति प्रचूरविशेषणं तदपि द्रष्टव्यं सामर्थ्यात् । एवं च वदता सूत्रकृता विभागौद्देशिकस्य सम्भवः प्रदर्शितो भवति । तथा 'वंजणमीसाइ कडं'ति इहापि 'संखडिभुत्तुव्वरियं चउण्हमुद्दिसइ जमि'त्यनुवर्त्तते । ततश्च व्यज्यते प्रकट्यते कूरादिकमेभिरिति व्यञ्जनानि गोरसतक्रतीमनादीनि

तैर्मिश्रितं करम्बितं यत्सङ्खडीभुक्तोद्धरितं कूरादि तदुच्यञ्जनमिश्रं करम्बीकृतमित्यर्थः। तदादिर्यस्य, निर्भञ्जनादिना पिण्डीकृत-लड्डुकचूर्ण्यादिः पर्यायान्तरस्य, तगञ्जनमिश्रादिकमित्यर्थः। करंबकादिलक्षणपर्यायान्तरापन्न कृत्वा इत्यर्थः। यदोदनादि संख-डीभुक्तोद्धरितं चतुर्णामन्यतरस्मै दानायोद्दिशति गृही यथेदमधुकेभ्यो दातव्यमिति। 'कडं'ति उद्देशिकस्य प्रस्तुतत्वात् कृतं करं-बकादिपर्यायान्तरेण विहितमुद्देशिक कृतोद्देशिकं तदोदनादि भण्यते। इह व्यञ्जनकूरोऽन्यो वा कश्चिद्यथासम्भवं यावदर्थिका-दीनामन्यतरस्मै दानाय कल्पितो ज्ञेय इत्युद्देशिकता। तथा 'तमग्गितवियाइ पुण कम्म' ति तत्सङ्खडीभुक्तोद्धरितं लड्डुकचूर्णिमु-द्रादिकं अग्निना-वह्निना तापितमुष्णीकृतमग्नितापित गुडादीति गम्यते। तदादिर्यस्य तदग्नितापितादि आदिग्रहणात् सचित्तज-लहिंगुलवणराजिकासन्मिश्रदध्यादिग्रहो विभक्तिलोपाद्येनाग्नितापितादिना गुडादिद्रव्येण किमित्याह-'पुण'त्ति पुनः प्रथमस्लाभावि-करणापेक्षया भूयोऽपि लड्डुकादिपर्यायान्तरापादितं कृत्वा यदा चतुर्णामन्यतरस्मै दानायोद्दिशति तदा तन्मोदकचूर्ण्यादिकं तथा-विहित 'कम्म' ति कर्म्मोद्देशिकं भण्यते। यद्वेत्थं व्याख्यायते-अग्नितापितादिगुडादिद्रव्यप्रयोगाद्भूयो मोदकादिपर्यायान्तरापादितं तत्संखडीभुक्तोद्धरितं मोदकचूर्ण्याद्यग्नितापिताद्युच्यते। तत् पुनः पुनः शब्दो व्यतिरेकार्थः तथाभूतं चतुर्णां दानायोद्दिष्टं, 'कम्मं' ति कर्म्मोद्देशिकं भण्यते। तथाहि-'अचित्तमेव पयइ आहाकम्म तयं भणियमि'त्येतल्लक्षणेनाधाकर्म्मणा, देशतो युक्तं कर्म गुडपाकादि मोदकचूर्ण्यादिकं वा किञ्चिद्यथासम्भव यावदर्थिकादीनां चतुर्णामन्यतरस्मै दानाय कल्पितमित्यौद्देशिकमिति। कथं पुनरनयोः कृतकर्म्मोद्देशिकयोः सम्भवः? उच्यते यथा कश्चिद् गृहस्थः सङ्खड्यां निवृत्तायां दध्यादिसत्कस्थाल्यादिभाजनस्य ग्रहणाय, मा वा केवलः कूरो विगन्धितां ग्रहीष्यति, द्वयोरपि वा दध्यादिकूरयोरेकेनैव गमनागमनादिना दानाय निष्पन्नमानत्वाश्चिष्कदमेव दानं

ध्वादिना कूरादिकमुद्वरितं स्वार्थनिसादेवं वा कृतमिदं साधुना च दत्तेन महापुण्यं भवतीत्येवं कारणैर्यदा शाल्यादिस्थगोरसतीमनतक्रादिभिः कूरादिकमुद्वरितं स्वार्थनि-
ण्पकं संमिश्रं कृत्वा निर्भञ्जनादिना सह लड्डूकचूर्ण्यादि वा पिण्डकतया बद्ध्वा चतुर्णामन्यतरस्मै दानाय कल्पति तदा कृतोद्देशि-
कस्य सम्भवो यदा च गुडपाकादियुतभाजनरिक्तीकरणादिकारणैरेव सङ्खड्यां निवृत्तायां भूयोऽपि लड्डूकचूर्ण्यादिकमग्नितापितगु-
डादिना मोदकादिरूपपर्यायान्तरेण कृत्वा प्रकरणोपयुक्तावशेषान् मुद्गादीन् वा पुनः संस्कृत्य, सचित्तजललवणप्रभृतिद्रव्यसम्मि-
श्रदध्यादिना कूरं करंबकतया वा कृत्वा चतुर्णामन्यतरस्मै दानाय सङ्कल्पयति, तदा कर्म्मोद्देशिकस्य सम्भवः। अत्र चोद्दिष्टोद्देशि-
कादित्रये कल्प्याकल्प्यविधिरुच्यते। तत्र यावदर्थिकादीनां दातव्यमित्येवं दातुरविशिष्टे निर्देशे यतीनामपि मध्ये ग्रहणादुद्दिष्टोद्दे-
शिकाख्यं प्रकरणोपयुक्तावशेषं यथास्थितमेव कूरादि दानायोद्दिष्टं गृहाद्बहिर्व्यवस्थाप्य दीयमानं यतीनामकल्प्यं स्वोचितारम्भाद्
विभिन्नीकृत्य देयस्य दातुमभिप्रेतत्वात्तत्र च यत्यर्थमपि कीटकादिसत्वव्याघातसम्भवात् न तु स्थापनादोषात्तस्य भिन्नदोषत्वात्।
अन्ये त्वाहुरुद्देशो(दिष्टो)द्देशदोषनिवर्त्तनात् स्थापनैव तेषां मतेन साध्वयाञ्चायामपि सा स्यादितीष्यते। एवं चोद्देशो(द्दिष्टो)द्देशिकस्य
स्थापनायाश्चायं भेदो यथेदं साधुनाऽयाचिते, स्थापना तु याचिते स्यात्। तथा सर्व्वस्मिन्नत्र यावदर्थिकादीनां चतुर्णामप्यर्थाय स-
ङ्कल्पः स्यात् स्थापनायां तु निर्ग्रन्थार्थमेव सङ्कल्पयति। नवरमुद्देशो(द्दिष्टो)द्देशिकमिदं दातुर्दानभावे निवृत्ते कल्पते आत्मार्थत्वात्।
यदा च गृहस्थानां चरकादीनां वा निर्ग्रन्थरहितानां दातव्यमिति विशिष्टनिर्देशं कुरुते तदा साधुनामसङ्कल्पितत्वात्तेषां कल्पत एव।
तथा कृतकर्म्मोद्देशिकयोरकल्पता मूलत एव हस्तधावनाद्यारम्भादिदोषात्, नवरं चतुर्विधकृतौद्देशिकयावदर्थिकाख्यकर्म्मौद्देशिकाद्यभे-
दविषयमशनादि यद्वा(त्तथा)पितं यावदर्थिकादीनामन्यतरस्मै तदपीदं मा दास्यसि, तथा गृहादेरन्तर्बहिर्वा स्थितं मा दास्यसि, तथा

॥२६॥

यत् प्रहरद्वयान्त कालं यावद्यातुमिष्य तदर्वागपि मा दास्यसीति यदि गृही भांयदिः सम्मुखं वक्ति तदा तत्करंबकादि कल्पते, दान परिणामापगमे स्वगृह एवैतदुपकरिष्यतीति दात्र्याऽस्मार्थित्वात्। कर्मौद्देशिकान्त्यभेदत्रयं दानपरिणामापगमादात्मार्थीकृतमप्यकल्प्यं साधूनामविशुद्धिकोटिरूत्वात्। तथा भिक्षार्थं प्रविष्टं साधुं दृष्ट्वा यदा गृहस्थी भणति यथा अग्रेतनेषु विहृत्य व्यावर्त्तमानेन त्वया मद्गेहे आगन्तव्य येन भवदर्थं वल्लादे(वल्लकादे)रस्य संधूप(प)नं कृत्वेद तुभ्य प्रयच्छामीति, तदा यदि तथाभणित दात्र्या, तथाकृत्वा ददाति तदा तदकल्प कर्मौद्देशिकत्वात्। यदि च तथाकृत्वा दातुमभिलषितं दात्र्या, तथैवाकृतमेव ददाति तदा कल्पं साध्वर्थं क्रियाविशेषस्याकरणात् सङ्कल्पमात्रस्य च क्रियाशून्यस्यादुष्टत्वात् , यदुक्तं-'न खलु परिणाममेत्तं पयाणकाले असक्रिया रहियम्। गिहिणयं(यत) तु जय दूसइ आणाए पडिबद्धम्' ॥१॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥२१॥

उक्तमौद्देशिकद्वार, साम्प्रत पूतिकर्म्मद्वार व्याचिख्यासुस्तस्याः स्वरूप भेदप्ररूपणं च वक्तुमाह—

उग्गमकोडिकणेण वि असुइलवेण व जुत्तमसणाई। सुद्ध पि होइ पूई, तं सुहुमं बायरं ति दुहा ॥२२॥

व्याख्या—उद्गमः-उत्पत्तिः। 'कुद् कौटिल्ये'इत्यस्यानेकार्थत्वात् कुट्यते छिद्यते इति कोटिराहारादिविषयविवक्षितदोषवृन्दस्य विवक्षितोंऽशः। सा च वक्ष्यमाणविशुद्धिकोट्यविशोधिकोटिभेदाद् द्विधा। तदत्राविशुद्धिकोटिर्ग्राह्येत्युद्गमविषया कोटिरविशुद्धिकोटिलक्षणा वक्ष्यमाणोद्गमकोटिस्तस्या उद्गमकोटेरुपचारादुद्गमकोटिदोषयुक्ताहारस्य कणेनापि सूक्ष्मलेशेनापि आस्तां प्राचुर्येणेत्यपेर्थः। 'असुइलवेण व' त्ति वा शब्दस्येवार्थत्वादशुचिलवेनेव विप्रुलेशेन यथा। अशुचिश्च कुथितद्रव्यस्यान्यस्याप्युपलक्षणं द्रष्टव्या। युक्तं मिश्रित मिलितं, अशनादि अशनपानाद्याहारचतुष्टयविषय द्रव्यम्। तत्किमित्याह-पूर्वावस्थायां शुद्धमप्युद्गमादिदोषरहितमपि

संत्, आस्तामशुद्धमित्यपेरर्थो, भवति जायते, पूत्यपवित्रम्। अयमर्थो यथा सौरभ्यादिगुणैर्विशिष्टमपि शाल्यादिभोजनद्रव्यं क्वथि-तघ्राण्यशुच्यादिद्रव्यलवेनापि युक्तमपवित्रं स्याच्छिष्टजनपरिहार्यं च तथा निरतिचारचारिणो यतेर्निरतिचारचारित्रस्य सातिचार-तयाऽपवित्रत्वकरणेनोद्गमादिदोषलेशेनापि संयुक्तः शुद्धोप्याहार उपभुज्यमानो भावपूतेः कारणत्वात् सोऽपि पूतिरित्युच्यते। ततः पूतिकरणात् पूतिकर्मेत्यभिधीयते। अत्र च विशिष्टमपि भोजनमशुच्यादिकुथितद्रव्ययोगाद्यथापूतिभावमापन्नं शिष्टजनपरिहार्यं च जातं तथाऽऽख्यानकेनोच्यते।

'एगंमि नयरे पत्तपुप्फफलोववेयदुमनियररमणिज्जे बाहिरुज्जाणे सभाकलियदेउलियाए एगो जक्खो अहेसि। अन्नया तन्नयरनि-वासिएहिं कइवयजणेहिं विप्फाडगरूवे असिवे उट्ठियए तस्स उवाइयं इच्छियम्। जहा इमाउ असिवाउ अम्ह सकुडुंबा वुडि(छुट्टि) आमो(तहा) एगं वरिसं जाव अट्ठमिसुं व चउद्दसिसुं उज्जाणिआउ तुह भुवणे करिस्सामो। तहेव वुड्डा (छुट्टा) तहिं तहेव पुजाकारओ भाडगदाणेण भणिओ जहा एगं वरिसं जाव अट्ठमिचउद्दसिसुं पभाए चेव तुमं जक्खसभं छगणेण सारवेज्जह जेणम्हे तीए अवोट्ठाए आगन्तुं उज्जाणि(आउ) करेमो सो तहेव करेइ। जाव एगाए अट्ठमीए भोयणवेलाए उज्जाणिया भविस्सन्ति। सभाए उवलिप्पणत्थं अणुग्गए सूरे एगस्स वणियस्स गोवाडए छगणनिमित्तं पविट्ठो। इओ तस्स कम्मकरो पउरं तीए चेव राइए मंडगवल्लसुरं भोत्तुं बाहिं सुत्तो। अजिन्नं जायं। पच्छिमराईए तेण तंमि गोवाडए अजिन्नं दुग्गंधपुरीसं वोसिरियम्। तस्स उवरिं एगाए महिसीए पोहो मुक्को। तेण तं पुरीसं ढक्कियं, तेण पुरीसं न लक्खियम्। तं पोहं सपुरीसं गाहेऊण सभा सारविया। गोठिया (गोट्ठिला य) णाणाविह-भोयणं आणिऊण भोयणत्थं या(जा)व तत्थ उवविट्ठा, ताव तेसिं अतीव दुग्गंधो आगओ धम्मिओ पुट्ठो। जहा कओ असुइगंधो

आगच्छइ तेण भणियं न याणामि । तओ तेहिं लिंपणमज्झे मंडगपल्लगखंडाणि दिट्ठाणि । सुरागंधो य अग्घाइओ य नाए, जहा लिंपणमज्झे असुइ चिट्ठइ । तओ त सव्वं भोयणं असुइ त्ति काउं छड्डाविय, त लिंपण उक्खणाविय । अन्नेण छगणेण सभा सारविया अक्खरसोईए सुद्धं ति ।

स्वरूपमभिधायाधुना एतदेव भेदत आह–'त'त्ति तत्पूति, पूतिशब्दः संस्कृतेऽपि स्त्रीलिङ्गो नपुंसकलिङ्गश्च दृश्यते क्वचित् । सूक्ष्मं स्वल्पदोषवत्वेन श्लक्ष्णं, बादरमारंभतया बहुदोषवत्वेन स्थूल, चः समुच्चयार्थो लुप्तो द्रष्टव्यः, इति स्वरूपप्रदर्शने, इत्येवं द्विधा द्विविधः स्यादिति शेष इति गाथार्थः ॥

अधुना यथोद्देशं निर्देश इति न्यायमाश्रित्य सूक्ष्मस्वरूपं द्वितीयभेदप्ररूपणं चाह–

सुहुम कम्मियगंधग्गि, धूमबप्फेहिं त पुण न दुट्ठं । दुविहं बायरमुवगरणभत्तपाणे तहिं पढमं ॥२३॥

व्याख्या । सूक्ष्मं बादरविलक्षण पूति भवति । कैरित्याह, कार्म्मिकगन्धाग्निधूमबाष्पैस्तत्र 'कम्मिय'त्ति आधाकर्मिका इह चात्रोत्तरत्र च कार्म्मिकग्रहणेन सर्व्वेषामविशुद्धिकोटिदोषाणां ग्राहो द्रष्टव्यः । गन्ध आधाकर्मोऽस्य घ्राणिरग्निराधाकर्मणो राध्यमानस्य सत्कइंगाररूपो वैश्वानरो नवरमत्र तदवयवाश्चालापादिरूपा अंशा ग्राह्या, व्याख्यानात् धूमोऽपि तस्यैव राध्यमानस्याग्निकाष्ठाद्युत्पन्नः प्रतीतो, बाष्पस्त्वाधाकर्म्मोत्थस्यैवोष्मा, ततो गन्धश्चाग्निश्च धूमश्च बाष्पश्चेति द्वन्द्वे, कार्मिकाश्च ते गन्धाग्निधूमबाष्पाश्च कार्मिकगन्धाग्निधूमबाष्पास्तैः । यद्वा 'कम्मिय'त्ति आधाकर्म्मिकसम्बन्धिनो गन्धाग्निधूमबाष्पा इति समसनीयं । अयमर्थ आधाकर्म्मिकभक्तादिगन्धबाष्पाग्निधूमैः सह मिलितं शुद्धमप्यशनादिकं सूक्ष्म पूतिकर्म्म भवतीति । यद्येवं तर्हि पूति किञ्चिन्नास्त्येतैः सर्व्वस्यापि व्यापनादि-

स्याह—तत् पुनः सूक्ष्मं पूतिकर्म्म, पुनः शब्दो विशेषणे न नैव दुष्टं दोषकृत् स्यात् साधोश्चारित्रस्येति शेषः । पूतितया परिहार्यरूपं तन्न भवतीति तत्त्वमशक्यपरिहारत्वेनाचीर्णत्वात् । तथाहि लोके द्विधा प्रयोजनं दृष्टं साध्यमसाध्यं च । तत्र यत् साध्यं तदेतत्साधयितुं शक्यते, नासाध्यं, तद्धि साधयन् क्लेशमेवासादयति, तदत्र बादरपूतेः परिहारः साध्यं कार्यं सूक्ष्मपूतेस्त्वसाध्यं । यतोऽग्नेस्तापादिरूपा अंशा धूमश्च तथा आधाकर्म्मिकान्नगन्धबाष्पावित्येते चत्वारोऽप्याधाकर्मिका विशीर्यंतश्चेतश्च गमनेन सर्व्वं जगद् व्याप्नुवन्ति ततस्तत्स्थं शुद्धमशनादिकं सर्व्वं तैस्स्पृष्टं पूतिः स्यात्तद्ग्रहणे च चारित्रनैर्मल्याभावस्तस्मादेतैः स्पृष्टमपि शुद्धमशनादि न पूतिरिति । किञ्चिल्लोकेऽपि न सूक्ष्मावयवं वस्तु दोषकृद् दृष्टं यथा अशुच्यादिकुथितद्रव्यावयवानामशुचिगन्धिनामप्यल्पगन्धीभूतानां दूरदेशादागत्य नासिकायां प्रविष्टो गन्धो न दुष्यति । यथा वा दूरादागत्य गन्धितया जठरांतःप्रविष्टा विषांशा अपि नष्टमौलसामर्थ्यत्वेनाल्पविषीभूता मरणं न जनयन्तीति । यद्येवं तर्हि किमर्थमियं प्ररूप्यते ? उच्यते न परिहार्यतया अस्या उपन्यासः किन्तु भेदप्ररूपणतयैव । तदिह बादरपूतिमाश्रित्य प्रतिषेधो ज्ञेयः । प्रज्ञापनामात्रमाश्रित्य च सूक्ष्मपूतेरुपन्यास इति स्थितं । द्विविधं द्विधा बादरपूतिकर्म्म पूर्वोक्तं स्यादिति शेषः । किं विषयं द्वैविध्यमित्याह । उपकरणभक्तपान इति उपकरणविषयं भक्तपानविषयं चेत्यर्थः । तत्र यद्द्रव्यं चुल्लीस्थालीदर्वीचटुककडुच्छकोदूखलिकाप्रभृतिकं राध्यतोऽशनादेर्दात्र्या साध्वादिभ्यो दीयमानस्य वा तस्यैवोपकाराय वर्त्तते तदुपकरणं इदं च प्रक्रमादाधाकर्मिकमत्र ग्राह्यं । तस्मिंश्च रन्धनादिकरणतो गृहयोग्यशुद्धाशनादिकमप्यशुद्धोपकरणमिलितत्वात् पूत्युपकरणपूति यद्वोपकरणमेव पूत्यविशुद्धिकोटिदोषयुक्तत्वादुपकरणपूति । यथा कियताऽऽधाकर्म्मिकेण कियता च शुद्धेन कर्दमेन मिश्रिता चुल्लीथिग्गलिकाद्यर्थमाधाकर्म्मिककर्दमस्तवकयुक्ता स्थाली चटुकस्याप्यधस्त्ये चटुके उपरितने गंडे वा एकतरस्मिन् कस्मिंश्चिदाः

धाकर्मिके एकतरस्मिंश्च शुद्धे सति द्वयोर्योजनकृते उपकरणपूतितेति। एवमन्यस्याप्युपकरणस्य पूतित्वं ज्ञेयं। तस्मिन् पूत्युपकरणे शुद्धं यदशनादि राद्धं तदपि पूत्युपकरणयोगादुपकरणपूति ज्ञेयम्। तथा अविशुद्धकोटिभिरशनादिभिर्द्रव्यैर्मिश्रं शुद्धमप्यशनादिकं यद्रन्धनादिक्रियाविषयीकृतं तैः स्पृष्टं वा तद्भक्तपानपूति ज्ञेयम्। 'तहिं'ति तयोर्बादरपूतिकर्मभेदयोरुपकरणभक्तपानविषययोर्मध्ये प्रथममाद्यमुपकरणपूतिलक्षणं भेदमाश्रित्य स्वरूपं कल्प्याकल्प्यविधिं च वक्ष्ये इति शेष इति गाथार्थः ॥२३॥

अधुना पूर्व्वार्धेन प्रस्तुतमेवार्थमुत्तरार्द्धेन तु भक्तपानपूतिद्वितीयभेदस्वरूपं किञ्चिदाह।

कम्मियचुल्लियभायण-डोवठियं पूइ कप्पइ पुढो तं। बीयं कम्मियवग्घारहिंगुलोणाइ जत्थ छुहे ॥२४॥

व्याख्या—चूलनावाधाकर्म्मिका एव चुल्लीभाजनडोवाः—अधिश्रयणीस्थालीमृहद्दुकास्तेषु स्थितं रन्धनेन स्थापनेन वा विहिताश्रय कार्म्मिकचुल्लीभाजनडोवस्थितं। इह डोवग्रहणेन दर्व्या अपि लघुदद्दुकरूपाया ग्रहणं ज्ञेयम्। शुद्धमशनादीति सामर्थ्यगम्यम्। 'पूइ'त्ति उपकरणपूतिः स्यात् अत्र च चुल्लुखे आधाकर्म्मणी आश्रित्य चत्वारो भङ्गाः स्युः। यथा चुल्लयाधाकर्म्मिकपुखा च, चुल्लयाधाकर्मिका नोखा, उखाऽऽधाकर्मिकी न चुल्ली, न चुल्लयाधाकर्म्मिकी नोखेति। तत्राद्ये भङ्गत्रये तावन्न कल्पते चतुर्थस्तु पूतिमाश्रित्य शून्यः। परं भङ्गत्रये चुल्लुखयोराधाकर्म्मिकयोः स्थितस्याशनादेरकल्प्यस्यापि विषयविभागेन कल्प्यतामाह। कल्पते ग्राह्य स्यात्। 'पुढो'त्ति पृथक् कृतं स्वयोगेन चुल्लुखयोरपनीत सत् तत् यत्रैवराद्धमन्यत्र आनीय मुक्त वा अशनादि। सामर्थ्याच्चुल्लयादिस्थितं न कल्पते उपकरणपूतिदोषादाज्ञैवात्र प्रमाणमिति, न युक्तेरन्वेषणं कार्यं। एवं तावच्चुल्लयुखयोराधाकर्मिकयोः पूतिस्वरूपयोर्वा स्थितस्याः कल्प्याकल्प्यत्वं प्रोक्त। तथा आधाकर्मणा पूतिस्वरूपेण वा डोवेन तथाभूतया दर्व्या वा यच्छुद्धमशनादिक दात्री साधुभ्यो

ददाति तदशनादि तत्रस्थमुपकरणपूतित्वादकल्प्यं। यदि च ताभ्यां यच्छुद्धमशनादिकं सञ्चाल्य राद्धं तदा ताभ्यां तन्मध्यस्थिता-
भ्यां तदकल्प्यम्। स्थाल्या वह्निनिष्कासिताभ्यां च ताभ्यां स्थालीभक्तं शुद्ध्यति। 'बीयं'त्ति द्वितीयं भक्तपानविषयं पूति भवति किं
तदित्याह। 'कम्मिये'त्यादि कर्म्मिकमाधाकर्म्मिकं वाघारो हिंग्वादिदहनोत्थो धूमो हिङ्गुलवणे प्रतीते, आदि शब्दाद्राजिकाजीरक-
तंदुलीयकप्रभृतिशाकादेराधाकर्म्मिकस्य वस्तुनो ग्रहः ततो वाघारश्च हिङ्गुलवणादि चेति निगृह्य कर्मधारये कार्मिकवाघारहिङ्गुलवणाद्ये-
तद्यत्र शुद्धेऽपि मुद्गाद्यशनादौ स्वनिमित्तविहितादहणे वा तक्रादिक्वथनरूपे क्षिपति संस्कारार्थं मध्ये निदधाति तन्मुद्गाद्यशनाद्याऽऽधा-
कर्मिकवाघारादियोगात् द्वितीयं बादरं भक्तपानपूति स्यान्नवरमाधाकर्मिकत्वं हिङ्गुद्रव्यस्य स्वार्थं निष्पन्नमुद्गादिभक्तसंस्कारार्थं सचि-
त्तोदकेन साधुनिमित्तं द्रवीकृतस्य लवणस्य तु तदर्थित(दर्थ)मेव चूर्णितपरिणामितस्येत्यादि भावनीयमिति गाथार्थः ॥३४॥ तथा—

कम्मियवेसणधूमियमहवकयं कम्मखरडिए भाणे। आहारपूइय तं कम्मलित्तहत्थाइछिक्कं च ॥२५॥

व्याख्या—आधाकर्मिकवेसनेन तप्तघृतादिक्षिप्तस्फुटितकुस्तुम्बर्या उपलक्षणत्वादाधाकर्मिकराजिकादिमिश्र। 'धूमियं'ति संधूपितं
यच्छुद्धपेयातीमनादि तदपि भक्तपानपूतिः स्यात् यद्वा वेसनस्योपलक्षणत्वादेव कार्मिकवेमनादेः सत्को निर्धूमाग्निरूपाङ्गारोपरिन्यस्त-
वेसनजीरकहिंग्वादिदाहोत्थधूमो लोकप्रसिद्धः कार्मिकवेसनधूमः स सञ्जातो यत्र स्थाल्यादिभाजनेऽधोमुखीकृते धूमग्रहणाय भून्यस्त-
वदने तत्कार्मिकवेसनधूमितं कृतधूमं भाजनं तद्योगात्तत्र शुद्धं यत्तीमनतक्रपूरणादिकमशनादि क्षिप्तं तदपि तथोच्यते तदपि भक्त-
पानपूतिः स्यात्, नवरं वेसनादीन् प्रति कार्मिकविशेषणस्याप्युपलक्षणत्वादिहाङ्गारवेसनादिस्थालीनामेकं द्वे त्रीणि वाऽऽधाकर्मिकानि
ज्ञेयानि। अथवा शब्दः पूर्वोक्तप्रकारापेक्षया विकल्पार्थः। कृतमात्मार्थं राद्धं स्थापितं वा यदशनादि। क्वेत्याह कर्म्मखरण्टिते भाजने

॥२९॥

इति। अयमर्थो यस्मिन् स्थाल्यादिभाजने आधाकर्मिकं राद्धं तदन्यस्मिन् प्रक्षिप्य तस्मिन्नेव च क्षीणी(रिक्ती)भूते कर्मखरण्टिते
आधाकर्मिकभक्ताद्यवयवोपलक्षिते भाजने स्थाल्यादावकृतकल्पत्रये यदशनाद्याहारार्थं राद्धं, यद्वा पूर्वोक्त एवाकृतकल्पत्रये भाजने यच्छु-
द्धमेवाशनाद्यन्यतो भाजनान्न्यस्तं व्यवस्थापितमिति यद्यदशनाद्याहारपूति भक्तपानपूति स्यादिति शेषः। तथा कर्मलिप्तहस्तादि-
स्पृष्टं चेति तत्र हस्तः करः स आदिर्यस्य वस्तुनस्तद् हस्तादि आदिशब्दाच्छुद्धडोवदर्व्वीकरोटिकादिपरिग्रहस्तत आधाकर्म्मणा
विलिप्त खरण्टितं यद्धस्तादिवस्तु तेन 'छिक्क'त्ति छुप्तं स्पृष्टमिति। अयमर्थ आधाकर्म्मभक्तादिखरण्टितेन हस्तेन करोटिकादिना वा
स्थाल्यादौ स्थित शुद्धमशनादि यत्संस्पृष्टं तदप्याहारपूति स्यादिति। चः समुच्चये। इयं च सर्व्वाऽप्यकल्प्यैव यतीनामिति। अथाशु-
द्धाशनादीनां शुद्धाशनादेः पूतित्वकरणे किं परिणतमिति चेदुच्यते राद्धशुद्धादिछायिखरण्टितोखिकादेरारभ्य सिक्थकवलादिक यावदि-
ति। एवं यथाऽऽहारविषयमाधाकर्म दर्शितं स्वस्थाने पूतिश्च शुद्धाधाकर्मिकयोरशनादिकयोर्मिलितयोर्यथाऽत्र दर्शितो तथोपधिवसत्यो-
रपि ते द्वे अपि स्यातामतः शिष्योपकाराय ते अपि दर्श्येते। अत्र पिण्डेनैव प्रकृत, तत्र यत्पथं यौ मुखवस्त्रिकाद्युपकरणोपाश्रयौ विहितौ
गृहिणा तावाधाकर्मिकौ, स्वार्थयत्यर्थनिष्पन्नयोः शुद्धाधाकर्मिकयोरर्द्धफलयोः सीविता प्रच्छादपटिका तथाभूतयोः, कर्दमादिकयो-
निष्पन्ना वसतिश्च पूतिरित्यादि, इयमपि साधूनामकल्प्यैव। एवं सर्व्वानविशुद्धिकोटिदोषानाश्रित्य पूतित्वं ज्ञेयमिति गाथार्थः॥३५॥

अधुना दातृगृहं दातृस्थाल्यादिभाजनं साधुपात्रकं पूतिपरिहारविषयं कल्प्याकल्प्यविधिमाह।

पढमे दिणम्मि कम्मं तिन्नि उ पूइ कयकम्मपायधरं। पूइ तिलेवं पिढर कप्पइ पायं कयतिकप्पं॥३६॥

व्याख्या—प्रथमे दिने आद्यवासरे यत्र दिने आधाकर्मणः पाकः कृतः। 'कम्मं'ति आधाकर्म पूर्वोक्तं। 'तिन्नि उ' त्ति त्रीणि

पुनस्त्रिसङ्ख्यानि दिनानि। 'पूइ'त्ति, पूतिदोषस्तदाधाकर्मस्य(णः)संभवाद्भवतीति शेषः किं तदित्याह, कृतौ विहितः कर्म आधाकर्म्मणः
पाकः पचनक्रिया यत्र तच्च तद्गृहं तद्वेश्म, कृतकर्म्मपाकगृहमिति। एवं चाधाकर्मदिने पूतिदिनेषु च त्रिषु न किञ्चित्तत्र ग्रहीतुं
कल्पते इति प्रथमदिनेन सह चत्वारि दिनानि तद्गृहं परिहार्यमित्युक्तं भवति परं 'अतरंताइ जोग्गासईए गिण्हंति तत्थ पविसेउं।
अन्नगहाणसुवखडजं वासान्नीमयं भुंजे' ॥१॥ यदा तु कश्चिद् गृही कतिचिद्दिनेषु सङ्खडी भविष्यति सङ्घभोज्यं वा दास्यामीत्यग्रत एव
लड्डुकादीनाधाकर्मिकान् कृत्वा धारयति तदा यावत्ते तिष्ठंति, तदपगमेऽपि तदूर्ध्वं दिनत्रयं यावत्तद्गृहस्थितं शेषं भक्तादि स्पर्श-
सम्भवात् पूतिः स्यादित्येवं बहून्यपि दिनानि पूतिसम्भवः। तथा 'पूइ'त्ति पूतिदोषवत् स्यादिति शेषः। किं तदित्याह त्रयस्त्रिसङ्ख्या
लेपाः शेषखरण्टयोर्यत्र तत्त्रिलेपं पिठरं स्थाल्यादिभाजनं। अयमर्थः स्थाल्यादिभाजने किल आधाकर्म राद्धमपनीतं च, शेषा
खरण्टिरित्येको लेपस्तस्यामेवाकृतकल्पत्रयायां शुद्धं राद्धं पूतिरेवं वारद्वयमन्यदपि, चतुर्थलेपे तु न पूतिः। तदिहाधाकर्म्मपाकान-
न्तरं स्वार्थं वारत्रयं भक्तरन्धनेन यत्स्थालिकायाः खरण्टनत्रयं सम्पद्यते तच्छेपत्रितयान्विता स्थालिका तदुपस्कृतभक्तं च पूति भव-
तीति भावार्थः। यदि चात्मयोगेन गृहस्थ्या निरवयवीकृत्य तस्य भाजनस्य तस्मिन्नेव दिने अपरापरेषु वा दिनेषु वारत्रयं जलेन
प्रक्षालनं कृत्वा तत्र शुद्धमशनादि राद्धं तदा तत्कल्प्यमेव, तथा कल्पतेऽपूति भूतं सच्छुद्धाशनादिग्रहणायोचितं स्यात्। पात्रं पतद्गृ-
हरूपं यतिभोजनोपकरणविशेषः। कीदृशं सदित्याह कृता निर्वर्तितास्त्रयः कल्पाः जलप्रक्षालनानि यस्य तत् कृतत्रिकल्पं। अङ्गुल्या-
दिना सम्प्रोच्छ्य वारत्रयं जलेन प्रक्षालितं सदित्यर्थोऽयं च पात्रकाश्रितः पूतिन्यायो यथारूपं सर्वेष्वप्यविशोधिकोटिभेदेषु ज्ञेय-
स्तथा सर्वोऽप्यविशोधिकोट्याहारोऽकल्प्य एव विशोधिकोट्याहारस्त्वात्मार्थितः कल्पत इति च ज्ञेयमिति गाथार्थः ॥२६॥

पृथिव्यादयवं मिश्रजातद्वारमाह।

जावंतिय पासंडजईणं अप्पणो य कए। आरभइ तं तिमीसं ति मीसजायं भवे तिविहं ॥३७॥

व्याख्या—स्वगृहयोग्यजलकणादीनां मध्ये अधिकतरजलकणादीन् मिश्रितान् कृत्वा 'ज'ति, यदशनादि प्रथममादावग्निज्वालनादेवदानादिपर्यन्त एव आरभते तन्मिश्रजातं भवेदिति योगः। किमर्थमित्याह 'जावतिय'त्ति सूचनाद्यावदर्थिकाः कार्पटिकादयः समस्तार्थिनः, पाखण्डं व्रतं तद्योगात् पाखण्डाः सामान्यदर्शनिनो, यतयो निर्ग्रन्था एतेषां द्वन्द्वस्तेषां कृते इति योगो द्वन्द्वोत्परं पदं श्रूयमाणं (द्वन्द्वान्ते श्रूयमाणं पदं) सर्वत्र सम्बध्यते तेन यावदर्थिककृते इत्यादि दृश्यं। तथाऽऽत्मनः स्वस्य, चः समुच्चये, कृते—अर्थाय स्वगृहार्थमिति यावत् आरभते आरम्भयत्युपस्कर्तुमिति शेषो, यावन्तोऽर्थिन आगमिष्यन्ति पाखण्डा यतयो वा तेषां दास्यामि गृहे च भविष्यतीति संकल्पेन यदाहारमारभते इत्यर्थः। तदशनादि तदा निष्पन्नं सद्भिर्यावदर्थिकपाखण्डयतिभिस्सह मिश्रं साधारणं त्रिमिश्रमित्यनेन कारणेन मिश्रजातं पूर्वोक्तशब्दार्थं भवेत् त्रिविधं यावदर्थिकमिश्रजातं यतिमिश्रजातं पाखण्डमिश्रजातं चेत्यर्थः। क्वापि तृतीयभेदस्य स्वगृहमिश्रजातमिति संज्ञान्तरं दृश्यते। तत्राप्ययमेवार्थ इति। श्रमणानां च पाखण्डिष्वन्तर्भावाच्छ्रमणमिश्रं पृथग् नोक्तम्। इह च यावदर्थिकाद्यर्थमधिकतरतंदुलादिप्रक्षेपदोषेण सर्वोऽप्याहारोऽशुद्धः स्यात्। [तथेति]प्रथममिति विशेषणेना ध्यवपूरकदोषादस्य विशेषमुक्तवान्, तथाहि—अत्र यत्तंदुलजलफलादिवस्तुनो गृहयोग्यस्य माणकादिस्वल्पपरिमाणेन नियतमध्ये यावदर्थिकाद्यर्थमग्निप्रज्वालनादेरादावेवाधिकतरतंदुलजलादेर्मिश्रणं विधाय पाकः प्रारभ्यते, अध्यवपूरके च गृहिणा स्वार्थमग्निज्वालनाद्यादहणदानान्ते आरम्भे कृते सति पश्चात् कार्पटिकाद्यर्थे स्वार्थकल्पिततंदुलादीनां मध्येऽपरं तंदुलादीनां माणकादिकं प्रक्षिप्य

राध्यत इत्येतावता भेदोऽस्योक्तः। कदा पुनरिदं सम्भवतीति चेत् (उच्यते), इह कश्चिद् गृही स्वयं बुभुक्षाकष्टानुभवनेन दुर्भिक्षमतिक्रान्तः किञ्चित् सञ्जातवृत्तिको धर्म्मश्रद्धालुः दुर्भिक्षेण बुभुक्षापीडितप्रभूतसत्वान् दृष्ट्वा नैतावन्मानेन राध्यमानेनैतेषां सरिष्यतीति दानसत्वालम्बनेन कान्तारादिनिर्गमप्रवेशयोः खिन्नभिक्षाचरालम्बनेन वा तीर्थबहुमानेनोज्जयन्तादिपर्वतयात्रायां श्रद्धावान् संवलितः प्रभूतार्थिनो दृष्ट्वौदार्यालम्बनेन मिश्रजातं करोतीत्येवमस्य सम्भवः। साधवः पुनः कथमिदं जानन्तीति चेदुच्यते, कदाचिद् भिक्षार्थं गृहे प्रविष्टान् साधून् दृष्ट्वा गृहस्थो भार्यादेः संमुखं वक्ति यथा यैः सह(येभ्यः)मिश्रमिदं राद्धं तैः क्वाप्यन्यत्र लब्धं भविष्यतीति नागतास्ते, अत इदं परिपूर्णं गतिभ्यो देहि। यद्वा साधून् प्रचुरान् भिक्षाचरांश्चागतान् दृष्ट्वा गृही यावदर्थिकेनाशनादिना नैतेषां परिपूर्णं स्यादित्यन्यदपि राध्नुहि येनैतेभ्यो दीयते इति गृहस्थमेवं ब्रुवाणं श्रुत्वा गृहं यावदर्थिकमिश्रमिदमिति जानन्तीति गाथार्थः ॥३७॥

उक्तमिश्रजातद्वारमथ स्थापनाद्वारं व्याचिख्यासुस्तस्या एव भेदानभिधातुमाह—

सट्ठाणपरट्ठाणे परंपराणंतरं चिरित्तरियं। दुविहतिविहा वि ठवणाऽसणाइ जं ठवइ साहुकए ॥३८॥

व्याख्या—स्वस्थानं च चुल्ल्युखादि, परस्थानं च सुस्थितछव्वकादि, स्वस्थानपरस्थानं तस्मिन्नाधारे 'असणाइ जं ठवइ साहुकए ठवण'त्ति योगः। तत्राशनाद्यशनपानप्रभृतिकं वस्तु यदित्यनिर्दिष्टस्वरूपं स्थापयति न्यस्यति धारयतीत्यर्थो दात्री (त्रीति)मम्यते साधुकृते यतेरर्थाय यत्तदोर्नित्ययोगात्तदशनादि स्थापनोच्यते। तत्र साधवे इदं दास्यामीत्येवं विचिन्त्य कञ्चित्कालं यावत् स्थापितत्वात् स्थाप्यत इति स्थापना स्थापनं वा न्यसनं, स्थापना तद्योगादशनाद्यपि, कीदृशं सदशनादीत्याह। 'परंपराणंतरं' ति अपरा-

परद्ध्यादिपर्यायसंतानः परंपरस्तत्सम्बन्धात् परंपर क्षीराद्युच्यते। तथा न विद्यते अन्तर पर्यायान्तरलक्षणो विशेषो यस्य तदन
न्तर घृताद्यभिधीयते अनयोः समाहारद्वन्द्वस्तत् परम्परस्वरूपमनन्तर स्वरूप चेत्यर्थः। गाथार्थो वक्ष्यमाण.। पुन. किं विशिष्ट
स्थापयतीत्याह 'चिरित्तरिय' ति, चिरं च दीर्घकाल इत्वरं चाचिरं स्तोककालमित्यर्थश्चिरेत्वरम्, तत्तश्चिरकालमचिरकाल च
यावद्दानाय दात्री यत् स्थापयति तच्चिराचिरकालावस्थापितत्वयोगादशनाद्यपि चिरेत्वरमिति। गाथार्थस्तु वक्ष्यमाणः। इत्येवं
'दुविहतिविहा वि ठवण'त्ति, त्रिधाप्याधारद्रव्यकालोपाधिभेदात् त्रिप्रकारापि, न केवलमेकधा द्विधा वेत्यपेरर्थः। किमित्याह द्विविधा
प्रदर्शितस्वस्थानादिभेदन द्विप्रकारा स्थापना भवति। 'असणाइ ज ठवइ साहुकए' त्ति, पुनरेकैका स्वस्थानपरस्थानपरम्परानन्तरचि
रेत्वरभेदा(द्) द्विधा। तत्र 'सट्ठाण परट्ठाणे असणाइ ज ठवइ साहुकए' इत्यनेनाऽऽधारमात्रे सामान्याशनादेः स्थापितत्वमाश्रित्य स्व
स्थास्थापना परस्थानस्थापनेत्याधारोपाधिक भेदद्वयमुक्तम्। तथा परम्परानन्तरमित्यनेन परम्परस्थापनाऽनन्तरस्थापनेति परम्परानन्तर-
रूपद्रव्योपाधिकं तदुक्तम्। चिरेत्वरमित्यनेन च चिरस्थापना इत्वरस्थापना चेति कालोपाधिकमित्येव प्रकारत्रयेण द्वैविध्य सकलस्था
पितभेदसग्राहक स्थापनाया भवति। नवरमित्वरस्थापना प्रज्ञापनामात्रमेव न तु परिहार्येति वक्ष्यति। चिरस्थापना तु परम्परानन्तर
स्थापनाभेदान्तर्वर्तिनी पृथग्भवतीति तेन परम्परानन्तरस्थापनयोश्चिरस्थापनात्वमेव ज्ञातव्यमिति गाथार्थः॥२८॥

अथ स्वस्थानादिस्वरूप व्याख्यातुमाह।

चुल्लुक्खाइ सट्ठाण, खीराइ परपर घयाइयरं। दव्वट्ठिइं जाव चिरं, अचिरं तिघरंतरं कप्प ॥२९॥

व्याख्या—चुल्लुखे अधिश्रयणीस्थालीरूपे आदिर्यस्य आधारभूतवस्तुन. तच्चुल्लुखादि चुल्ल्यादि उखादीति द्वयं। तत्र

प्रथमादिशब्देनावल्लहको ग्राह्यः द्वितीयेन चरुकपिठरादीनि तदिदं चुल्लयुखादि, किमित्याह स्वस्थानं निजाश्रयो भण्यते। अयमत्र-भावार्थोऽशनादेः स्वस्थानं द्विधा भवति। स्थानस्वस्थानं भाजनस्वस्थानं च तत्र चुल्लयवल्लहकादिकम् तिष्ठत्यस्मिन् स्थालीति स्थानमाधारस्तद्रूपं स्वं निजमाहारपाकस्य स्थानं स्थानस्वस्थानमुच्यते। स्थाली चरुकपिठरादिकं च भाजनस्वस्थानमिति। तथा स्वस्थानविलक्षणाश्रयश्च परस्थानमिति सामर्थ्यादनुक्तमपि द्रष्टव्यम्। तत्र स्वस्थानात्परमन्यद्विलक्षणं स्थानमाश्रयः परस्थानम्। तच्च सुस्थितादिप्रदेशान्तराश्रयरूपं छप्पकपडलिकावारकादिरूपं च ज्ञेयमेतदप्याधारभाजनभेदाद् द्विविधमिति। स्थापनायोजना तु प्रागेव दर्शिता। अधुना परम्परस्थापनाऽनंतरस्थापनाख्यं भेदद्वयं व्याख्यातुकामः परम्परानन्तरशब्दवाच्यमाह 'खीराइ परंपरं घयाइ-इयरं'ति, इह स्थापनाविषयाण्यशनादीनि द्रव्याणि द्विधा भवन्ति विकारीण्यविकारीणि च, विकारोऽपि केवलानां सतां स्यात् द्ध्यादि-द्रव्यसंयोगे सेति वा। तत्र केवलविकारिद्रव्यं खीरं दधिनवनीतमस्तुतक्रादिविकारयोग्यत्वात्। तथेक्षुरसश्च विकारिद्रव्यं द्रवगुड-पिण्डगुडखण्डशर्करादिविकारयोग्यत्वात्। द्ध्यादिद्रव्यसंयोगविकारिद्रव्यं करम्बादिकं, करंबको हि प्रथमे दिने मधुरः सन् द्वितीयादिदिनेषु कोथाम्लादिकं विकारं भजते। तथा द्वित्र्यादिदिनसत्कानि नवनीतमस्तुतक्रादीन्यपि कोथाम्लादिरूपविकारभाजित्वाद्विकारीणि। अविकारिद्रव्यं च घृतगुडादिकं प्रकृतेरन्यथाभावरूपस्य विकारस्याभावात्। तद्धि दुग्धेक्षुरसादिकं सत्कर्त्रा स्वयोगेन दधिकक्कबादिविकारैस्तावद्विकारं चानीतं यावद्घृतगुडादि स्थित्वा स्थितं, परतोऽपि विकारो नास्तीत्यविकार्युच्यते। तदत्र परम्परशब्दवाच्यं सर्वं विकारिद्रव्यं क्षीरादिकमनन्तरशब्दवाच्यं चाविकारिद्रव्यं घृतादिकं विज्ञेयम्। अत एवोक्तम् 'खीराइ परंपरं घयाइयरं' ति। तत्र खीरं दुग्धं तदादिर्यस्यादिशब्दादिक्षुरसादिद्रव्यग्रहस्तत्क्षीरादि 'परम्परं'ति दधिप्रक्षणकक्कबादिघृतगुडान्तपर्यायरूपावस्था

परम्परा परम्परः स च यस्यास्ति क्षीरादेस्तद्ध्यादिपर्यायपरम्परान्वितत्वात् परम्परं भण्यते । इह च स्थापनया प्रस्तुतं ततः क्षीरादिविकारिद्रव्येषु परम्परस्थापना स्यादित्यर्थः । इह प्रक्षणकषायस्थाद्रव्ययोः स्थापनाय घृतगुडत्वेन क्रियमाणयोस्तेजस्कायादिविराधनादाधाकर्मदोषोऽपि स्यात् परमत्र नासौ विवक्षितः । एवमुत्तरत्रापि । 'पयाइयरं'ति घृत सर्पिस्तदादिर्यस्य गुडादेस्तद्घृतादि, किमित्याह 'इयर' ति द्वयोरुपात्तयोरेकस्यापेक्षया द्वितीय प्रतियोगिवस्त्वितरदुच्यते । ततः परम्परानन्तरमित्युपात्तत्वात् परम्परावस्त्वपेक्षया इतरदनन्तरमनन्तरशब्दवाच्यं भवतीत्यर्थ. । तत्र न विद्यतेऽन्तरं विशेषो विशिष्टावस्थानं विकारापादनेन ततोऽपि परतो गस्य घृतगुडादेस्तदनन्तरम् । ततः स्थापनायाः प्रस्तुतत्वात् घृतगुडादिष्वविकारिद्रव्येष्वनन्तरस्थापनाऽपि स्यादित्यर्थः । इह च घृतगुडादेः सर्वस्य सामान्येनानन्तरशब्दवाच्यत्वेऽपि घृतगुडादिकमत्र यत् प्रथमादिदिनेषु प्रभृतेष्वप्येकस्वरूपमेव स्थापितं तदेव ग्राह्यम् । यत्तु दुग्धेक्षुरसादिस्थापनपरम्पराविकारेणागतं तद् घृतगुडाद्यपि तं ज्ञेयम् । ननु घृतगुडयोः सम्बन्धिनां पाश्चात्यपर्यायान्तराणां योग्य यद् दुग्धेक्षुरसादि यस्मिन् दिने स्थापित तस्मिन्नेव जातावस्थान्तरं साधुना गृहीत तस्य का वार्तेत्युच्यते । परम्परस्थापितयोग्यत्वात्तदपि परम्परस्थापितमेव । तदेव घृतगुडादेर्द्वेऽपि स्थापने दुग्धेक्षुरसादीनां तु परम्परस्थापनैव । कथं पुनः क्षीरादिद्रव्यपरम्परस्थापना सम्भवतीति चेदुच्यते । केनचित् साधुना कस्याश्चिद् गृहस्थ्याः पार्श्वे याचितं दुग्धं । तया च क्षणान्तरे दास्यामीति प्रतिज्ञातम् । साधुना त्वन्यत्र लब्धम् । ततो दुग्धसम्पत्तौ स तयोक्तो, यथा गृहाणेदं दुग्धं तेनोक्त अन्यस्मिन् गृहे मयाऽन्यल्लब्धम् । किन्तु ग्लानादिकार्ये त्वदीय दुग्धं ग्रहीष्ये एवमाकर्ण्य च सा श्रमणभीतेव चिन्तयति यथा अद्य तावत् साधुर्न गृह्णाति दातव्यं चैतदस्मै अन्यथा साधुऋणं दुर्मोक्षमिह परत्र च भविष्यतीतश्च विनश्वरत्वादित्थमेव धर्तुं न शक्यते दुग्ध तत इदं दधि कृत्वा

श्वो दातास्मीत्येवं विचिन्त्य स्थापयति क्षीरम्। ततो द्वितीये दिने दधि दीयमानं साधुना नेष्टम्। ततो म्रक्षणतक्रादितया कृत्वा स्थापयतीत्येवं परम्परस्थापनासम्भवः। एवमिक्षुरसादिष्वपि वाच्यम्। इदं चात्मार्थितं सत् सर्वपर्यायापन्नमपि शुद्ध्यतीत्याज्ञा। नवरं म्रक्षणघृते क्रियमाणेऽग्निविराधनाकृत आधाकर्मदोषोऽपि स्यात्तेन चात्मार्थितमपि तन्न शुद्ध्यतीति। एतदनुसारेण घृताद्यनन्तरस्थापनासम्भवोऽपि वाच्यः। तथा 'दव्वट्ठिइं जाव चिरं'ति द्रव्यस्य घृतगुडादेः साधुदानबुद्ध्या स्थापितस्य स्थितिर्विवक्षितपर्यायेणावस्थानं स्वरूपाप्रच्युतिर्द्रव्यस्थितिस्तां यावन्मर्यादीकृत्य चिरस्थापितं स्यादेतच्चोत्कृष्टतो देशोनामपि पूर्वकोटिं यावत् सम्भवतीति। तथाहि किल पूर्वकोट्यायुषा अष्टवार्षिकेण साधुना पूर्वकोट्यायुष्का काचिद् गृहस्थी घृतं याचिता। तयोक्तं क्षणान्तरे दास्यामीत्यादिपूर्वोक्तप्रकारेण यावत्साधोरायुस्तावत्तत्स्थापयित्वा घृतं मृते त्वन्यत्रोपयुक्तमिति गता स्थापना। तथा दधितक्रकरंबकादेश्च विनश्वरस्यैकद्व्यादिदिनमाना स्थितिस्तावच्च चिरस्थापनात्वं तदूर्ध्वं कोथाद्यापत्तौ बहिरुज्झनादिना स्थापनाया एवाभाव इति। अधुना अचिरस्थापनामाह 'अचिरं ति घरंतरं'ति, इह पङ्क्तिस्थानां भिक्षाग्रहणविषयाणां त्रयाणां मध्याद्यस्य गृहद्वारे भिक्षार्थं साधुसङ्घाटक आस्ते तस्य भिक्षागृहद्वयस्य च द्वितीयसाधोर्दृष्टिगोचरस्य यदन्तरं व्यवधानं तत्त्रिगृहान्तरं, तत्र यदशनादि तदपि, तथा ततस्त्रिगृहान्तरं यदशनादि,तत 'अचिरं'ति अचिरस्थापितं स्यादिति। अयमर्थो यावता कालेन गृहत्रयान्तराद्दायको हस्तव्यवस्थितभक्तो ग्राहकसाधुसमीपमागच्छति तावन्तं कालं यदशनादि साधुदानाय दायककरव्यवस्थितं वर्त्तते तद्यदि तदा लब्धं तदा इति स्तोककालविषयत्वादचिरस्थापनावत्तत्स्यादेतच्च प्रज्ञापनामात्रेणैवाचिरस्थापनोच्यते न तु परिहार्यतया अत एवाह 'कप्पं'ति कल्प्यं ग्राह्यं स्यादाचरितत्वाद् गृहत्रयविषयाचीर्णाभ्याहृतवत्। अथास्येत्वरस्थापितस्य गृहत्रयविषयाभ्याहृतस्य च वक्ष्यमाणस्य तुल्यलक्षणत्वात्

क' प्रतिविशेषः ? उच्यते, इह कालविवक्षा तत्र तु गृहत्रयापान्तरालक्षणक्षेत्रविवक्षेति विशेषः अनेन च त्रिगृहान्तरस्याशनादेरचिरस्थापनात्वभणनेन गृहत्रयात् परतश्चतुर्थगृहादिषु यदुत्क्षिप्य दात्र्या हस्ते व्यवस्थापित साधुदानायाशनादि तच्चिरकालं दायककरव्यवस्थितत्वाच्चिरस्थापना स्यादिति सामर्थ्यादुक्तं भवति । चतुर्थादिषु हि गृहेषु युगपदुपयोगो दातुं न शक्यते किं तर्हि क्रमेण, तेन चिरः कालो लगति इति चिरस्थापना भवतीति गाथार्थः ॥३९॥

उक्तं स्थापनाद्वारमथ प्राभृतिकाद्वारमाह—

वायरसुहुमुस्सक्कणमोसक्कणमिइ दुवेह पाहुडिया । परओकरणुस्सक्कणमोसक्कणमारओ करण ॥४०॥

व्याख्या—बादरं बादरारम्भविषयतया स्थूलं तथा सूक्ष्म सूक्ष्मारम्भविषयतया श्लक्ष्णं अनयोः समाहारद्वन्द्वे विभक्तिलोपाद् बादरसूक्ष्ममिति दृश्य । किं तदित्याह उत्ष्वष्कण वक्ष्यमाणशब्दार्थं तथा अवष्वष्कण वक्ष्यमाणार्थमेव चः समुच्चयार्थो लुप्तो दृश्यः । बादरसूक्ष्ममित्यनुवृत्तिरितिरूपप्रदर्शने । इत्येवं बादरोत्ष्वष्कणावष्वष्कणयोगाद्बादरा । सूक्ष्मोत्ष्वष्कणावष्वष्कणयोगाच्च सूक्ष्मेति, द्विधा द्विभेदा, इह–प्रवचने । उद्गमादिषु मध्ये प्राभृतिका उक्तशब्दार्था भवतीति शेषः । अधुनोत्ष्वष्कण व्याख्यातुमाह–'परओ' इत्यादि, तत्रोदिति परतोऽग्रतः स्वयोगप्रवृत्तिकालावधेः, ष्वष्कणमित्यारम्भस्य करणं नयनमुत्ष्वष्कणमुच्यते उत्सर्पणमित्यर्थ । तथा अव इति आरतोऽर्वाक् स्वयोगप्रवृत्तिकालावधेः ष्वष्कणमित्यारम्भस्य करणं नयन सामर्थ्यमवष्वष्कणमुच्यते अवसर्पणमित्यर्थः । तत्र गृही यथोत्ष्वष्कणरूपां बादरप्राभृतिकां करोति तथोच्यते । इह केनापि गृहिणा पुत्रपुत्रिकादेः परिणयनलग्नदिन ज्योतिष्काद्यवस्थापित तच्च यतिजने तद्दिनसमयेऽनायात एव भवति अथ च कियद्भिर्दिनैः साधवोऽप्याजिगमिषवः स्वविहारक्रमेण

तत्र स्थाने वर्त्तन्ते । स च गृही चिन्तयति विवाहदिनं यत्यागमादर्वाक्, निवृत्ते च विवाहे समागतानां किं मया करिष्यते । तदे-
वाशनादिकं सफलं यत्सुपात्रेषु विनियोगं च यात्येवं च पुण्यमुपार्जितं च स्यात् कल्याणं च सम्पद्यते । इत्येवं विचिन्त्य लग्नदिनं
परतो यत्यागमनप्रस्तावेऽपराज्ज्योतिषिकान्नियमयति ततः समागतैः सद्भिः सद्भर्डी कर्त्तुमारभते, येन भक्तपानादिकं प्रयच्छा-
मीति । अत्र च विवाहलग्नदिनस्यार्वाक्वर्तिनो यत् परतो नयनं तत्र यदशनादिप्राभृतिकाभिक्षा सोत्ष्वष्कणबादरप्राभृतिका । द्वितीय-
बादरप्राभृतिका त्वेवं सम्भवति । यथा केनापि श्रावकेण स्वपुत्रादेर्विवाहदिनं निश्चितमतश्च तदारतोऽपि यतिजनास्तत्रायातास्ततोऽसौ
मयाऽस्मै विपुलं विशिष्टं च भक्तपानं पुण्यार्थं कल्याणार्थं च दातव्यं तच्च प्रायो विवाहादावेव स्यात् । मत्पुत्रविवाहस्तु यतिजनेऽन्यत्र
विहृते भविष्यतीति विचिन्त्य यतिजने तत्रस्थे एव विवाहं व्यवस्थापयति । अत्र विवाहलग्नदिनस्य भविष्यत्कालभाविनो यदर्वाक्
यतिजनावस्थाप्रस्ताव एवानयनं, तत्र या प्राभृतिका साऽवष्वष्कणबादरप्रभृतिकेति । एतां च द्विरूपामपि ऋजुरजानानः साधूनामपि
विदितत्वेन प्रकटामेव करोति, स हि न जानाति यदित्थं कृतं ज्ञाते साधवो न गृहीष्यन्तीति । अनृजुस्त्विदं न कल्पते यतीनामिति
जानाति परं मायया तथाकरोति पूर्वोक्तकारणाभ्यां यथा ते न जानन्ति । तत्र साधुभिरन्यतः कुतोऽपि ज्ञाते ऋजुना वा पृष्टेन यथा-
वस्थिते कथितेऽनेषणीयमिति ज्ञात्वा परिहरणीयमिति । सूक्ष्मोत्ष्वष्कणरूपा प्राभृतिका, यथा किल काचिद्गृहस्थी सूत्रकर्त्तनादि-
व्यापारवती जनन्यादिका बालकेन रुदता भोजनं याच्यते यथा हे मातर्मह्यं भोजनं प्रयच्छेति । तत्र च प्रस्तावे पर्यासन्नगृहेषु
पर्यटन् यतिस्तया दृष्टः । सा च तं दृष्ट्वा सूत्रकर्त्तनादिलोभेन बालकं रुदन्तं प्रत्यवादीत् मा पुत्र मलप, मा रोदीश्च त्वमिह मद्गेहे
गेहानुगेहक्रमेण विचरन् यतिराऽऽगमिष्यति तद्भिक्षादानायोत्थिता सती तवापि तत्समकालमेव भोजनं दास्यामीत्यतः प्रतीक्षस्व त्वं

कश्चित्कालं यावद्यतिरागच्छति। ततः सा साध्वागते धर्म्मार्थमुत्थाय बालकभोजनदानसमं यतेर्भिक्षादानं करोति। इह च यत्र क्षणे याचितं भोजनं तत्रैव तथा कर्त्तुमुचितस्य पुत्रभोजनदानस्य तदुल्लङ्घ्य भविष्यत्कालभाविना साधुभिक्षाकालदानेन समं यत्करणं तदुत्ष्वष्कणम्। तत्र या प्राभृतिका सा सूक्ष्मोत्ष्वष्कणप्राभृतिका। तथा रूतप्रोणिकाकर्त्तनक्रियायां समाप्तायां जनन्या कर्त्तुमीहितस्य पुत्रभोजनदानस्य साध्वागते यदसमाप्तायामपि तस्यामर्वाक् साधुभिक्षादानसममेव करणं तदवसर्प्पणम्। तत्र या प्राभृतिका सा सूक्ष्मावसर्प्पणप्राभृतिकेति। इयमपि द्विविधाप्यकल्प्या आरम्भदोषात्। तथाहि साप्यर्थमुत्थिता सती बालकस्यापि भोजनं दास्यति। तत्र च हस्तधावनादिनाऽप्कायाद्युपमर्दः स्यात् कथं पुनरियं साधुना विज्ञायते, उच्यते, साध्वागते तवापि दास्यामीति जननीं जल्पन्तीं शृणोति, साध्वागते डिम्भो वा जननीं प्रति ब्रुवन् शृणोति किं नाद्याप्युत्तिष्ठस्यागतोऽसौ यतिर्यन्माहात्म्येनाहं भोजनं शीघ्रतरं लप्स्य इति। यद्वान्यः कश्चिद्बालकोऽस्मै साधवे भिक्षादानेन सह मम जननी भोजनं दास्यतीति विचिन्त्य समीपे गत्वाङ्गुलिकायां गृहीत्वा स्वहस्तेन साधु गृहाभिमुखमाकर्षति ततो यतिना किमिति मामाकर्षणादिना नयसीति पृष्टेऽसावऋजुतया कथयति भवद्भिक्षादानार्थमुत्थिता सती मह्यं जननी भोजनं दास्यतीति। एवं श्रुत्वा सूक्ष्मप्राभृतिकां विज्ञाय तद्गृहं यतिर्न व्रजतीति गाथार्थः ॥४०॥

उक्त प्राभृतिकाद्वारमथ प्रादुष्करणद्वारं व्याख्यातुमाह--

पाउयरण दुविहं पायडकरणं पयासकरणं च। सतिमिरघरे पयडणं समणट्ठा जमसणाईणं ॥४१॥

व्याख्या--प्रादुष्करणमुक्तशब्दार्थं द्विविधं द्विधा स्यादिति शेषः। यथा प्रकटकरणं वक्ष्यमाणं, इह 'पायड'त्ति प्राकृतत्वात्

प्रशब्दस्य दीर्घता, तथा प्रकाशकरणं वक्ष्यमाणम् । चः समुच्चये भेदतया निरूप्य अधुना विषयकथनपुरस्सरं प्रादुष्करणस्य द्विरूपस्यापि सामान्येन लक्षणमाह । 'सतिमिरघरे' इत्यादि सतिमिरगृहेऽन्धकारोपेते वेश्मनि वक्ष्यमाणन्यायेन द्वाभ्यामपि प्रादुष्करणप्रकाराभ्यां श्रमणार्थं यतिनिमित्तं । साधवो हि सान्धकारे गृहेऽचक्षुर्विषयत्वाद्भिक्षां न गृह्णन्तीत्यतस्तेषां भिक्षाग्रहणनिमित्तमित्यर्थो यदशनादीनां भक्तपानप्रभृतिकानां वस्तूनां प्रकटनं प्रकाशनं सप्रकाशतया विधानमिति यावत् गृहिणा क्रियते तत्प्रादुष्करणं भण्यते प्रादुःशब्दस्य प्रकाशार्थत्वादिति गाथार्थः ॥४१॥

अथ प्रकटकरणप्रकाशकरणे व्याख्यानयन्नाह ।

पायडकरणं बहियाकरणं, देयस्स अहव चुल्लीए । बीयं मणिदीवगवक्ख कुड्डच्छिड्डाइकरणेण ॥४२॥

व्याख्या—प्रच्छन्नस्य सतः प्रकटस्य सप्रकाशस्य करणं विधानं प्रकटकरणं तदभिधीयते । तत् किमित्याह । बहिस्तात्करणं पूर्वनिष्पन्नस्य मोचनेन अभिनवस्योत्पादनेन वा, गृहाभ्यन्तराद्बहिर्विधानमित्यर्थः । कस्येत्याह । देयस्य दातव्यस्य अशनादेर्वस्तुनः । अथवेति विकल्पे चुल्लया अधिश्रयण्याः । अयमत्र भावार्थः । इहान्धकारव्यवस्थितं भक्तादि यतयोऽचक्षुर्विषयत्वान्न गृहीष्यन्तीति विचिन्त्य यद्गृहमध्यवर्त्तिन्यां चुल्ल्यां स्वगृहार्थं राद्धं भक्तादि वर्तते तद्बहिर्वर्त्तिन्यां पूर्वमेव स्वार्थनिष्पन्नायां चुल्ल्यां चुल्लिव्यतिरिक्तान्यप्रदेशे वा सप्रकाशे आनीय मुञ्चति येन गृह्णन्ति । यद्वा तद्बहिस्थचुल्लिद्वयसद्भावे गृहान्तवर्त्तिनीं परित्यज्य गृहाद्बहिर्वर्तिन्यामेव शुद्धायां चुल्ल्यां साधूपकृतये आहारस्य प्रकटनाय प्रथमत एव स्वार्थे राध्नोति, इत्येवं देयस्य पूर्वनिष्पन्नमोचनेनाभिनवस्योत्पादनेन वा बहिस्तात्करणमिति । एवं चुल्लया अपि द्विधा बहिस्तात्करणसम्भवो वाच्यः, यथा धर्मश्रद्धान्विता दानप्रियत्वेन

काचिद् गृहस्थी चिन्तयति यद्युत यद् यस्यां चुल्ल्यां राध्यते भक्तं प्रासु तस्या एव पार्श्वे भुज्यते तच्च गृहमध्यवर्तिन्यां चुल्ल्यां राद्धं तत्पार्श्व एव स्यात्। तस्मिंश्च साधुभ्यो दीयमानेऽन्तरालेऽन्धकारः स्यात्तत्र च व्यवस्थित भक्ताद्येते न गृहीष्यन्तीति सा स्वार्थनिष्पन्नां चुल्लीं सञ्चारिणीं गृहान्तर्वर्तिनीं साध्वर्थमाहारस्य प्रकटनाय बहिरानीय मुञ्चति। नूतना वा स्वार्थं साध्वर्थं वा बहिः करोति। तत्रैव च प्रतिदिन स्वार्थं रन्धयति। इह च बहिष्कृतचुल्लयः शुद्धा आधाकर्मिकयश्च स्युः। तत्र यदि शुद्धास्तदा प्रकटकरण-संज्ञितप्रादुष्करणलक्षण एव दोषः स्यान्न पूतित्वं,यदा त्वभिनवाऽऽधाकर्मचुल्ल्यां राध्नोति तदोपकरणपूतिदोषः प्रकटनदोपश्चेति दोषद्वय स्यात् नवरं चुल्लयाः पृथक्कृते भक्ते पूतित्वमुत्तरति परं प्रकटनदोषेण न कल्पते। इह पूतित्वं प्रासङ्गिकमेवोक्तम्। प्रकटनदोपेनैवात्र प्रकृतमिति। अथ किमित्यसावाहारो न कल्पते, उच्यते स्वयोगेन प्रवृत्तोऽप्याऽऽहारपाक' साध्वर्थं बहिष्कृतस्तत्र च पृथिव्याद्युपमर्दार-म्भदोष इति। कथं पुनरसौ दोषः साधुना ज्ञायते, उच्यते क्वचिद्धार्मिकगृहेऽन्धकारे एव राध्यमानं पूर्वं दृष्ट्वा पश्चात्तेनैव बहिस्ता दिति किञ्चित्सञ्जाताशङ्केन किमर्थमयमाहारोऽद्य गृहस्य बहिस्ताद्राद्ध इत्यादि प्रश्ने कृते ऋजुतया भवदर्थमिति यथाकथनतः पूर्व-मन्धकारेऽकल्प्यमासीदधुना सप्रकाशे राद्धं कल्प्यम्, गृह्यतामिति दात्रीवचनश्रवणतो वा विज्ञाय दोषं तदशनादि न गृह्णाति। यदा तु साध्वर्थमभ्यन्तराद्बहिश्चुल्लीं मुक्त्वा राद्धा नैवविधोऽभिप्रायो दात्र्या विस्फुरति यथा गृहान्तर्मक्षिका घर्मो वाऽन्धकारो वा पाक स्थानाद्भोजनस्थानं वा दूरवर्ति, गृहस्य बहिस्ताच्च शीतल सप्रकाशं पाकस्थानाद्भोजनस्थान चासन्नमत इद स्वयमेव मोक्ष्यत इति। तदित्थमात्मार्थितं कल्पत इति। तथा 'वीयं' ति द्वितीयं प्रकाशकरणलक्षणं प्रादुष्करणं स्यादिति शेषः। केनेत्याह मणिर्माणिक्य तेजस्विरत्नविशेषः, दीपोऽग्निकलिकारूपः प्रदीपः। गवाक्षो भित्त्यां जालिकारूपः प्रतीतः। तथा कुड्यस्य भित्तेः छिद्रं रन्ध्रं तदादि-

पिण्ड-
विशुद्धेः
श्रीचन्द्रसूरीया
वृत्तिः

॥३६॥

यस्य वस्तुनः, आदिशब्दात् गृहान्तरादानयनापवरकादिकरणं पूर्वकृतद्वारकृतद्वारादेः परिवर्तनतः द्वारादि, ततो मणिश्च दीपश्च गवाक्षश्च कुड्यच्छिद्रादि च मणिदीपगवाक्षकुड्यच्छिद्रादि तेषां करणं केनापि स्वेन विधानं तेन । अयमर्थः कश्चिद्गृहिवैयावृत्यकरो मन्दप्रकाशगृहमध्यस्थस्थानस्थितस्यैव देयद्रव्यस्य प्रकटनाय, तमिमादेशे मातृभिश्चानुज्ञायां मणिं भास्वरं स्थापयति, अग्निप्रदीपो वा प्रकाशाय कुरुते, गवाक्षं वा विरचे, कुड्यच्छिद्रादि वा विदधाति यत्प्रकाशकरणं करोति, तत्प्रकाशकरणलक्षणं प्रादुष्करणं भण्यते । तदित्थमपि तस्य आहारो न कल्पते, प्रवृत्त्या दोषात् । अवमपि च स्थानस्य आत्मार्थितस्तत् तद्योगेन बहिर्निष्कासितो वा कल्पते । नवरं अग्निप्रदीपप्रकाशकरणदोषाशुद्धो न कल्पत एव तेजस्कायविराधनासम्भवात् । यतिज्ञानोपायादिकं चात्र स्वबुद्धिहस्तकथनादिना ज्ञानानीत्यादिकं पूर्वोक्तमन्यदपीति गाथार्थः ॥४२॥

उक्तं प्रादुष्करणद्वारम् । अथ क्रीतद्वारं व्याचिख्यासुरनन्तरं यथा तत्राद्यं च व्यादिष्टेनाह ।

किणणं कीयं मुल्लेणं चउह तं सपरदव्वभावेहिं । चुन्नाइकहाइधणाइभत्तमंखाइएहिं ॥४३॥

व्याख्या—क्रीयते स्म क्रयणं, कर्मणि क्तः, क्रयं तदित्यर्थस्तत् किमित्याह क्रीतमिति क्रीतशब्दादनाद्यर्थमिति क्रीतं क्रीतमित्युच्यते इत्यर्थो यद्वा भावे क्तः निष्ठा प्रत्ययः, ततः क्रयणमनन्तरवस्त्रादनादेर्दत्तं क्रीतं । ततः कृतशब्दाद्भवनार्थे क्रीतं, क्रीतार्थमुच्यत इत्यर्थः । केन क्रीतम् इत्याह मूल्येन क्रेतव्यवस्तुनो लाभस्य कारणेन द्रव्येन, चतुर्धा चतुःप्रकारं, तत् क्रीतं स्यादिति शेषः यद्वा तदिति मूल्यं चतुर्धा चतुर्भिः प्रकारैर्विकल्पनीयैः स्यादत्र योगात् भक्तादपि भवतीति व्याख्येयं । कथं पुनरिदं चतुर्धेत्याह 'सपरदव्वभावेहिं' ति तत्र स आत्मा यतिस्तस्य देहः परः साध्वर्थस्थापकः गृहस्थादिः ततः स्वश्च परश्च स्वपरौ

प्रकटकरण-
प्रकाशकरण-
व्याख्या

॥३६॥

ततः स्वपरयोर्द्रव्यभावौ ताभ्यां स्वपरद्रव्यभावाभ्यामिति। एतेन द्वन्द्वात्परस्य पदस्य श्रूयमाणस्य प्रत्येकं व्याख्यानतः सम्बन्धात् स्वद्रव्यक्रीत स्वभावक्रीतं परद्रव्यक्रीतं परभावक्रीतमिति क्रीतभेदचतुष्टयं वक्ष्यमाणार्थमुक्तं। किंस्वरूपाभ्यामित्याह, 'चुण्णाइ' इत्यादि, इह चूर्णशब्देन निर्माल्यमुखयन्त्रादिप्रतिमारोपितं चूर्णरूपं पुष्पादिकमभिप्रेत चूर्णं आदिर्यस्य स्वकीयद्रव्यसमूहस्य स चूर्णादिः। आदिशब्दात् पुटपाकादिगन्धमुखप्रथितमनुजरूपपरागवर्त्तादिकारिगुटिकाकर्पूरादिमिश्रितचन्दनवालपोतरूपखादिपरिग्रहः। 'कहाइ' त्ति कथा धर्मकथाकथन धर्मदेशनाकरणमित्यर्थः। सा आदिर्यस्यात्मीयभावसमूहस्य स कथादिः। आदिशब्दात् पिण्डादिलोभेन प्रमाणोपन्यासकरणमासादिक्षपणविधानपरोपश्लोकनार्थकाव्यविरचनशीतोष्णाद्यातापनाऽऽदानादिपरिग्रहः। 'धणाइ' त्ति धनमिह घटिताघटितरूपसुवर्णद्रम्मरूपकर्द(पर्दि)कादिकमचेतनं ग्राह्य, तदादिर्यस्य परद्रव्यसमुदायस्य स धनादिः। आदिशब्दात् सचित्तमिश्रद्रव्यग्रहः। 'मखाइ' त्ति मक्तो भक्तिमान् मख. केदारपट्टिकमुक्तवदुष्कृतफलधन रुचिरफलकोपजीवी भिक्षुविशेष इति यावत्। भक्तश्चासौ मंखश्च स आदिर्यस्य भक्तिमत्तथाविधजननिवहस्य स भक्तमखादिः। इह परभावस्य प्रस्तुतत्वात्, साध्वर्थमाहाराद्युपमार्जना(गंणा) संवलितो मखादिसत्कविज्ञानरूपो भावोऽपि भक्तमखशब्देनात्रोपचारादुक्तः। ततश्चूर्णादिश्च कथादिश्च धनादिश्च भक्तमखादिश्चेति ते तथा ते रूपं स्वरूपमात्मीयलक्षणं ययोः स्वपरसत्कयोर्द्रव्यभावयोस्तौ तथोक्तौ ताभ्यां चूर्णादिकथादिधनादिभक्तमंखादिरूपाभ्यां। केचित्तु बहुवचनांततया व्याचक्षते। यथा द्रव्ये च भावौ च द्रव्यभावाः स्वपरयोर्द्रव्यभावाः स्वपरद्रव्यभावास्तैः। किं स्वरूपैरित्याह। चूर्णादिकथादिधनादिभक्तमंखादयो रूपं येषां स्वपरद्रव्यभावानां ते तथा तैः, शेष प्राग्वत्। (१५००) अनेन च गाथोत्तरार्द्धेन क्रीतभेदचतुष्टयसत्का मूलरूपा द्रव्यमात्रा विशेषणतया अभिहिताः। तत्रात्मद्रव्यं चूर्णादि, आत्मभावः

कथादि परद्रव्यं धनादिः परभावो भक्तमंखत्वादिरिति। तदयं प्रागुपात्तक्रीतभेदचतुष्टयस्यार्थो, यथा(दा) आहारादिलिप्सया स्वकीयेनात्मद्रव्येण चूर्णादिरूपेण गृहीणः(हिणा) प्रदत्तेन यदशनादि साधुना लभ्यते तदा द्रव्यक्रीतमात्मनोऽर्थायात्मद्रव्येण चूर्णादिना क्रीतं साधुनोपार्जितं भक्तादीति कृत्वा। अत्र चामी दोषा, यथा निर्म्माल्यादिग्रहणानन्तरं तस्य दैवयोगेन मांद्ये जाते साधुना अहं ग्लानीकृत इत्यादिग्लानजल्पनादिना शासनमालिन्यं स्यादथाग्रतो मन्दस्सन् निर्माल्यादि(ना)नीरोगः सम्पद्यते तथा चाटुकारित्वं कृतं स्यात्तथा मन्दस्यौषधादिदानेन प्रगुणस्य तु व्यापारादिप्रयोजकतया जीवाघातापत्तेः कर्म्मबन्धः स्यात्। तथाहाराद्यर्थमेव धर्मकथावादिक्षपकातापककविभिः स्वस्वधर्मकथादिलक्षणेनात्मभावेन विधायमानेन धर्म्मकथाद्याक्षिप्तचित्तेभ्यो लोकेभ्यो यदशनादिकं लभ्यते तदात्मभावक्रीतं आत्मनोऽर्थाय भावेन धर्म्मकथादिना क्रीतमिति कृत्वा। अत्र च दोषाः स्वानुष्ठानफल्गुताकरणप्रभृतयो वाच्याः। तथा गृही सचित्तादिभेदेन द्रव्येण साध्वर्थं यदशनादि क्रीणाति तत्परद्रव्यक्रीतं साध्वर्थं परेण गृहस्थादिना द्रव्येण धनादिसचित्तादित्रिप्रकारान्यतरेण क्रीतमिति कृत्वा। षट्कायविराधनादयो दोषाः प्रतीता एव। तथा परभावेन साधुभक्तमंखादिभिक्षुसक्तविज्ञानलक्षणेन पर्यायेण क्रीतं यद्भक्ताद्युपार्जितं साध्वर्थं तत्परभावक्रीतं। अत्र वृद्धदृष्टान्तो यथा—

एगंमि गामे एगो धम्मपिओ मंखो होत्था, अन्नया तस्स गिहेगदेसे साहुपरिवारसंयु(जु)या सुट्ठियायरिया तत्थ वासारत्ते ठिया। मंखो दाणरुई पइदिणं साहूणो भत्ताइच्छं(यं) देइ ते य सेज्जातरपिंडो त्ति काउं जेण तेण उवाएण पडिसेहंति। तेण चिंतियं जहा मम गेहे एए भत्ताइ न गेण्हंति अन्नेसिं पि गेहे जइ एत्थ दवाविस्सामि तओ लक्खिस्सन्ति, ता वासारत्ते वित्ते जत्थ गच्छिस्सन्ति तत्थ गन्तूण केणइ उवाएण दवावेमि त्ति। बहु वासारत्ते गए ते पुट्ठा। जहा भयवं वासारत्ते वित्ते कयरीए दिसाए तुम्भे

विहरिस्सइ। तेहिं अविगप्पेहिं कहियं जहा अम्हगाए। तेण य चिचे चेव वासारत्ते बीए दिसाए एगंमि गोउले गन्तूण केदारपडि-विक्काणे लोगो आवज्जिओ। घयदुद्धाइय दाउ पयट्टो, तेण भणिओ जहा जया याएमि तया देज्जह चि। ते य साहुणो वासारत्ते विचे विहरन्ता तत्थेवागया तेण अलक्खावितेण पुञ्वपडिसेहिय घयाइय जाइउं एगंमि गेहे मेलिऊण मुक्कं। ते साहुणो निमतिऊण सुद्धति पयं उप्पाइय पडिलाहिया।

इत्थमूर्जितमन्यदपि यदशनादि साधुना लभ्यते तत्परभावक्रीतमुच्यते। अत्र च परभावक्रीताख्योऽन्यतो गृहादानीतत्वाद-भ्याहृताख्यः, अवमाण्यावमाण्ये कत्रमुक्तत्वात् स्थापनाख्यश्च दोषः स्यादिति गाथार्थः ॥४३॥

उक्त क्रीतद्वारमथापमित्यकद्वारमाह।

समणठा उच्छिंदिय, ज देयं देइ तमिह पामिच्चं। तं दुट्ठं जइभइणी, उद्धारियतेल्लनाएण ॥४४॥

व्याख्या—श्रमणार्थं साधुनिमित्तमुच्छिद्य पुनर्दास्याम्येतत्तवेत्यभिधाय कस्यापि पार्श्वादुद्धारे गृहीत्वा यद्देय दातव्यं वस्तु, एतेनाहारोपधिशय्यालक्षण वस्तु सर्व्वं सूचितम्। नवरमत्राहारेणैव प्रकृतं, शेष तु प्रसङ्गेनोपयोगित्वात् किञ्चिद्वक्ष्यते। ददाति प्रयच्छति गृही श्रमणेभ्यस्तद्वस्त्वाहारादि। 'इह' प्रवचने, एषु वोद्गमादिदोषेषु मध्ये,'पामिच्च'ति अपमित्यकं मामित्यकं चोक्तशब्दार्थं भण्यत इति शेषः। एतच्च लौकिकलोकोत्तरभेदाद् द्विभेद स्यात्। तत्र लौकिकं पृथग्जनमपमितरच्च जिनशासनोद्भव। तदिह लौकिकेन प्रकृतं। तत्रानालापराटिदासत्वप्रभृतिसर्व्वजनप्रत्ययदोषसम्भवात्। इतरदुपरिष्टादुपयोगित्वादेव वयं दर्शयिष्यामोऽतो लौकिकमाश्रित्य सूत्रकारो निषेध दर्शयन्नाह। तदपमित्यकान्नादि दुष्टं दात्र्यादेर्दासत्वप्रभृतिदोषकृत्। दुष्टत्वाच्च यतीनामकल्प्यं।

केन दुष्टत्वमस्य ज्ञातमित्याह यतः साधोर्भगिनी स्वसा, तया उद्धारितं मूल्याभावादुद्धारके गृहीतं यद्वणिक्तैलं तस्य ज्ञातं दृष्टान्तस्तेनेति। तच्चेदं—

एगंमि गामे एगो कुडुंबिओ होत्था, तस्स य बहवे पुत्ता। बहुयाओ धूयाओ भविंसु। अण्णया तत्थ समुद्दघोसो णाम सूरिणो समागया। तेसिं सगासे धम्मं सोउं एगो तस्स कोडुबिंयस्स पुत्तो संजायतिव्वचरणपरिणामो पडिवन्नो दिक्खं। कालेण य विन्नायासेसकिरियाकलावो अहिज्जियसयलसुत्तत्थो विन्नायपरमत्थो गीयत्थो संजाओ। सो य अन्नया कोइ पव्वज्जं गिण्हिहित्ति गुरुणो आपुच्छिऊण सयणदंसणत्थं नियसन्नायगगामे गओ। तत्थ बाहिं कोइ पुट्ठो जहा अमुगस्स कोडुंबियस्स पुत्तो हं, ता कोइ एत्थ अत्थि मम सयणो, तेण भणियं एगा तुज्झ भगिणी विहवा जीवइ। सेसं सव्वं कालेण कवलियं, तउ तीसे गिहे पविट्ठो, सा य तं सहोयराणगारं निज्जियदुज्जयवइरिमारं विहिउग्गच्छट्ठट्ठमाइतवोदारं विसिट्ठणाणाइगुणगणागारं दट्ठूण अतीव हरिसिया। भत्तिबहुमाणपुव्वं वंदिऊण पज्जुवासिऊण य तन्निमित्तं किंचि आहारपाणं काउं पयट्टा। साहुणा य वारिया जहा पागे कए अम्हाणं न कप्पइ। तीए चिन्तियं पाणं विणा घयतेल्लाइयं होइ। तं च मम गेहे नत्थि त्ति मासे मासे दुगुणवुड्ढीए एगस्स सेट्ठिस्स सयासाउ उच्छिन्नो एगो करिसो तेल्लस्स गहेऊण साहुणो ढोइओ। तेण सुद्धो त्ति गहिउं जीमिओ। तीसे नियमाइयं दाउं विहारो कओ। तीसे तेल्लस्स असंपत्तीए अणेगे घडया रिणे जाया। सेट्ठिणा सा भणिया जहा मे तेल्लं देहि उदाहु गीहदासी भवसुत्ति, तेल्लस्स अभावाउ तस्स गिहे दासी जाया। कइवयवरिसेहिं पुणो वि सो साहू तत्थागओ गामपरिसाए कोइ पुट्ठो जहा अमुगस्स कोडुबिंयस्स अमुगा तणया आसि सा किं चिट्ठइ नवा, तेण भणियं चिट्ठइ परं अमुगस्स सेट्ठिणो गिहदासी जाया रोवन्ती चिट्ठइ, सव्वो तिल्ल-

वइयरो कहिओ। तेण चिन्तियं हा दुट्ठु जाय मम दोसेण सा घराही(ई) दासत्तं पत्ता। इण्हिं मोयामिति। सो भणिओ जहा तीसे व कहेज्जसु जह सो तव भाया साहू समागओ चिट्ठइ भणइ य मा रोवसु अचिरकालेण मेल्लावेस्सामि, तेण य सहेय तीए कहिय। साहू य एसो चेव तीए मेल्लावणोवाओ चिन्तिऊण पढमं चेव भिक्खायरियाए तस्सेव सेट्ठिस्स गिहे पविट्ठो। सेट्ठिणी भिक्खादाणट्ठा हत्थे जलेण धोइउ लग्गा। साहुणा भणिय एव अम्ह भिक्खा न सुज्झइ। समीवट्ठिएण सेट्ठिणा साहू पुट्ठो जहा को एत्थ दोसो, साहुणा य जलविराहणाइदोसा कहिया सो य आउट्ठो भण्णइ, जहा कत्थ तुम्हाण वसही जेणाहं आगन्तु धम्मं सुणेमि। साहुणा भणियं नत्थि। तओ तेण नियगेहे दिण्णा, पइदिणं धम्म सुणेति, सम्मत्तमणुव्वयाणि य सेट्ठिणा गहियाणि। तओ सो साहू अन्नगेण एरिसो अभिग्गहो गहिओ जहा मए जावज्जीव पव्वज्ज गिण्हन्तो नियपुत्तो वि न य धरियव्वो त्ति। एरिसयाइं वहाणयाइ सेट्ठिणो कहेइ। सेट्ठिणा य एसो अभिग्गहो गहिओ। एत्थंतरे सेट्ठिपुत्तो सा य साहुभगिणी पव्वज्जाए उवट्ठिया। सेट्ठिणा विसज्जियत्ति।

ननु तस्या निर्वाणसाधिकायाः प्रव्रज्यायाः कारणमेतज्जातमिति विशेषत' साधुना तद्ग्राह्यमित्यायात, नैव, स्तोका एवंविधचिज्ञानवन्तो भविष्यन्ति, तस्मादेतन्न ग्राह्यम्। एवं तावद्घृततैलाद्याहारविषयापमित्यके दोषा दासत्वप्राप्त्यादयः स्युः। यदा तु वस्त्रपात्राद्युपकरणवसत्यादिविषयमापमित्यकं दाता कुर्यात्तदाऽऽहारापेक्षया वस्त्रादीनां बहुतममूल्यलभ्यत्वात् दातुर्निगडादिनियन्त्रणपुत्रदासत्वभवनादयो गाढतरा विशेषतस्ते स्युः अतस्तदपि वर्ज्यमिति। लोकोत्तरापमित्यकं चतुर्धा(द्विधा)। तत्रैक कश्चिन् साधुः कुतोऽपि साधोः सकाशात् कियद्दिनानि व्यापार्य पुनरिदमेव ते समर्प्पयिष्यामीत्युक्त्वा वस्त्रादि गृह्णाति। द्वितीय तु कश्चिदिद निर्जरयिष्यामि तत्वेतावद्दिनानामुपर्येतत्सदृशमपरं समर्प्पयिष्यामीत्युक्त्वा तद्गृह्णाति तद् द्विरूपमपि पुरुपजल्पनेन रादिरूपणाक(णादि)दोपसम्भ

वादकल्प्यम् । तथाह्याद्ये वस्त्राद्यापमित्यके यदा मलिनीकृतं पाटितं वा जीर्णप्रायं वा कृतं समर्प्पयति चौरादिना यद्गृहीतं क्वचित् पतितं वा स्यात्तदा कलहादिसम्भवो द्वितीयवस्त्राद्यापमित्यके तु यदा स्वकीयवस्त्राद्यपेक्षयाऽन्यवस्त्रादि तद्ग्राहकसाधोः सकाशात् साधुर्मार्गयति, तदा तेन साधुना गृहीतवस्त्रादेः (साधोः)सकाशात् सुन्दरेऽपि तस्य समर्प्यमाने दुष्कररुचित्वात्तेन सहासौ कलहानालापादिकं कुर्यादिति । यदा तु दुष्प्रापं वस्त्रादिकं स्यादथ च कश्चित् साधुः सीदति तदा तस्यापरसाधुनाऽधिकतत्सद्भावे मुधिकया सामान्येन तद्दानं कर्त्तव्यं न तु विवक्षया यदा तु खग्गूडो वा कुटिलयतिः स्यादलसो वा याच्ञाकष्टभयेन न प्रयच्छति मुधिकया तदाऽऽपमिन्यकं क्रियते । नवरं तदपि वस्त्राद्यापमित्यकं साधुना न स्वैरितया विधेयं किन्तु गुरोरग्रतस्तत् स्थाप्यते । ततोऽसौ गुरुस्तदर्थिनः साधोरर्पयतीति । एवं च कृते दायकग्राहकयोः कालान्तरेऽपि परस्परं कलहानालापादिकं न भवतीति गाथार्थः ॥४४॥

उक्तमाद्यद्वारगाथान्तवर्त्त्यापमित्यकद्वारं, अथ 'परियट्टिए अभिहडे'त्यादि द्वितीयद्वारगाथोपात्तं दशमं परिवर्त्तितद्वारमाह ।

पल्लटियं जं दव्वं, तदन्नदव्वेहिं देइ साहूणं । तं परियट्टियमेत्थं, वणिदुगभइणीहि दिट्ठंतो ॥४५॥

व्याख्या—परिवर्त्यं विनिमयं विधाय यद्द्रव्यं भक्तादिकं परकीयं, काभ्यां परिवर्त्येत्याह, 'तदण्णदव्वेहिं'ति तच्चान्यच्च तदन्ये, ते च तद् द्रव्ये च तदन्यद्रव्ये, ताभ्यां तद्द्रव्येणान्यद्रव्येण चात्मीयेनेत्यर्थः । तत्र तत्परिवर्त्तिनी यद्द्रव्यापेक्षया तज्जातीयं द्रव्यवस्तु तद्द्रव्यं, तेन परिवर्त्तितम् । यथा साधुगौरवनिमित्तमात्मलाघवपरिहारार्थं वा कुथितघृतेन सुगन्धितघृतस्य ग्रहणमित्यादि । अन्यद्रव्यं तद्विपरीतं तेन परिवर्त्तितं यथा तैलेन घृतस्य ग्रहणमित्यादि । पूर्व्वकालस्य चोत्तरक्रियासव्यपेक्षया तदुत्तरक्रियामाह, ददाति प्रयच्छति, 'साहूणं' ति साधुभ्यस्तदशनादि । साध्वर्थाय कृतपरावर्त्ते परिवर्तितमुच्यत इति शेषः । इदमपि लौकिकलोकोत्त-

रिक्रभेदात् क्रिया भवति । तत्र पूर्ववत् लोकोत्तरं पश्चाद्दृश्यते लौकिकं च सद्यः प्रभूतापायहेतुत्वाद्विशेषतो मुमुक्षुणा परिहार्यमिति यत्रकारस्तदाश्रित्य अन्यपायदर्शनार्थं दृष्टान्तमाह । 'एत्थ' त्ति अत्रैतस्मिन् परिवर्जिताशनादौ वणिग्दुहितृकस्य परस्परं ये भगिन्यौ स्वसारौ ताभ्यां दृष्टान्तो निदर्शनं भणनीय इति शेषः । स चायं—

पसंतपुरं नाम नयरं आसि । तत्थ एगस्स सेट्ठिस्स खेमंकरो देवदत्तो य दुवे पुत्ता लच्छी दुहिगा य । तत्थेवं अन्नस्स सेट्ठिस्स धणदत्तो बंधुमती य दुवे डिंभाणि । सव्वाणि जोव्वण पत्ताणि । तत्थ खेमंकरो समियायरियाण सगासे पव्वइओ । देवदत्तेण बन्धुमती, धणदत्तेण लच्छी परिणीया । इओ य धणदत्तो लच्छी य दरिद्दाणि जायाणि । तेसिं घरे कोद्दवकूरो, इयराणि ईसराणि, तेसिं तु सालिकूरो सिज्झइ । अन्नया सो खेमंकरसाहू नियविहारेण विहरंतो तत्थागओ । तेण चिंतियं य(ज)इ दयदत्तभाउणो गिहे पविसिस्सामि ता लच्छी भगिणी अहं दालिद्दिणि त्ति खेमकरेणवि परिभूयत्ति अद्धिइ काहिति, अणुकंपाए तीए चेव गिहे पविट्ठो । भिक्खावेलाए लच्छीए चिंतियं एक्क भाया तहा साहू, अन्न पाहुणओ सो, मम घरे पुण कोद्दवकूरो रद्धो, ता कह सो एयस्स दिज्जइ । सालिकूरो उण नत्थि ता नियभाउजाइयाए बंधुमतीए सयासाउ कोद्दवकूरेण पल्लट्टिय सालिकूरं आणिय देमि तहेव कयं । इओ य तम्मि पत्थावे देवदत्तो भोयणत्थं गिहे आगओ बंधुमतीए पुट्ठो । जहा कोद्दवकूरं जेमिसि तेण य अविन्नायपरियट्टणवुत्तंतेण चिंतियं, जहा किवणत्तणेण अणाए कोद्दवकूरो रद्धो त्ति कुविएण सा पिट्टिया । तीए भणियं, किं मं पिट्टेसि ? तुह चेव भगिणी कोद्दवकूरपरियट्टणेण सालिकूरो नीउत्ति । धणदत्तो वि सगिहे भोयणत्थमुवविट्ठो, लच्छीए खेमकरस्स दिज्जमाणो जो सालिकूरो उव्वरिओ सो गउरवेण तस्स दिन्नो तेण सा पुट्ठा । कुओ अज्ज एसो ? तीए खेमंकरआगमणाइसव्वो वुत्तंतो कहियो । तओ तेण

कुचिएण पावे! अप्पणयं पक्कमाणयं कुरस्स रंधियं तु कीस न दिन्नं? जं परघराउ आणयणेण मग लहुत्त उप्पाइयं ति भणमाणेण सा वि पिट्टिया। साहुणा य सव्वं नायं। निसाए पडिबोहियाणि परयावे पव्वावियाणि त्ति।

इह हि देवदत्तस्य भगिनी लक्ष्मीर्धनदत्तेन परिणीता दरिद्रा चासौ। धनदत्तस्य भगिनी बन्धुमती देवदत्तेन यतिभ्राता परिणीता इति। परस्परं वणिग्द्वयस्य भगिन्यौ वर्त्तेते। दृष्टान्तेन सदोषत्वात् परिवर्त्तितं यतिभिर्न ग्राह्यं। य(त)था यच्छ्रमणः श्रमणेन सह वस्त्रादिपरिवर्त्तनं करोति तल्लोकोत्तरपरिवर्त्तनं। तदपि तद्द्रव्यान्यद्रव्यविषयं द्रष्टव्यमेतदपि दुष्टं कलहादिसम्भवात्। तथाहि लब्धिदं त्वदीयं वस्त्रादि, मदीयं तु मानयुक्तमभूत्तथाऽतिप्रलम्बमिदं जीर्णप्रायं वा कर्कशस्पर्शं वा स्थूलसूत्रनिष्पन्नत्वेन भारिकं वा, निष्पुष्फदन्तं (निपुष्पकं—छिन्नं) वा, मलिनं वा, शीतरक्षणाक्षमं वा एतन्मदीयं तु नैवमासीदिति स्वयं ज्ञात्वाऽन्येन वैतद्दोषजालं सत्यमसत्यं वा ज्ञापितो घृष्टोऽहमिति विचिन्त्य कलहादि कुर्यात्। अपि च तद्वस्त्रादि यस्य सत्कं तन्न स्यात् तस्य प्रावरणादि कुर्वतो मानयुक्तं स्यात्। द्वितीयसाधोश्च यत्सत्कं तत्तस्य न्यूनाधिकमानं, यद्वा यस्य दुर्बलमस्ति स बलिकं, यस्य तु बलिकमस्ति स दुर्बलमिच्छति तदा परिवर्त्तनं क्रियते, परं तदा तद्वस्त्रादि साधुभ्यां स्वं स्वं गुरोरग्रतो मोक्तव्यं, मुक्ते च स गुरुर्विनिमयेन द्वयोः साधोस्तत्समर्पयत्यन्यथा साधुभ्यामेव परिवर्त्तने कृते परस्परमनालापकलहादिकं स्यादिति गाथार्थः ॥५५॥

उक्तं परिवर्त्तितद्वारमथाभ्याहृतद्वारं व्याचिख्यासुराह।

गिहिणा सपरग्गामाइ—आणियं अभिहडं जईणठा। तं बहुदोसं नेयं, पायडछन्नाइबहुभेयं ॥४६॥

व्याख्या—गृहिणा गृहस्थेन, स्वश्च परश्च स्वपरौ तौ च तौ तथा स्वग्रामः परग्रामश्चेत्यर्थः। तत्र साधोर्निवासः संनिवेशः

स्वग्रामः। एतद्विपरीतः परग्रामः तावादिर्यस्य स्वपरदेशकपाटकगृहादिस्थानविशेषरूपस्य तद्गतभेदसमूहस्य स तथा तस्मात्, प्राकृतत्वादत्र पञ्चम्येकवचनलोपात् स्वपरग्रामादेरिति दृश्यं। 'आदिशब्दः प्रत्येकं सम्बध्यते'(इति) व्याख्यानात् स्वग्रामादेः परग्रामादेश्चेत्यर्थः। आदिशब्द उभयथापि स्वगतानेकभेदसूचको द्रष्टव्यः। ते च भेदाः प्रकटछन्नादयो गाथाचतुर्थपादेन सूत्रकृतैव विशेषणतया सूचिता इति तत्रैवाभिधास्यन्ते। आनीतमिति किञ्चित्स्थानं प्रापितं यदशनादीति प्रक्रमः। यतीनामर्थाय साधूनां प्रतिलम्भनानिमित्तं। यत्तदोर्नित्ययोगात्तदशनाद्यभिहृत पूर्वोक्तशब्दार्थे भण्यत इति शेषः। तत् स्वपरग्रामाद्यभिहृतं अशनादि, बहवः प्रचुरा दोषाः संयमात्मविराधनादयो' दूषणानि वक्ष्यमाणा यत्र तद्बहुदोषं ज्ञातव्य। तथा तत् प्रकटं तद्ग्राहकसाधुशेषजनाभ्यां विदितस्वरूपं, तथा बहिरन्यथा जल्पितत्वेन तद्ग्राहकसाधुना लोकेन च यदलक्षितदातृदानपरिणाम वस्तु तच्छन्न। कोऽर्थो यथाऽन्यो न कश्चिज्जानाति तथा यदाऽऽनीत तच्छन्नमिति। ततः प्रकटं च छन्नं च प्रकटछन्ने, ते आदिर्येषां अनाचीर्णाचीर्णादिभेदानां ते प्रकटछन्नादयस्ते बहवो भेदा विशेषा यस्याभ्याहृतस्य तत्तथा। अयमत्र भावार्थः। इहादावनाचीर्णाचीर्णभेदात् सामान्येन द्विधाऽभ्याहृतं। तत्रानाचीर्णं, यस्य ग्रहणं गीतार्थैर्नाऽऽचरितं तदपि द्विधा स्वग्रामपरग्रामभेदात्। स्वग्रामाभ्याहृतमपि वाटकसाहिनिवेशनगृहादिभ्यः पङ्क्तिस्थितगृहत्रयात् परतश्चतुर्थगृहादेर्वा आनीत स्यात्। तत्र वाटको ग्रामादेर्व्यवच्छिन्नः सन्निवेशः। साही ग्रामगृहाणामेकपाटी। निवेशनमेकनिष्क्रमणप्रवेशानि द्व्यादीनि गृहाणि। गृह केवलमन्दिरमिति। एतच्च प्रकटछन्नतया द्विधा स्यात्। तत्र प्रकट स्वग्रामाभ्याहृतमित्थं स्यात्। यथा कश्चित् साधुर्भिक्षामटन् क्वापि गृहे प्रविष्टस्तत्र तदा बहिर्निर्गतमानुषत्वेन शून्यं दात्री वा तदा सुप्ताऽभूत्, साधुभिक्षाप्रस्तावे राद्धं वा नासीत्, साधोर्वा तत्र विहृत्य निर्गतात् (गतस्य पश्चात्) प्राघूर्णकस्वज-

नादिभोज्यं जातं लाहणकं वाऽऽयातमित्येतैः कारणैः काचिद् गृहस्थी स्थालीतलिकाकरोटकादिभाजने कृत्वा भक्तादि साधोरूपाश्रयमानयति। ततः किं त्वयेदमत्रानीतमिति साधुना पृष्टे गोपाश्रये भक्तागानयनप्रयोजनं कथयति। यथा यदा त्वं मदीये गृहे भिक्षार्थं गतस्तदा शून्यं गृहमासीदित्यादीति। तस्मादिदं मयाऽऽनीतं त्वं गृहाणेति जल्पति। तदिदं प्रकटं स्वग्रामाभ्याहृतं। प्रच्छन्नं च तदित्थं स्यादथवा काचित्साधोः प्रतिलाभनाय प्रहेणकमिषेणोपाश्रये लड्डुकाद्यानीय तत्संमुखमेवं वदति यथा मया भ्रातृगृहादौ संखड्यां वा गतया प्रहेलकमिदं लड्डुकादि लब्धं। यद्वा स्वगृहानीतं प्रहेणकं स्वजनानां गृहे मया तैश्चेदं रोषादिना न गृहीतं। संप्रति तु भवद्वन्दनार्थमिहायाताऽस्मि ततः किमनेन गृहं नीतेन त्वमेवेदं गृहाणेत्येवं भणनपूर्वकं, तथाऽभ्याहृतशङ्कारक्षणार्थं स्वगृहाभिमुखं दत्तकतिचित्क्रमा, तद्गृहीतहस्ता, भूयोऽपि तद्दानाय साध्वभिमुखमागता सती तत् साधवे ददाति। यद्वा मायया काचिदभ्याहृतमानीय साधोः शृण्वतो वसतिप्रत्यासन्नां शय्यातरीं प्रति साधुसमीपगृहवर्तिनीं प्रतिवेशिनीं वा प्रति गृहाणेदमिति वदति। तया च पूर्वगृहीतसङ्केतया मातृस्थानेन सा निषिध्यते, यथा त्वयाप्यमुकत्र दिने मदीयं प्रहेणकं न गृहीतमित्यहमपि त्वदीयं न गृहीष्ये इति। ततो लाहणकनेत्री किञ्चित् परुषं प्रत्युत्तरं ददाति, ततो द्वितीयाऽपि पुनः किञ्चिज्जल्पतीत्येवं परस्परमलीककलहे सति रोषवतीसम्भूय तद्गृहीत्वा स्वस्थानाभिमुखं चलति। ततो भूयोऽपि परावृत्य साधूपाश्रयं प्रविशत्यभिवन्द्य च साधुं वदति। यथेदं नानया गृहीतं तथा त्वयापि श्रुतमिति त्वमेवेदं गृहाण इत्युक्त्वा साधवे तत्प्रयच्छति, इत्येवं प्रच्छन्नं स्वग्रामाभ्याहृतं भवति। तत्र स्वदेशः साधोर्निवासमण्डलस्तस्मिन्। परग्रामः साधोरनिवाससंनिवेशस्तस्मादभ्याहृतमानीतं तत्। तथा परदेशः साधोरनिवासमंडलस्तस्मिन्। परग्रामः पूर्वोक्तस्तस्मादभ्याहृतमानीतं तत्तथा। एतत्सर्वमप्यभ्याहृतं सामान्यतो द्विधा, नद्यादिमार्गरूपेण जलपथेन, पृथ्वीमार्गरू-

येण स्थलपथेन च। जलपथेनापि नौत्रप्यक(तमक)तुम्बकपाह्लादिभिर्जङ्घाभ्यां वाऽभ्याहृतं स्यात्। स्थलपथेनापि स्कन्धेन कापोत्या मस्तकेन करादिना स्थाल्यादिना वा भाजनेन गन्त्रीगर्दभादिना वाहनेनाभ्याहृतं स्यादत्र च जलपथस्थलपथाभ्याहृते द्विविधेऽपि संयमात्मप्रवचनविराधनास्तिस्रः स्युः। तत्राद्या, द्विविधेऽपि चङ्क्रमणादिना पृथ्वीकायादिव्यापादना स्यात्। आत्मविराधना त्वाध (त्वस्ताधे) पादादिभिरलभ्यमानाधोऽभूभागे नद्यादिजले प्रभूतपङ्के निमज्जनभावात्, ग्राहमकरमत्स्यकच्छपपादबधकतन्तुकादिभ्य-स्तद्घातापायसद्भावाच्च स्यात्। स्थलपथाभ्याहृते च कण्टकाहिस्तेनव्याघ्रादिश्वापदेभ्यो वधादिरूपापायसद्भावात्, ज्वराद्युत्पादक परिश्रमादिभावाच्च स्यात्। प्रवचनविराधना तु प्रवचनमालिन्यजनकजनभाषणादिना स्वयमभ्यूह्या इति। एवं भेदविशिष्टं प्रकटपर-ग्रामाभ्याहृतं भवति तथाहि यदा यतिजनरहिते ग्रामे श्रावकः कश्चिद् विवाहादौ जाते प्रभूतमशनाद्युद्वरितं दृष्ट्वा विचिन्त्य च यद्येतद्यतिभ्यो दीयते तदा महते पुण्याय स्यादिति भक्तिवशतो यत्र यतयस्तत्र तन्नीत्वा तथा कथञ्चिद् गोपनं विधाय तेभ्यो दद्याद्यथा ते न जानन्त्यभ्याहृतमिदमिति। तदा तस्य(त्) छन्नपरग्रामाभ्याहृतं भवति। अत्राख्यानकं यथा—

धवउरं नाम गामो आसि। तत्थ य एगम्मि कुडुंबे बहवे सावया बहुयाओ य सावियाओ चिट्ठति, अन्नया य तेसिं गिहे विवाहो जाओ वित्तो य। तत्थ पउरं कूरलड्डुगाइयं उव्वरियं। तेहिं चिन्तियं, जहा जइ एयं साहू दिज्जइ ता महापुण्णं भवइ। तओ य साहूणो दूरे चिट्ठंति अहवा पच्चासन्ना परं अंतरे नई तो आउकायविराहणाभयेण नागमिस्सन्ति, आगया वि पउरहूराइ अवलोयणेण आहाकम्मसंकाए न गिण्हिस्सन्ति त्ति, पच्छन्नं जत्थ गामे साहुणो चिट्ठन्ति तत्थ कूरलड्डुगाइयं गहिऊण सव्वे सावया सावियाओ य आगया। तेहिं चिन्तियं जइ साहूणं चेव हक्कारिऊण देमो तो असुद्ध त्ति आसंकिय ते न गिण्हिस्सन्ति, ता बम्भणाईणं किंपि

दिज्ञउ तं पुण जइ अन्नत्थ देमो तो साहुणो न पेच्छिस्सन्ति त्ति चिन्तिय जंमि साहुणो उच्चाराइकज्जेण निगच्छन्ता पेच्छन्ति तंमि ठाणे एयस्स जक्खदेवउलस्स बाहिं थंभणाईणं थोवं दाणं दाउमारद्धं। तओ उच्चाराइकज्जे निग्गया केइ साहुणो तं दिज्जमाणं दट्ठूण सुद्धं ति काउं तत्थागया पउरं लद्धं। तेहिं सेससाहूण कहियं ते वि गया तेसिं एगे पउरं कूराइयं देति, अन्ने आहडसंकारक्खणत्थं माइट्ठाणेण कम्मकरं वारिंति, जाव ते तं गहिऊण नियट्ठाणे गया। तत्थ नवकारसहिया भुत्ता, अजिन्नवंता पुरिमड्ढियाइणो य पडिवालंति पोरिसिया भुंजन्ता चिट्ठन्ति। एत्थंतरे तेहिं सावगाईहिं चिंतियं। एण्हिं साहूणो भत्तं भुत्ता भविस्सन्ति त्ति, वंदिय नियट्ठाणे गच्छामोत्ति समहीए पहरे साहुवसहीए आगया। निसीहियाइसन्वा सावयकिरिया कया, साहूहि पच्चभिन्नाया, नायं च जहा सावएहिं हुन्तेहिं एएहिं गहेगररूवट्ठिएहिं अम्हं दाणं दिन्नं। ता आहडं एयं। तत्थ जेहिं भुत्तं तेहिं भुत्तं जे भुंजिउकामा आसि तेहिं न भुत्तं भुंजंतेहिं पुण जे केवला उक्खित्ता ते भायणे नेव निक्खित्ता। मुहपक्खित्तं तु पासट्ठियखेलए पक्खित्तं तओ सव्वं परिट्ठवियं। सावया सावियाओ य खामिउं गया। साहुणो य जेहिं पडिपुन्नं थोवं वा भुत्तं ते वि सुद्धा असढभावत्ति काउं ति। तदेवमभ्याहृतं यतीनां ग्रहीतुं भोक्तुं वा जिनैर्निषिद्धमिति तत् परिहार्यमिति गाथार्थः ॥४६॥

उक्तमनाचीर्णाभ्याहृतं सभेदमधुना आचीर्णाभ्याहृतमाह।

आइन्नं तुक्कोसं हत्थसयंतो घरेउ तिन्नि तहिं। एगत्थ भिक्खगाही बीओ दुसु कुणइ उवओगं ॥४७॥

व्याख्या—आचीर्णं गीतार्थसाधुभिर्ग्रहणे आचरितं अभ्याहृतं पुनः क्षेत्रापेक्षया गृहापेक्षया च द्विधा स्यात्। क्षेत्रापेक्षयाप्युत्कृष्टमध्यमजघन्यभेदात्त्रिविधम्। तत्रोत्कृष्टभणनेन जघन्यमप्युक्तप्रायमिति विचिन्त्योत्कृष्टं मध्यमं चैकवाक्येन। तत्र क्षेत्रापेक्षया

तावदाह 'उक्कोसं हत्थसयंतो' त्ति इह च प्राकृतत्वादन्तशब्दस्य अन्तःशब्दस्य च, निर्देशस्य च समानत्वात्, उत्कृष्टं मध्यन्त्व-शब्दो मध्यमं चाश्रित्यान्तःशब्दो दृश्यः । ततश्चोत्कृष्टं महत् क्षेत्रविषयमभ्याहृतमाचीर्णं वर्तते । कियदित्याह हस्तशतान्त इति । हस्तशत प्रमाणमन्तः पर्यन्तो यस्य भूभागस्य स हस्तशतान्तः एतावद्दूरादागतमशनादीति वर्त्तं । अथ कदा पुनर्हस्तशतादेः सम्भवः । उच्यते । यदा प्रचुरभोजकजनपङ्क्तिरुपविष्टा भवति तदा तस्या एकस्मिन् पर्यन्ते साधुसङ्घाटको द्वितीये तु देयं तिष्ठति । स च स्पृष्टास्पृष्टभयादिना देयस्य समीपे गन्तुं न शक्नोत्यतोऽस्य सम्भवः । तथा मलम्बगमनमार्गे छिण्डिकादौ पंचशालारूपे दीर्घप्रवेशभवने वा हस्तशतादागतस्य भक्तादेः साधुभिराचीर्णं ग्रहणम् । समधिकहस्तशतादारभ्य पुनर्जिनैर्निषिद्धं । अयं चापवादः । स च स्थविरकल्पिकानामेव ज्ञेयो न तु जिनकल्पिकादीनां तेषां निरपवादित्वात् । तथा मध्यमक्षेत्राचीर्णाभ्याहृतं त्वाश्रित्येदमेव वाक्यमुत्कृष्टाभिधायकं हस्तशतेन प्रमितं क्षेत्रमपि तथा । ततो हस्तशतस्यान्तर्मध्ये हस्तशतान्त इति व्याख्येयम् । करपरिवर्त्ता-दुपरि यावद्धस्तशतं किञ्चिन्न्यूनं तावन्मध्यमं स्यादित्यर्थः । सामर्थ्यात्करपरिवर्तो जघन्यक्षेत्राचीर्णमभ्याहृतमित्युक्तं भवति । तत्र करपरिवर्तो नाम हस्तस्य किञ्चिच्चलनं यथा काचिद् दात्री ऊर्ध्वोपविष्टा वा स्वयोगेन मुष्टिगृहीतमण्डकेन प्रसारितेन बाहुना तिष्ठ-त्यत्रान्तरे साधुरागच्छति सा च तथैव स्थिता करस्थमण्डकैस्तमभिमन्त्रयते, स मुष्टेरधः पात्रकं धारयति सा च भुजमचलयंती कि-ञ्चिन्मुष्टिं शिथिलयति, ततो मण्डकाः पात्रके पतन्तीति । उक्तं क्षेत्रविषयमधुना गृहविषयं तदाह । 'घरेउ तिन्नि' त्ति गृहाणि तु भवनानि पुनः पङ्क्तिस्थितानीति दृश्यं । त्रीणि त्रिसङ्ख्यानि यावत् गृहविषयाभ्याहृतमुत्कृष्टमाचीर्णमिति प्रक्रमः । तत्राप्येषणानि-मित्तमुपयोगसंभवादवधानस्य गृहत्रयाभ्याहृतमनुज्ञातमिति । तद्भिक्षाग्रहणविधिमाह 'तेहिं एगत्थे' त्ति तस्मिन् पङ्क्तिव्यवस्थितगृहत्रये यदा साधु

सङ्घाटको भिक्षां गृह्णाति तदा तयोः साध्वोर्मध्यादेकस्तु धर्मलाभिते गृह्यमाणभिक्षागृहे भिक्षाग्रही समुदानप्रतीक्षकसङ्घाटकाग्रेतनसाधुरुपयोगं करोतीति योगः। 'बीओ' त्ति पुनरर्थचकारलोपात् द्वितीयश्च भिक्षाग्राहकादपरः पुनर्द्वयोरानीयमानभिक्षयोर्धर्मलाभितगृहादितरयोर्गृहयोर्विषये करोति विधत्ते उपयोगं दायकहस्तादिव्यापारविषयमवधानमित्येवमुपयोगपूर्वकं गृहत्रयाशनादिदीयमानमाचीर्णमिति। गृहत्रयात्परतोऽनाचीर्णमिति प्रागेवोक्तं इति गाथार्थः ॥४७॥

उक्तमभ्याहृतद्वारमथोद्भिन्नद्वारमाह।

जउछगणाइविलित्तं, उब्भिंदिय देइ जं तमुब्भिन्नं। समणट्ठमपरिभोगं, कवाडमुग्घाडियं वा वि ॥४८॥

व्याख्या-इहोद्भिन्नं द्विधा-पिहितोद्भिन्नं कपाटोद्भिन्नं च तत्र पिहितोद्भिन्नमाश्रित्याह। 'जउ'त्ति, जत्वग्नितापोत्पन्नं श्लेषद्रव्यं लाक्षाकिट्ट इति लोकप्रतीतं। छगणं गोमयं। ततः छगणमादिर्यस्य द्रव्यस्य तच्छगणादि आदिशब्दादूसदर्दरकसंज्ञितकुतपादिमुखबन्धकवस्त्रखण्डमृत्तिकालक्षणास्यगतोपलेपनकारिद्रव्यग्रहस्ततो जतुछगणादि चेति विग्रहे तत्तथोक्तं, तेन विलिप्तमुपदिग्धं पिहितं जतुछगणादिविलिप्तं। तथा डमरुकमणिन्यायेन 'समणट्ठमपरिभोगमि'ति गाथातृतीयपादोऽत्रोत्तरत्र च सम्बन्धनीयः। ततः परिभुज्यते, प्रतिदिनं बन्धनच्छोटनादिना यद् व्यापार्यते तत्परिभोगं न तथाऽपरिभोगं प्रतिदिनमव्यापारमित्यर्थो यत् कोष्ठिकादि खण्डतैलादिभृतघटादिकं चोद्भिद्योद्भिद्य श्रमणनिमित्तं ददाति प्रयच्छति साधुभ्यस्तन्मध्यादशनादिकमिति शेषः। तत्कोष्ठिकातैलादिभृतघटादिकमुद्भिद्यत इत्युद्भिन्नं स्यात् ततो घटाद्युद्भिन्नभाजनसम्बन्धात्तन्मध्यस्थितं देयमपि तैलखंडादिकमुद्भिन्नाख्यमुच्यते। यद्वा जतुछगणमृत्तिकादिविलिप्तं कोष्ठिकाघटादिकमव्यापारं साध्वर्थमुद्घाट्य यदशनादि तन्मध्यस्थितं साधुभ्यो गृही ददाति तदशनाद्युद्भिन्नतायो-

गादुद्भिन्नमित्युच्यते इत्यक्षरघटना कार्या। द्वितीयं कपाटोद्भिन्नमाह 'समणट्ठमि'त्यादि श्रमणार्थं साध्वर्थमपरिभोगमपरिहरन् प्रतिदिनमुद्घाटयन्(टन)सगनादिना कपाट लोकप्रतीतं। इह कपाटस्योपलक्षणत्वाच्छेषस्यापि प्रभूतप्राण्युपमर्दकारिणो द्वारपिधायकवस्तुनः कपाटार्गलादर्दरकादिग्रहस्य ग्रहो द्रष्टव्यः। उद्घाट्य पश्चान्मूलं गेयं सम्भाव्येत्यर्थः। वापीति विकल्पे। यदशनादि ददाति तत्कपाटादीनां प्रेरणकस्वभावोद्भिन्नतायोगात् कपाटोद्भिन्नमुच्यते। तदिदं द्विविधमपि यतीनामकल्प्य षट्कायोपमर्देन संयमविराधनादिदोषदुष्टत्वात्। इह हि कोष्टिकादौ पिहितोद्भिन्ने तावत् पिधानं सचेतनाचेतनभेदात् द्विधा स्यात् तत्राविध्वस्तमृत्तिकादिकं सचेतनं। तत्र सचेतनेन पिहितस्योद्भेदकाले पृथ्वीकायादयो विराध्यन्ते। तथाहि–वस्त्र(खण्ड)मपदर्दरकोपरि पाषाणखण्डमिष्टकाखण्डं वा दत्वा तैलादिभृतघटादिकं कोष्टकादि वा गृहस्थेन तन्मध्यवर्तितैलादिरक्षणार्थं साधुदानकालापेक्षयाऽग्रतोऽपि कदाचित् सचित्तजलार्द्रीकृतसचित्तमृत्तिकयाऽवलिप्तं स्यात्। तत्र च पृथिव्यादयः कायाश्चत्वारः स्युस्तथाहि सचित्तपृथिवीलेपः सचित्ताग्निरमपि तत्र प्राप्यते। तल्लेपमिश्रणजलं च सचित्तं तत्कालमेव लिप्ते तस्मिन्प्राप्यते, शुष्कप्राये तस्मिन्नुदकमपि न स्यात् किं पुनः सचित्ततेति तत्कालमेवेत्युक्तं। तथा पृथिव्यादिमध्ये वनस्पतिर्मुद्गादिः स्यात्। त्रसस्तु कीटिकादिरन्यत आगत्य चटतीति। ते चत्वारोऽपि साध्वर्थं पुनस्तत्क्षण एव तस्मिन्नुद्भिद्यमाने विराध्यन्ते इति संयमविराधना। तथा कदाचिद्भस्मादिमिश्रछगणादिना वा लिप्तं शुष्कं च स्यात्। तथा साधुदानकालात् पूर्वमपि येनाप्यपरिभोगस्य खण्डादिभृतघटादिकस्य स्थगनिकां दत्वा जतुना सन्धिपूरणं विहितं स्यात् वस्त्रखण्डमपदर्दरकोपरि बन्धनरूपदवरकग्रन्थिपर्यन्ते मनुजेन निजसाभिज्ञानेनाङ्कितो जतुस्तबको वा विहितः स्यादत्र पक्षे घटाद्यभ्यन्तरवर्तिद्रव्यरक्षणादिसाम्यादिदमपि जतूपलेपनमुच्यते। ततस्तथोपलिप्तं घटादिकमुद्भिद्य तन्मध्यात् खण्डादिकं साधवे दत्वा शेषस्य तस्य

रक्षणार्थं भूयोऽपि तस्मिन्नुपलेपनंतः श्लथ्यमाने तत्र पृथिवीलेपंतीमंनजलमुद्रादिबीजकीटिकादित्रसरूपकायानामुपमर्दः सम्भाव्यते । तथाऽग्निना सेकयित्वा भूयोऽपि च जतुना सन्धिपूरणादौ क्रियमाणेऽग्निविराधना वायोस्त्वग्निप्रज्वालनार्थं फुत्करणेन । यद्वा यत्राग्निस्तत्र वायुरित्येवं षट्कायविराधनातः संयमविराधना । तत्स्थगनाय जतुमृत्तिकादिकं गवेषयन् दाता वृश्चिकादिना दश्यते । ततो भक्तादिलुब्धा एते दातुरनर्थं न गणयन्तीत्यादिप्रवचनमालिन्योत्पादकवचनभाषणेन रोषवशतो यतिहननादिना च प्रवचनात्मविराधने अपि स्यातामिति । तथा साध्वर्थमुद्घाटितद्वारे तस्मिन्, घटादिमध्यवर्त्तितैलखण्डादिकं पुत्रादिभ्यो दद्याच्छेषयाचकादिभ्यो वा । तथा स्वद्रव्यं मूल्येन गृहीत्वा तन्मध्ये क्षिपेत्तन्मध्यान्मूल्येनान्येभ्यो वा दद्यात् तन्मध्यवर्त्तितैलादिनाऽन्यद्वा क्रीणीयादेवं च गृहस्थव्यापारजनितः कर्म्मबन्धः साधोः स्यात् । तथोद्घाटितघटादौ कदाचित् कीटिकामूषिकादेर्जीवस्यान्यत आगत्य तन्मध्ये प्रविष्टस्य मरणे तद्वधजनितं पापं चेति । एवं कपाटोद्भिन्नमाश्रित्य कपाटेऽपि पूर्व्वदत्ते साध्वर्थमुद्घाट्यमाने गृहमध्यात् साधवे देयम् दत्त्वा भूयोऽपि तस्मिन् दीयमाने वा भूमिकाया अध उपरि भागे वा गिरोलिकाकीटिकामूषिकादिर्जन्तुः प्रविष्टस्तया चलन्त्या विराध्यते इति जीववधः स्यात् सा संयमविराधना । तथा साध्वर्थमुद्घाटिते तस्मिन् गृहमध्यवर्त्तिनः पुत्रादिभ्यो दानादिना क्रयविक्रयादिना च यतेरधिकरणमिति । यदा तु यन्त्ररूपाणि कपाटानि पायुद्घाट्यमानानि भित्तिपिठ्ठणिकादीनां मध्ये प्रविशन्ति । तानि तु प्रायो दर्द्दरकोपरि पिठ्ठणिकाया एकदेशवर्त्तिनि मालप्रवेशरूपद्वारे स्युस्तेषु चान्यापारेषूद्घाट्यमानेषु भित्त्यादिमध्येऽप्रत्युपेक्षिताप्रमार्जिते क्षेत्रे घर्षणेन कुन्थुपिपीलिकाद्यधिकतरजीवघातसम्भव इत्येवमुद्भिन्नं वर्जनीयमेवेति । यद्येवं तर्हि यतीनां भिक्षासम्प्राप्तिरेव न स्यात् सर्वत्र प्रायेण कपाटपिहितोद्भिन्नत्वादेर्भावात् । उच्यते अविद्यमानोल्लालकछिद्रे क्रेंकारशब्दरहिते वा प्रतिदिनं प्रतिवहति च कपाटे

उद्घाटिते गृहमध्यवर्तिभक्तादेर्ग्रहणमनुज्ञातं एवं द्वाराकप्रयर्थये ऊर्ध्वादिभागवर्षणजम्ब गिरोलिकाकुन्थ्वादिवधः परिहृतो भवति । तथा पिहितोद्भिन्नमाश्रित्य जतुसन्धिपूरणवर्जिते दवरकग्रन्थिप्रान्ते जतुस्तवकरहिते वा श्लथदवरकमयपाशनिबद्धे घटादावुद्घाटिते घटादिमुखबन्धनवस्त्रादिरण्ड वा यत्र प्रतिदिनं बध्यते छोट्यते वा तदभिमुखमानीते साम्प्रतं तन्मध्यवर्तिनोऽशनादेर्ग्रहणमनुज्ञातमेतेन कायवधे यतना कृता स्यादिति गाथार्थः ॥४८॥

उक्तमुद्भिन्नद्वारं, अथ मालापहृतद्वारं व्याख्यातुमाह—

उड्ढमहोभयतिरिएसु, मालभूमिहरकुंभीधरणिठियं । करदुग्गेज्झं दलयइ जं, तं मालोहड चउहा ॥४९॥

व्याख्या—ऊर्ध्वं चाधश्चोभयं च तिर्यक्च तानि तथा तेषूर्ध्वाधोभयतिर्यक्षु ऊर्ध्वादिभेदस्वरूपेष्वित्यर्थः । केषु पुनस्तेष्वित्याह 'माले'त्ति मालं सीकप्रासादोपरितलादिकमभिप्रेतं । भूमिगृहं गृहाधोभागवर्ति शुषिरभूप्रदेशरूपं । 'कुम्भी' उष्ट्रिका बृहत्कलशादेरुपलक्षणमेतत् । भूमिस्थितपृथुलमित्याद्याश्रितदीर्घगवाक्षादिकं वस्तु धरणिशब्देनाभिप्रेतं ततो मालं च भूमिगृहं च कुम्भी च धरणि च तानि तथोक्तानि सप्तमीबहुवचनस्य लुप्तत्वात्तेषु स्थितमित्याश्रितं । अत एव मालादिस्थितं सत्, करो हस्तः तस्य दुर्ग्राह्यं दुष्प्रापं करदुर्ग्राह्यं, करेण हस्तप्राप्यमित्यर्थो ददाति दात्री यदेवमशनादि तदशनादि मालाद्यूर्ध्वादिभेदस्वरूपादपहृत साध्वर्थमानीतं मालापहृतमुच्यते इति शेषः । एतच्च व्याख्यातमुपाधिभेदाच्चतुर्धा चतुष्प्रकारं यथोर्ध्वमालापहृतमधोमालापहृतमुभयमालापहृतं तिर्यग्मालापहृतमिति । ननु मालान्मञ्चादेर्यदपहृतं तदेव मालापहृतमुच्यते भूमिगृहाद्यानीतं तु यच्चत्कथं तदभिधेयमुक्तमिति ? उच्यते व्युत्पत्तिमात्रमेतत्, प्रवृत्तिनिमित्तं त्वस्य शब्दस्य भूमिगृहाद्यानीतमप्यागमे रूढमित्यदोषः । अयमत्र भावार्थः । इहोर्ध्वमालापहृतं जघन्यो-

त्कृष्टमध्यमभेदात् त्रिधा स्यात्। तत्रोच्चसीककादेर्ग्रहीतुमशक्तेनोत्पाटिताभ्यां पार्ष्णिभ्यां पादाधोभागरूपाग्रेतनफणाभ्यां च भून्यस्ताभ्यां दात्र्या दृष्टया दृष्टं गृहीतं यद्भक्तादि तत्पार्ष्णिउत्पाटनमात्रस्तोकक्रियागृहीतत्वाज्जघन्यं लघु। ऊर्ध्वरूपाच मालादुच्चनिबद्धसिककादेराहृतं साधुदानाय तत्रस्थमशनाद्यानीतमिति कृत्वा जघन्योर्ध्वमालापहृतमिति। यच्च निश्रेण्यादिकमारुह्य प्रासादोपरितलाद् दात्र्या गृहीतं तन्निश्रेण्यारोहणादिगुरुक्रियागृहीतत्वादुत्कृष्टं महदूर्ध्वमालापहृतमिति। अनयोर्मध्यवर्त्ति मध्यमं ज्ञेयं। तच्च साध्वर्थमुत्तरसीककादेर्लड्डुकादेर्ग्रहणाय मुडकाख्यमासनं ज्ञेयं गोमयमयाद्यासनरूपं पीठं वा, मञ्चोदूखले वा व्रीह्यादिदलकं यन्त्रं वा सीककादेरधो दत्त्वा तदारुह्य च सीककादिस्थितमशनादि यदा ददाति दात्री तदा भवति। इदं च सामान्येन मालापहृतं यतीनामकल्प्यं। संयमविराधनादिदोषदुष्टत्वात्, तथाहि सीककादेरधोदत्तेभ्यो मुडकादिभ्यः पार्ष्ण्युत्पाटनादिना वा दात्र्या अस्थिराधारस्थिततया भ्रश्यमानाया हस्तपादादिभङ्गः स्यात्, तया पतन्त्या भूम्यादिस्थितपृथ्वीकायादेश्च विनाशः स्यादिति संयमविराधना तथा तद्द्रव्यान्यद्रव्यलाभनिषेधश्च स्यात्। यद्द्रव्यं हि गृह्णती पतति तदेवान्यदपि न ददातीति तद्द्रव्यव्यवच्छेदः, अपरं न ददातीति इतरः। अनेन यतिनाऽहं परमार्थतः पातितेति विचिन्त्य साधूपरि द्वेषं कलहादिकं घातादिकं वा विदध्यादित्यात्मविराधना। जैना दात्र्या अनर्थकारणमप्याहारं न परिहरन्तीत्यादिजनखिंसासद्भावादेवंविधमपि दात्र्यनर्थं नैते जानन्ति इति लोके अज्ञानिप्रवादाच्च प्रवचनविराधनेत्येवं त्रिविधा विराधना भवतीति। विशेषतश्च सीककादौ दृष्टयाऽदृष्टे दीयमाने दात्र्या अहिदशनादयो दोषाः स्युः। अत्राख्यानकं।

जयपुरं नाम पुरं आसी। तत्थ य जक्खदिन्नो नाम गिहवई। तस्स य वसुमई नाम भारिया। अन्नया य भिक्खायरियाए

हिंडतो गुणरयणनिही एगो साहू तेसिं गिहे पविट्ठो। जक्खदिन्नेण वसुमईए सयासाउ तस्स भिक्खा दवाविया। सोय उच सिक्कगठियघडगमज्झनिहित्त न गिण्हिस्सामित्ति ताउ घराउ निग्गओ। तीए चेव वेलाए तत्थेव भिक्खट्ठाए एगो तच्चणिओ आगओ जक्खदिन्नेण पुट्ठो जहा भो भो किमणेण भिक्खा न गहिया। तेण मच्छरिणेण भणियं जहा अद्दिन्नदाणा एए वराया तुम्हारिसाणं ईसराण गिहेसु निद्ध महुरं भोयण दहयाउ सयासाउ भुंजिउ न लहन्ति किन्तु दालिद्दियगिहेसु अंतपंता चेव भिक्खा लद्धा इमेहिं खाइयव्व त्ति। किं च सत्थयारेण एएसिं गलउ चेव न मोडिउत्ति। तओ गिहवइणो असंबद्धपलावी एसोत्ति किमणेण सलसेण त्ति चिन्तिऊण तस्स वि भिक्खा दवाविया। तओ वसुमईए तम्मि चेव घडए लड्डुए गिण्हिस्सामित्ति फणेहिं ठाउं करो बूढो तत्थ य तेसिं सुगन्धेण राईए सप्पो पविठो आसि तेण य सा करे डक्का, डक्काडक्कत्ति पोकरन्ती जक्खदिन्नेण कहवि गारुडिएहिंतो उठाविया। अन्नम्मि दिणे सो चेव साहू भिक्खं अडन्तो तत्थागओ। जक्खदिन्नेण उवालद्धो। जहा भयव निद्दओ तुमं जेण तम्मि दिणे सिक्कगठियघडयमज्झनिहियलड्डुयाणं मज्झे सप्प पविट्ठं नाउं विसभएण सयं भिक्खा न गहिया। अम्हाणं पुण सप्पपवेसो न कहिओ। तओ मे भज्जा वन्दग(तच्चणिअ)भिक्खट्ठाए ताउ घडयाउ लड्डुए गेण्हन्ती सप्पेण दट्ठा, साहुणा भणियं न मए सप्पपवेसो नाओ किन्तु अम्हाणमागमे जइममालोहइ एसा भिक्खा सुज्झइ। सा य साहूण गहणाय निवारियत्ति मए परिहरिया इच्चाइकहाए निउणो एसो धम्मो, भावियाणि दोवि सद्धाणि। गओ य साहू सट्ठाणं ति। अत्र देयवस्तु न दृष्टमिति। तत्रस्थसर्पेण भिक्षार्थं व्यापृता दष्टेत्यदर्शनमाश्रित्य कथानकमिदं।

तथा निःश्रेण्यादिकमारुह्य प्रासादोपरितलमध्यनाऽऽदानाय चटन्त्या दात्र्याः पतनादुदरस्फोटादिना मरणादिकमपि स्यादत्राल्पानकं-

यथा एगाए नयरीए एगस्स गिहवइस्स गिहे एगो साहू भिक्खट्ठं पविट्ठो । तस्स य गिहवइणा नियभज्जासयासाउ लड्डुया दवाविया । सा य आपन्नसत्ता ,मोयगाणमाणणट्ठा कयनिस्सेणियारोहणाभिप्पाया मालाभिमुही चलिया । साहू पुण एयं भिक्खं न गिण्हिस्सामि त्ति वारिऊण निग्गओ । तीए चेव वेलाए भिक्खट्ठं तत्थ उवागओ एगो परिव्वायगो, सो य गिहवइणा पुट्ठो । जहा भो किमणेण भिक्खा न गहिया । तेण मच्छरित्तेण भणियं जहा अन्नजम्मे एएहिं वराएहिं धम्मो न कओ तेण एसणगवेसणमिसेण विहिणा एरिसाउ सुभाउ सुभाउ आहाराउ वंचिउण अंतपंतभिक्खा भुंजाविया । तस्स वि तेण भज्जासयामाउ, लड्डुया दवाविया । सा य मालट्ठियलड्डुयाणणत्थं निस्सेणीं दुरुहमाणीं झडत्ति पडिया, हेठा वीहियदलणजन्तयं हुन्तं । तस्स कीलएण तीसे कुच्छी फोडिया । गब्भो य फुरुफुरन्तो पडिओ मओ य सा य मया । अन्नम्मि दीयहे (दिवहे) सो चेव साहू भिक्खं अडंतो तत्थेवागओ । गिहवइणा उवालद्धो । जहा भयवं अमुगम्मि दिणे मालाउ आणिज्जन्तीए भिक्खाए दायारीए पडणं नाउं जहा सयं भिक्खा न गहिया तया कीस अम्ह न कहियं । जेण तं माले ण चडावेन्तो तो सा न मरंती । साहुणा भणियं न मए तीसे पडणं नायं, किन्तु अम्हाणं आगमे उक्कोसमालोहडं एरिसा भिक्खा वुच्चइ । सा य साहुणा गहणा य वारियत्ति मए परिहरिया । इच्चाइ कहणं कयं । अहो सुहुमो एसो धम्मोत्ति पडिबुद्धो पव्वइउत्ति । अत्र गुर्विण्या वृत्तांतवशेन दोषदर्शनं कृतमित्यगुर्विण्या अप्येतद्दूषणजातं सम्भवतीति ।

उक्तं सीकप्रासादारोहणविषयमूर्ध्वमालापहृतं तथा साध्वर्थं भूमिगृहादौ प्रविश्य तत्स्थितमानीय यद्दाति तदधोरूपभूमिगृहादेरपहृतमिति कृत्वाऽधोमालापहृतं । तथोष्ट्रिकाकलशमञ्जुषाकोष्टिकादिस्थितं किञ्चित्सकष्टं यद्दात्री ददाति तदुभयादूर्ध्वाधो-

गतव्यापारात् कुम्भादेरपहृतमिति कृत्वा उभयमालापहृत। तथाहि—उष्ट्रकुम्भादिकमध्ये स्थितस्य देयस्य ग्रहणाय येन दाता पार्ष्णी उत्पाटनं करोति तेनोर्ध्वाश्रितव्यापारतां, येन त्वधोमुखं बाहुं व्यापारयति तेनाधोगतव्यापारता, इत्युभयाश्रितव्यापारत्वं कुम्भादिषु, यदा च पृथुलभित्त्यादिस्थितं स्कन्धसमीपप्रदेशप्राये दीर्घगवाक्षादौ तिर्यक्प्रसारितबाहुना क्षिप्तेन हस्तेन गृहीत्वा यद्देयं प्रायो दृष्टयाऽदृष्टं कष्टेन च दात्री ददाति तथा तत्तिर्यग्मालापहृतं स्यात्तिर्यग्मालाद्भित्त्यादिस्थितगवाक्षादिरूपादपहृतमिति कृत्वा। यदा च भित्त्यादौ तथाविधादुच्चप्रदेशस्थाद्गवाक्षादेर्भूलग्नपार्ष्णिका सती गृहीत्वा ददाति तदा देयमपि गृह्णती प्रायो दृष्ट्या पश्यति, तेन पूर्वोक्तदोषाभावात्तिर्यग्मालापहृतं न भवति। इत्थ अदृष्टदेयदाने सर्पभक्षणादितया विराधनादिभयरूपा दोषा अधोमालापहृतादिष्वपि भावनीयाः। तथेह निरन्तरकाष्ठमयनिःश्रेणीविशेषरूपेण दर्दरेण इष्टकादिमयावरणरूपसोपानैर्वा निश्चलमहाशिलया वा निरन्तरशिलानिचयघटितनिःश्रेणीविशेषेण वा प्रासादोपरितले समारुह्य यद्दाता ददाति, प्रासादारूढस्य साधोरप्यादेन भूस्थस्य आनीय, तन्मालापहृतं न स्यात्। यदा वा सोपानमनादृत्य स्वयोगे(गेन) निःश्रेण्यादिना तथाविधप्रमाणोन्नतस्य स्वयोगेन स्थापितं स्यात्। यथा स्तण्डिकादावुपविश्यानुत्पाटितपार्ष्णिकोऽधोमुखमलम्बमानेन हस्तेन साधुपात्रके क्षिपति, साधुरपि तद्ग्रहणाय तथाविधप्रदेशे भूमौ स्थितो यदि तिरश्चीनप्रसारितबाहुना हस्तेन धृते पात्रके स्वमस्तकसमप्रदेशादधो न तु स्वदृष्टिपथमतिक्रम्य मस्तकस्य समामुपरि वा ऊर्ध्वमुत्पाटिते, देयमपीदं न समर्थादिमुतं (?) भविष्यतीति ज्ञानार्थं दृष्ट्या पश्यन्नत् तत्र गृह्णाति तदिदमपवादविषयं किञ्चिन्मालापहृतच्छायमपि मालापहृतं न भवति दोषाभावादिति गाथार्थः ॥४९॥

उक्तं मालापहृतद्वारमथाच्छेद्यद्वारमाह—

अच्छिंदिअ अन्नेसिं बलावि जं देंति सामिपहुत्तेणा। तं अच्छिज्जं तिविहं न कप्पए नणुमयं तेहिं॥५०॥

व्याख्या—आच्छिद्योद्दाल्य अन्येषां परेषां दरिद्रकौटुम्बिकानां गोपालादीनां दरिद्रसार्थिकादीनां च सम्बन्धि, ईश्वरादीनां च सम्बन्धि प्रायो बलादाच्छेत्तुं न शक्यते, इत्येतेषां प्रदर्शनं क्रियते, बलादपि दातुमनीप्सतामपि तेषां प्राणेनापि बलात्कारेणैवेति यावत् यद्देयं दुग्धादि, सर्पिष्कपाथेयादि च ददति प्रयच्छन्ति साधुभ्यो भद्रकादितया दानश्रद्धालवः के इत्याह स्वामिप्रभुस्तेनाः, तत्र स्वामी ग्रामादिनायकः स्वामिप्रायराजवल्लभादिश्च, प्रभुर्गृहादिनायकः स्तेनाश्चौरास्तद्देयमाच्छेद्यमुक्तशब्दार्थं स्यात्तच्च त्रिविधं त्रिप्रकारं त्रिविधदायकभेदाद् ज्ञेयमिति। अयमत्र भावार्थो यदा ग्रामादिस्वामी साधून् दृष्ट्वा तन्निमित्तं भद्रकादितया कलहेनाकलहेन वा बलादपि दरिद्रकौटुम्बिकेभ्यः सकाशादशनाद्युद्दाल्य यतिभ्यो दद्यात् तदा तदशनादि स्वामिविषयाच्छेद्यं। यदा गुरभीरक्षककर्मकरअङ्कितदासपुत्रपुत्रिकावधूभार्यादिसक्तमेतेभ्योऽनीप्सद्भ्योपि सकाशाद् गृहीत्वा, गृही गृहनायकः साधुभ्यो दुग्धादिकं दद्यात् तदा प्रभुविषयमाच्छेद्यं स्यात्। यदा च चौराः साधुषु प्रीतिमन्तः स्वग्रामाभिमुखं मार्गे आगच्छन्तः कदाचित्तत्र दरिद्रसार्थिकसार्द्धमागतान् साधून् भोजनार्थं, कृतावस्थितिसार्थमध्ये भिक्षामटतः परिपूर्णां तां अप्राप्नुवतश्च दृष्ट्वा साधुनिमित्तमात्मनोऽर्थाय वा सार्थिकेभ्यो बलादाच्छेद्य यत्पाथेयादि साधुभ्यो दद्युस्तत् स्तेनविषयाच्छेद्यं, त्रिविधस्याप्येतस्य कल्पाकल्पविधिमाह। न नैव कल्पते ग्रहीतुमुचितं स्यात् यतीनां त्रिविधमप्याच्छेद्यमाहारादि, इह पिण्डस्य प्रकृतत्वान्मुख्यत आहारादीत्युच्यते। तेन मुखवस्त्रिकाद्युपकरणोपाश्रयादेरप्याच्छेद्यस्य वर्जनं द्रष्टव्यं। कीदृशं सदित्याह अननुमतमननुज्ञातं यतिभ्यो दातुमनभिप्रेतं सदित्यर्थः। 'तेहिं' ति प्रस्तावाद्येभ्यस्तदुद्दालितं तैः कौटुम्बिकादिभिरित्यर्थः, कलहप्रद्वेषादिदोषसद्भावेन जिनैर्निषिद्धत्वात्। तथाहि प्रस्तुतकौटुम्बिकाः

स्तेनलुण्टितसार्थिका वा साधोरुपरि प्रद्वेष गालीप्रदान च कुर्युः । तथा तेषामेवाहारादिलाभहानेः साधोरन्तरायदोषः, स्तेनाहृत च गृहतोऽदत्तादानं स्यात्, एकानेकद्रव्यव्यवच्छेदं वा रुक्षास्सन्तस्ते विदध्युस्तत्र यद् द्रव्यं गृहीत तदेव ते रोषेणान्यदपि यतेर्न दद्युरित्येकद्रव्यव्यवच्छेदः । एवमनेकेषां तेषां ग्रहणे एकस्य वा तस्य ग्रहणे सर्वनिषेधेनाऽनेकद्रव्यव्यवच्छेद इति । तथा पूर्वंप्रासोऽशयावग्रहस्वामिनः प्रद्विष्टापचेनि सारणं कुर्युस्ततोऽन्योपाश्रयालाभे कष्टेन लाभे वा साधुः सूत्रार्थहान्यादिक मानसिकदुःख वा माप्नुयात् । तथा प्रभुविषयाच्छेदेऽमी दोषा, यथा गोपालादीनां पूर्व्वोक्तालामप्रीतिस्तेषामेव प्रभुप्रभृतिकेन सह कलहोऽभिमानादारमघात च ते कुर्युः, गोपभार्यादेः दुग्धादिलाभहानेरन्तरायदोषश्च यतेः स्यात् । गोपालादिमध्यात् केचन साधोरुपरि रोषं च गच्छेयुः । यद्वा दुग्धग्रहणेन गोपालः प्रद्वेष गतः । अत्राख्यानक यथा ।

एगंमि गोउले एगो सावगो आसि । तस्स य एगो गोवो गाविउ चारेइ । सो य अट्ठमे अट्ठमे दिणे सव्वासिं गावीणं दुद्धं वित्तीए लब्भइ । अन्नया भिक्खट्ठ एगो साहू तत्थागओ । इओ य तम्मि दिणे गोवस्स दुद्धगहणवारओ । तओ तेण सव्वाउ गाविउ दुहेऊण गरुइ पारिया दुद्धस्स भरिया । सावएण साहुनिमित्त सो दुद्ध मग्गिओ । तेण अणिच्छतेणावि भयाइणा दिन्नं । पारिया ऊणिया जाया । गोवो य किंचि साहुस्सुवरिं रोसमुवगओ । सावएण तेण दुद्धेण साहू पडिलाभिओ । गोवो य तं पारिय गहिऊण नियगेहे गओ । ठव्भज्जा य त ऊणपारिय दट्ठूण इयासा किं अजाधेयं दुद्धमाणिय इच्चाइ अक्कोसिउ लग्गा चेडरूवाणि रोयन्ताणि किं अम्ह एएण दुद्धेण भविस्सइ त्ति भणिउं लग्गाणि । तओ सो, एगं सय चेव साहुणा उवरिं पउट्ठो आसि । अन्न तेहिं उत्ताविओ तउद्धमियपहलकोवानलरत्तच्छो त साहु मारणत्थं गवेसिउ लग्गो । जाव साहू तेण दिट्ठो पिट्टओ धाविओ । साहुणा

वि कोवारुणलोयणो सो एन्तो दिट्ठो नाओ तस्स भावो जहा णूणमेयस्स सयासाउ अच्छिदिऊण सावएण दुद्धं दिन्नं, तेण एस कुविओ मम मारणत्थमागतो। तओ साहू तस्सेव सम्मुहो चलिओ जाव समासन्नी भूओ। सो तात्र साहुणा भणिओ। भो भो खीरहरिय तुहपहुनिबन्धेण एयं दुद्धं मए गहियं सम्पयं तुज्झ समप्पणत्थं चलिओहं, न य तुज्झ घरं जाणामि, ता गिण्ह तुमं। तओ तव्वयणेणोवसन्तकोवेण गोवेण भणियं। तुह मारणत्थमुवगओहं। परमणेण वयणेणोवसन्तो कोवो ता गिण्ह तुमं चेव एयं एण्हिं मुक्कोसि, मए। परं पुणो मा, एरिसं आच्छिदियं किंचि गिण्हिहिसित्ति नियत्तो गोवो त्ति।

तदित्थमनेकदोषनिबन्धनमाच्छेद्यं न कल्पते। अत्र चाननुमतं तैर्न कल्पत इति भणनात् सामर्थ्यात्तैरनुज्ञातं सत्तदेवादातुं कल्पत इति व्यतिरेको गम्यत एव। नवरं स्तेनाच्छेद्ये इयं विशेषतो विधिः यथा यदा चौराः सार्थिकेभ्यः पाथेयाद्याच्छिद्य ददति यतिभ्यस्तदा तद्यतिभिर्निषेध्य पूर्वोक्तदोषभावात्। यदि च तैस्तेभ्यस्तदीयमानं दृष्ट्वा पथिका घृतसक्तुकदृष्टान्तेन सुन्दरतामनुमन्यंते यथा घृतं सक्तुकानां मध्ये पतितं तथा, तथासंयोगवशाद्युक्तं स्यात्तथेदं पाथेयाद्यपि तथैव तथैव साधुभ्यो दत्तं युक्तं सञ्जातमिति। गृह्णीध्वमिति वचनेन वा मुत्कलयन्ति, तथाविधभयविह्वलतया जल्पनशक्त्यभावादनुज्ञातत्वमाकारतो वा दर्शयन्ति तदाऽनुमतमिदममीषामिति कृत्वा तदभिगृह्य चौरापगमानंतरं भूयोऽपि तदग्रीत्यादिपरिहारार्थमस्माभिश्चौरभयादिना गृहीतमिदं साम्प्रतं स्वकीयं गृह्णीतेति जल्पनपूर्वकं पथिकेभ्य एव पुरतस्तच्चौरादत्तं मुञ्चत्येवं कृते यदि ते तद्गृह्णन्ति तदा समर्प्यते परमार्थतस्तदीयमेव, यदि च न गृह्णन्ति वदंति च भवन्त एवैतदुपभुञ्जतामिति तदा तैर्मुत्कलितास्तद्गृहीत्वोपभुञ्जते यतय इति गाथार्थः ॥५०॥

उक्तमाच्छेद्यद्वारमथानिसृष्टद्वारमाह।

अणिसिट्ठमदिन्नमणणुमय च बहुतुल्लमेगु ज दिज्जा । त च तिहा साहारणचोल्लगजड्डानिसठंति ॥५१॥

व्याख्या—अनिसृष्टं पूर्वोक्तशब्दार्थानिसृष्टदोषसंबं तन्मोदकाशनादि भवेदिति शेषः । यदिकमित्याह 'अदिन्नं'ति अदत्त देय-वस्तुस्वामिसमुदायेनाऽवितीर्णं, यथनेन साधुदानायामुत्कलितमित्यर्थस्तथाऽननुमतं स्वोपभोगादिना स्वामिसमुदायस्य दातुमनभिप्रेत । वा विकल्पे, तथा बहुतुल्य बहुभिः साधारण बहुजनमत्कमित्यर्थः । एकः केवलो बहुजनसाहिकाऽस्वामी दाता यच्छद्दक क्षीरादिक दद्यात् साधवे प्रयच्छेदिति स्वरूपमभिधाय भेदानाह तच तत्पुन' सामान्येनानिसृष्ट त्रिधा, उपाधिभेदात् त्रिविधं स्यात् केनोल्लिखेनेत्याह साधारणचोल्लकजड्डानिसृष्टमिति, तत्र साधारण बहुजनसामान्य, चोल्लकः स्वामिना पदातिभ्यः प्रसादीक्रियमाणं, कौटुम्बिकेन वा क्षेत्रादिस्थितकर्मकरेभ्यो दीयमान, देशीभाषया भक्तमुच्यते, जड्डो हस्ती, अमीषां द्वन्द्वस्तद्विषयमनिसृष्टमिति निग्रहः । इहाऽनिसृष्टशब्दस्य प्रत्येकं सम्बन्धात् साधारणानिसृष्ट चोल्लकानिसृष्टं जड्डानिसृष्टमित्येवं त्रिभेद भवतीत्यर्थ' । इह 'प साधारणानिसृष्ट यत्रहट्टगृहाद्याधारमध्यस्थिततैलघृतलड्डुकक्षीरादिदेयवस्तुभेदेनानेकवस्तुविषयं भवति तत्र घणकादिपण्ये तिलङ्कु-द्वितैलादिक हट्टे घरादिकं क्वचिद्गृहे विभवानुपेते सङ्खड्यां वाऽशनादिचतुर्विधाहारादिक बहुजनसाहिकं स्वाम्यननुज्ञातं यथैको ददाति तत्साधारणानिसृष्ट । अत्र च लड्डुकद्रव्य प्रतीत्य साधारणानिसृष्टमाख्यानकेनोच्यते । (ग्रं० २०००)

खिइपइट्ठिय नामं नयरं आसि । तत्थ य माणिभद्दसालिभद्दपमुहा बत्तीसं तरुणा य अवरोप्परं मित्ता चिट्ठिसु तेहिं अन्नया कयाइ उज्जाणियानिमित्तं पइवे लड्डुया साहियामोल्लेण काराविऊण उज्जाणे नीया । तओ ते तत्थेगं रक्खवालं मुत्तूणं तेसिं रक्ख-णट्ठा मोत्तुं सेसा णईए ण्हाणनिमित्तं गया । एत्थन्तरे भिक्खानिमित्त एगो साहू तत्थागओ । तेण दिट्ठा भोयणा धम्मलाभं काऊणं

मग्गिओ जुन्नाणो तेण भणिय भट्टारया ! अन्नेसिंपि एगतीसं जणाणं सामन्ना एए, कहमेगागीहं देमि, साहुणा भणियं ते कत्थ गया तेण भणियं नईए ण्हाणनिमित्तं, साहुणा वुत्तं भो भो महाणुभाव ! मूढोऽसि तुमं जो परसंतिए लड्डुए मे दाउं अप्पणा एकल्लओ पुन्नं न गिण्हसि । किंचि बत्तीसेहिं वि दिन्नेहिं तुह भाए एक्को चेवागच्छिस्सइ । ता एयं अप्पवयं बहुआयं दाणं जइ जाणसि तो मज्झ मोयगे देहि एवं पुणो पुणो भणिए तेण दिन्ना । सो य भायणं भरिऊण जाव तओ ठाणओ निग्गच्छइ ताव माणिभद्दाइणो संमुहा आगच्छन्ति । तेहिं पुट्ठो भट्टारया ! किं एत्थ लद्धं । साहुणा नायं जहा एते लड्डुयाणं सामिया तो जइ लड्डुए लद्धे कहिस्सं, ता एए नियगेत्ति काउं उद्दालिस्संति त्ति चिन्तिय भणियं न किंचि । तेहिं तं भारक्कंतं दट्ठुं संकिएहिं वुत्तं पेच्छिमो भायणं दवेहि, साहू न दवेइ । बलावि पलोइयं जाव नियगा लड्डुगा दिट्ठा । तओ तेहिं कोवारुणलोयणेहिं सो जुन्नणो पुट्ठो । जहा किं तए एए लड्डुया एयस्स दिन्ना तेण भीएण भणियं न मए दिन्ना । तओ तेहिं वुत्तं पावसाहुवेसेण चोरोसि तुमं एण्हिं सलोत्तो लद्धोसि कहिं गच्छिहिसि गहिओ वत्थंचले । कड्ढिओ नाहए भणिओ य, आगच्छेहि धम्माहिगरणे रहोहरणपत्ताइयं उद्दालिऊण नीओ धम्माहिगरणे, कहिओ तेहिं धम्माहिगरणियाणं वुत्तन्तो, साहू वि तेहिं पुट्ठो लज्जाइणा न किंचि जंपेइ । तेहिं वि पारंतेहिं चोरो त्ति साहू ठाविओ परं लिंगिउ त्तिं काउं निविसओ काराविओ राइणा । तहेव कयंति ।

तदेवं यस्मादनायकाङ्क्तादेर्ग्रहणे ग्रहणाकर्षणधर्माधिकरणनयनरजोहरणाद्युद्दालनगृहस्थीकरणदेशनिष्कासनप्रवचनमालिन्यापादानादिलक्षणा एते दोषाः स्युः तस्मात्साधारणानिसृष्टं न ग्राह्यमिति । यदि च तत्कथञ्चित् पूर्वमननुज्ञातं गृहीतं पश्चाद्भद्रकादितया सर्वस्वामिभिर्मुत्कलितं तदा गृहीतं तु कल्पते । तथा चोल्लको द्विधा । छिन्नाच्छिन्नभेदात् । तत्र गृहादिसाधारणस्थाल्याः पृथक्कृत-

च्छिन्न.। पृथगकृतश्चाऽछिन्नः। तथा किल कश्चित् कौटुम्बिको भक्ताहारकहस्तेन गृहात् क्षेत्रे हालिकानां भोजनाय चोल्लक स्थापयति। तत्र गृहादिसाधारणाया गृहे स्थिताया: क्षेत्रे नीताया वा स्थाल्या मध्याद्धालिकभोजनाय पृथक् पृथक् भाजनेषु परिवेषितश्छिन्नः स्यात्। तथा गृहस्थितः क्षेत्रे चानीयमानः क्षेत्रे नीतो वा हालिकभुक्तशेषो वा क्षेत्राद्भक्ताहारकहस्ते व्यावर्त्तमानो वा स्थालीस्थितोऽच्छिन्नः, स्यात्, तत्राप्यच्छिन्नो गृहसाधारणस्तेन कौटुम्बिकेन साधुभ्यो दानाय मुत्कलितोऽमुत्कलितश्च स्यात्। तत्र च्छिन्नचोल्लके यदर्थं छिन्नः स यदि हालिकस्तन्मध्यात् किञ्चित् साधवे ददाति, तदा स हालिकेन दीयमानः कौटुम्बिकेन पार्थवितथावितथाभ्यां दृश्यमानोऽदृश्यमानश्च ग्रहीतुं कल्पते तेन छेदेन तस्य स्वकीयीकृतस्य दत्तत्वात्। अच्छिन्नचोल्लके न भक्ताहारकहालिकयोर्मध्याद्यः कौटुम्बिकेन साधवे दानायाऽनुज्ञातः, स यदि ददाति तदाऽसौ कल्पते तथा छिन्नोऽपि कौटुम्बिकेनापि निसृष्टः कल्पते ग्रहीतु नवरं यदर्थं छिन्नस्तस्य यद्यप्रीतिरन्तरायकरणं वा न स्यात्तदा, नान्यथा। अच्छिन्ननिसृष्टश्च चोल्लकः कौटुम्बिकेन दृष्टोऽदृष्टो वा भक्ताहारकेण हालिकेन वा साधवे दीयमानस्तस्य ग्रहीतु न कल्पते अदत्तादानदोषात् कौटुम्बिकस्य मत्सरादिसम्भवाच्च। प्रायः क्षेत्र एव हालिको भुञ्जते इति क्षेत्रे चोल्लक उक्तः। यदि कश्चिद्गृहेऽपि भुङ्क्ते तदा सोऽप्येतदनुसारतो भावनीयः। एवं तडागखननादिके उङ्खादिष्वपि (?) भावनीय। तथा जड्डस्य हस्तिन. सम्बन्धि पिण्डरूपं वस्तु राज्ञा गजेन चाननुज्ञातत्वादनिसृष्ट जड्डानिसृष्टमुच्यते। इह कश्चिन्मेण्ठः साधुभक्तो हस्तिसत्कस्याहारस्य मध्यादाहार साधवे यदि ददाति, तदा स गजस्य पश्यतोऽपश्यतो ग्रहीतु न कल्पते तस्य गजपिण्डत्वात् स च साधूनां न कल्पते राजगजाभ्यां साधवेऽननुज्ञातत्वादसावदत्तादानत्वेन चाकल्प्यः। तथा स पिण्डकं दीयमानेन असौ गजो दातुमिच्छति नवेति न ज्ञायते। ततो यदि नेच्छति तदा उपगृहाने तस

मनोबाधा कृता स्यात् सा च साधूनां परिहार्या । तथा तत् पिण्डं गृह्णन् साधुः प्रत्यासन्नतया हस्तिना शुण्डया गृह्यते कदर्थ्यते वा । यदासौ केनापि मदीयगजस्य वैरिणा राज्ञा हस्तिनां कवलनायानेन वेषेण प्रस्थापितोऽन्यथा कथं पिण्डग्रहणव्याजेन हस्तिनः प्रत्यासन्नः समागच्छतीति विचिन्त्य हस्तिरक्षकपुरुषैर्गृह्येत, ततो मरणाद्यपि प्राप्नुयात् । तथा हस्तिनस्तत्प्रमाणाहारस्य लाभच्छेदेनान्तरायिकं कृतं स्यादित्येतद्दोषदुष्टत्वादसौ न ग्राह्य इति । नवरमिह प्रथमैको गजभक्तपिण्डको राज्ञा गजेन चानुज्ञातः प्रतिदिनं मेंठो लभते । तं भक्तपिण्डकं मेंठेन स्वं दीयमानं गजेनादृष्टं यदि ददाति तदास्मै कल्पते । यदि च स्वपिण्डकमपि गजस्य पश्यतः प्रतिदिनमभीक्ष्णमसौ ददाति साधुश्च गृह्णाति तदा यदयं मुण्डो मेंठात्सकाशात् पिण्डं गृह्णाति तं च मेंठो मदीयपिण्डमध्यात् स्वलभ्यं पिण्डोलकं स्थूलतरं गृह्णातीत्यादि विचिन्त्य प्रद्वेषेणासौ गजः साधूपाश्रयस्य यतेर्वा विनाशमपि कुर्यात्, सकृद् ग्रहणे च न तथाविधो दोष इत्यनवरतमसौ न ग्राह्य इति गाथार्थः ॥५१॥

उक्तमनिसृष्टद्वारमथाध्यवपूरकद्वारमाह ।

जावंतियजइपासंडियत्थमोयरइ तंदुले पच्छा । सड्ढा(ट्ठा) मूलारंभे जमेस अज्झोयरो तिविहो ॥५२॥

व्याख्या—सूचनाद्यावदर्थिकाश्च समस्तार्थिनः, यतयश्च निर्ग्रन्थाः, पाखण्डिकाश्चरकादयस्ते तथोक्तास्तेभ्य इदं तदर्थमेतन्निमित्तमित्यर्थः । यद्यस्मात्कारणादवतारयति स्वगृहयोग्यकगो(कङ्गा)दीनां मध्ये मिश्रितान् कृत्वा गृही स्थाल्यां प्रतिक्षिपति । 'तंदुले'ति धान्यकणान् । उपलक्षणत्वादधिकतरजलकणादीनीत्यर्थः कथमित्याह पश्चान्मूलारम्भोत्तरकालं, यद्वा पश्चादुपरिश्च मनोलङ्घनेनेत्यर्थः । पश्चाच्छब्दस्य सम्बन्धिशब्दत्वात्पूर्वत्वमपेक्षते, अतोऽनुक्तमिति(मपि) पूर्वमिति विशेषणं दृश्यं । ततः किमपेक्षं पश्चादित्याह स्वार्थे

गृहाय पूर्व्वं कार्प्पटिकाद्यागमनापेक्षयाऽग्रतो विहिते सतीति विशेषः। कस्मिन्नित्याह। मूल प्रथमोऽग्निज्वालनाग्रग्रहणदानादिरूपारम्भा दिकर्त्तव्यव्यापारो मूलारम्भस्तस्मिन्। एतेन च मिश्रजाताद्ध्यवपूरकस्य नानात्वं दर्शितं। मिश्रे ह्यादितोऽग्निज्वालनादिप्रस्ताव एव स्वगृहयावदर्थिकाद्यर्थमुपस्कर्तुमारभते, अध्यवपूरके च गृहिणा स्वार्थमग्निनाद्याग्रहणदानमतो आरम्भे कृते सति पश्चात्स्वार्थक लिप्ततन्दुलानां मध्ये कार्पटिकाद्यर्थं तन्दुलादीनां माणकादिकं, सङ्कल्पितं प्रक्षिप्य राध्यते इत्युभयोर्भेदः। यत्तदोर्नित्ययोगाद्यदि व्याख्यात तत्तस्मात्कारणाद् दोषोऽनन्तरोक्तः। स्वार्थदत्ताग्रहणे प्रथमं कृते प्रभूतभिक्षाचरसंदर्शनतस्तदर्थमपि पश्चादधिकतरं तंदुला दिप्रक्षेपकरणलक्षणोऽध्यवपूरक, उक्तशब्दार्थस्त्रिविधो यावदर्थिकादिविघटितभेदात्रिप्रकारः स्याद्यथा स्वगृहमिश्रशब्दयोः प्रस्तावा द्गम्यमानत्वात् स्वगृहयावदर्थिकमिश्रो निजवेश्मकार्प्पटिकादिसाहिक इत्यर्थः। तथा स्वगृहसाधुमिश्रो निजगृहसाधुसाधारण इत्यर्थः। स्वगृहपाखण्डिमिश्रो निजवेश्मशाक्यादिसाहिक इति। इह स्वगृहश्रमणमिश्राध्यवपूरकोऽपि घटते परं श्रमणाः पाखण्डिनां मध्ये विवक्षिता इत्येवं त्रैविध्यं ज्ञेय। इह यावदर्थिकाद्यर्थमधिकतरतंदुलादिप्रक्षेपदोषेण सर्व्वोऽप्याहारोऽशुद्धः स्यात् तथा स्वगृहयावदर्थि कमिश्राध्यवपूरके यावतः कणाः कार्प्पटिकाद्यर्थं पश्चात् क्षिप्तास्तत्प्रमाणे राद्धेऽपि स्यादेतावत् प्रमाणं भक्तं यदि गृहस्थेन स्थाल्या उद्देशेन स्वगनिकादौ क्षिप्त्वा पृथक् कृत स्यादुद्देशेन स्वगृहादौ वितीर्णं वा नतु सिक्थादिगणनेन पलिमन्थादिदोषापत्तेः तदा शेषं स्थाली भक्तं ग्रहीतु कल्पते विशोधिकोटिकत्वादेवं मिश्रजाताद्यभेदेऽपि ज्ञेयं किञ्चित्तस्यत्वादनयोरिति। अन्त्यभेदद्वय चाविशोधिकोटिक- कतया वक्ष्यतीति तद्भक्तमकल्प्यमिति गाथार्थः ॥५२॥

उक्तमध्यवपूरकद्वारं तत्प्रतिपादनाच्च षोडशाप्युद्गमदोषाः प्रोक्ता अथैतेष्वेव कल्पाकल्पव्यवस्थार्थं विषयविभागमाह।

इय-कम्मं उद्देसियतियमीसज्झोयरंतिमदुगं च। आहारपूइबायरपाहुडि अविसोहिकोडित्ति ॥५३॥

व्याख्या—अत्रोद्गमदोषसमूहोऽविशोधिकोटिविशोधिकोटिभेदेन द्विधा भिद्यते। तत्र 'इय'त्ति इत्येतेष्वाधाकर्म्मादिषु षोडशोद्गमदोषभेदेषु मध्ये। 'कम्मं'ति सूचनाद् कर्माधाकर्म्मपरिपूर्णं। तथोद्देशिकत्रिकमितिकिलौघोद्देशिकविभागोद्देशिकभेदाद्द्विधोद्देशिकमुक्तं। तत्रेह व्याख्यानाद् वक्ष्यमाणान्त्यशब्दस्य सिंहावलोकनन्यायेनात्रापि योजनात् द्वादशविधस्य विभागोद्देशिकस्य कर्म्मभेदसत्कमन्त्यमेव त्रिकं ग्राह्यं। तथा सूचनान्मिश्रजाताध्यवपूरकयोरन्त्यद्विकं चरमभेदद्वयं। किल, मिश्रमध्यवपूरकश्च यावदर्थिकपाखण्डिनिग्रन्थार्थिभेदात्त्रिधा। अत्र च पाखण्डिगृहमिश्रसाधुगृहमिश्ररूपं भेदद्वयं ग्राह्यं। क्वापि ग्रन्थे मिश्रं समस्तमध्यवपूरकश्च सर्व्वोऽप्यविशोधिकोटितयोक्त इति चकारेण सूच्यते। तथाहारपूतिर्भक्तपानपूतिरित्यर्थः। किल पूतिः उपकरणपूतिभक्तपानपूतिभेदाद्द्विधोक्ता इत्यत्र बादरभेदो ग्राह्यतयोक्तः। तथा बादरप्राभृतिका पूर्वोक्तरूपा किल प्राभृतिका दोषाः सूक्ष्मबादरभेदाद् द्विधोक्ता इत्यत्र बादरभेदो ग्राह्यतयोक्तः। एतत् किमित्याह अविशोधिरूपदूर(दूरकर)णादिनाप्यकल्पनीयताजनकत्वेन मलिना कोटिरुद्गमदोषलेशोऽविशोधिकोटिरित्येवमनन्तरमेवोपवर्णितरूपा भण्यते इति शेषः। यद्वा इति शब्दः परिमाणार्थस्तत इत्येतावती उत्तरभेदाविवक्षणे मूलभेदापेक्षया भेदषट्कप्रमाणा स्यादिति शेषोऽपरनाम्ना उद्गमकोटिरपीयमेवोच्यते। अत एव पूतिदोषस्वरूपनिरूपणायां 'उग्गमकोडिकणेण वी'त्याद्युक्तं। तेन सर्व्वैरविशोधिकोटिदोषैर्युक्तस्याहारस्यावयवेनापि स्पृष्टस्य शुद्धस्याप्यशनादेः पूतित्वं भवतीति तत्र व्याख्यातमिति गाथार्थः ॥५३॥

अधुना अविशोधिकोटेरेव इति दुष्टताख्यापनार्थतया स्पृष्टस्य पात्रकस्य विधिमाह।

तीए जुयं पत्तं पि हु, करीसनिच्छोडिय कयतिकप्पं। कप्पइ जं तदवयवो सहस्सघाईविसलवो व्व ॥५४॥

व्याख्या—इहाविशोधिकोटिद्रव्य लेपकृदलेपकृच्चेति द्विधा पात्रके निपतितं स्यात्। तत्र तक्रतीमनजगार्यादिकं स्पष्टकल्पाल्ले पकृत्। पक्वचणकादिकं तद्विपरीतत्वादलेपकृत्। ततश्च 'तीए जुय'त्ति तया अदर्शितरूपयाऽविशोधिकोट्या उपलक्षणादविशोधिकोटि-दोषयुक्तलेपालेपकृदाहारेणेत्यर्थः, युतं संश्लिष्टं स्पृष्टं वा, किञ्चि(किं त)दित्याह पात्रमपि साधुभाजनमपि। अपिः पात्रकस्याकल्पनीय-वासनेनाविशयद्योतकः। हुर्वाक्यालङ्कारे, शेषशुद्धाशनादेर्ग्रहणाय न कल्पते इति शेषः। यद्येवं तर्हि कीदृशं सत्पात्रकं कल्प्यं स्या-दित्याह—'करीसनिच्छोडिय' त्ति करीषेण शुष्कगोमयचूर्णेनोपलक्षणत्वाद्भस्मादिना च निश्छोटितं घृष्टमुद्वर्तितमित्यर्थः। करीषनि-श्छोटितं सत् उपलक्षणत्वाल्लेपकृदशुद्धाहारावयवापनोदाय करीषघर्षणात्पूर्वमङ्गुल्यादिप्रोञ्छितं चेत्यपि द्रष्टव्य। पुनरपि किं विशिष्टं सदित्याह, 'कयतिकप्पं'ति कृता दत्ता त्रयस्त्रिसङ्ख्याः कल्पा जलप्रक्षालनरूपा यत्र तत्कृतत्रिकल्पं। इत्थं कृतं सत्, किमित्याह कल्पते साधूनां परिभोक्तुं युज्यते। इतरथा पूत्य(ति)दोषत्वादकल्प्यमिति भावः। तथा कृतत्रिकल्पमप्यातपादिना शुष्कं कल्प्यं स्या नान्यथा। चतुर्थकल्पे दत्ते जलार्द्रमपि पात्रकं शेषग्रहणाय कल्पत इत्याद्युपलक्षणत्वाद् द्रष्टव्य। तदुक्तं वृद्धैः 'निच्छोडिए करीसेण वा-वि उच्चट्टिए तए कप्पा। सुक्खावित्ता गिण्हइ अन्ने चउत्थे अणुक्खे वि'॥१॥ तदेतेन पूतस्या अतिपरिहार्यतां दर्शितवान्। यथाऽवि-शोधिकोट्याहारे प्रहीणोज्झितेऽपि तया छुप्तमकृतत्रिकल्पं तं पात्रकमपि तावन्न कल्पते। किं पुनः साक्षादविशोधिकोट्याहारोपभोगः कर्तुमिति सामर्थ्यादुक्तं भवति। अथ किमेवं महता यत्नेन एतस्या निषेधोऽपदिश्यते इत्याह यदसादपेक्ष्यमानत्वात्तस्याऽवि शोधिकोटिदुष्टाशनादेः सम्बन्धी अवयवोपि सिक्थाद्यपि आस्तां कवलादिरित्यपेरर्थः। किमित्याह सहस्राणि हन्तु शीलमस्येति सह

स्रघाती, क इवेत्याह विपलव इव प्रधानगरलेशो यथा । इदमुक्तं भवति । किल तीव्रविपलवोपभोगात् कश्चिन्मृतस्ततो विपत्वपरिणततत्पिशिताशनादन्यो मृतस्तत्पिशिताशनादन्यो यावत्सहस्रसङ्ख्याः प्राणिन इत्यन्यान्यविधिना परंपरया, यथाऽतिप्रधानविपलवोऽपि प्राणिसहस्राणि भक्ष्यसहस्राणि वा विनाशयत्येवं येन कृतोऽविशोधिकोटयशनाद्याहारस्तेन पाककारकेणान्यस्मै गृहस्थाय दत्तस्तेनाप्यन्यस्मायित्याद्यन्यान्यगृहसंवरणेन परम्परया गृहसहस्रमपि गतोऽविशोधिकोटिलवोऽपि गृहसहस्रसत्कशुद्धभक्तसहस्राण्यपि पूतित्वकरणेन दूषयति । स चैवं भुज्यमानो निर्मलमपि चरणात्मकं भावजीवं साधोर्हन्तीति विपलवत्वेनोपमित इति । तथाऽविशोधिकोटिप्रस्तावं प्रतीत्य मुग्धशिष्यः कश्चिदाचष्टे, ननु साधुसङ्कल्पेन यत् क्रियते तदेवाधाकर्म्म स्यादतः कूर एव केवल आधाकर्म्म भवति तस्यैव साध्वर्थं सङ्कल्पितत्वान्न तु तन्निष्पन्नान्यपि सौवीरावश्रावणतंदुलोदकानि तेषां साधुसङ्कल्पं विनाप्युपजायमानत्वादतस्तद्ग्रहणं कर्तुं यतेर्युज्यते नवा ? नैवं, तान्यप्याधाकर्म्मिकाण्येव । तत्राधाकर्मिककूरावयवरूपावश्रावणादिनिष्पन्नत्वेन सौवीरे कूरावयवरूपत्वेनावश्रावणे तदर्थधौततंदुलावयवमिश्रितत्वेन साध्वर्थं निष्ठितत्वेन वा धावने आधाकर्मता भवति । तस्यां वसत्यां उद्गमकोटिरूपैः काञ्जिकादिभिरपि छुप्तं शुद्धमप्यशनादिकं पूतिरपि भवतीति ज्ञेयमिति गाथार्थः ॥५४॥

अविशोधिकोटिरुक्ताऽथ विशोधिकोटिं तद्गतं विधिं चाह ।

सेसा विसोहिकोडी, तदवयवं जं जहिं जया पडियं । असढो पासइ तं चिय तओ तया उद्धरे सम्मं ॥५५॥

व्याख्या—शेषाऽविशोधिकोटेरन्याऽविशोधिरूपोद्धरणादिना कल्पनीयताजनकत्वेन निर्मला कोटिः पूर्वोक्ता विशोधिकोटि विशुद्ध्य(द्ध)कोटिरित्यर्थः, स्यादिति शेषः । सा चानेकविधोद्देशिकादिभेदेन भवति । यद्वा शेषाः षोडशानामुद्गमदोषाणां मध्यादवि-

शोधिकोटया गृहीतेभ्य उद्धरिता उद्गमदोषास्ते विशोधिकोटिशब्दवाच्याः स्युः, यथौघौद्देशिकं, विभागौद्देशिकस्याद्यं भेदत्रयम्-
पकरणपूतिमिश्रस्याद्यो भेदः, स्थापना, सूक्ष्मप्राभृतिका, प्रादुष्करणं क्रीतमापमित्यकं, परिवर्तितमभ्याहृतमुद्भिन्नं मालोपहृतमा-
च्छेद्यमनिसृष्टमध्यवपूरकस्याद्यो भेदश्चेति। उपलक्षणत्वादुत्पादनैषणदोषाश्चेति व्याख्येय। तत्र शुद्धस्य मध्ये विशोधिकोटि-
दोषदुष्टो भक्तादिः पतितस्योद्धृत्य त्यागः कार्यो अकल्प्यत्वात् स च यद्विषयो भवतीत्येतदाह। 'तदवयव'मित्यादि इह द्रव्यक्षेत्रकाल
भावानाश्रित्य तत्त्यागो भवति तत्र तदवयव यत्पतितं पश्यतीति योगः। इह चातिशयोक्त्या एतस्याः परिहारख्यापनार्थमवयवशब्द
उपात्तस्ततोऽत्रावयवशब्देन द्रव्य ग्राह्य ततो यत्किमपि तदवयवं विशोधिकोटिदोषात् कूरादिद्रव्य पतितं ज्ञात्वा क्षिप्तं पश्यत्यवलोकते
'तं चिय उद्धरे' इति वक्ष्यमाणेन योगस्तत्र चिय शब्दस्यैवकारार्थत्वात्तदेवाशुद्धद्रव्यमुद्धरेत् पृथक् कुर्यात् परिष्ठापयेदिति यावत्।
अनेन द्रव्यविषयस्त्याग उक्तः। तथा यच्छब्दस्यावृत्त्या योजनात् यत् कूरादिद्रव्यं, 'जहिं'ति, यत्र पात्रैकदेशे शुद्धभक्तमध्ये वा
पतित तत्तस्तस्मात् पात्रकाच्छुद्धभक्तमध्याद्वा उद्धरेदिति क्षेत्रविषयः स उक्तः। तथा यद्यदा यस्मिन् क्षणे पतित प्रक्षिप्तं
ज्ञात्वा तत्तदेव शीघ्रमुद्धरेत्। बृहद्वेलया हि शुद्धं भक्तमितरेण व्याप्यते। ततस्तदप्यशुद्धप्रायं स्यादिति कालविषयः स उक्तः।
तथाऽशठस्तस्मिन् मनोज्ञेऽरक्तोऽमनोज्ञेऽद्विष्टश्च मास्य विकल्पः स्यात् यदोदनादिकं द्रव्यं पश्यति विशोधिकोटिदोषदुष्टमिद-
मिति प्रत्यभिजानाति। ज्ञात्वा च 'सम्म' ति सम्यक् निर्वाहविषयविज्ञानविषयनिजशक्त्यनुरूपयतमानतानैपुण्येन शुद्धभक्तादि,
घृतपतद्ग्रहात्तदुद्धरेदित्यनेन च भावविषयस्स उक्तः। तथाऽप्रोज्झिते, शुद्धाहारे, सति के(पात्रके) तस्मिन्नशुद्धावयवेषु सत्स्व-
प्यकृतकल्पेऽपि शेषं गृह्णन् दोषभागस्य शुद्धकोटिकत्वात् निजभक्तैस्तोलितत्वात्तदवयवपरिभोगाय त(तत्) प्रायश्चित्तमपि न

स्यादिह चाशुद्धं यद्यत्र यदा पतितं पश्यति तत्तत्तदा सम्यगुद्धरेदशठः सन्निरयुक्तम् । अधुनाऽशठ एव विशोधिकोटिदोषवत आहारस्य समुद्धरणविधिरुच्यते । तत्र च यत्पात्रकेऽग्रगृहीतं तच्छुद्धं यत्तु पश्चात्तन्मध्ये पतितं तद्विशोधिकोटिदोषवद्द्रव्यं, ततश्च निर्व्वाहे सति शुद्धं विशोधिकोटिदोषवच्च सर्व्वं त्याज्यमनिर्व्वाहे तु चतुर्भङ्गिकया कल्पनीयता वक्तव्या । यथा शुष्के शुष्कं १ शुष्के आर्द्रं २ आर्द्रे शुष्कं ३ आर्द्रे आर्द्रं ४ पतितमिति । तत्र शुष्कं वल्लचणकादि रूक्षद्रव्यं । आर्द्रं तु तक्रतीमनस्नेहादिकं । ततश्च यदि शुष्कस्य पुरागृहीतस्य शुद्धस्य मध्ये शुष्कं वल्लादिकमेव विशुद्धिकोटिदोषवत्पतितं तदा तद्वल्लकादिकमशुद्धं वक्ष्यमाणन्यायोक्तजलप्रक्षेपादिकष्टं विनापि विविक्तुं शक्यत्वादुद्धृत्य तत्यज्यते । उद्धृते च शेषं वल्लकादिकं कल्प्यं स्यादिति प्रथमभङ्गः । यदा च पतद्ग्रहे शुद्धस्य शुष्कप्रायवल्लादेर्मध्ये यदि विशोधिकोटिदोषवत्तीमनाद्यार्द्रं पतितं तदा तन्मध्ये काञ्जिकादिजलं प्रक्षिप्य धूल्यादेरुपरि नामितस्य पात्रकस्य भूमत्यासन्नकर्णैकदेशे लग्नं शुद्धभक्तस्य पातरक्षणार्थं तिर्यग् स्वहस्तं विधाय तत् क्षिप्तजलं विविक्तप्रदेशे गत्वा निष्काशयन्ति । येन तज्जलेन सह तदशुद्धतीमनादिकं निस्सरति । ततः शेषं वल्लादिकं कल्प्यं स्यादिति द्वितीयभङ्गविधिः । यदि चार्द्रस्य शुद्धस्य तीमनादेर्मध्ये शुष्कप्रायं कूरमुद्गादिकं विशोधिकोटिदोषवत्पतितं, तदा तदाधारपात्रकमध्ये स्वहस्तं प्रक्षिप्य तीमनादेर्मध्याद् यच्छक्नोति निष्कासयितुं हस्तेन तन्निस्सारयति । ततः शेषं तीमनादि कल्प्यं स्यादिति तृतीयभङ्गविधिः । यदि च दुर्लभद्रव्यस्यार्द्रस्य मध्ये आर्द्रमेवाशुद्धं पतितं तदस्मिन् तावत् प्रमाणे उद्धृते शेषं कल्प्यमिति चतुर्थभङ्गविधिः अयं च सूत्रकारेणाप्यभिधास्यते इति गाथार्थः ॥५५॥

अधुना प्रदर्शितमेवार्थं सूत्रकारः संक्षेपतोऽभिधित्सुराह ।

त चेव असंथरणे, सथरणे सव्वमवि विगिंचति । दुल्लहदव्वे असढा, तत्तियमेत्तं चिय चयंति ॥५६॥

व्याख्या—'त चेव' त्ति । चः पुनरर्थः भिन्नक्रमश्च तदेव विशोधिकोटिदोषदुष्टमेव, असंस्तरणे तद्विनाऽनिर्व्वाहे विगिंचन्तीति योगः । संस्तरणे पुनस्तद्विनापि निर्व्वाहे सत्यपेरेवकारार्थत्वात् सर्वमपि समस्तमेव सर्व्वं विशोधिकोटिदोषदुष्टं पञ्चादिकं विगिंचन्ति परित्यजन्ति परिष्ठापयन्तीति यावत् । अयमत्र भावार्थः । साधुना हि भिक्षामटता पूर्व्वं पात्रके शुद्धं भक्तादि गृहीतं ततस्तत्राप्यना-भोगादिनाऽज्ञातं विशोधिकोटिदोषदुष्टं गृहीतं । पश्चाज्ज्ञातं ततो यदि तेन विनापि निर्व्वहति तदा तत्सर्व्वमपि विधिना त्याज्यं । अथ न निर्व्वहति तदा सम्यग्विज्ञाय निजविज्ञानेन तदेव दोषदुष्टं त्याज्यं न शेषम् । यदि च श्लथद्रवरूपस्य विशोधिकोटिदोषदुष्ट-स्तक्रतीमनादेः शुद्धसजातीयमिलितस्य व्यक्त्या परस्परं मिलितत्वेन शुद्धाशुद्धविभागो न लक्ष्यते, तदापि समस्तत्यागः कार्यः । चतुर्थभङ्गकाश्रितं विधिविशेषमाह । 'दुल्लहेत्यादि' दुर्लभमन्यत्र दुष्प्रापद्रवं श्लथरूपं घृतादिकं द्रव्यं तस्मिंस्तु पुनः शुद्धे यद्यपरं विशोधिकोटिदोषदुष्टं पतितमथ ग्लानाद्यर्थं अवश्यं दुर्लभत्वाद्य(यद)र्थं तत्तदा तावन्मात्रमेव यावन्मात्रं विशोधिकोटिदोषदुष्टं घृतादिकं पतितं तत्प्रमाणमेव कल्प्यं सर्व्वस्यापि मिलितस्य मध्यादपनयन्ति उद्धरन्ति साधवः । कीदृशाः सन्तः ? इत्याह । अशठा निजशक्त्यनव-गूहनेन यतमानतयाऽमायाविनस्ततः शेषः किञ्चिच्छुद्धं किञ्चिद्विशोधिकोटिदोषवच्च भवति । परं तत् सर्व्वज्ञाज्ञाकरणात् कल्प्यं स्यात् । इह दुर्लभशब्दोपादानात् सुलभे द्रव्ये सति सर्व्वमपि त्यजन्तीति दृश्यम् । तथाऽशठः सन् यदेवाचरति तदेव तस्य चा-रित्रनैर्मल्यहेतुतया कर्म्मबन्धाभावाय स्यात् । शठस्तु तदप्याचरन् चारित्रमालिन्योत्पादनेन कर्म्मणा श्लिष्यते इत्यावेदयतीति गाथार्थः ॥५६॥

सांप्रतमुद्गमदोषनिगमनमुत्पादनादोषप्रस्तावनां चाह ।

भणिया उग्गमदोषा, संपइ उप्पायणाए ते वोच्छं। जें णज्जकज्जसज्जो, करेज्ज पिंडट्ठमवि ते य ॥५७॥

व्याख्या—भणिता भेदप्रभेदादिकथनेनादित आरभ्यैतावता ग्रन्थेन प्रतिपादिता उद्गमदोषा आहारोत्पत्तिदूषणानि इति-निगमनं । सम्प्रति साम्प्रतमधुनेत्यर्थः । 'उप्पायणाए' त्ति तत्र धात्र्यादिप्रकारैर्वक्ष्यमाणैर्याच्ञया आहारोत्पादनमुत्पादना तस्या-स्तस्यां वा विषये तान् दोषान् वक्ष्ये—अभिधास्ये । यान् दोषान् । अनार्यं जघन्यजनोचितं यत्कार्यं प्रयोजनमाहारादिलौल्येन तदु-पार्ज्जन्या(न)करणरूपमथवोत्तमजनाचरणीयं धर्म्मलक्षणमेव कार्यं नाहारादिकं । तदुक्तं, "नाहारं चिन्तयेत् प्राज्ञो धर्म्ममेकं हि चिन्तयेत् , आहारो हि मनुष्याणां जन्मना सह जायते" ॥१॥ इति तत्र सज्जः प्रगुणस्तदुपायेनिरतः कुर्व्वीत विदधीत लौल्ययुक्तः कश्चित् साध्वाभासः यदर्थमसौ तान् कुर्व्वते तद्दर्शयितुमाह । पिण्डार्थमपीति आहारनिमित्तमपि न केवलं दुर्लभवस्तुन उत्पादना-देरर्थायेत्यपेरर्थोऽनेनार्यकार्यमेव व्यक्तीकृतं परमिह पिण्डेनैव प्रकृतमिति मुख्यतस्तदुपादानं । यद्वा- अनार्यकार्यं क्रोधादियुतस्य साधोर्धात्रीत्वादिकरणम् । अथ च क्षमाद्यन्वितत्वमेव यतेः प्रशस्यं कार्यं । तत्र सज्जः प्रगुणः, शेषं प्राग्वत् तत्र क्रोधयुतो धात्रीत्वं करोति । यथा केनापि साधुना क्वापि गृहे भिक्षार्थं गतेन लड्डुकादीन् दृष्ट्वा गृहस्थी याचिता एतान् मह्यं देहीति तयोदरिको भवा-नित्यादिवचनैर्निर्भर्त्सितो यतिः ततः कुपितश्चिन्तयति यथा इयं पापा तथा कार्या, यथा मदायत्ता स्यादिति । मानयुतस्त्वभ्युत्था-नाद्यर्चया, मायायुतस्त्वेकस्या धात्र्याश्च्यावनायान्यस्याः स्थापनाय बालस्य गृहे गत्वा कूटश्लोकपाठकरणादिना, लोभयुतस्त्वाहार-लोभादिना धात्रीत्वं करोतीति । 'ते य' त्ति ते दोषा पुनरमी भवन्तीति गम्यते इति गाथार्थः ॥५७॥

अथ तानेव प्रस्ताविताेत्पादनादोषान् नामतः संख्यातश्च गाथाद्वयेनाह ।

धाई दूइनिमित्ते, आजीववणीमगे तिगिच्छाय । कोहे माणे माया लोभे अ हवंति दस एए ॥५८॥

पुव्विं पच्छा संथवविज्जा, मंते य चुन्नजोगे य । उप्पायणाए दोसा, सोलसमे मूलकम्मे य ॥५९॥

व्याख्या—धात्री बालपालिका स्त्री । इह च धात्रीति निर्देशेऽपि दोषशब्दसामान्याधिकरण्यात् सूचनाच धात्रीत्वंकरणमिति ज्ञेय । एवं यथासम्भवमन्यत्रापि ।१। तथा दूती परस्परमन्दिष्टार्थकथिका स्त्री, दूतीत्वकरणमित्यर्थः ।२। 'निमित्ते' त्ति निमित्त करणमतीताद्यर्थसूचन ।३। तथा आजीवो जात्यादीनां गृहस्थात्मसमानां कथनादिना आजीवन ।४। 'वणीमगे' त्ति वनीपकत्वकरण । तत्र वनुते दायकाभिमतेषु श्रवणादिष्वात्मनो भक्तस्य दर्शनात् पिण्ड याचते उत्पादयतीत्यर्थः । वनयति वा पिण्डार्थमात्मान दायिकाभिमतेषु श्रमणादिषु समक्त दर्शयतीति निरुक्तिवशाद्वनीपकः । यद्वा वनीं दायकाभिमतजनप्रशंसोपायतो लब्धार्थरूपा पाति पालयतीति वनीपः । स एव वनीपकः । तस्य भावस्तत्त्व तस्य करण विधान तत् ।५। तथा चिकित्सन चिकित्सा रोगप्रती कारः चः समुच्चये ।६। तथा कोपः क्रोधः ।७। मानो गर्व्वः ।८। माया वञ्चना ।९। लोभो लुब्धता ।१०। चः पूर्ववत् भवन्ति जायन्ते दश प्रतीताः । एते अनन्तरोक्ता इति ॥५८॥

तथा पूर्व्वं दानात् संस्तवनाद्विद्याप्रयोग इति । तत्र विद्या स्त्रीस्वरूपदेवताधिष्ठिता ससाधना वा ओमित्याद्यक्षरपद्धतिस्तस्या प्रयोगो व्यापारणं सः १२, एव मन्त्र इति मन्त्रप्रयोगः किन्तु मन्त्रः पुरुषरूपदेवताऽधिष्ठितोऽसाधनो वा । चः समुच्चये ।१३। तथा चूर्णस्तिरोधानादिफलो नयनाञ्जनादियोग्यो द्रव्यक्षोदः ।१४। योगः आकाशगमनसौभाग्यादिफलो द्रव्यसमूहः । चः पूर्व्ववत् ।१५।

एते किमित्याह उत्पादनाया दोषाः पिण्डोपार्जनस्य दूषणानि एते पञ्चदश । तथा षड्भिरधिका दशपरिमाणमस्येति षोडशं मूलकर्म्म चेति मिलिताः षोडश भवन्ति तत्र मूलमालोचनादीनां दशानां प्रायश्चित्तानां मध्ये इष्टमेतत्प्राप्तिनिबन्धनं कर्मव्यापारो गर्भघातादिमूलानां वा वनस्पत्यवयवानां कर्मौपध्याद्यर्थं छेदादिक्रिया मूलकर्म्म चः समुच्चये ।१६। एतेषां मध्याद्येन कृतेन य आहारो लभ्यते स तद्दोषवानिति द्वारगाथाद्वयार्थः ॥५९॥

अधुनाद्यं धात्रीद्वारं व्याख्यानयन्नाह—

बालस्स खीर मज्जण, मंडणकीलावणंकधाइत्तं । करिय कराविय वा जं, लहइ जइ धाइपिंडो सो ॥६०॥

व्याख्या—बालस्य शिशोः सम्बन्धि किमित्याह । क्षीरं च स्तन्यं मज्जनं च स्नानं मण्डणं च भूषा क्रीडापनं च रमणं, अङ्कश्चोत्सङ्गः । उपलक्षणत्वात् कट्यादिग्रहस्ते तथा तद्विषयं धात्रीत्वं क्षीरमज्जनमण्डनक्रीडापनांकधात्रीत्वमिति । तत्र धारयति क्षीरपानादिनाऽवष्टंभयति बालकमिति धात्री निपातनात् । धयन्ति दुग्धपानादिना पिबन्ति बालकास्तामिति वा धात्री बालपालिका स्त्री । सा च रूढया क्षीरादिभेदाद् पञ्चविधाः, तस्या भावो धात्रीत्वम् । एताश्च क्षीरादिविषयाः पञ्चधात्र्यश्चिरन्तनकाले बालपितृविभवानुसारत आसन् । साम्प्रतं तु दुःषमानुभावान्नैतास्तादृश्यो दृश्यन्ते इति । तदेकैकं क्षीरादिधात्रीत्वं कर्म्मतायत्तं, 'करिय'त्ति कृत्वा स्वयं विधाय । 'काराविय' त्ति कारयित्वा अन्यसकाशाद्विधाप्य, वाशब्द एकां प्रच्याव्यान्यस्यास्तत्स्थाने व्यवस्थानरूपं वा क्षीरादिधात्रीत्वं कृत्वेति समुच्चयार्थः । यं पिण्डं लभते-प्राप्नोति यतिः साधुः धात्रीत्वकरणाल्लब्धः पिण्डो मध्यपदलोपाद्धात्रीपिण्डः । सोऽनन्तरोक्त उच्यते इति शेषः । तत्र यथा क्षीरधात्रीत्वं कारयति करोति वा स्वयं तथोच्यते । किल कश्चित्साधुर्भिक्षार्थं पूर्व्वपरिचितगृहे प्रविष्टो

रुदन्तं बालकं दृष्ट्वा तज्जननीं प्रत्याह, यथा मह्यं शीघ्रं भिक्षां प्रयच्छ तेऽसौ बालको रोदिति पश्चादेनं स्तनं पायय । अहो ते अति-प्रमादिता किं सुलभानि पुत्रभाण्डानि ? यद्वा पर्याप्तं मम भिक्षया तावदेनमेव तर्पय । भूयोऽपि वाऽहं भिक्षार्थमागमिष्यामि । तथा मतिमानऽरोगी दीर्घायुश्च स्तनं पायितो बालः स्यादिति क्षीरधात्रीत्वं कारयति । यद्वा वक्ति तिष्ठ त्वं निराकुलाऽहमेवास्मै कुतोऽप्यानीय क्षीरं दास्यामीति वचनत स्वयं धात्रीत्वं करोति । अत्र च प्रभूता दोषाः स्युर्यथाऽसौ बालकमाता भद्रकतयाऽऽवर्जितचित्ता सत्याधाकर्मादिपाकं कुर्यात्तथा बालकस्वजना अन्यो वा प्रातिवेश्यादिर्बालकमात्रादिना सह सम्बन्धं भावयेत्साधुकरणदर्शनात् । यदि च प्रान्ताऽसौ तदा प्रद्वेषं विदध्यात्तथा वेदनीयकर्मविपाकवशात् बालस्य मान्द्ये जाते त्वया मत्पुत्रो ग्लानीकृतइत्यादि साधुना सह कलकलादिभवनात् प्रवचनमालिन्यं स्यात् । चाटुकारिण एते इति जनेऽश्लाघा स्यादेवं शेषास्वपि धात्रीष्वमी द्रष्टव्याः । अधुनैका प्रत्याख्यान्यस्याः स्थापनेन यथाऽसौ तत् करोति तथोच्यते । भिक्षाचर्यायां प्रविष्टेन साधुना महिलां सशोकां दृष्ट्वा किन्त्वमधृतिपरा दृश्यसे ? इत्यादि पृच्छ्यते, तथा चोच्यते । धार्मिक यते ! दुःखं दुःखसहायस्यैव कथ्यते, साधुः प्राह को दुःखसहायो भण्यते, सा प्राह यः कथितो दुःखविषये प्रतिकारं करोति । साधुनोक्तं मा मुधया कोऽन्यस्तथाभूतः, सा प्राह तर्पुद्गलितम परधात्र्या मम धात्रीत्वमिति । ततः साधुरुत्पन्नाभिमानो यावत्त्वं तत्रैव स्थापिता तावन्नाहं त्वदीयां भिक्षां ग्रहीष्यामीत्यभिधाय स्थापयितुमिष्टाया धात्र्या अदृष्टत्वात् स्वरूपं जानाति तस्या एव पार्श्वे पृच्छति यथा सा किं तरुणी मध्यादिवयस्का वा, प्रतनुस्तनी स्थूलस्तनी वा, शरीरेण वा मांसला कृशा वा कृष्णा गौरा वेत्यादि । ततो ज्ञाते तत्स्वरूपे यदि स्थापयितुमिष्टा धात्री स्थविरा, कृशशरीरा, स्थूलस्तनी कूर्पराकारस्तनी वा स्यात्ततस्तत्स्वरूपधात्रीज्ञापनार्थं तदाश्रिते गृहे गतः सन् तद्गृहस्वामिनः शृण्वतो बाले

दृष्टिं निवेश्य वदति यथा वृद्धा धात्र्यऽबलस्तन्या स्यात्तां धयन्बालोऽप्यबलः सम्पद्येन, कृशा च धात्री स्तोकस्तन्या स्यात्तां च धयन्बालोपि कृशो भवेत्। स्थूलस्तन्यास्तनौ धयन्बालः कोमलाङ्गत्वात् कुचचम्पितवक्त्रघ्राणः सन् चिपिटनासिकः स्यात् कूर्पराकारस्तनीं च धयन्बालः स्तनाभिमुखमुखप्रसारणतो दीर्घीकृतमुखतया सूचीमद्दशवदनः स्यात् कोमलाङ्गत्वादिति। अत्रार्थे स्वकृतश्लोकान् पठति। यथा 'निस्थामां स्थविरां धात्रीं सूच्यास्यः कूर्परस्तनीं। चिपिटः स्थूलवक्षोजां धयंस्तन्वीं कृशो भवेत्' ॥१॥ इत्यादि। यद्वा च्यावयितुमिष्टाया वर्णमाश्रित्य तत्समक्षं स्वामिनः शृण्वतः स्वकृतश्लोकपठनेन दोषान् वक्ति यथा 'कृष्णा भ्रंशयते वर्णं, गौरी तु बलवर्जिता। तस्माच्छ्यामा भवेत् धात्री बलवर्णैः प्रशंसिता' ॥१॥ इत्यादि। इह यश्च्यावयितुमिष्टाया वर्णः कृष्णादिरुत्कटोऽस्ति तेन तां दूषयति। यदि च स्थापयितुमिष्टापि च्यावयितुमिष्टसदृशवर्णा स्यात्तदा तां विशेषतः श्लाघ्यवर्णामपरगुणसम्पर्कादिना वक्ति। च्यावयितुमिष्टां च निन्द्यवर्णामिति। तदिह च्यावयितुमिष्टा स्थविरादिवयस्त्वेन स्थूलस्तनादित्वेन कृष्णादिवर्णत्वेन वा युक्ता वर्त्तते इति न सम्यग् योगः। स्थापयितुमिष्टा च तरुणीत्वेन लक्षणयुक्तस्तनतया नातिकृष्णागौरवर्णतया च सम्पन्नेत्यतस्तद्गृहस्वामी साध्वभिप्रेतां धात्रीं पुनरप्यङ्गीकरोतीतरां मुञ्चतीति। अत्र चैवं विधानेऽमी दोषाः स्युः। यथा या क्षीरधात्रीत्वच्याविता सा साधूपरि विद्वेषं कुर्यात्। प्रद्विष्टा च सती चौरोऽयमित्यादिकमनृतं छोभकं दद्यात्। यद्वा अनया धात्र्या सह तिष्ठतीति ब्रूयात्। वधादिकं वा तस्य कुर्यादधिकरणं चेत्थं महत्साधोः स्यात् तथा या स्थापिता सापीदृशं व्यतिकरं दृष्ट्वा ममापि धात्रीत्वविघ्नमित्थमसौ करिष्यतीति विचिन्त्य विषादि तन्मरणाय दद्यात्। मा कदाचिद्यथा मया अभ्यर्थितेनेतरा च्याविता तथाऽन्ययाऽभ्यर्थितो मां च्यावयिष्यतीत्येवं शेषास्वपि। उक्तं क्षीरधात्रीत्वमाश्रित्य करणकारणादिस्वरूपम्; अथ मज्जनधात्रीत्वमाश्रित्य तदुच्यते। यथा भिक्षार्थं

गृह गतो यती रममाण बालं दृष्ट्वा तज्जननीं प्रत्याह । तथा ममामनी बालो लुठति धूल्या वा अवगुण्ठितशरीरस्तिष्ठत्यतः स्नापय- त्विति । जलं ग्राहयित्वा बालमातुः पार्श्वाच्चस्य मज्जनविधापनं कारयति । यद्वा अहमेनं मज्जयामीत्यभिधाय स्वयं जलं गृहीत्वा बाल स्य मज्जनविधानं करोति । तथाऽऽप्यनी(मिम)तधात्र्याः स्थापनाय सुतजनन्याः पुरतो जल्पति । यथा मयदभिमता धात्री सर्वथा न मज्जति । अविपद्धजलेन वा म ति तत्र सर्वथा अस्नपितो बालो दुर्बलदृष्टिरेव स्यादतिशयपङ्कमुत्क्षेपणेन स्नप्यमानोऽसात्यलनयनो रक्ताक्षो जलभीरुश्च स्यात् । स हि बालत्वेऽमहितजलप्लावनतया श्वासनिरोधाद्व्याकुलीभवतस्तस्य यज्जलभयं समुत्पद्यते, तेन गुरुरपि जातो नद्यादिषु प्रविष्टः पूर्वभयाऽभ्यासेन जलाद् बिभेतीति । भवदभिष्टा च धात्री प्रचुरजलेनैव स्नपयतीति न सम्यग् योगः । अथ मण्डनधात्रीत्व करणादिभेदत उच्यते । गृहे गतो बालजननीं प्रत्याह । खेलाक्षुरिकादिरूपैस्तिलककटककुण्डलादिभिराभरणैरेनं मण्डयेति कारणम् । यद्वा अहमेनं मण्डयामीति प्राहेति स्वयं करणं । स्वापयितुमिष्टायाः सत्यानि वा दूषणानि वदति । यथामौ भवत्स्थापितमण्डनधात्री बालस्य हस्ताभरणानि कटकादीनि कण्ठमत्यानि च नक्षत्रमालादीन्यपि पादयोः परिदधाति चरणसत्कानि च नूपुरादीनि कण्ठादाविति । इदं च श्रुत्वा बालजनकेन वामशोभनामिति चिचिन्त्यापनीय च, पूर्वैर्याऽऽव क्रियते । क्रीडनधात्रीत्वं करणादिभेदतो यथा, भिक्षार्थं प्रविष्टः साधुर्बालं रुदन्तं दृष्ट्वा तज्जननीं प्रत्याह यथैनं बाल क्रीडनककाष्ठपुत्रिकापनकाद्यैर्मृन्मयहस्त्या- दिभिर्वा क्रीडां कारय । अहं वा एन रमयामीत्येवं मातुः सकाशात् स्वयं वा क्रीडनकधात्रीत्वं कारयति करोति वा । अभिप्रेतायाः स्था- पनार्थं तन्मातुरग्रतःस्थापयितुमिष्टधात्र्या दोषोद्भवं च करोति यथा—कठिनस्तनपुतधात्र्या रमितो बालोऽपि कर्कशध्वनः स्यात् । मृदुस्वरया च रमितो बालो मृदुस्वरोऽव्यक्तस्वरो वा स्यात् इति समस्या दोषान् घटयति । एतद्दोषान्यतरस्मिन्न भवद्धात्री वर्तते ।

अङ्कधात्रीत्वकरणादिकं यथा, भिक्षार्थं गृहे गतो बालं भूमौ रुदन्तं दृष्ट्वा अङ्के गृहाणैनमहं वा गृह्णामि इति तज्जननीं जल्पतीत्यङ्कधात्रीत्वं कारयति करोति वा। ध्यावयितुमिष्टधात्र्या दोषोद्घट्टनं च कुरुते। यथा स्थूलशरीरया धात्र्या कट्यां बालको गृह्यमाणोऽन्योऽन्यं विस्तीर्णान्तरपादः स्यात्। वक्रीभूतकट्या निर्मांसत्वेन शुष्कशरीरया धात्र्या कट्यां ध्रियमाणः कष्टेन तिष्ठति। निर्मांसकठिनहस्ताभ्यां च धात्र्या गृह्यमाणो भयवान् भवति। भवदभिप्रेता चैतेषामन्यतरस्मिन् वर्त्तते। इह कटीभरणादिकमप्यंसकठिनहस्ताभ्यां च धात्रीत्वं ज्ञेयं। इह सर्वास्वपि ध्यावयितुमिष्टासु धात्रीषूद्भावितदोषाणां मध्याद् घटमानोऽघटमानश्च दोषः स्यात्। परमसौ स्वमतिविकल्पितत्वात् दुष्टाभिसन्धित्वात् सर्वज्ञनिषिद्धत्वाच्चासत्य एव ज्ञेय इति गाथार्थः ॥६०॥

उक्तं धात्रीद्वारमथ दूतीद्वारमाह।

कहियमिहो संदेसं, पयडं छन्नं च सपरगामेसु। जं लहइ लिंगजीवी, स दूइपिंडो अणट्ठा(ट्ठ)फलो ॥६१॥

व्याख्या—कथयित्वा निवेद्य मिथो मात्रादिसम्बन्धिनं पुत्र्यादेरग्रतः पुत्रादिसत्कं च मात्रादेरित्येवं परस्परमुभयोरपीत्यर्थः। कं कथयित्वेत्याह 'संदेसं'ति सन्देशकं अभीप्सितार्थाभिधायकनिवेदितवचनकथनरूपं प्रतीतं। किं विशिष्टं तमित्याह। प्रकटमन्येषामगुप्तं सर्व्वजनविदितमित्यर्थः। तथा छन्नं बाह्यजनालक्षिततया गुप्तं बाह्यजनश्च लोकलोकोत्तरभेदाद् द्विधा। तत्र लोकः पार्श्ववर्ती पृथग्जनः। लोकोत्तरः सङ्घाटीयसाधुः। तत्र कदाचिदुभयोरपि प्रच्छन्नः। कदाचित्सङ्घाटीयसाधोरेव गुप्तो ज्ञेयो यस्याश्च सन्देशको नीयते तस्याश्छन्नो न भवत्येव। तदित्थं छन्नो द्विधा भवति। एतत्स्वरूपं च गाथार्थादुपरि वक्ष्यामः। वा विकल्पे क्व कथयित्वेत्याह स्वपरग्रामयोः स्वग्रामे परग्रामे च। तत्र स्वग्रामः स्वनिवासग्रामस्तद्विपरीतः परग्रामः। कोऽर्थः? स्वनिवासग्रामस्यैव सत्केऽन्यस्मिन् पाटकादौ परग्रामे

या सन्देशकं नीत्येति। तत' किमित्याह यं पिण्डमाहारादिलक्षणं लभते प्राप्नोति क इत्याह लिङ्गं रजो हरणादि साधुवेषरूप चिह्नं तेन जीवति निर्वहतीत्येवंशीलस्य तथा इत्थ निर्व्वाहं प्रवर्त्तयन् लिङ्गमात्रोपजीवक एव भवतीति विशेषणं स इत्थम्भूतो दूतीत्वकरणोपायेन लब्धः पिण्डो मध्यपदलोपे दूतीपिण्ड इत्युच्यते। स च किंविशिष्ट इत्याह अनर्थाः प्रभूता ऐहिकामुष्मिका अपायाः फल कार्यं यस्या-सोऽनर्थफलोऽनेकदोषप्राप्तहेतुरित्यर्थः। अयमत्र भावार्थः किल कश्चिद् यती भिक्षाद्यर्थं व्रजन् विशेषतत्लाभार्थं तस्यापि ग्रामस्य पाटकान्तरे ग्रामान्तरे वा जनन्यादेः सत्कं पुत्र्यादेरग्रतस्तद्वचन नीत्या कथयति। यथा सा तव माता स तव पिता च त्वयाऽस्या-गन्तव्यमित्यादि तत्संमुख वक्तीत्येव स्वपक्षपरपक्षयोः शृण्वतो निःशङ्कं कथनात् प्रकटः सन्देशः। तथा कश्चिद् यती दुहित्रा मात्रादिकं प्रति स्वग्रामे परग्रामे वा सन्देशकनयनायाभ्यर्थितस्ततस्तत्सन्देशकमवधार्य तज्जनन्यादिपार्श्वे गतः सन् द्वितीयसङ्घाटकी-यसाधो' दुहितुः सत्कमालभकमसौ तन्मातुर्ददाति इत्यव्यवमायोत्पत्त्यर्थमित्थं तज्जननी संमुखं ब्रूते। यथा अतिमुग्धा सा तव दुहिता, येयमस्मान्प्रतिवदति यथेद मयोजन मदीयागमनादिकं मम मात्रे त्वया निवेद्यमिति। सापि तथा तदभिप्रायं ज्ञात्वा तत्सङ्घाटकीय-साधुप्रत्यायनाय प्रतिभणति। यथा वारयिष्याम्यह तां तथाभिमुख पुनरेव जल्पन्तीमित्येत्र सङ्घाटकीयसाधोरसौ गोपयितुमिष्टो न लोकस्येति लोकोत्तरप्रच्छन्नसन्देशक इति। तथा कस्याश्चित् पिता यती समभवत् माता तु तस्यापि ग्रामस्य तत्केऽन्यस्मिन् पाटकादौ ग्रामान्तरे वा गृहस्थ्यभूत्ततस्तत्र भिक्षाद्यर्थं व्रजन्त निजपितरं साधु दृष्ट्वा मातुः सन्देशकं ददाति यथा हे तात मज्जन-न्यास्त्वमेव कथयेर्यथा तत्कार्यं तत्र प्रतीतं यथा त्व जानासि तथैव सम्पन्नं यथा वा जानासि तथा वा तत्त्वया विधेयमित्येवमसौ स पुनः सङ्घाटकस्य शेपलीकानां चार्थानवगमादुभयच्छन्नसन्देशक इति। इह च सर्व्वत्र दोषा गृहस्थव्यापारणादिना जीवोपमर्दादयो

ज्ञेयाः । प्रकटसन्देशकं चाश्रित्य विशेषतो दोषा आख्यानकेनोच्यते । तच्चेदं

एगंमि गामे उज्जुओ नाम कोडुंबिओ, तस्स य देवई नाम दुहिया । सा य-तग्गामवासिणा एगेण कोडुंबिएण परिणीया । तीये कालंतरे एगो पुत्तो दुहिया य जाया । सा धूया पच्चासन्नगोउलगामवासिणा एगेण कोडुंबियपुत्तेण परिणीया । एत्थन्तरे उज्जुयभज्जा पंचत्तमुवगया । तओ उज्जुओ संसारभयभीओ धम्मघोसाणं थेराणं समासे पव्वइओ । विहरमाणो तत्थेव गामे नियदुहिआए देवईए वसहीए सपरिवारनियगुरुसहिओ ठिओ । तम्मि पत्थावे ताणं दोण्हवि गामाणं परोप्परं वेरं आसि सेज्जायरिनिवासिगामेण एयस्सुवरि च्छन्ना धाडी सज्जिया । सो य उज्जुयसाहू गोउलगामे भिक्खट्ठ चलिओ । देवईए दुहियानेहेण भणिओ । जहा जणय तुमं गोउलगामे वच्चिहिसि । तत्थ मे दुहियाए णियदोहित्तियाए कहेज्जसु, जहा तुह जणणीए कहावीयं, जम्हा अम्ह गामो तुज्झ गामस्सुवरि पहाए छन्नाए धाडीए आगमिस्सइ त्ति । तुमं घरगक्खरं ठवेज्जसु त्ति । तेण तहेव कयं । तीए नियभत्तुणो, तेण य गामस्स कहियं । गामो सन्नद्धबद्धकवओ, जुज्झसज्जो जाओ । इयरो य पभाए आगओ । महाजुज्झं जायं । तत्थ देवईए भत्ता पुत्तो य धाडीए सहागया । जामाओउ गोउलगामेण सह हुंतो । तिन्निवि जुज्झे मया । धाडी वलिया । देवई जामाइयाणं मरणं नाउं रोइउं पयत्ता । तीसे सयासे अणुणयवद्धणत्थं लोगा आगया भणंति य जइ गोउलगामो धाडीं एंती न जाणन्तो तो असन्नद्धो न जुज्झंतो, तेण तुह जामाइणो न मरता । ता केण पावेण मो जाणाविओ, तं सोऊणं तीसे पिउणो उवरिं कोवो जाओ । जहा जइ मए अयाणंतीए तस्स सयासाउ दुहियाए कहावियं तो किं साहुवेसविडंबणेण साहियंति चिंतिय रोयंतीए भणियं । जहा मे जामाइपुत्तमारएण जणएणं सिट्ठं लोगेण सो साहू खिंसिओ उड्डाहो य जाउ त्ति गाथार्थः ॥६१॥

उक्तं दूतिद्वारं, अथ निमित्तद्वारमाह—

जो पिंडाइनिमित्तं, कहइ निमित्त तिकालविसयं पि। लाभालाभसुहासुह—जीविअमरणाइ सो पावो॥६२॥

व्याख्या—यः कश्चिद् व्रती पिण्डादिनिमित्तमाहाराद्यर्थमादिशब्दादुपध्यादिपरिग्रहः। भक्तवस्त्रादिलिप्सयेत्यर्थः। कथयति गृहिणां निवेदयति व्यापारयतीति यावत्। निमित्त ज्ञानविशेषरूपं त्रिकालविषयमपि अतीतादिकालत्रयगोचरमपि। न त्वेककाल-विषयमेवेत्यपेरर्थः। यथा हे श्राद्धा! अतीतदिने तवैतज्जातं इद भविता, साम्प्रतं चेदं भवते वर्तते इत्यादीति। किं विषयं पुनस्तदि-त्याह 'लाभे'त्यादि तत्र लाभोऽभिलषितावाप्तिस्तद्विपरीतोऽलाभः। आह्लादरूप सुखं, तदभावोऽसुख दुःखमित्यर्थः। जीवित प्राण-धारणं, मरण प्राणत्यागरूप, अमीषां द्वन्द्वे लाभादीनि मरणान्ता(न्तान्या)दिर्यस्य तत्तथा। लाभादिविषयमित्यर्थः। आदिग्रहणाद्वि-न्तालूकावृष्टिभेदधन्धुममागमसुभिक्षदुर्भिक्षादिग्रहः। यथेद कथयति सोऽनन्तरोक्तः साधुः किमित्याह पापः पापोपदेशकत्वात्, पापीयान्। तदित्थ लाभादिसूचककालत्रयगोचरनिमित्तव्यापारणाल्लब्धः पिण्डो निमित्तपिण्ड इत्युच्यते। दुष्टश्चाय यतस्त्रिविधेऽप्येत-स्मिन् कथ्यमाने आत्मोभयपरविषया वधादयोऽनर्थाः सम्पद्यते। तत्रात्मविषये साधुर्वधादिकं प्राप्नोति। उभयविषये साधुर्वधादिक माप्नोति जीवोपमर्दश्च जायते। परविषये जीवोपमर्द एवेति। वार्त्तमानिके च सद्य इहलोकेऽपि प्रत्यपाया जायमाना दृश्यन्ते। तत्राख्यानकं यथा—

एगम्मि संनिवेसे आसि पुरा गामभोइओ एगो। सोहग्गाइगुणजुया भज्जा से सुंदरी होत्था॥१॥ देसंतरम्मिय गओ रज्जा-एसेण अन्नया सो उ। भज्ज मोत्तु गामे तत्थ य नेमित्तिओ निउणो॥२॥ एगो साहू पत्तो भिक्खट्ठा सो गओ तीए गेहे। तं दट्ठूण

पुट्ठो निमित्तमिह जाणसे किं पि ॥३॥ तेणुत्तं सुट्ठुत्तरं जाणामि तीए जंपियं तत्तो। कहहि मम किंचि समणग जं ते रोयइ तयं पुच्छ ॥४॥ तत्तो निमित्तकहणेण सुंदरी तेण हियहिअया। पकया विउलासणपाणाइ दिन्नं तो तीए हिट्ठाए ॥५॥ देसन्तराउ वलिओ अह अन्नया बहु अकालता(जाया)। जाव स चणुपत्तो, नियगाम अदूरदेसंमि ॥६॥ तो तेण भोइएणं, निययग्गामस्स निग्गडपत्तेण। भज्जाणुरत्तएणं नियमणे चिंतियं च जहा ॥७॥ एगागी पच्छन्नो गच्छणं चेट्ठियं निगघरस्स। किं सुंदरी सुसीला उय निस्सीला य जोएमि ॥८॥ एत्थावसरे पुट्ठो महदइओ गड्डी कया इहइं। तेणुत्तं अज्जेन य वारे गामस्स आयाओ ॥९॥ साहु मयासाउ तओ, तीए य तयागम मुणेऊण। संमज्जणोवलेवणचंदणमालाइ गिहिकिच्चं ॥१०॥ काऊणं सव्वंचिय हरिसवसुल्लसियबहलपुलयाए। नियपरिजणो य सव्वो तदभिमुहं पेसिओ पत्तो ॥११॥ तं पत्तं दट्ठूणं पुट्ठो सो तेण परियणो मज्झ। कओ नायं तुब्भेहिं आगमणं परियणो भणइ ॥१२॥ पब्बइया किल अम्हे सुंदरीए ण नायमम्हेहि। एत्थंतरंमि तो कोउगेण तीए य सो पुट्ठो ॥१३॥ पुव्वा-णुभूयमत्थं सद्धिं जं भोइएण संजायं। ता जाव इमं पकहइ तो पत्तो भोइउ गेहे ॥१४॥ दिट्ठो सो उवविट्ठो, तीए समिवे सो वि उवविट्ठो। कयनियजणोवहारो 'सा पुट्ठा जह कहं नायं ॥१५॥ मम आगमणं तुमए. तीए वुत्तं अणेण मम मुणिणा। पव्वयपुव्वं कहियं' भद्दे को पच्चओ कहसु ॥१६॥ तीए वुत्तं निसुणसु, तुमए सह, जं मए पुरा विहियं। जं पि य हसियाईयं, सुमिणो वि य जो मए दिट्ठो ॥१७॥ तं सव्वमणेण मम्मं कहियं जो गुज्झदेसतिलओ वि। सो वि य एयं सोउं, ईसानलविप्फुरियकोवो ॥१८॥ जहा एयाए ताव वडवाए पुच्छिमो गब्भं। जइ जाणिही निमित्तेण, गुज्झतिलउ विईयाए ॥१९॥ तो नाओ तेणं च्चिय होही, तो हं न किंचि एयस्स। उववायं पकरिस्सं, अह नो जाणिही इयं गब्भं ॥२०॥ तो तिलओ विहु नाओ अकज्जायरणओ न नाणेण।

तो एयं मारिस्से निब्भत भणइ तो एमो ॥२१॥ रोसेण फुरफुरिंतो भो भो पव्वइयग ! मइ इमीए। वडवाए जं गब्भं चिठइ त फहसु नाऊणं ॥२१॥ तेण भणियं किसोरो पचहिं पुंडेहिं संजुओ अत्थि। पच्चयहेउं तीए पोट्ट फालाविय तेण ॥२२॥ दिट्ठं तारिस उब्भिय जारिसओ अक्खिओ सो किसोरो। तं दट्ठुं तस्स तओ कोवोवसमो समणुजाओ ॥२३॥ भणिओ साहु तेणं जइ एयं सच्चय जइ न हुन्तं। तो तुव उदरं एय फालावितो अहं नियमा ॥२४॥ तम्हा जाईण(णीय)मेयं इहपरलोए अणत्थकरणखम। नो फहयि अनुमय जिणेहिं काउं(?)हियएसीणं ॥१॥ ननु साधोर्वधादिकं न किञ्चिजातमिति तस्य करणे को दोषः? उच्यते वडवादिघातादयो दोषा अत्रापि जाता एव। तथा ये च पञ्चपुण्ड्रकिशोरकादिपरिज्ञानेन परस्य प्रत्ययमुत्पाद्य स्वस्य मारणादिकरण पारदारिकादिदूषण-प्रसारयिष्यन्ति ते कियन्तो भविष्यन्ति, विरला एवैते स्युः। एवमतीतादिनिमित्तेऽपि भावनीयमिति गाथार्थः ॥६२॥

उक्त निमित्तद्वारमथाजीवनाद्वारमाह।

जच्चाइधणाण पुरो, तग्गुणमप्पं पि कहिय ज लहइ। सो जाईकुलगणकम्म–सिप्पआजीवणापिंडो ॥

व्याख्या—जात्यादीन्येव धन स्वोत्कर्षादिहेतुतया वित्तं येषां ब्राह्मणादीनां ते जात्यादिधनास्तथा च विप्रादेर्जातिरेव ब्राह्मणत्वादिका धन तया ह्यसौ सर्व्वजनोत्कृष्टमात्मन प्रख्यापयति, निर्वहति च। आरक्षकादीनां कुलमेव धन तेन तेषां निर्व्वाहादिभावात्। मल्लादीनां बाहुमुष्टियुद्धादिक्रियैव धनं। कृषीवलादीनां हलवाहनादिना कृष्यादिकर्म्मैव, चित्रकरादीनां चित्रकरणादिशिल्पमेव धनमिति तेषां जात्यादिधनानां दातॄणां ब्राह्मणानां पुरतोऽतः 'तग्गुणं'ति तेषां जात्यादिधनानां सम्बन्धी गुणो जात्यादिधर्म्मो यस्यात्मनः स तद्गुणस्तं दातृसमानजात्यादिधर्मकमित्यर्थः। आत्मानमपि न केवलं परमित्यपेरप्यर्थः। कथयित्वा तत्सत्कहवनादि-

क्रियाविज्ञातृत्वसूचनव्याजेन स्फुटवचनेन वा प्रकाश्येत्यर्थः। यं पिण्डमशनादिरूपं लभते स्वजात्यादिपक्षपातरञ्जितेभ्यो ब्राह्मणादिभ्यः सकाशात् प्राप्नोति साधुः, सोऽनन्तरोक्तः पिण्डः। किमित्याह जातिश्च कुलं च गणश्च कर्म्म च शिल्पं च तानि यथा एतानि वक्ष्यमाणार्थानि तेषामाजीवना सा तथा, तया लब्धः पिण्डो जातिकुलगणकर्म्मशिल्पाजीवनापिण्डः। जात्याजीवनापिण्डः, कुलाजीवनापिण्ड इत्यादिनामाभिधेयोऽसौ भवतीत्यर्थः। कथं पुनरसौ तद्गुणमात्मानं प्रकाशयतीत्युच्यते। यथा कश्चित्साधुर्भिक्षामटन् भिक्षार्थं ब्राह्मणगृहे प्रविशति। ततस्तत्सुतं होमादिक्रियाः सम्यगकुर्वाणं दृष्ट्वा तत्पित्रभिमुखं जल्पति, यथाऽवितथवितथहवनादिक्रियाकरणाद् ज्ञायते, यथैष विज्ञातवेदादिशास्त्ररहितस्य द्विजस्य सुत इति, वेदादिशास्त्रपार्श्वस्थितो वाऽसाविति तत्पितुः कथयति यद्वा निजसुतं क्रियां कुर्वाणं साधुमवलोकयन्तं दृष्ट्वा द्विजः पृच्छति यथा साधो! त्वया किं हवनादिक्रिया सम्यगसम्यग् वा विज्ञायते येनेत्थं निरीक्षते ततः साधुर्ब्रूते, यथा समिन्मन्त्राहुतिस्थानयागकालघोषादीनाश्रित्य सम्यगसम्यग् वा क्रिया स्यात्। तत्र समिधः पिप्पलानामार्द्रप्रतिशाखादिखण्डस्वरूपा यत्र यथावत् प्रयुज्यन्ते, एवं मन्त्रा ओमित्याद्यक्षरच्छन्दरूपा, आहुतिरग्नौ घृतादेः प्रक्षेपाख्या, स्थानमुत्कुटादिरूपं, यागोऽश्वमेधादिकः, कालः प्रभातादिः, घोषो ध्वनिरूपो, यत्र यथावत् प्रयुज्यते सा सम्यक् क्रियेति। यत्र च समिधादयो न्यूनतया अधिकतया विपर्ययेण वा प्रयुज्यन्ते, न यथावत् सा त्रिविधा असम्यक् क्रियेति। तदित्थमाहारादिलिप्सया व्याजेन तत्समानजातिकस्यात्मनः प्रकाशनं विधीयते। तत्र च स ब्राह्मणस्तच्छ्रुत्वा गार्हस्थ्ये ब्राह्मणोऽयमित्यध्यवस्य भद्रकः सन् स्वजातिपक्षपाताद्यदाहारादि दापयति तदाजीवनादोषवत्स्यादथ प्रान्तस्तदाऽस्माकमयमुपहासं करोतीत्यादि विचिन्त्य गृहनिस्सारणादि कुर्यात्। यदि ब्राह्मणः(णोऽ) सन् कुतोऽपि किञ्चिद् ब्राह्मणक्रियादिकं ज्ञात्वेत्थं ब्राह्मणत्वं प्रकटयति तदा अपरोऽपि भावतो मृषावादः

स्यादिति। यदा पृष्टोऽपृष्टो ब्राह्मणोऽहमित्यात्मान जातिमन्तं साक्षादेव कथयति तदा स्फुटवचनेनैव तद्गुणात्मनः प्रकाशनाजा न्युपजीवन भवति। तत्रापि मायामृषावादादयो दोषा वाच्याः। एव क्षत्रियादिजातेरप्युपजीवन ज्ञेयम्। कुलोपजीवनं यथा उग्रकुलेषु भिक्षार्थे प्रविष्ट' साधुरुग्रपुत्र हस्तिमभृतीनि समारचयंतं दृष्ट्वा तत्पितरमाह, यथा हस्त्यादीनामवितथाऽकरणाद् ज्ञायते यथा सुशिक्षित-प्रक्रियस्योग्रपुत्रोऽयमित्यादि एवं भोगादिकुलेष्वपीति। गणोपजीवन यथा मल्लादिगृहे भिक्षार्थे प्रविष्टः साधुस्तान् युद्धादिक्रियानिरतान् व्यवलोक्य कथयति। यथा मल्लानां युद्धप्रस्तावे वासुदेवादिप्रतिमाप्रणमनखङ्गपाद्युयोधनादिव्यवस्थाभाषणं तथा कक्षाड(अक्षवाट)के प्रविष्टस्यैकस्य मल्लस्य निजभूम्याक्रमणेन प्रतिद्वन्द्विमल्लपाताय पार्श्वे गमन ग्रीवाबन्धादि च स्यात्, धरणिपातछुप्तांकयुद्धादिप्रकटन च भवतीति। ततो मल्ल एवासौ गार्हस्थ्य आसीदिति स्वगणपक्षपातादाहारादि दापयन्तीत्यादिपूर्ववत्। कर्म्माजीवनं यथा कृषी-वलस्य गृहे भिक्षार्थं प्रविष्टः कृषीवलस्य पुरतः साधुर्भणति यथा यदि प्रभूत द्रव्य कृषिकारापकाद्वणिगादेः कृषीवलो लभते तदा हलादीनि शुभानि करोति। अथ स्तोकं तदा अन्यथापीति। कृषिकारापकोऽपि यदि प्रभूतद्रव्यवान् स्यात् तदा तानि शुभानि कार यति। अथ स्तोकद्रव्यवान् तदा अन्यथापीति। तच्छ्रुत्वा गार्हस्थ्ये कृष्यादिकर्म्म निपुणोऽसावासीदित्यादि पूर्ववत्। शिल्पाजीवन यथा शिल्पिनो गृहे प्रविष्टः शिल्पिनः शिलावर्धकादेः पुरतो जल्पति यथा यदि प्रभूत द्रव्य शिल्पी लभते तदा शुभानि देवकु-लादीनि कारयति। अथ स्तोक तदा इतरथा। एव कारापकेऽपि वाच्यमिति। ततः शिल्पिकोऽसौ पूर्वमासीदिति संभाव्य स्वशिल्पि त्वपक्षपातात्तस्यासाशनादि दापयतीति। एष च यदुपजीवनेन यः पिण्डो लभ्यते स तेन व्यपदेश्यो ज्ञेय इति गाथार्थः ॥६३॥

अधुना जात्यादीन्यनन्तरगाथोत्तरार्द्धोपात्तानि व्याख्यातुमाह।

माइभवा विप्पाइ व जाइ उग्गाइ पिउभवं च कुलं । मल्लाइ गणो किसिमाइ कम्म चित्ताइ सिप्पं तु ॥६४॥

व्याख्या—मातृभवा जननीसमुत्थेत्यर्थः । यद्वा विप्रादिका ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यप्रभृतिका, वा विकल्पे जातिर्लोकप्रतीता ज्ञेयेति शेषः । तथोग्रादि उग्रभोगक्षत्रेक्ष्वाकादिकं । तत्रोग्रभोगावादिदेवेनारक्षकत्वेन गुरुत्वेन च व्यवस्थापितौ वंशविशेषौ, क्षत्रियाः प्रतीता, इक्ष्वाकवो नाभेयवंशजा इति । यद्वा पितृभवं जनकसमुत्थमित्यर्थो, वा विकल्पे कुलं ज्ञेयमिति शेषः । तथा मल्लादिर्मल्लसारस्वत-लक्षणो बाहुबलयोन्तृप्रभृतिसमुदायो गण उच्यते इति शेषः । मल्लगणसारस्वतगणस्वरूपं तु लोकरूढितो ज्ञेयं । तथा 'किसिमाइ' त्ति मकारस्य लाक्षणिकत्वात् कृष्यादिकर्षणवाणिज्ज्यप्रभृति 'कम्म' त्ति कर्म विज्ञेयम् । तथा चित्रादि आलेख्यलेपादिकं तूर्णनसीव-नादिकं वा शिल्पं शिल्पशब्दवाच्यं स्याद् तु शब्दश्च कर्मशिल्पयोर्लक्षणान्तरद्योतको यथा अनाचार्योपदिष्टं कर्म्म आचार्योपदिष्टं शिल्पमित्यनयोर्भेद इति गाथार्थः ॥६४॥

उक्तमाजीवनाद्वारमथ वनीपकद्वारं व्याख्यातुमाह ।

पिंडट्ठा समणातिहि—माहणकिविणसुणगाइभत्ताणं । अप्पाणं तब्भतं दंसइ जो सो वणिमो त्ति ॥६५॥

व्याख्या—पिण्डार्थमुपलक्षणत्वात् भोजनवस्त्रादिनिमित्तं भक्तादिलिप्सयेत्यर्थः । आत्मानं तद्भक्तं दर्शयतीति योगः । केषा-मित्याह श्रमणातिथिब्राह्मणकृपणशुनकादिभक्तानाम् । इह च निर्ग्रन्थशाक्यतापसगैरिकाजीवभेदात् पञ्चधा श्रमणाः स्युः । तत्र निर्ग्रन्था यतयः, शाक्या वन्दकाः, तापसा वनवासिपाखण्डिनः, गैरिकाः परिव्राजकाः, आजीवा गोशालमतानुसारिण इति । तथा अतिथयोऽध्वखिन्नप्राघूर्णकादयः, ब्राह्मणा विप्राः । उपलक्षणत्वादन्येऽपि च दुर्मनोऽबान्धवातंकजुङ्गिताः कृपणप्राया द्रष्टव्याः ।

तदुर्म्मनस इष्टवियोगादिविधुराः । अवान्यथाः स्वजनादिरहिताः । आतङ्कवन्त आकस्मिकज्वराद्युपेताः । जुङ्गिताङ्गा कर्त्तितहस्त पादाद्यवयवा इति । शुनकाः श्वान आदिर्येषां ते शुनकादयः आदिशब्दात् काकशुकयक्षप्रतिमादिग्रहः । ततः श्रमणाश्चातिथयश्चे त्यादि द्वन्द्वस्तेषां भक्ता बहुमानपरा ये गृहस्थास्तेषां पुरतः आत्मान स्य, किमित्याह (ग्र० २५००) तद्भक्तं तेषु श्रमणादिषु विप-येषु भक्तं बहुमानवन्त दर्शयति प्रकाशयति यः साध्वाभास' स 'वणीमो'त्ति प्राकृतत्वाद्वनीपक इत्युच्यते । कथ पुनरात्मा तद्भक्तो ज्ञप्यते ? उच्यते श्रमणादिप्रशंसाकरणत इति । यथा कश्चित् साधु' भिक्षार्थं गृहे प्रविष्टो निर्ग्रन्थानाश्रित्य वक्ति यथा भो श्रावक तिलक ! तवैते गुरवः सातिशयश्रुतोपेताः शुद्धक्रियानुष्ठानपालनपरा अत्यन्तं मोक्षाभिलाषिण इति । तथा शाक्योपासकगृह प्रविष्टः शाक्यांस्तत्र भुञ्जानान् दृष्ट्वा तद्भक्तानां पुरतस्तत्प्रशंसां कुरुते, यथा अहो शाक्याश्चित्रलिखिता इव निश्चला भुञ्जते । युक्तमित्थं मोक्षतु । तथा दयालवो दानशीलाश्चैते । तथा रासभवदत्यन्त मैथुनप्रसक्तेषु द्विजेष्वप्यशनादि दत्तं न निष्फल भवति किं पुनः स्वा-ध्यायनिष्ठेषिति । एव शेषानपि तापसादीनाश्रित्य तत्प्रशंसाकरणेन वनीपकत्व ज्ञेयम् । अतिथिभक्तेषु(क्तानां) पुरतोऽतिथिदानं प्रशस्य वदति यथा मायेण लोक उपकारकेषु प्रत्युपकाराय यतते, सर्व्वदा परिचित्ते वा, तन्निश्रया आश्रिते वा नतु मार्गपरिश्रान्तातिथि-रूपमाघूर्णकेष्वतस्तेषामशनादि दत्त महते पुण्याय, तस्यैव च दान प्रशस्यमुच्यते इति । ब्राह्मणभक्तानामग्रतस्तत्प्रशंसाद्वारेण तद्दान-माहात्म्य ख्यापयति । जातिमात्रोपजीवेष्वपि द्विजेषु दत्त भक्तादि बहुल स्यात् । किं पुनर्यजनादिषट्कर्म्मनिरतेषु धर्म्मकथादिना जननिस्तारकेषु तद्दत्तं हि प्रभूतकालवेधस्वर्गादिसुखफलकृदिति । कृपणभक्तानां पुरतस्तद्दानोपबृंहणां कुरुते । यथा अयं लोकः पूजितपूजकस्ततो य एव पङ्ग्वन्धदीनहीनाङ्गेभ्योऽशनादि दद्यात् स एव दानपताकां जगति गृह्णातीति तत्प्रशसां कुरुते । यथा किल

बलीवर्दादीनां जगत्यकष्टलभ्यस्तावत्तृणाद्याहारः, ये च किल छिदित्येवं शब्दपूर्वकं लगुडादिहताः श्वानः सर्वदैव वर्त्तन्ते, न तेषां सुखलभ्योऽशनाद्याहारोऽतः कष्टं सहते, तथैते यत्र कैलासे गौरीमहेश्वरौ किल त्रैलोक्यप्रधानौ निवसतस्तत्स्थाननिवासिनः परं तत्प्रसादायाता गुह्यकदेवविशेषा एते श्वाकृत्या मर्त्यां चरन्ति तथा अशनादिदानेन पूजकानामीप्सितकारिणः, तददायकानामनीप्सितकारिणश्च स्युरतः पूज्या एते इति। एवं काकशुकादिषु शुभाशुभादिनिवेदनपठनादिकं बहु तं प्रशंसति। यक्षादिभक्तेषु(क्तानां) पुरतः साधो। कीदृशोऽयं किं गुणो वा यक्षादिरिति पृष्टोऽपृष्टो वा तत्प्रशंसादिकं कुरुत इति। तदित्थं वनीपकत्वकरणेन कृपणभावदर्शनेनोत्पादितः पिण्डो वनीपकपिण्ड इत्युच्यते। बहुदोषदुष्टश्चायं यतोऽत्र धार्म्मिकेऽधार्म्मिके वा पात्रे दानं दत्तं निष्फलं न भवतीत्येवमप्युक्तेऽपात्रदानप्रवर्त्तनां समाश्रित्य मिथ्यात्वस्थिरीकरणदोषः स्यात्। यदा तु कुपात्रे शाक्यादिके प्रशंसारूपं वनीपकत्वं कुरुते तदा विशेषतो दोषास्तस्य स्युस्तथाहि शाक्यधर्म एव शुभ इति विपरीतबोधस्य लोके दार्ढ्यापादनान्मिथ्यात्वं स्थिरीकृतं स्यात्। तथा यदि शाक्यसत्कोपासका भद्रकाः स्युस्तदा स्वगुरुवर्णनारञ्जितास्सन्त आधाकर्माद्याहारं दद्युर्गृहादि सत्कपर्यालोचनं च विदध्युरिति संयमविराधना। यद्वा शाक्यप्रशंसाभावितांतःकरणस्तथाविधाहारलुब्धश्च स एव च कदाचिच्छाक्यत्वं प्रतिपद्येत। तथा मृषावादश्च तत्प्रशंसया कृतः स्यात्। तथाहि हस्तमुखादिचलनाचित्रलिखिता इव भुञ्जते इत्यलीकं। सचित्तजलपानादिना तु दयालव इति व्यभिचारि। तदर्थपाकनिष्पन्नाहारस्याभ्यवहारेण तु प्राणातिपातानुमतितोऽभयप्रदानाभावाद्दानरुचित्वमसत्यमिति। अथ प्रान्ताः स्युस्तदाऽन्यजन्मन्येभिर्न दीनादिभ्य आहारादिदत्तमित्याहाराद्यर्थं श्वान इव दीनास्यं दर्शयन्तीति स्वोपासकाग्रतः शाक्या जल्पेयुरिति प्रवचनविराधना. तथा प्रत्यनीका अस्माकमेते वर्त्तन्तेऽतोऽस्मदुपासकगृहेषु मैते भूयोऽप्यागच्छन्त्विति विचिन्त्य विषादि

दापयेयुरिति साधोरात्मविराधना स्यात्। एवं ब्राह्मणादिष्वपि प्रशंसायां मिथ्यात्वस्थिरीकरणमृषावादादयश्च दोषाः स्युरिति गाथार्थः॥

उक्तं वनीपकद्वारमथ चिकित्साद्वारमाह ।

भेसज्जवेज्जसूयण–मुवसामणवमणमाइकिरियं वा । आहारकारणेण वि दुविह,तिगिच्छं कुणइ मूढो ॥६६॥

व्याख्या—सूक्ष्मबादरभेदाद् द्विविधा चिकित्सा स्यात्तत्राप्याद्या द्विविधा तां वक्तुमाह 'भेसज्जवेज्जसूयण' ति तत्र भैषज्य त्रिफलाद्यौषधविशेषो, वैद्यो भिषक् तयोः सूचना उल्लिङ्गना अनभिज्ञस्य रोगिण एतद्द्वयावबोधनेत्यर्थस्तां करोतीति योगः । यथा कश्चिद् रोगार्त्तो गृही भिक्षार्थं गृहे प्रविष्टं साधुं दृष्ट्वा भगवन्! एतस्य मदीयव्याधेर्जानीषे कमपि प्रतिकारम् ? इति पृच्छति स प्राह भो श्रावक! यादृक् तवेद गडादिक वेदनाहेतुरस्ति तादृशं ममाप्यासीत्तच्चामुकेनौषधिना मम नष्टवेदनमभूदिति ततोऽस्य(स्यान-भिज्ञस्य)सतो भैषज्यकरणाभिप्रायोत्पादनाद् भैषज्यसूचन कृत । यद्वा रोगिणा चिकित्सां पृष्टो वक्ति किमह वैद्यो येन रोगप्रतीकारं जाने ? इति । एव च वदता रोगिणोऽनभिज्ञस्य सतो वैद्य पृच्छामीति परिणतिविधानाद् वैद्यसूचन कृतमिति । इयं च द्विरूपापि सूक्ष्मचिकित्सेत्येको भेदोऽथ बादरचिकित्सामाह । 'उवसामणवमणमाइकिरियं व'त्ति तत्र शर्करादिभक्षणेनोदीर्णपित्तादेरुपशम उपशमन, पटोल्यादिकटुकौषधसंयोगनिष्पन्नक्काथपानादिनोर्ध्वमुद्गिरण वमनं आदिग्रहणात् क्काथकरणस्वेदनविरेचनसिरोवेधक्षाराग्नि-कर्मादिक्रियाग्रहः । मोऽलाक्षणिकस्ततः उपशमन च वमन च ते आदिर्यस्याः सा चासौ क्रिया चोपशमनवमनादिक्रिया तां, वा विकल्पे, इत्येवं द्विविधचिकित्सां करोतीति योगः। उपलक्षणत्वादन्येन वा कारयति । किमर्थमेवां करोतीत्याह आहारस्य तुच्छग्रासः मात्ररूपस्य कारणेनापि तन्निमित्तमपि न केवलमुपकरणादिकारणेनेत्यपेरर्थो द्विविधचिकित्सां सूक्ष्मबादरभेदाद् द्विप्रकारप्रतीकारं

करोति सूचाद्वारेण साक्षाद्वा विधत्ते मूढः संयमनिरपेक्षत्वान्मूढधीरिति। तथाहि चिकित्साकाले चिकित्सां कुर्वतो यतेः कन्दमूलादिजीववधेन क्वाथक्वथनादिपापव्यापारकरणादसंयमः स्यात्। तथा नीरुक् कृतो गृहस्थस्तप्तायोगोलकवत् प्रगुणीकृतदुर्बलान्धव्याघ्रवज्जीवघातं कुर्यात्। यथाह्यटव्यामान्ध्येनाहारग्रहणशक्तेरभावात् दुर्बलः सन् व्याघ्रः केनापि वैद्येनान्ध्यापनयनेनाहारग्रहणशक्तेर्जननाद्बलीकृतो बहूनां सत्वानामुपघाते वर्त्तन्ते एवं गृही नीरोगः कृतस्सन्निति संयमविराधनोक्ता। तथा यदि दैवदुर्योगात् साधुविहितक्रियानन्तरं रोगिणो व्याधेराधिक्यं जायते तदा कुपितस्तत्पित्रादिर्बाह्वादावाकृष्य राजकुलादौ साधुं नयेदित्यात्मविराधना। एवं सति एते आहारादिलुब्धा एवंविधानर्थपरंपरां कुर्वन्तीति जनापवादः स्यादिति प्रवचनविराधनेति। तत् चिकित्साकरणेनोत्पादितः पिण्डश्चिकित्सापिण्ड इत्युच्यते इति गाथार्थः ॥६६॥

उक्तं चिकित्साद्वारमथक्रोधपिण्डद्वारं व्याख्यातुमाह।

विज्जातवप्पभावं निवाइपूयं बलं व से नाउं। दट्ठूण व कोहफलं, दिंति भया कोहपिंडो सो ॥६७॥

व्याख्या—विद्या च ओंकाराद्यक्षरवृन्दरूपा प्रतीता उपलक्षणत्वान्मन्त्रयोगादिग्रहः। तपश्च मासक्षपणादि तयोः प्रभावः उच्चाटनादिमाहात्म्यं विद्यातपःप्रभावस्तं। तथा नृपादिपूजां राजामात्यप्रभृतिसन्माननीयतां राजादिवल्लभत्वमित्यर्थः। बलं सहस्रयोध्यादिशरीरसामर्थ्यं। वा विकल्पे से तस्य साधोः सम्बन्धिनं ज्ञात्वा अवबुध्य तथा दृष्ट्वा साक्षादवलोक्य वा विकल्पे किं तदित्याह क्रोधस्य रोषस्य साधुसत्कस्य फलं शापदानेन कस्यचिन्मारणाद्यनर्थकरणरूपं कार्यं, यं पिण्डं गृहिणः साधवे इति शेषः। ददति यच्छन्ति कस्मात्कारणादित्याह भयात्त्रासाद्यथा किलायं यतिर्भिक्षयाऽदत्तया कोपं गतो विद्यामन्त्रयोगादिभिरुच्चाटनादि,

दत्तमस्तु नान्यदानादिना नवगतस्थानु नगराद्देनिस्मारणहननादिना, शरीरसामर्थ्यान्मुष्टिप्रहारदानादिना मामनर्थं प्रापयिष्यतीति। तत्र तु मानदानादिना तथापि नाविष्करणादिभिः साध्यम्, तदनन्तरपरिज्ञानात् विद्यातप-प्रभृतीनि तु तत्सहकारिकारणानि
अत एव सर्वेत्र क्रोध एव पिण्डोत्पादने मुख्य कारणं द्रष्टव्य क्रोधपिण्डस्य प्रस्तुतत्वात् विद्यातप-प्रभृतीनि तु तत्सहकारिकारणानि
इति न विद्यादिभिः महारय सर्वानर्थमातनुतीत्यर्थमिति। स किमित्याह। क्रोधादुत्पादितः पिण्डः क्रोधपिण्डः, स उक्त-
वेति न विद्यादिभिः महारय सर्वानर्थमाजनीनमिति। स किमित्याह। क्रोधादुत्पादितः पिण्डः क्रोधपिण्डः, स उक्त-
क्षपो विज्ञेयः। इह चोदाहरणं एतत्कारो लापनार्थं 'कोहे घेवरखवगो' इत्यग्रेतनगाथाऽवयवेनाग्रे वक्ष्यति। सर्वं तु प्रत्याख्यानादवेव
सूत्रगत्येदं, क्रोध क्षपकज्ञानं यथा—

इह आसि भरहवासे नयरे नामेण हत्थकप्पंति। तत्थ य एगो विप्पो अ होति मइअसक्कमहओ ॥१॥ तस्स य गेहे आय
अइमयो मासखमणरूणं ति। तत्थ य भिक्खमडंतो विगिट्ठतवओ महातवओ ॥२॥ मासस्स य पारणए संपत्तो तम्मिह घओ
तेण। दिज्जते दहूणं घयपुण्णे भूमिदेवाणं ॥३॥ तेणावि जाइया सो पडिसिद्धो घयपुण्णेहिं सो कुविओ। अन्नाहिं दाहिएहिं, भणमाणो
निग्गओ स मुणी ॥४॥ अह अन्नं मासद्धं पंचमिम दिणे चेव दिव्वजोएण। पायसमुदगं तस्स मासिए तो पुणो पत्तो ॥५॥
पुणरवि तहेव तेणं दिज्जन्ते घयपायस घयपुण्णो। दहूणं तेणाविय, विमग्गिया तेहिं पडिसिद्धो ॥६॥ कुविओ नीसरिओ सो तहेव
वयण मुहेण भणन्तो। अन्नम्मि दिज्जइ त्ति य जायमाणुगमतीय ॥७॥ तस्स वि मासियमवे, समागओ एहवि दिव्वजोएण।
पुणरवि तहेव तेहिं पडिसिद्धो निग्गओ कुविओ ॥८॥ दिज्जइ अन्नम्मि अम (य त) मुहेण वयणं भणन्तओ स मुणी। तं सोउ
घेरेणं एगेण दुवारपालेण ॥९॥ चिन्तियमिमेण मुणिणा, जइऽन्नाहिं दाहिइमिययणेण। पुरओवि दोन्निवारा मार (सो अ) दिन्नो वि
तस्स पुत्ते ॥१०॥ दोमाणुसमरणरूउ दिइ संपय तइयवारं। एसो दिन्नो निसि(सर)उ, ता मा सव्वाणि वि मरंतु ॥११॥ गिहवइणो

गंतूणं कहेइ तेणावि मरणभीएण । हक्कारिय खामित्ता पउरा दिन्ना य घयपुन्ना ॥१२॥ एवं जो इह लब्भइ स कोहपिंडो त्तुच्चइ जिणेहिं । परिहरियव्वो एसो, हियमिच्छंतेहि सयकालं ॥१३॥ इति गाथार्थः ॥६७॥

उक्तं क्रोधपिण्डद्वारं, अथ मानपिण्डद्वारमाह ।

लद्धिपसंस(सउ)त्तिइउ परेण उच्छाहिओ अवमओ वा । गिहिणोभिमाणकारी, जं मग्गइ माणपिंडो सो ॥

व्याख्या—लब्धिप्रशंसाभ्यां लाभश्लाघाभ्यां आत्मनो लब्धिमत्वं प्रशंसां वान्यतः श्रुत्वेत्यर्थः । 'उत्तिइउ'त्ति, उत्तानः गर्व्वितो अहङ्कारवानिति यावत् । यद्वा अयं लब्धिमानिति केनापि कश्चित्श्लाघितस्तां लब्धिविषयां प्रशंसामात्मनः श्रुत्वा, 'उत्तिइ उ'त्ति अहमेव शोभन इति तया गर्व्वितः सन्निति व्याख्येयं । यद्वा परेणान्येन साध्वादिना उत्साहितस्त्वमेवास्य कार्यस्य करणे समर्थ इत्यादिवचनेन प्रेरितः । यद्वा अवमतोऽपमानितस्त्वया न किञ्चित् सिद्ध्यतीत्यादिवचनेन परेणैव तिरस्कृतो, वा विकल्पे । तथा गृहिणो गृहस्थस्याभिमानमहमनेन साधुना याचितस्ततोऽस्मै स्वकीयकलत्रादिकमदित्सुं तिरस्कृत्यापि मया दातव्यमस्येत्येवंरूपमहंकारं करोतीति जनयतीत्येवं शीलोऽभिमानकारी यतिरिति शेषः । पुरुषाधम एवासौ योऽभ्यर्थितः प्रयोजनं न साधयितुं समर्थ इत्यादिवचनेनोत्तेजनकर्त्ता इत्यर्थः । यं पिण्डं सेवतिकादिरूपं मार्गयति गवेषयति याचत इत्यर्थः, स मानादुत्पादितः पिण्डो मानपिण्डः स्यात् । अत्राप्युदाहरणं 'माणे सेवइयखुड्डओ नायं' ति वक्ष्यमाणगाथावयवेन वक्ष्यति । तदपि स्वस्थानत्वादत्रैव क्रमस्तच्चेदम्, माने सेवतिकाक्षुल्लकज्ञातं यथा ।

गिरिफुल्लिय नाम नयरं आसि । तत्थय इंददत्तो नाम इब्भो, तस्स य पियंगुमइया नाम भारिया । तत्थ य सुसाहुजणपरि-

परिया'के वि सूरिणो समोसढा। इउ य तत्थ एगंमि पत्थावे सेवइयाऊसवो उवट्ठिओ। तत्थ पभाए चेव तरुणसमणाणं परोप्परं केलीए उल्लावा पवत्ता। तत्थ एगेण खुड्डएण भणियं। जहा भो समणा अज्ज भोयणवेलाए घरे घरे सेवइयाउ लब्भिहिंति किन्तु पभाए चेव जो ताउ अम्ह सव्वेसिं जहिच्छाए भोयणकरणजोग्गाउ आणेइ सो नाम लद्धिमंतो। तउ एगेण खुड्डएण वुत्तं जहाऽहं आणेमि। इयरेहिं भणिय आणेहिसि परं न घयगुलसहियाउ ताहिं न अम्हं कज्जं। खुड्डएण भणिय। जारिसियाउ इच्छह तारि सियाउ जइ न आणेमि ता, नियनाम पि न वहेमित्ति गरुयं नंदिभायणं गहिउं निग्गओ इंददत्तइब्भस्स गिहं पविट्ठो दिट्ठाउ य पउराउ सेवइयाउ रद्धाउ। घयगुलाणि पउणीकयाणि चिट्ठंति। बहुपयारं पियंगुमइया सपासाउ जाइयाउ। तीए पाढं पडिसिद्धो। तेण संजायाहंकारेण वुत्तमवस्सं मए एयाउ गिण्हियव्वाउ।'तीए भणियं जइ तुम किं पि लहिहिसि ता, मम नासउडियाए मुत्ति ज्जसु त्ति। तएणं गेहाउ निग्गतूण कोइ पुट्ठो जहा कस्स सन्तिय इम गिहं? तेण भणिय, इंददत्तइब्भस्स'। खुड्डेण भणियं इण्हिं सो कत्थ? तेण वुत्तं परिसाए, तत्थ गतूण परिसाजणा पुट्ठा। जहा को एत्थ इंददत्तो इब्भो? तेहिं भणिय, तेण किं कज्जं? खुड्डएण वुत्त त किंचि जाइस्सामि, सो य तेसिं मइणिवइओ हवइ त्ति तेहिं वुत्तं अम्हे जायसु सो किविणो न किंचि दाहिसी। इंददत्तेण मम उहावणा भविस्सइ त्ति चिंतिय पुरओ ठाउ खुड्डगो वुत्तो जहा--अहं इंददत्तो इमे केलीए एयं जपंति, जं तुम मग्गसि त दाहामि। खुड्डएण तस्स वभिचाररक्खणत्थ वुत्त। जहा एएसिं छण्ह पुरिसाहमाण समो महिलियाभुमणिसो(माणसो)हवसि ता न मग्गेमि, अह न एरिसो ता इमीसे महालियाए परिसाए मज्झे किंपि तुमं मग्गेमि, तेहिं भणिय के छप्पुरिसाहमा?। सो भणइ निसुणह। सडंगुलि १ बगुडावे २ किंकरे ३ तत्थण्हायए ४। गिद्धावरिङ्खिय ५ हइनए.. य ६ पुरिसाहमा छओ ॥१॥ तत्थ सडं-

गुलि त्ति जहा एगो गामो आसि तत्थ य भज्जाछंदाणुवत्ती एगो कोडुंबियपुत्तो, तस्स य मणोरमा नाम पिया। अन्नया य सीयकाले मत्तारस्स पभाए चेव छुहा जाया। तेण सा पल्लंके ठिया भणिया, जहा पिए इण्हिं चेव अईव खुए, रंधेहि, तीए वुत्तं जइ एवं, ता अवणेहि चुल्लीए छारं आणसु इंधणं, पज्जालसु जलणं, देहि अद्दहणं, कोट्ठाउ कड्ढिय सोहिय थालीए खिवसु तंदुले मुग्गे य जाव रंधिऊण कहिज्जासु जेणाहमुट्ठिऊण परिवेसेमि तेण पिया जं आणवेइ त्ति भणिऊण तहेव कयं। जाव तीए परिविट्ठं। एवं पइदिणं चुल्लीय(ए) छारं संवरंतस्स सडाउ अंगुलीउ पभाए लोया पेच्छंति तेहिं हेरिऊण नाओ सडंगुलित्ति विस्सुए(ओ)य? तह बगुडावेत्ति जहा एगंमि ग्रामे भज्जामुहजोयओ, भज्जापेमपरवसो एगो कुलपुत्तओ होत्था। अन्नया भज्जाए सो भणिओ। जहा पइदिणं तलायाउ पाणियं आणेहि, सो य पिया जइ आइसइ त्ति भणिय दिवसे मा लोगा पेच्छिस्संति त्ति राईए पच्छिमपहरे पइदिणं जलं आणेइ त्ति। तत्थ तस्स गमणागमणं करेंतस्स तलायतडरुक्खेसु पसुत्ता बगा रुड(द)त्ति भएण उड्डंति। गामिएहिं चिंतियं को राईपच्छिमपहरे तलाए बगे उड्डावेइ त्ति हेराविओ नाओ बगुड्डावेत्ति विस्सुओ २। तहा किंकरे त्ति जहा किल एगंमि गामे एगो कुलपुत्तगो नियमहिलाए अणंतं गाढाणुरागरत्तो होत्था। सो य पइदिणं पभाए उट्ठिऊण आएसं मग्गइ। जहा दइए! आइससु किं करोमि भणइ तलायाउ उदयं आणेहि पिया जं आइसइ त्ति भणिऊग तहेव करेइ। पुणो वि भणइ किं करेमि। सा भणइ तंदुले छडसु एवं जाव मे भोयणं देहि, उज्झसु उच्छिट्ठ सोहेहि भायणाणि ठाणे नेऊग ताणि मुयसु तहा ममं पाए पक्खालिय घएण फीणसुत्ति, जणेण नाओ किंकरो त्ति विस्सुओ ३। तहा तत्थण्हायए त्ति जहा एगो भज्जायत्तो आसि वाणियपुत्तो तेणन्नया नियभज्जा भणिया। जहा पिए अहं ण्हाउमिच्छामि तीए भणियं जइ एवं ता आमलए वट्टिऊण गहसु, ण्हा-

णपोत्तियं परिहसु, नियसरीरं चोप्पडसु घडयं गेण्हसु, तलाए ण्हाइउं जहिच्छं देवयणं कुणसु घडयं च जलस्स भरिउं आगच्छसु त्ति। तेण पिययमा जं आइसइ त्ति भणिऊण तहेव कय, एवं निच्चंपि। जणेण नाओ तत्थण्हायउत्ति विस्सुओ ४। तहा गिद्धच्छिरिङ्खित्ति। जहा एगो तरुणपुरिसो भज्जावयणनिद्देसकरो होत्था अन्नया तब्भज्जा रसोइए उवविट्ठा। तेण भोयणं जाइया। तीए भणिय थालं गहिऊण मम समीवे आगच्छसु सो पिययमा ज आइसइ त्ति भणिऊण तहेव आगओ। तीए परिविट्ठं भणिओ य जहा मोयणट्ठाणे ठाउ भुञ्जसु। गओ य तओ तेण लुक्खमिण ति काउं घय जाइय। तीए रंधतीए तह छिवाए चेव भणियं। मम समीवे थालं गहिऊण आगच्छसु तेण सो गिद्धोव्विव उक्कुडुओ रिंखति त्ति गिद्धच्छरिङ्खि त्ति विस्सुओ ५। तहा हद्दनओत्ति, जहा एगस्स कुलपुत्तयस्स नियमज्जाए समं विसयसुहमणुहवंतस्स दारो जाओ। सो य खट्टुलियाए चेव ठिओ मुत्तपुरीस वोसिरइ। तउ मुत्तपुरीसेण बालओ खट्टुछियामालपोत्तयाइ च खरडियाइं दट्ठूण भज्जाए भण्णइ इमस्स बालस्स पुरीस धोविऊण फेडहि। तेण पिययमा जं आणावेइ त्ति भणिऊण तहेव कयं। एवं निच्चपि जणेण नाओ हद्दनउ त्ति विस्सुओ ६। ए एते छप्पुरिसाहमा कहियत्ति। तउ तेहिं एक्ककालं सभड्डट्टहासं हसन्तेहिं भणिय, एयस्स छप्पिदोसा संति। ता मा एयं महिलिमाणुसिं(माणसं)जायसु। इददत्तेण खुड्डगो भणिओ जहा जायसु ज ते रुयइ। न एयंसि सरिच्छोहं। खुड्डगेण भणिय जइ एव, ता पयगुलजुत्ताउ पत्तभरणपमाणाउ सेवइयाउ इण्हिहिं देहि सो य देमित्ति भणन्तो खुड्डगं(गहिय) गहाभिमुह चलिओ। जाव गिहदुवारे आगओ एत्थंतरे खुड्डएण ज भज्जाए सह जपियं आसि त सव्वं कहियं। तेण भणियं जइ एव ता तुम एत्थेव गिहदुहारे चिट्ठसु। हकारिओ आगच्छसु पविट्ठो इंददत्तो पुट्ठा सा जहा रद्धाउ सेवइयाउ घयगुलाणि पउणीकयाणि ? तीए भणियं

आमं तेण तीसे वंचणत्थं गुलं पलोइऊण भणियं । जहा थोवो एसो गुलो-अन्नो नि मालाउ उत्तारेहि जेणं दिए भुञ्जावेमि । सा आरूढा माले, तेणावणीया निस्सेणी हक्कारिओ खुड्डगो, सेवइयाण पत्तं भरिउमाढत्तं, जाव गेहिणी मालमज्झाउ गुलं गहाय उत्तरिउं लग्गा, ता निस्सेणी नत्थि त्ति विम्हिया चिट्ठइ । ताव तं चेव चेल्लयं सेवइयाउ घयगुलजुत्ताउ लहंतं पासइ । अहो अहं अभिभूआ चेल्लएण त्ति अभिमाणा झरियहियया मा देहि २ इच्चाइ कोलाहलं काउं लग्गा । खुड्डएण तीसे सम्मुहं ट्ठिएण मए तुह नासियाए मुत्तियं त्ति कहणत्थं अंगुलियाए य नासियाउडं पसारिय दंसियं । पत्तयं भरेऊण गओ चेल्लओ । ते सव्वे साहूणो भुंजाविय त्ति ।:एवं यो लभ्यते स मानपिण्डो दोषाश्चात्र वनितादेः प्रद्वेषात्मरणाद्यः प्रवचनोपघातादयश्च ज्ञेया इति गाथार्थः ॥६८॥

उक्तं मानपिण्डद्वारं अथ गाथापूर्वार्द्धेन मायापिण्डद्वारमाह ।

मायाए विविहरुवं रूवं आहारकारणे कुणइ ।

व्याख्या—मायया परवञ्चनात्मिकया बुद्ध्या मन्त्रयोगाद्युपायकुशलस्सन् रूपपरावर्त्तनेन विविधरूपं काणत्वकुब्जत्वदोषित्वाद्यनेकस्वभावमन्यान्याकारमिति यावत् । तत्र काणत्वमेकस्याऽक्ष्णो निमीलय सङ्कोचनेन, कुब्जत्वं तु शरीरनमनात्, दोषित्वं त्वङ्गुलीनां टुंटुलीकरणादाकुञ्चनादि वा ज्ञेयमितिरूपं निजशरीरसंस्थानं आहारकारणे मोदकादिनिमित्तं करोति विदधाति यः साधुस्तस्यैवं लब्धपिण्डो मायापिण्डः स्यादाषाढभूतिगतेरिव यद्वक्ष्यति 'मायाए साढभूइ'त्ति । तद्ज्ञातं च स्वस्थानत्वादत्रैव ब्रूमस्तच्चेदं यथा—

इहेव जंबुदीवे दीवे दाहिणड्ढभरहे धणधन्नसमाउले मगहाजणवए पमुइयजणसंकुलं अइव रमणिज्जं रायगिहं नाम नयरं होत्था । तत्थ य पडिवक्खमयंगकुंभनिब्भेयणकेसरी पणयसामंतमणिकिरीडमसणियचलणो सीहरहो णाम राया । तत्थय विस्सकम्मो नाम

नडो, तस्स य जयसुंदरीतिहुयणसुंदरी नामाउ दुवे दुहियाउ । अन्नया य गामाणुगामं विहरमाणसमणगणपरियरिया धम्मरुइणो नाम सूरिणो तत्थेव नाणादुमसकिमे परमरमणिज्जे गुणसिले चेइए समोसढा, अच्छइ य तेसिं आसाढभूई नाम सीसो वेसभासाइअणेग विन्नाणकुसलो, सो य भिक्खवेलाए वसहीउ नीहरिओ । संपत्तो भिक्खट्ठं विस्सकम्मुणो गिहं । तत्थय पहाणो एगो मोयगो लद्धो । दुवारे निग्गएण तेण चिंतियं जहा एसो आयरियाण भविस्सइ ता अप्पणट्ठा रूवपरावत्तं काउं अन्नं मग्गेमि त्ति काणरूवं काउं पुणो पविट्ठो, पुणो मोयगो लद्धो चिंतियमेसो उवज्झायाणं भविस्सइ त्ति अप्पणट्ठा अन्नं मग्गेमि त्ति कुज्जरूवं काउ पुणो पविट्ठो पुण उ मोयगो लद्धो चिंतियमेस संघाडाइल्लसाहुस्स कारणवसेण अन्नं वसहीए चेव ठियस्स भविस्सइ त्ति । तहोसियरूवं काउ पविट्ठो, तहेव मोयगो अप्पणट्ठं लद्धो । इत्थ लोयणट्ठिएण विस्सकम्मुणा सो रूवपरावत्तं कुणंतो दिट्ठो । तउ असरिसविन्नाण-संतुट्ठेण अणेण चिंतियं । जहा सोहणो एस अम्हाण मज्झ नडो होइ । परं केण उवाएण घेत्तव्वो त्ति चिंतंतेण लद्धो उवाओ जहा दुहियाहिं खुहिय घेतव्वो त्ति हक्कारावेऊण लड्डुगपत्तभरणेण पडिलाभिओ भणिओ य तुम्भेहिं पइदिणं भत्तपाणगहणेण अम्ह अणुग्गहो विहेयव्वो त्ति। वहुमाणाउ गओ सो निययसूरिहिं । तउ नडेण रूवपरावत्ताइयं जाणाविऊण भज्जा भणिया । जहा एसो तए मोयगाइदाणेण तहा उवयरियव्वो दुहियाउ य खोभणत्थं भणियव्वाउ जहा अम्ह वसे हवइत्ति । तउ दिणे दिणे विउल दाणं तत्थ सो लहेइ । विस्सकम्मुणो भज्जाए रूवपरावत्तकहणपुव्वय ताउ दुहियाउ भणियाउ । जहा दाणसेणेहहासाइणा तुम्भेहिं तहा कायव्वं, जहा एस तुम्हाण वसे वट्टइ । ताहिं तहेव कय । तउ स विलासविप्पोक्खियाईहिं सवियारचेट्ठाहिं नागदमणीहिं भुयगमिव तस्स माणसं ताहिं तहा आगरिसिय जहा सो उज्झियमज्जाओ अणुरायवसओ ताहिं समं परिरंभणपरिहासाइयं काउमाढत्तो । तउ

अन्नदिणे तेहिं एगंते भणिओ जहा तुज्झाणुरत्ताउ अम्हे परिणियं भुंजसु त्ति । इत्थंतरे उइन्नं तस्स चारित्तावरणिज्जं गलिओ गुरूवएसो पणट्ठो विवेगो, दूरीहूओ कुलाभिमाणो त्ति । भणियं एवं हवउ । परं लिंगं गुरुणं समप्पेमि । गओ गुरुसगासं । पणमिऊण कहिओ निययाभिप्पाओ । गुरूहिं भणियं वच्छ ! तुम्हारिसाणं उभयकुलविसुद्धाणं विवेगरयणायराणं अवगाहियसयलसुत्तत्थाणं नहु एरिसं उभयलोगगरहणिज्जं समायरिउं जुत्तं । तहा हि–उत्तमकुलसंभूओ उत्तमगुरुदिक्खिओ तुमं वच्छ ! । उत्तमपगईय तुमं कह सहसा ववसिओ एयं ॥१॥ अविय दीहरसीलं, परिवालिऊण विसएसु वच्छ मा रमसु । को गोपयंमि बुड्डइ उदहिं तरिऊण बाहाहिं ॥२॥ इच्चाइ, तेण भणियं भयवं ! एवमेयं किंतु–विहुरीकयं मे हियं ताहिं उत्तट्ठहरिणनयणाहिं । तउ गुरूहिं तन्निबंधं नाउ भणियं जहा- जिणसाहूचेइयाणं भत्तिपरो सम्मत्तनिच्चलो य हवेज्जासि त्ति । तउ रओहरणमुहपोत्तियं अग्गए मोत्तुं पाए नमिउं पुज्जाणं कहं पिट्ठी दिज्जइ त्ति पच्छिममुहेहिं पाएहिं वसहीए निग्गंतूण गओ विस्सकम्मभवणं, परिणीयाउ ताउ, विस्सकम्मुणा भणियाउ जहा जेण एयावत्थंगएणावि गुरुणो सुमरिया सो उत्तमपगई एसो ता मज्जपाणाइ असुइपरिहारेण तुब्भेहि अच्छेयव्वं । अन्नहा विरज्जिहिई । सो य आसाढाइभूई बाहत्तरीकलाकुसलो अणेगेहिं विन्नाणेहिं सव्वेसिं नडाणं मज्झे पहाणो नडो जाओ । पभूयदविणवत्थाभरणाइयाइ लहेइ । अन्नया य अज्ज निम्महिलं नाडयं नच्चियव्वं ति आइट्ठा नडा राइणा, तउ इत्थियाउ सन्नाउ गिहे मोत्तुं नडा सव्वे आसाढभूयपमुहा राउलं गया । आसाढभूइभज्जाहिं अज्ज विरहोत्ति मज्जं पीयं मत्ताउ विगयवत्थाउ माले पडियाउ चिट्ठंति । इउ य राउले परराइणो दूओ आगओ त्ति राइणो विक्खेवो जाओ । अणवसरो त्ति नडा झडत्ति नियत्ता । सट्ठाणेसु आगया । आसाढाभूई य जाव नियमाले चडिओ, ताव दिट्ठाउ ताउ विवत्थाउ बीभच्छाउ गडयडंतीउ लुट्टंतकुंतलक-

लाघाउ य सरियदुग्गंधाउ वमियमयगंधायड्डियभिणिभिणितमच्छियछन्नसरीरदुपेच्छा विउवियदुविविखत्तचरणयाहाउ । तउ गरुय-संवेगमुवगओ चिंतिउ पयत्तो । जहा अहो मे मूढया ! अहो मे निव्विवेयया ! अहो मे दुव्विलसिय ! जं एयारिसाण असुईभूयाण नरगहेऊण कए तारिसं सुईभूय निव्वाणसुहजणयं चारित्तइयमुज्झिय, असयभूओ सुयधम्मो पणासिओ । सयलसोक्खावासो मुक्को गुरुकुलवासो । अविय 'निर्व्वाणादिसुखप्रदे नरभवे जैनेन्द्रधर्म्मान्विते, लब्धे स्वल्पमचारुकामजसुख नो सेवितु युज्यते । वैडूर्यादि महोपलौघनिचिते प्राप्ते च रत्नाकरे, लातुं हस्वमदीप्तिकाचशकलं किं सांप्रत साम्प्रतम् ॥१॥ इत्यादि । परं अज्जवि अणुकूला मे भवियव्वया । अज्जवि न किंपि नट्ठं जउ नट्ठोवि सुहडोवि णिअत्तिऊण पुणरवि परबलं जिणइ । ता इण्हिं चेय गुरूणं समासे गंतूण चारित्तं सेवेमित्ति चिंतिय नीहरिओ मालाउ । दिट्ठो विसकम्मुणा इंगियागारेहिं लक्खिओ । जहा विरत्तो एसो तउ आसंकियचित्तेण तव्वासभवणे गएण गयवत्थाउ ताउ दट्ठूण उट्ठविऊण निभच्छियाउ धूयाउ निल्लक्खणाउ किमेयं तुब्भेहिं विलसियं । निहाणभूओ तुब्भाणं भत्ता विरत्तो गच्छइ त्ति । ता जइ नियत्तावेउ सक्कह ता नियत्तावेह । अह न सक्कह ता पजीवण मग्गह त्ति । तउ ताउ ससंभवाउ परिहियनियवसणाउ गच्छंतस्स तस्स पाएसु लग्गाउ । सामिय ! एगं अवराहं खमिऊण नियत्तह मा अम्हे अणुरत्ताउ भत्ताउ अणाहाउ चयसु । जउ दोसपरे वि जणे साहुणो खंतिपरा हवंति त्ति इच्चाइ भणिउमाढत्ताउ । तेण भणियं मा किंपि भणह विरत्तो हं । न इम पाणघए वि इण्हिं हवइ त्ति । जउ जइ सरिससहइदलं विंज्झगिरिं उज्झिऊण करिकलहो । अप्पत्तज्जुच्चयासं पि कहावि पामरगिह पत्तो ॥१॥ ता किं तत्थेव रइं सो पवइ, सुमरिऊण विंज्झ च । चलिओ किं विणियत्तइ बहुयाहिं वि, पत्थणाहिं तहा ॥२॥ तउ निघघ नाउं ताहिं एय, जइ एय ता, पजीवण कुणसु त्ति दवखभयाए एवं हवउ त्ति पडिवज्जिय नियत्ति

ऊण भरहचक्कवट्टिस्स चरियपसाह(यासगं)रट्ठवालं नाम नाडयं रइयं सत्तरत्तेण। विन्नत्तो तब्भणिएण किस्सकम्मुणा सीहराया जहा–देव ! आसाढभूइणा रट्ठवालयं नाम नाडयं अपुव्वं रइयं। तं नच्चियव्वं। रन्ना वुत्तं सिग्घं तं मह पुरउ नचेह, नडेण वुत्तं। देव महासामग्गीए तं नच्चेयव्वं। रन्ना वुत्तं जं किंपि भणह तमहं संपाडेमि। नडेण भणियं देव तत्थ दढपइन्नेहि आयरियविभूसिएहिं पचहि रायउत्तसयेहिं कज्जं ता, पसाई किज्जंतु, ताणि राइणा दिन्नाणि। ताणि आसाढभूइणा भणियाणि जहा जं अहं करेमि तं तुब्भेहिं वि कायव्वं। तहत्ति तेहिं पडिवन्नं ते सिक्खविया नट्टविहा। तउ अप्पणा इक्खागुवंसुब्भवो भरहचक्कवट्टी ठिओ रायपुत्ता पुण तस्स पाइक्का कया। तउ जहा भरहेण सट्ठीवाससहस्सेहिं छखंडभरहं साहियं। जहा चोद्दसरयणाणि नवमहानिहीउ य पत्ताउ। जहा बारवरिसिओ महारज्जाभिसेओ। जहा अणुत्तरा कामभोगा भुत्ता। जहा समिद्धं रज्जं परिपालियं, तहा सव्वं दरिसियं तं च कहकहवि साभिनयंतेण सच्चवियं। जहा राइणा पउरलोगेण य दढं हयहियएण परिहाणं एगं मोत्तुं सेसाणि वत्थाभरणाणि सव्वाणि वि बहुवाडए खित्ताणि। जाओ य अइमहप्पमाणो कणयस्स रासी। तं च वत्थाभरणाइयं सव्वं जयसुंदरीतिहुयणसुंदरीण पजीवणं जायं। तउ पुणो वि सो नडो अइअक्खित्तचित्तं सपरियणं रायाणं पासिय जहा भरहो आयंसगिहं पविट्ठो तत्थ सरीरं पलोयंतो जहा अंगुलीए रयणपडणेण विसोहो दीसिउं पव्वत्तो तउ सव्वाभरणविमोक्खणेण उव्विणियपउमं पउमसरं पि व विसेसउविच्छायसरीरं पासिय संवेगमुवगयस्स केवलनाणे समुप्पन्ने। जहा कयपंचमुट्ठिलोओ गहियदव्वलिंगो रायपुत्तविंदपरिवुडो गिहाउ निग्गओ। तहा अप्पणा पंचहि पत्तस्सएहिं सहिओ समणलिंगं घेत्तूण पंचमुट्ठियं लोयं काऊण रन्नो धम्मलाभं दातुं रंगमज्झाउ निगन्तु पयट्टो। तउ किमेयं ति जंपमाणेण राइणा अच्चंतं विम्हियाहिं देवीहि य वारिउमाढत्तो। तेण भणियं किं भरहो गयदिक्खो

निग्गओ ठेणाई निग्गामि त्ति। तउ भाव नाऊण मुक्को, गओ सपरियारो गुरुसमीवं। ते वि पंचसयपुरिसया लज्जाए दुक्खाभिमाणेण सव्वत्थमणगउ गहियपरिक्खा ठिया। पच्छा सव्वेसिं भावओ वि परिणया। अन्ने भणंति ते पंचसए गिरिसेण काऊण सयमेव गुरु गेन्हे पडिवज्जिउ अणुट्ठाण काउ पवडो त्ति। तउ सो निव्वसंवेगरगाउ अणुट्ठाणं काऊण सुगइ सपत्तो त्ति। त प नाडय विसमक खुना कुसुमपुरे नयियं। सव्वत्थवि अणेगे लोगा पव्वइया। सा तय पव्वयता वणसेहिं दियेहिं सव्वे पव्वइस्संति त्ति। ता अन्नाणं रक्खणा न भविस्सति त्ति नागरएहिं न नाडयं वइंति त्ति। अथ मायापिण्डो पत्नीनामकल्पो, स्नानपयकप्रापूर्णकम्यविरगतकार्या द्विषयोश्रनोपको पापचारेन गृह्यते। यद्यपि चात्र लोभशब्देय मायया विविधरूपकरणाल्लोभस्यावारोप्यस्ति, तथाप्यत्र प्राधान्येन मायाया एव विधिरजाणाश्रयंदेशेनेदं प्राय दर्शितं।

उक्तं मायापिण्डद्वारमथ लोभपिण्डद्वारं गाथापश्चार्द्धेनाह।

गिण्हिस्सामिम निच्छाइ, तो घेत्तु अडइ लोभेण ॥६९॥

व्याख्या—प्रथाई प्रदीप्ये आदास्ये लभ्यमानस्तु लोभतृष्णापेक्षया, इद इदयं कल्पनाप्रत्ययमपरं शोभनाभ्याद् सदेवाह। स्निग्धादि, सिंहकेसरमोदकपूलपूर्णप्रभृतिकमेशरधारयमभ्याहार्यं, तत्सत्कारणादेमतु विचिन्त्येत्यर्थः। बहु प्रचुरं निजोदरपूर्त्यैर्गाधि कमटति गृहत्रु भ्राम्यति फेनेत्याह लोभेन रसगृद्धता, ततो लोभाध्यासमायपत्ता मानुना यदीप्सित लभ्यते यल्लोभपिण्डः स्यात् सिंहकेसरगतेरिति, यदाह्यति 'लोभे केसरयगाइ त्ति। तदुदाहरणमपि सच्यानतत्वाद्यैव सूमः, तथेद यथा—

'चंपाए छणवियसी अहमया, मोयगुम्मओ जाओ। त दद्धुं पारणए सो साहू गिण्हइ पक्षम ॥१॥ जह अज्ज मया सव्व सेर्हं अस

णाइयं परिहरित्ता। विउलं पि लब्भमाणं, घेत्तव्वा मोयगा चेव ॥२॥ ते वि सिंहकेसर–नामा जे मोयगा इह परिद्धा। सुबहुं पि भमिउं, ते घेत्तव्वा न उण सेसा ॥३॥ हियएण संपधारियमेवं लोलयाए सिग्घयरो। भिक्खट्ठमणुपविट्ठो, पुरिमड्ढं जाव परिअडिओ। ।४॥ तेसिं अट्ठाय मुणी, तहवि न लद्धा इमेण ते कहवि। तो न य नियत्तिओ सो, गिहाणुगेहं परिब्भमइ ॥५॥ गेहंमि तउ पत्ते, तस्स दुवारे भणिज्जमाणस्स। ठाणे, उ धम्मलाभस्स सिंहकेसर य इइ भणइ ॥६॥ सयलं पि दिणमईयं, परिभमंतस्स जाव रय-णीवि। संपत्ता नो नाया, पणट्ठचित्तेण किं बहुणा ॥७॥ रयणीए पहरदुगे, एवमडंतो कमेण संपत्तो। सावयगिहंमि एसोऽसत्थचित्तो (मोअग)त्ति ॥८॥ मुणिणो चोयणहेउं, वुत्तं तो सावगेण जह भयवं। पुन्नो नवत्ति एसो, जो पुरिमड्ढो मए य पकओ ॥९॥ कहसु तुमं जइ पुन्नो गंठिस्सहियं करेमि तस्सुवरि। जेणाहमिइ वुत्ते, पलोइयं साहुणा गयणं ॥१०॥ तो तारागणजुत्तो दिट्ठो गयणंमि निम्मलो चंदो। पच्चागयचित्तेणं तो नायं कालपरिमाणं ॥११॥ जह अद्धरत्तसमओ, वट्टइ उवढतो यत्ततो जत्त विलसियं जायं (?)। लक्खियमेयं जह मम चोयणदाणत्थमेएण ॥१२॥ मग्गियमेयं पच्चक्खाणं तो मिच्छादुक्कडं देइ। भणियं च सानया! संतिया, उ मे चोयणा दिन्ना ॥१३॥ तक्खणाउ नियत्तिय गंतूणं सुद्धथंडिले तओ। आगमभणियविहीए परिट्ठविंतस्स समियस्स ॥१४॥ सुद्ध-ज्झवसाणपरस्स तस्स निद्दड्ढघाइकम्मस्स, सयलजगुज्जोयकरं केवलणाणं समुप्पन्नं ॥१५॥ इत्येवं लोभपिण्ड इति गाथार्थः ॥६९॥

अथ क्रोधादिपिण्डचतुष्टये उदाहरणसङ्ग्राहिणीं गाथामाह।

कोहे घेवरखवओ, माणे सेवइय खुड्डुओ नायं। मायाएऽऽसाढभूई, लोभे केसरयसाहु त्ति ॥७०॥

व्याख्या—क्रोधे क्रोधपिण्डे, मृतकार्यकृताः घृतपूर्णाः पक्वान्नविशेषास्तैरुपलक्षितः क्षपको मासक्षपणतपोविधायी यतिर्ज्ञातमिति

योगः। तेषामप्राप्तौ तस्य क्रोधभावात्। तथा माने मानपिण्डे सेवतिका राद्धा श्लक्ष्णसेवा(यतिका)स्तदुपलक्षितः क्षुल्लको लघुमती ज्ञात निदर्शन वाच्य'। तालाभलाभे तस्य मानभावात्। तथा मायायां मायापिण्डे आषाढभूतिनामा यतिर्ज्ञात। तेन मोदकलाभमाश्रित्य मायाकरणात्। तथा लोभे लोभपिण्डे वचनात् सिंहकेसरिकलड्डकविशेषास्तत्र श्लक्ष्णीकृतेन गोदुग्धसिक्तेन रविकरशुष्कपिष्टेन परिशोधितखण्डसुरभिघृतयुक्तेन शृङ्गाटकफलचूर्णेन ये निष्पन्ना मोदकास्ते सिंहकेसरकशब्दवाच्या इत्याम्नायस्तदुपलक्षितः साधुर्यतिर्ज्ञात वाच्यस्तानुद्दिश्य तेन लोभविधानादिति ज्ञातचतुष्टयवक्तव्यतासमाप्त्यर्थं, इति गाथाक्षरार्थः। भावार्थस्तु कथानकगम्यस्तानि तु पूर्वं स्वस्थान एव कथितानीति गाथार्थः ॥७०॥

उक्तं क्रोधादिपिण्डचतुष्टयं सोदाहरणमथ संस्तवकरणद्वारमाह–

थुणणे संबधि संथवो दुहा सो, य पुव्व पच्छा वा। दायारं दाणाउ, पुव्व पच्छा व जं थुणइ ॥७१॥

व्याख्या—इह संस्तवशब्दः श्लाघायां परिचये च वर्तते, इत्यर्थद्वयवृत्तिरपि गृह्यते, इत्याह 'थुणणे संबधि'त्ति तत्र स्तवने गुणस्तुतौ, 'संबधि' त्ति विभक्तिलोपात्सम्बन्धिनि मात्रादिनात्रकघटनया स्वाजन्यकरणे इत्येव श्लाघापरिचयभेदात् संस्तवो द्विधा द्विभेदः स्यात्। गुणसंस्तव सम्बन्धिसंस्तवश्चेत्यर्थः। स च पुनरेकैकः संस्तवो द्विभेदः स्यात्। कथमित्याह। 'पुव्व पच्छा व'त्ति विभक्तिलोपात् पूर्वं पूर्वसंस्तव इत्यर्थः। तथा पश्चादिति पश्चात्संस्तव इत्यर्थः। वा विकल्पे। अथ पूर्वपश्चाद्भेदेन द्विविधमपि गुणसंस्तव व्याख्यातुमाह। 'दायारमित्यादि' दातारं दायकं दानाद्देयवितरणात् पूर्वं प्रथमं देयेऽलब्धे सतीत्यर्थः तथा पच्छावत्ति दानात् पश्चाद्दानोत्तरकालं देये लब्धे सतीत्यर्थः। वा विकल्पार्थो, यत् स्तौति वर्णयति स पूर्वसंस्तवः पश्चात्संस्तवश्च। तत्र भिक्षार्थं

प्रविष्टः साधुरीश्वरादिकं कमपि दातारं यद्दानात् पूर्वं सत्यासत्यैरौदार्यादिभिर्गुणैः स्तौति यथा अहो ! योऽस्माभिर्दानपतिः पूर्व्वं वार्त्तामात्रेणैव श्रुतः सोऽद्य प्रत्यक्षमवलोकितस्तथा नेदृशा औदार्यादयो गुणा अपरस्य श्रूयन्ते। तथा धन्यस्त्वं यस्येदृशा गुणाः सर्वत्राप्रतिस्खलिता दिग्वलयव्यापिनः प्रसरन्तीति स पूर्वगुणसंस्तवः। तथा दाने दत्ते यत्संस्तौति यथा निजदर्शनेन त्वयाद्यास्मल्लोचने विमलीकृते यतो गुणिदर्शने किल प्रतीतिजनकत्वेन चक्षुषी निर्म्मले स्यातामिति नेदमद्भुतं तथा तवगुणश्रवणं सत्यतया सञ्जातं। यत्त्वद्दर्शनात् पूर्व्वमेवंविधगुणः स श्रूयते तत् किं सत्यमसत्यं वेति शङ्का ममासीत्, साम्प्रतं त्वद्दर्शनाद्यथाभूतः श्रुतस्तथाभूतस्यैव दर्शनान्निःशङ्कितं सम्पन्नमिति स पश्चाद्गुणसंस्तव इति। उभयरूपेऽपि चात्र मायामृषावादासंयतानुमोदनादयो दोषा वाच्या इति गाथार्थः ॥७१॥

अथ सम्बन्धिसंस्तवं पूर्वपश्चाद्भेदेन द्विविधमिति वक्तुमाह।

जंणिजणगाइ पुव्वं, पच्छा सासुससुरयाइ जं च जई। आयपरवयं नाउं, संबंधं कुणइ तदणुगुणं॥७२॥

व्याख्या—जननीजनकौ मातापितरावादी प्रथमौ यस्य भगिनीभ्रात्रादिसम्बन्धस्य स सम्बन्धसम्बन्धिनोरभेदोपचाराज्जननीजनकादिसम्बन्धः स किमित्याह। 'पुव्वं'ति, पूर्व्वसंस्तवः स्यात् जनन्यादीनां पूर्व्वकालभावित्वात्। तथा 'पच्छ'त्ति, पश्चात्संस्तवः स्यात् क इत्याह श्वश्रूश्वशुरादिः इहापि सम्बन्धतद्वतोरभेदात् श्वश्रूश्वशुरौ भार्यादेर्मातापितरौ तावादीयस्य कलत्रपुत्रशालकादिसम्बन्धस्य स तथेति। एवं पूर्वपश्चाद्भेदेन सम्बन्धिसंस्तवस्वरूपमभिधाय यथा यतिस्तं द्विविधमपि करोति तथाह—'जं चे'त्यादि, चशब्दः सम्बन्धद्वयापेक्षया समुच्चयार्थः। ततश्च यं कञ्चन सम्बन्धं करोतीति योगः यतिः साधुः। किं कृत्वेत्याह आत्मपरो प्रतीतौ

तयोर्वयस्तारुण्यवृद्धादिलक्षणकालकृता शरीरावस्थात्मपरवयस्तज्ज्ञात्वा अवबुध्य, किमित्याह सम्बन्धपरिचयं, पूर्वकालभाविमात्रादिनात्रकघटनां पश्चात्कालभाविश्वश्र्वादिनात्रकयोजनां वा कुरुते भिक्षार्थं गृहे गतो गृहिणा सहाहारादिलिप्सया विधत्ते। कीदृश सम्बन्ध करोतीति आह 'तदनुगुणमि'ति तयोरात्मपरवयसोरनुगुणमनुरूपं स जनन्यादिनात्रकघटनारूपः सम्बन्धः पूर्वसम्बन्धिसंस्तवो ज्ञेय इति प्रक्रमः। श्वश्र्वादिसम्बन्धश्च पश्चात्सम्बन्धिसंस्तव इति। क्व पुनरसौ स्वपरवयो ज्ञात्वा तदनुगुणं सम्बन्धं कुरुते ? उच्यते, यथा कश्चित् साधुर्भिक्षाद्यर्थं कस्मिंश्चिद् गृहे प्रविशति, ततः काञ्चिन्निजमात्रादिसमानामुर्वीं दात्रीमपेक्ष्याहारादिलम्पटतया मातृत्वादिघटनार्थं मातृस्थानेनाश्रुतिपूर्वकं गलदश्रूणी लोचने कर्तुमारभते ततस्तया किं त्वमीदृशो दृश्यसे इति पृष्टः सन् सम्बन्धघटनार्थं सगद्गदं वदति यथा मम त्वत्सदृशी मात्राद्याऽभूदिति। तत्र यदि स्वयं तरुणो दात्री तु मध्यवया वृद्धा वा तदा ममेदृशी माता श्वश्रूर्वाऽस्ति स्मेति जल्पति यदि च स्वयं सा च समानवयास्तदा ममेदृशी स्वसा भार्या वा बभूवेति वदति, यदि च स्वयं मध्यमवयाः सा तु तरुणी तदा ममेदृशी पुत्र्यभूदिति भाषते। यदि स्वयं वृद्धः सा च तरुणी बाला वा तदा ममेदृशी दौहित्री पौत्रिकादिर्वासीदिति जल्पति। तदत्र संस्तवकरणेनोपार्जितः पिण्डः संस्तवपिण्ड इत्युच्यते। इहापि च मायामृषावादादयो दोषा वाच्याः।
तथा परस्परं स्नेहवृद्धिवशात् मृतपुत्रस्य स्थाने अयमपि स्यादित्यभिप्रायेण मातृभावप्रतिपन्ना दात्री तस्मै विधवानिजवधूमन्यां दास्यादिकां (वा) कदाचिद्दद्यादिति भद्रकदात्रीं प्रति दोषः। यदि च प्रत्यनीका सा स्यात्तदाऽयं कार्पटिकप्रायोऽप्यस्मान् जनन्यादितया कल्पयतीत्यस्मदपभ्राजनाकार्यसाविति विचिन्त्य ग्रामादेर्निष्कासनादि कुर्यादिति। तथा या तेन श्वश्रूः प्रतिपन्ना सा तस्मै स्नेहवशात् मृतादिजामातृकस्थानेऽयमपि भवत्वित्यभिप्रायेण विधवानिजपुत्रीं कुरण्डां वा दद्यात्, या च तेन भार्यात्वेन कल्पिता तस्या यदि

भर्त्ता समीपस्थः कथञ्चित्तद्वचः श्रुणुयात्तदा मम भार्याऽनेन स्वभार्या कल्पिता तत्तथैव भवत्विति विचिन्त्य (श्रुत्वा) तयाप्यात्मना सहासौ सम्भोगं कार्यत इति गाथार्थः ॥७२॥

उक्तं संस्तवपिण्डद्वारमथ विद्यामन्त्रचूर्णपिण्डाख्यद्वारत्रयं तल्लक्षणकथनद्वारेण व्याचिख्यासुराह ।

साहणजुत्ता थीदेवया व विज्जा विवज्जए मंतो। अंतद्धाणाइ फला चुन्ना नयणंजणाइया ॥७३॥

व्याख्या—साधनयुक्ता वराद्दिजपवलयक्षतादिपूजोपचारान्विता यद्वा स्त्री प्रज्ञप्त्यादिका देवताऽधिष्ठात्री यस्याः सा स्त्रीदेवता। स्त्रीस्वरूपदेवताधिष्ठातेत्यर्थो, वा विकल्पे। ओमित्याद्यक्षरपद्धतिः। किमित्याह 'विज्जे'ति विद्याशब्दव्यपदेशादिति शेषाद्व्यापारणं च(?) दोषस्तेन लब्धः पिण्डो विद्यापिण्ड इति। तथा 'विवज्जए मंतो'त्ति। तत्र विपर्यये साधनस्त्रीदेवतायुक्तत्वस्वरूपविद्यालक्षणवैपरीत्ये भावे सतीति यावन्मन्त्रः स्यात् कोऽर्थोऽसाधनः पुरुषरूपदेवताधिष्ठित ॐकारादिवर्णात्मक एव मन्त्रो भवतीति तत्प्रयोगेण लब्धः पिण्डो मन्त्रपिण्डः तथान्तर्द्धानमदृश्यभवनमादिशब्दात् वशीकरणादिग्रहस्ततोऽन्तर्द्धानादिफलं कार्यं तेषां ते तथोक्ताः। चूर्णा द्रव्यक्षोदरूपाः। के पुनस्ते इत्याह। नयनाञ्जनादय इति द्रव्यसमूहनिष्पन्ननेत्रोपलेपनललाटतिलकादिक्रियाहेतवस्तद्व्यापारणेन लब्धः पिण्डश्चूर्णपिण्डः स्यादत्र च विद्यापिण्डे भिक्षूपासकदृष्टान्तो वाच्यो यथा—

गंधसमिद्धं नाम नयरं होत्था। तत्थन्नया सद्धम्मकप्पतरुणो केइ आयरिया समोसढा। तत्थ एगो भिक्खूवासओ, ईसरो सो य साहुण भिक्खट्ठा गिहागयाणं न किंचि देइ। अन्नया य साहूणमेगत्थमिलियाण समुल्लाओ जाओ। जहा एसो भिक्खूवासओ ईसरो वि साहूणं न किंचि देई। ता अत्थि कोई जो एयं घयाइयं दवावेइ। तेसिं मज्झाउ एगेण साहूणा भणियं। जहामं

भामह जेणाहं दंसावेमि । अणुण्णाओ गओ तस्स गेहं अभिमंतिओ सो विज्जाए तेण पयगुलाइयं पउरं साहुणो दिन्नं, साहू वि विज्जं संहरिता महाणुभागओ विज्जाए पडिसाहरियाए सहावत्थो जाओ गेहे पयगुलायाइ थेवाइं पासइ, जाव केण हियं मे पयाइ केण मुट्ठोमि त्ति पलविउ निलग्गोत्ति ।

यथाविधे शालिवाहनराजधरी(पादलि)प्तसूर्याचार्यवृत्तान्तो याव्यो नरं प्रायो बहुजनप्रसिद्धाज्जिनेयजनानुग्रहाय यथाम्नायमादितः पादलिप्ताचार्यचरितं किञ्चिदिहोच्यते । तच्चेदम्—

जिणभवणसहस्सजणसंकुला कोसलापुरी नाम नयरी होत्था । तत्थ य जिणवयणमयणजायहरिसुप्फुल्लो फुल्लो नाम सेट्ठी । तस्स य अणण्णपडिमा पडिमा नाम भारिया इउय सव्वमत्थि तेसिं न उण पुत्तो । तदत्थं य बहूहिं देवया सा पोसहसालाए गंतूण चउ-व्विहाहारा पोसहेण धम्मजागरियं करेमाणी आराहिउ पवत्ता । तउ सा देवी बहुपरिरंजिया समागया पुत्ते देहि त्ति भणिए भणइ य वच्छे ! पुत्ते तुज्झ होस्साहि त्ति परमत्थेण विज्जाविज्जायतरं विसुद्धभावेण तए इहेव नयरे विहरमाणाणं नागहत्थिसूरीण पडिया-समागयाणं पायपक्खालणजलं पिवेयव्वं ति भणिऊण गया सट्ठाणं देवी, तउ गोसकिच्चं काऊण पडिमा पउमपहसमवए तेसिं वसहीए संपट्ठिया एगो वसहीमाणीए य गाहू पडिपागयाण सूरीणं पायसोयजलपरिट्ठवणार्थं निग्गओ दिट्ठो । सो तीए पुट्ठो किमेयं ति । तेण य भणिय सूरिपायजलं, तीए तं से मग्गिऊण तत्थेव पीयंति । तओ वसहिमज्झे गया सूरीणं वदणवडियाए । तत्थ य ते दसाणु-पवेसं पराहयवओ दिट्ठा वंदिया य परमपयीए तेहिं सा धम्मलाभेहिं पुणा केण निमित्तेण तुममेत्थ एगागिणी समागया ? । तीए सव्वं देवयाउत्तहं सुयभरणहेउयं पायसोयजलपाणाइयं कहियं । तउ सूरिहिं सुओवओग दाऊण सुयं भविस्साइ तुज्झ पढमे पुत्ता

'परं पढमो पुत्तो दसण्हं वरिसाणमुवरिं जउणानदीए परउ चिट्ठंतो जीविही न अन्नहा। एवं निसम्म तीए वुत्त जेट्ठपुत्तमहं तुम्भं दाहामि त्ति। सूरीहि वुत्तं जइ एवं तो अम्हे चिरजीवियं करिस्सामो। ततो सा एवं होउ त्ति भणिऊण नियगेहे गया, सेट्ठिणो य तं सव्वं साहियं। तउ तीए चेव रयणीए रयगमओ नागो सुमिणे पविसंतो मुहे दिट्ठो। पडिबुद्धाए य सो सुमिणो दइयस्स साहिओ तेण वुत्तं गुणप्पवरो पिए! तुह पुत्तो होही गब्भे य परिवड्ढमाणे इमो दोहलो तीए जाओ जहा जइ हं, ससणिद्धसेलकाणणाइट्ठाणे सुबहुं दीणाणाहाइयाणं दाणं देमि त्ति। सेट्ठिणो य तीए कहिओ, तेण य सविसेसतरो सो पुरीओ। तउ नियसमए सव्वंगलक्खणोववेयं पुत्तं पडिमा पसूया। सेट्ठिणा अ वद्धावणाइयं कारियं। तउ मासे संपुन्ने सुमिणाणुसारेण जहा एयंमि गब्भगए सुमिणो नागो दिट्ठो तम्हा एसो नागिंदोत्ति तस्स नामं कयं। तउ सूरीवसहीए नेऊण इमं सीसं गिण्हत्ति भणिऊण सो तेसिं समप्पिओ तउ तं सव्वलक्खणगुणोववेयं दट्ठूण वुत्तं सूरीहिं। जहा एस जुगप्पहाणो पवयणपुरिसो होहित्ति। ता तुब्भेहिं एस महाजत्तेण रक्खेयव्वो जाव अट्ठवरिसो होइ त्ति। तेहिं तहेव तं सव्वं कयंति। तं च पइदिणं माउवसहीए माया नेइ। पढंते गुणंते य साहुणो निसुणेइ अवधारेइ य। इउ य सा पडिमा अन्नेवि बहुपुत्ते सव्वलक्खणधरे देवकुमारोवमे कुलुद्धरणे पसूया। सो य नागेंदो अट्ठवरिसिओ संतो सूरीहि सोहणदिणे विहिणा पव्वाविओ। तउ सो अन्नदिणे खुड्डओ आसन्नगिहाउ चाउत्थरसियं घेत्तुं समागओ। गुरूणं पुरो ठिओ तेहिं वुत्तो इमं आलोइयं जाणसि नव त्ति। तेण वुत्तं अ(तु)ज्झपसाएण जाणामि। जइ एवं ता भणसु, ततो तेणिमं वुत्त, जहा अंबं तंबच्छीए अपुप्फियं पुप्फदंतपंतीए। नवसालिकंजियं नववहूए कुडएण मे दिन्नं ॥१॥ इमं गाहं सुणिऊण सूरीहि वुत्तं भो भो मुणिणो पेच्छह पेच्छह अहो एसो खुड्डो सिगारग्गिणा पलित्तो त्ति। तउ खुड्डएण नमिउं वुत्तं। भयवं काणेग पसायं कुणह जेण पालित्तो

णउ डिंमे दट्ठूण समुप्पन्नरमणवंछो चिलिमिलिं कडीए गोवित्तुं वसहीपच्चासन्नठिएहिं डिंभेहि समं रमिउं लग्गो। एत्थन्तरं अच्चब्भुयगुणपसरं तस्स सोऊण कुओ वि ठाणाउ तस्स वंदणत्थं के वि सावया अप्पुव्वा आगया तेहिं ते डिंभा पुट्ठा जहा भो कत्थ पालित्तसूरिस्स वसहि त्ति। तेण य ते विन्नाया जहा एए सावयत्ति। तउ तेसिं सूरिणा भमाडेणं वसहीमग्गो कहिओ। जाव ते आगच्छंति ताव्वप्पणा आसन्नमग्गेण गंतूण आयारं संवरिऊण नियपासणे उवविट्ठो। तउ समागया ते सड्ढा। वंदिऊण सूरिं पुच्छिय सुहविहाराई विम्हियचित्ता विन्नाय तच्चेट्ठा तप्पुरओ उवविट्ठा। चिंतियं च तेहिं कहं तं डिम्भचरियं कहं न एरिसं पहुत्तणं ति। एयं तेसिं सूरिणा भावं नेऊण भणिया ते भो एयं बालत्तणचेट्ठियं न कोट्ठए छोढुं पारिज्जइ। चंचलं च चित्तं जीवाणं, कीसण्णहा परिणयवयाणवि तुम्हाणं सया निक्कलंको नियओ धम्मो एसो न निव्वहइ। ता मा एयं चोज्जं मन्नह त्ति। तउ ते, उवलक्खिओ सूरीहिं अम्ह भावो त्ति. हिट्ठमणा केच्चिरं कालं तं पज्जुवासिऊण सट्ठाणं गया। पुणो वि कयाइ सूरी जंतसगडभरं पिच्छिऊण निव्वियणं च नाऊण उप्पन्नरमणवंछो वसहीउ निग्गंतूण डिंभेहि समं सगडपिंगेसु चडणउयरणकीलाए कीडिउ माढत्तो। एत्थंतरे केहिं वि अपुव्वपुरिसेहिं आगंतूण ते डिंभा पुट्ठा जह कत्थ भो पालित्तयपंडीअस्स वसहि त्ति। ततो केइ एए विउसत्ति सूरिणा लक्खिऊण भमाडेण तेसिं वसहिमग्गं कहिउं पच्चासन्नमग्गेण सयं सट्ठाणमागओ। तउ नियासणे पच्छयपडयं लुलंतं पंगरिऊण अलियनिद्दाए ठिओ। एत्थंतरे ते पत्ता वसहिदुवारे, तं दट्ठूण उवलक्खिऊण य. तस्स घरिसणत्थं कुक्कुडसद्दं करेमाणा वसहीए पविसिउमारद्धा। सूरिणा वि तेसिं घरिसणत्थं तस्सद्दविरोही विरालियाए सद्दो माउंति तस्सद्दाणंतरं सिग्घं पकओ तउ नायं तेहिं दुद्धरिसो एसो। तउ सूरिचलणे पणमिय ठिया ते पंडिया, गोट्ठीए इमं च पुट्ठो,

वेलाए तत्थागमिस्सामो त्ति । तउ भणियदिवसे भणियवेलाए पायलेवं काऊण कइवयजणसहिओ भरुयच्छे संपत्तो सूरी । पारद्धो वट्टइ महूसवो अ, सावयेहिं चेइहरे । दिट्ठो य सूरी हरिसनिब्भरेणं संघेणं चेईमज्झायाओ । तउ तुट्ठेणं निस्संकं तस्सागमणे पंचमहासद्दो अप्फालिओ । विहिया सव्वा पडिवत्ती, उवविट्ठो तत्थ सूरी, तउ तस्साणुभावेण जंगमतित्थमिहागयं ति लोगप्पवाएण(सोउण)राया वि तत्थ गओ । राइणा आणंदिएण संघेण सेसलोएण य वत्थाइएहिं सूरी पूइओ, तं च सव्वं तेण अत्थीणं बंभणाइयाणं दिन्नं । उच्छलिओ साहूकारो नयरमज्झे । तउ सूरिं नमिऊण सविणयं राया जंपइ किं तुब्भे एत्तइयं कालं नावलोइय त्ति । सूरिणा वुत्तं महाराय ! इह विहरिउकामावि मण्णयखेडसंघेण नो मुक्का । संघाइक्कमणं च अम्ह सासणे महादोपयरं वण्णिज्जइ । अज्ज पुण अम्हेहिं तित्थाणं वंदणत्थं संघो विन्नतो । तेण भणिया जइ दिवसस्स पहरदुग्गसमए पुणो वि एत्थागंतूण भोयणं तुब्भे करेह तो वचह नो अन्नह त्ति । तं च अम्हेहिं पडिवन्नं । तउ महाराय ! सेत्तुंजयमहुरतित्थेसु देवे अभिवंदिय पुणोवि तत्थ अम्हेहि गन्तव्वं । इमं च निसुणिय राया चलणेसु लग्गिऊण सूरीण सगग्गयं भणइ-जइवि तुम्ह निरंतरदंसणस्स अहो(म्ह)न जोगो तहावि कल्लदिणाउ आरब्भ, एयंमि जिणमंदिरे जावपुन्निमं ताव जत्तं गुरुपसाएणाहं करिस्सामि । ता जइ तुब्भे इहागच्छह तो अहं अप्पाणं सकयत्थं मन्नेमि इहरा मे जीवियं निप्फलं ति । तउ सूरिणा वुत्तं भो महायस ! पवयणुन्नइ तए सयं कायव्वा । तुज्झसम्मयं एयं पकरिस्सामो एयं वुत्ते राइणा वुत्तं, परमो एस अम्हं अणुग्गहो त्ति । तउ तट्ठाणाउ सूरी दंसणसमुन्नइकरणत्थं वलहीपुरिं गओ । तउ सेतुंजे उज्जिंतेगिरिनयरे य देवे अभिवंदिय ढंकपुरे दंसणपभावणत्थं संपत्तो । तत्थ य नागज्जुणो चंदओ सूरिं समागयं जाणिऊण केईदूरे सूरिसमीवे समागउं विणएणं सूरिं मन्नावित्ता तेण नियए आसमे नीओ । काराविय सूरीणं चलणसोयं ति । भणियं बहुमाणपुव्वयं तेण जाया अम्ह तुम्ह

याए जंपियं । जहा देव ! ताव ससिव्व सव्वे विउसा अहंमाणिणो नियगुणकरिसविप्फुरियपयावा रेहंति जाव सूरोव्व पालित्तयसूरी निरुवमगुणकिरणो न अज्जवि विप्फुरइ, पढियं च तीए-तत्तावदेव शशिनः स्फुरितं महो यावन्न तीक्ष्णरुचिर्मण्डलमभ्युदेति । अभ्युद्गते सकलधामनि द्यौ तु तस्मिन्निन्दोः सिताभ्रशकलस्य च को विशेषः ॥१ । ततो सुणिऊणेमं राइणा भणियं भद्दे ! को एस सूरोवमो पालित्तयसूरी तए वन्निओ । तउ तीए सवित्थरो सव्वो सूरिवुत्तंतो तस्स कहिओ । तं च सोऊण विम्हिओ राया भणइ कत्थ सो चिट्ठइ । तीए जंपियं सिरिमन्नयखेडे नयरे, तं निसुणिय सूरिसमाणयणत्थं राइणा संकरो नाम संधिविग्गहिओ तत्थ आणत्तो जहा मन्नयखेडे गंतूण कण्हरायं मोकल्लावेऊण पालित्ताभिहाणं सूरिं एत्थ सिग्घमाणेसुत्ति । तउ रन्ना पेसिओ तत्थ गंतूण कण्हरायस्स समीवे नियसामिसमाइट्ठं सव्वं निवेएइ । तउ तेणावि राइणा हरिसनिब्भरेण सूरी नियपुरसंघजुओ नियपरिवारसमिओ पट्ठविओ । पत्तो य कमेण बाहिं पइट्ठाणपुरस्स । तउ संकरेण गंतूण राइणो सूरीणमागमणं जाणावियं । तउ राया हरिसियचित्तो हट्टसोहाइयं नयरे महूसवं काराऊण सपरिवारो सूरिसंमुहं जाव किल गमिस्सइ ताव एत्थावसरे राइणो समीवे विहप्फई नाम विउसो आगंतूण मच्छरवसा भणइ । जहा देव! अहं अज्जेवऽस्स सूरिस्स बुद्धिं परिक्खिस्स । तउ रन्ना भणिओ य परिक्खसु, ता तउ भणइ देव ! तुम्ह परिवारे अत्थि एत्थ कोवि पुरिसो जो गच्छंतो आगच्छंतो य हत्थट्ठियाउ उदगाइभरियभायणाउ बिंदुमेत्तं पि न छड्डेइ रन्ना भणियं अत्थि हीरओ नाम थिरहत्थो नरो । जइ एवं ता एत्थ तं आकारह । आकारिऊण निवेण पयंसिओ सो विहप्फइस्स । तेणावि सबहुमाणं सो पयत्तेण सम्माणिऊण भणिओ भो भद्द ! तुममिणं विलीणघयपूरियं वट्टयं सूरिस्स गंतूण दंससु, इयं च भणेज्जसु जहा तुम्ह मंगलकए इमं विउसेहिं पेसियं । एवं भणिय सो सिग्घं पेसिओ । तेण तहेव कयं ति । तउ वियड्ढत्तणउ सूरिस्स तस्स परमत्थो तेण विन्नाओ, जहा मे मइ-